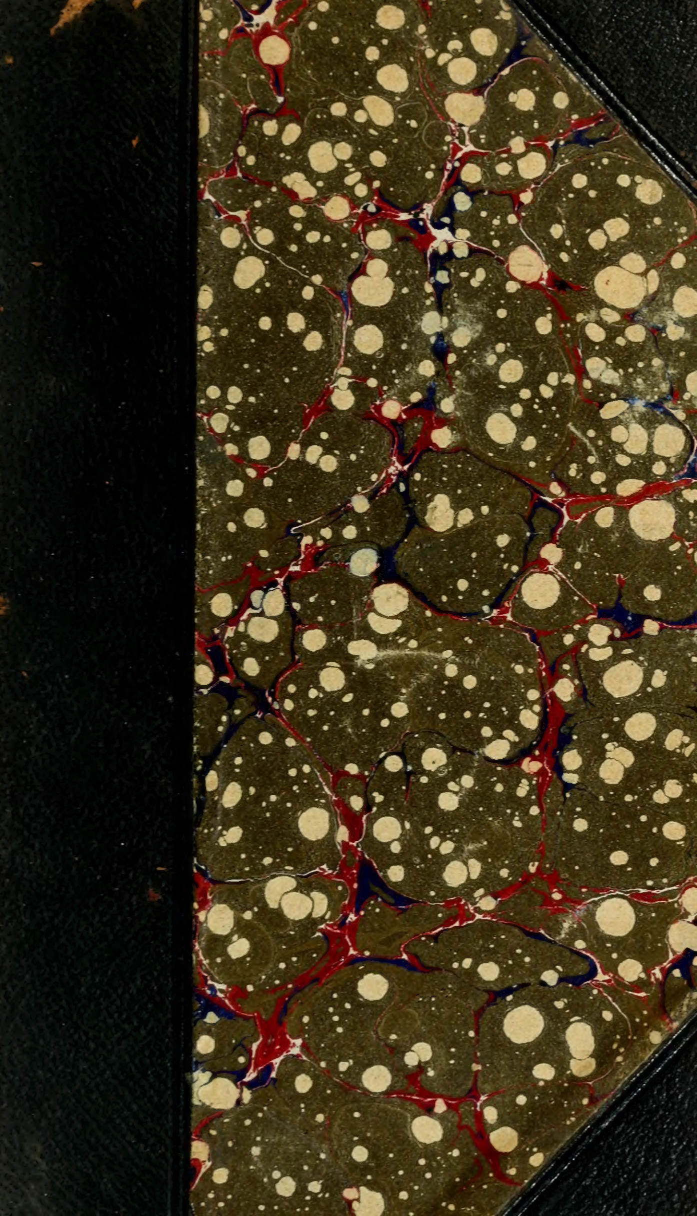
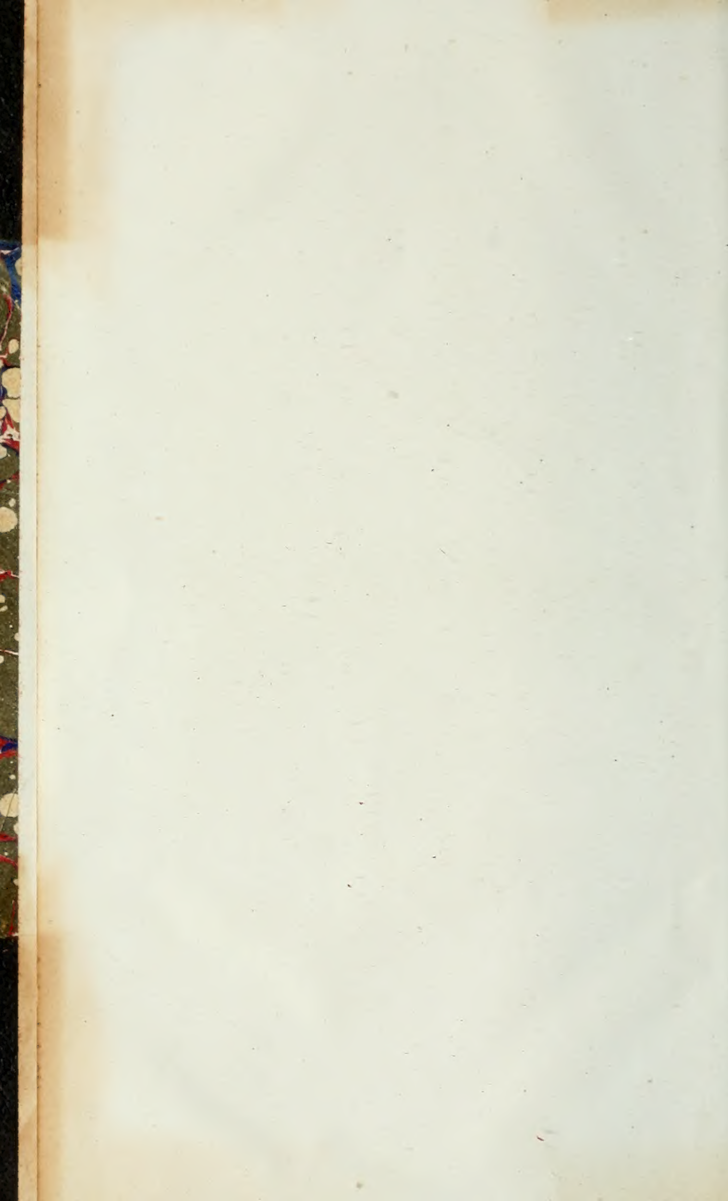

ΩΡΙΓΕΝΟΥΣ
ΤΑ
ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

ORIGENIS
OPERA OMNIA

QUAE

GRAECE VEL LATINE TANTUM EXSTANT

ET

EJUS NOMINE CIRCUMFERUNTUR.

Ex variis Editionibus et Codicibus manu exaratis, Gallicanis, Italicis, Germanicis et Anglicis collecta, recensita atque annotationibus illustrata, cum vita Auctoris et multis Dissertationibus.

Ediderunt

CAROLUS ET CAROL. VINCENT. DE LA RUE

Presbyteri et Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri.

Denuo Recensuit Emendavit Castigavit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch

Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg Professor.

TOMUS XXIII.

Berolini 1846.

Sumtibus Haude et Spener.

(S. J. Joseephy.)

ORIGENIANORUM

PARS II.

Ex

Nova Editionum Rothomagensis, Coloniensis atque Parisiensis Recognitione

Edidit

Carol. Henric. Eduard. Lommatzsch
Philos. Dr. Theolog. Licent. ejusdemq. in Seminar. Viteberg. Professor.

Berolini 1846.
Sumtibus Haude et Spener.
(S. J. Joseephy.)

QUAESTIO SEXTA.

DE ANIMA.

I. De animae origine, quid statueret Origenes, certum non habuit. II. Ex dogmate προϋπάρξεως, et perpetui libertatis usus maxima Origenianorum errorum pars profluxit. III. Utrum animas rationis compotes e substantia divina delibatas esse asseruerit. IV. An eas corpore antiquiores, in illudque pro peccatis demissas putaverit. V. Unde nomen, ψυχή, factum autumaverit. VI. Ex his multorum criminationibus est appetitus. VII. Ad doctrinae hujus fontes digitus intenditur; VIII. Quam variis Scripturae locis fulcire conatus est Origenes: IX. Multi licet eam funditus labefactent. X. Patres ejus assertores recensentur. XI. Nihil his temporibus fuerat ab ecclesia super hoc argumento determinatum; XII. nec multo recentioribus. XIII. Utrum animas corporeas, et quali corpore praeditas crediderit. XIV. Origenem Patrum multorum assensus, et sua excusare potest haesitatio. XV. Ex antiqua philosophia opinionem suam depromsit. Intricatus Methodii locus explicatur. XVI. Utrum solam animam hominem constituere dixerit. XVII. Examinatur Origeniana μετενσωμάτωσις. XVIII. Pythagoricam μετεμψύχωσιν propugnasse a plurimis dictus est Adamantius: XIX. sed multis purgatur. XX. Metensomatoseos auctores produntur.

1. Quoniam hominum animas ejusdem esse ac angelos ordinis et naturae voluit Origenes, explorata horum

juxta ipsius definitiones natura, de illis nunc ut agamus, rerum series desiderat. Observandum vero illud est ante omnia, obscurum ac difficile visum hoc argumentum Origeni, itidem ut aliis ecclesiae Patribus plerisque, summaque in haesitatione et angustia fuisse versatum. Cum enim libro III. de Princ. cap. 4. num. 1. praecipuas tres proposuisset de anima sententias; utrum duplex sit in nobis, divinior altera et de coelo depromta, alia inferior; an una tantum coelestis juncta corpori, a quo inclinetur et deprimatur ad vitia; an vero constet anima partibus duabus, quarum alia sit rationis particeps, ratione altera careat; postquam singulas accurate opiniones excussit num. 2. 3. 4. et 5., in nullam inclinans partem, subjungit tandem num. 5. „Et nos quidem prout potuimus, ex singulorum personis, quae dici possunt, disputationis caussa de singulis dogmatibus in medium protulimus. Qui autem legit, eligat ex his, quae magis amplectenda sit ratio.“ Denuntiat praeterea non semel, *διαπορητικῶς* sese disserere, non *καταφατικῶς* loqui, si quando visus est aliquid de ea re statuere, utpote incerta, nondum ecclesiae decretis Origeniano aevo, nec multo recentioribus definita; quemadmodum declarabitur inferius. Id confirmat Pamphilus in Apologia; quamvis disputationes Origenis, vel assertiones, quas de animae statu et dispensatione proposuit, nonnullos culpasse fateatur.

II. Inprimis autem, maxima illud animadversione dignum est, ex superius memorato gemino hoc dogmate, mentium *προϋπάρξεως*, et pleni ac perpetui libertatis usus, semper vigentis ac florentis, maximam Origenianorum errorum partem prodiisse; nam profluxit inde quidquid fere circa angelorum naturam peccatum ab eo est: inde *μετενσωματώσεις*, alia aliaque corpora subeuntibus animis, pro vario libertatis usu: inde solam animam censuit constituere hominem, assumto nimirum in poenam corpore, tanquam vinculo et compede: unde et tollenda

fuit resurrectio; nam quid corpore hoc et vinculis opus homini in integrum restituto? Gratiae quoque beneficium peremit nimia illa et immodica libertas. Unde vero affictas dicemus astris animas, et liberum arbitrium, quam ex hoc mentium adscensu et descensu, crassiora, vel subtiliora ac splendidiora subeuntium corpora pro meritis? Unde vesana haec et pestifera opinio, Christum vel passum, vel passurum pro sideribus, pro angelis et daemonibus, quam ex altera ista, peccato naturas illas esse obnoxias, non secus ac humanas, proindeque eadem reparatione ac remedio indigere? Sed et praefinitus damnatorum suppliciis modus ac tempus, ex quo fonte manavit, quam ex perseverante etiam post inflictas poenas libertatis usu? Denique positis his mentium revolutionibus, ac nunquam desituro circuitu, renasci quoque mundos identidem oportuit, cum mentibus denuo peccantibus nova iterum paranda essent vincula, nova scilicet imponenda corpora, ex quorum diversitate mundus efflorescit. Quae si quis observabit diligenter, non repugnantibus et dissipatis dogmatibus constare doctrinam Origenis fatebitur, sed apte connexam esse, et necessaria argumentorum serie ac textura cohaerentem.

III. Primam in hac quaestione adversus Origenem intentat criminationem Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 4., cum arbitratum ipsum fuisse ait animas omnes, et quaecunque ratione praedita sunt, e Dei substantia expressa prodiisse, divinaeque ipsius partem esse substantiae. „Ne parvam putaremus," inquit, „impietatem esse eorum, quae praemiserat (Origenes), in ejusdem Voluminis (περὶ ἀρχῶν,) fine conjungit omnes rationabiles naturas, id est, Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, angelos, potestates, dominationes, ceterasque virtutes, ipsum quoque hominem secundum animae dignitatem unius esse substantiae. Intellectualem, inquit, rationabilemque naturam sentit Deus, et Unigenitus Filius ejus, et Spiritus Sanctus;

sentiunt angeli, et potestates, ceteraeque virtutes; sentit interior homo, qui ad imaginem et similitudinem Dei conditus est. Ex quo concluditur Deum, et haec quodammodo unius esse substantiae.« Quod in Origene damnaverat Hieronymus, idem in Palaestinis Origenistis damnat Justinianus in epistola ad quintam synodum, quam habet Cedrenus: *Λέγουσι γὰρ, ὅτι νόες ἦσαν δίχα παντὸς ἀριθμοῦ τε καὶ ὀνόματος, ὡς ἑνάδα πάντων εἶναι τῶν λογικῶν τῇ ταυτότητι τῆς οὐσίας καὶ ἐνεργείας, καὶ τῇ δυνάμει τῇ πρὸς τὸν θεὸν λόγον, ἑνώσει τε, καὶ γνώσει.* Gobarus quoque Tritheita ille, cujus excerpta collegit Photius Cod. 232., dogmata multa, quae fere Origeniana sunt, in utramque disputans partem, octavo loco illud habet: *ὡς ἐκ τῆς θείας οὐσίας ἡ ἀνθρωπίνη προελήλυθε ψυχή.*

Fuit illa quidem Pythagoreorum doctrina, divinae aurae particula animas nostras constare, et Deum

— — — — ire [1]) per omnes
Terrasque, tractusque maris, coelumque profundum:
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarum,
Quemque sibi tenues nascentem arcessere vitas.

»Audiebam,« ait Cato apud Tullium, »Pythagoram, Pythagoreosque, incolas pene nostros, qui essent Italici philosophi quondam nominati, nunquam dubitasse, quin ex universa mente divina delibatos animos haberemus.« In eadem fuerunt opinatione Platonici, et Stoici, quam et Cerdo, et Marcio, et Manichaei subinde amplexi sunt. Hieronymus epist. 61. ad Pammach. cap. 5. sic Joannem Hierosolymitanum interpellat: »Dicis animas hominum non partem esse Dei naturae: quasi Manichaeus nunc ab Epiphanio sis vocatus:« et cap. 6. »Dicis animam non esse de Dei substantia; pulchre, damnas enim impiissimum Manichaeum, quem nominare pollutio est:« et mox:

---

[1]) Cfr. Virgil. Georg. lib. IV. vers. 221 — 224.

»Nemo dubitat errare, qui dicit eam (animam rationalem) esse Dei substantiam.«

Igitur Joannes ille Hierosolymitanus, qui Origenista vulgo audiebat, ab ea tamen opinione, fatente Hieronymo, erat alienus; quod ad purgandum Origenem valere potest. Ipse Origenes, cujus verba pro hoc dogmate recitat Hieronymus, vocem addens, »quodammodo«, reprehensiones a se prohibet. »Unum addit verbum, quodammodo«, ait Hieronymus ep. 59. ad Avit. cap. 4., »ut tanti sacrilegii crimen effugeret:« vel fortasse ut opinionis hujus neutiquam affinem se esse declararet. Sic ille quidem in libro de Martyrio: *Ἔτι δὲ καὶ φιλοζωεῖ ἄνθρωπος, πεῖσμα λαβὼν περὶ οὐσίας λογικῆς, ὡς ἐχούσης τι συγγενὲς θεῷ.* Quod si e Dei substantia delibatam censuisset animam, non affine [1]) aliquid habere, sed ipsius particulam esse dixisset: affine autem cum eo quidpiam habet, quod ad ejus imaginem condita sit, quod lumine divino vultus ipsius signatus sit, quod mortis expers, et beatitatis aeternae capax sit. Planissime vero errorem hunc impietatis arguit in Heracleone, qui ejusdem esse ac Deum essentiae fingebat, quicunque ipsum spiritu adorarent: *Ἐπιστήσωμεν δέ*, inquit Tomo XIII. in Joann. num. 25. *εἰ μὴ σφόδρα ἐστὶν ἀσεβὲς ὁμοούσιον* (lego: *ὁμοουσίους*) *τῇ ἀγεννήτῳ φύσει καὶ παμμακαρίᾳ εἶναι λέγειν τοὺς προσκυνοῦντας τῷ πνεύματι τῷ θεῷ.* Hoc [2]) etiam se purgat Origenes illo crimine, quod animam corporatam esse decrevit, ut infra declarabimus; qui enim corporea res pars esse Dei corpore carentis, qualem esse defendit Origenes, dici poterit? Hinc Augustinus libr. XI. de Civit. Dei, cap. 23. »Animas dicunt, non quidem

---

[1]) Edd. Huetii: »affinem aliquid habere.«

[2]) Jam supra observavimus Quaest. nona de angelis num. 3., naturam animae in corpore quantumvis subtili non posuisse Origenem. R.

partes Dei, sed factas a Deo peccasse a conditore recedendo; et diversis progressibus pro diversitate peccatorum a coelis usque ad terras, diversa corpora quasi vincula meruisse. Et hunc esse mundum, eamque caussam mundi fuisse faciendi, non ut conderentur bona, sed ut mala cohiberentur. Hinc Origenes jure culpatur: in libris enim, quos appellat περὶ ἀρχῶν, id est, de Principiis, hoc sensit, hoc scripsit.« Origenes igitur animas, non quidem partes Dei, sed factas a Deo esse credidit. Nec minus hoc utile, quod Hieronymus epist. 82. ad Marcellinum et Anapsychiam, germanam Origenis sententiam ab hac ipsi afficta distinguit: »Super animae statu,« inquit, »memini vestrae quaestiunculae, imo maxime ecclesiasticae quaestionis: utrum lapsa de coelo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici et Origenes putant; an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichaeus, et Hispaniae Priscilliani haereses suspicantur.« Hoc quidem ob dogma Palaestinos Origenistas pulsavit Justinianus, idcirco fortasse, quod tributos omnes Origeni errores ab iis propugnatos fuisse opinatus est: sin ei adhaeserunt revera, minime sane sectatorum suorum vesanias omnes praestabit Adamantius. Quod si tamen culpae hujus fuisset reus, adstipulatorem ipsi daremus Tertullianum, qui libr. 4. adv. Marcionem, cap. 38. sic ait: »Hominem igitur reddi jubet creatori, in cujus imagine et similitudine, et nomine, et materia expressus est.«

IV. Certioribus Origenes et manifestioribus sententiam hanc signavit monumentis, quae animas ante corpora a Deo conditas, in eaque sic tanquam in ergastula demissas pro peccatis decernit. Atque haec alteri de angelorum meritis et remunerationibus ac poenis superius expositae connexa est. Naturas enim omnes ratione praeditas, hoc est, mentes a Deo ante mundi opificium procreatas, liberoque instructas arbitrio fuisse putavit; qua recte vel male agendi facultate diversis utentes modis, diversos inde

vel gloriae, vel ignominiae ac poenae gradus fuisse consecutas; alias siquidem angelorum adeptas esse naturam, quae leviorum essent noxarum sontes; quae contra liberi arbitrii munere in deterius fuissent abusae, in crassiora corpora, siderum puta, vel daemonum, vel hominum esse depressas; sic tamen, ut quocunque sint loco, proficere possint in virtute, vel contra relabi in vitia; et pro regressus sui, vel progressus ratione, ad superiorem evehantur statum, vel ad inferiorem detrudantur. Huic [1]) quoque conditioni animam obligavit Christi, eamque pro summo suo adversus Deum amore, Verbo in unum conjunctam fuisse voluit, atque inde corpus in beatae virginis Mariae utero formatum subiisse. E mentibus porro illis, quae angelicam essent assecutae conditionem, nonnullas Christi imitantes adversus humanum genus amorem et caritatem, vel aliis de causis a Deo missas, carnem assumsisse sensit, et prophetarum, sanctorumque virorum personam gessisse in terris, et ad exemplum Christi sese componentes hominum reliquorum saluti consuluisse. Horum omnium partem demonstravimus jam supra, partem hic declarandam servavimus.

Minime vero nobis diutius immorandum est in locis colligendis, quibus animarum *προϋπαρξιν* Adamantius asseruit. Patent illi unicuique obviam, et viro non multum diligenti frequentes occurrunt. Insignes duntaxat aliqui, pro more nostro, fidei conciliandae gratia adducendi sunt, praeter eos, quos jam supra protulimus, cum ipsius sententiam de angelorum meritis exploraremus. Ante alios observandus venit ille e libr. II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 8. num. 3. et 4., in quo naturas illas ratione pollentes, quae a Deo primum procreatae sunt, priusquam boni aliquid vel mali in se concepissent, mentes fuisse tradit:

---

[1]) Vide supra animadversiones nostras in Quaest. tert. de Christo num. 6. R.

deinde vero scelere admisso, animas evasisse. Verba ipsa producuntor: »Ex quibus omnibus illud videtur ostendi, quod mens de statu suo ac dignitate declinans, effecta vel nuncupata est anima: quae si reparata fuerit et correcta, redit in hoc, ut sit mens. Quod si ita est, decessus ipse mentis ac devolutio videtur mihi, quod non aequalis omnium sentiendus sit, sed vel plus vel minus in animam verti, et aliquas quidem mentes servare aliquid etiam prioris vigoris; aliquas vero aut nihil, aut exiguum aliquid. Unde inveniuntur quidam statim ab ineunte aetate ardentioris acuminis, alii vero tardioris; nonnulli autem obtusissimi et penitus indociles nasci.« Quibus similia in capitis ejusdem calce iterantur. Libro vero lucubrationis ejusdem priore, cap. 7. num. 4. animam hominis, non cum corpore factam docet, sed extrinsecus insertam, idque pro meritorum ratione. Probando huic Jacobi profert exemplum et Esau, quorum hic fratrem, cum ex utero prodiret, supplantavit; quod ita nequaquam eventurum fuisse censet, nisi id uterque fuisset gestis suis promeritus, antequam coelo delaberetur: addit et Joannis exemplum, qui in materni uteri claustris etiamnum compactus, ad Mariae vocem tripudiavit; et Jeremiae, cui dixerat Dominus: »»Priusquam [1]) te formarem in utero, novi te: et antequam exires de vulva, sanctificavi te.«« Alioquin ait futuram apud Deum προσωποληψίαν, et injustitiam, quod et Tom. II. in Joann. num. 25. repetit. Eadem asseverantius inculcat cap. 8. libr. 1. περὶ ἀρχῶν, et libr. 3. cap. 1. num. 20.; postquam enim unumquemque dixit, prout sese gessit, a Deo vas effici vel ad honorem, vel ad contumeliam, subdit continuo: »Quod si justa [2]) haec videtur assertio, sicut est certe justa, et cum omni pietate concordans, uti ex praecedentibus cau-

---

[1]) Jerem. I, 5. [2]) Edd. Huetii: »juxta.«

sis unumquodque vas vel ad honorem a Deo, vel ad contumeliam praeparetur: non videtur absurdum eodem ordine, atque eadem consequentia discutientes nos antiquiores caussas, eadem etiam de animarum satione [1]) sentire, et hoc esse in caussa, quod Iacob dilectus [2]) est, antequam huic mundo nasceretur, et Esau odio habitus est, dum adhuc in ventre matris haberetur.« Dissertationem demum ita claudit num. 21. »Ex quo opinamur, quoniam quidem, (sicut frequenter diximus,) immortalis est anima et aeterna, quod in multis, et sine fine spatiis per immensa et diversa saecula possibile est, ut vel [3]) a summo bono ad infima mala descendat, et ab ultimis ad summa bona reparetur.« Quod autem contra opponi poterat ex Pauli ad Romanos cap. 9., Deum ex eadem massa, sic tanquam figulum e luto vasa alia ad honorem fingere, alia ad contumeliam, sic diluere contendit, rationalium animarum unam esse naturam, quae Deo non secus subjaceat, ac luti massa figulo, atque inde varii generis vasa depromi. Paulinam similiter increpationem: »O [4]) homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo?« ad impios derivat, qui non discendi, sed resistendi caussa Deo obloqui audent, et postquam facinoribus suis ac perfidia Dei alloquendi fiducia ac jure exciderunt, merito iis objici debeat: »O [5]) homo, tu quis es, qui contra respondeas Deo?« Sanctis vero hominibus adeundi et alloquendi Dei, eidemque respondendi copiam semper fieri vult, qualis olim Mosi facta est. Quam ipsam interpretationem cum praecedente de Jacobi anima, et vasis ad contumeliam honoremve destinatis disputatione rursum adhibet

---

[1]) Ed. Ruaei: »ratione.«

[2]) Edd. Huetii: »dilectus est, etiam dum adhuc in ventre matris haberetur.«

[3]) Deest »vel« in edd. Huetii.

[4]) Rom. IX, 20. [5]) Rom. IX, 20.

libr. VII. in epist. ad Rom. num. 17., dum hoc idem caput Commentariis suis explanat. Vanae scilicet et frivolae in re aperta cavillationes, et acri censura ac castigatione dignae. Huic confirmando errori allata superius exempla Joannis in matris utero exsultantis, et Jeremiae, antequam in materna alvo formaretur, ex eaque prodiret, Deo noti, ab eoque »sanctificati« repetit iterum cap. 3. libri tertii *περὶ ἀρχῶν*, num. 5., aliaque congerit petita ex iis argumenta, qui a daemonibus statim ab ortu correpti, vel a pueritia divinandi facultate praediti sunt; quorum non aliam esse caussam existimat, quam res olim ab iis gestas, antequam corpora subirent; arbitrii quippe sui libertate uti semper animam, sive extra corpus, sive corpori adjuncta sit. Idem sonant loca a Justiniano collecta, et epistolae ad Menam subjecta. Nonnullas vero animas sponte delabi in terras, et exsequendis Dei consiliis operam suam navare velle somniat Tom. XV. in Matth. num. 34. *Ἐγὼ δὲ ὑπονοῶ τὸν περὶ ψυχῆς ἀπόῤῥητον καὶ ἐν τούτοις κεκρύφθαι λόγον, ὅτε ἤργουν ὅλην τὴν ἡμέραν μέχρι τῆς ἑνδεκάτης ὥρας· θέλοντες μὲν ἐργάσασθαι, οὐ παραλαμβανόμενοι δὲ εἰς τὸν ἀμπελῶνα οἱ τεθαῤῥηκότως ἀπολογούμενοι, καὶ λέγοντες· „οὐδεὶς*[1]*) ἡμᾶς ἐμισθώσατο.“* At enim Origenes Tom. XX. in Joann. nonnulla habet, quae cum superiore ejus de anima opinione parum videntur consentire: qualitates nempe nescio quas animis ingigni, quales corporibus ingignuntur. Demus ipsa verba ex num. 2. *Ἐπεὶ δὲ ἀπὸ ἤθους κρίνεται καὶ ἔργων τὰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ, μήποτε ἀπό τινων σπερματικῶν λόγων συγκαταβαλλομένων τισὶν, ὡς οἶμαι, ψυχαῖς, δεῖ χαρακτηρίζειν τοὺς ὄντας σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ· καὶ εἴπερ, ὡς κατὰ τὸ σωματικὸν, οὐ πάντες ἄνθρωποι σπέρμα εἰσὶ τοῦ Ἀβραάμ, οὕτω κατὰ τὰ νῦν ἀποδιδό-*

---

[1]) Cfr. Matth. XX, 7.

μετα περὶ τοῦ, τίνες εἰσὶ σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ, δῆλον ὅτι οὐ πάντες ἄνθρωποι μετὰ πάντη σπερματικῶν λόγων, τῶν [1]) ἐγκατασπαρέντων αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων ἐπιδεδημήκασι· et deinde: Οὐ πάντες οὖν εἰσιν ἄνθρωποι σπέρμα τοῦ Ἀβραάμ· οὐδὲ γὰρ ἔχουσι τοὺς λόγους συγκατεσπαρμένους αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς, καὶ [2]) δυναμένους, εἰ γεωργηθεῖεν, ποιῆσαι τέκνα τοῦ Ἀβραάμ. Item in Psalm. XV, 7. e Catenis Regiis: Κἂν τῇ ψυχῇ τοίνυν ἐστὶ νοήματά τινα τοῖς σπέρμασιν ἀνάλογον, καθ' ἃ τὰ ἔνδον γεννήματα ἐν ἀγαθαῖς πράξεσι, καὶ θεωρίαις ἀληθιναῖς. Qualitates illas σπερματικάς animis ingenitas quid aliud esse dicamus, quam qualitates cum semine traductas? Quod si in animos traducatur aliquid cum semine, et ingignatur, imo si cum animis ipsis seminatur aliquid, συγκατασπείρεται ταῖς ψυχαῖς, seminantur utique ipsae animae, et ex traduce propagantur. Verum aliter accipienda puto illa Origenis; animas enim licet quibusdam λόγοις σπερματικοῖς instructas seminari dicat, minime tamen satio illa, quae patrum ministerio perficitur, vel corporeum semen intelligendum esse videtur, sed satio alia mystica, et semen πνευματικόν et νοητόν, cujus auctor ipse Deus est: serere enim animas dici potest, quatenus eas in varia corpora juxta Origenis sententiam distribuit: tunc autem certas iisdem pro meritis qualitates inseri putavit Adamantius, easque, quia seminantur in animis, tum cum ipsa animarum administratur satio, spermaticas dixit: quae si qualitatum, animae Abrahami, vel justi alterius viri ingenitarum similes sint, et diligenter excolantur, filios nos Abrahae, vel viri alterius justi efficient, mystico quodam

---

[1]) Edd. Huetii: τῶν αὐτῶν ἐγκατασπαρέντων αὐτῶν ταῖς κτλ.

[2]) Deest καί in edd. Huetii. — Cfr. ed. nostr. Tom. II. p. 197.

et spirituali modo. Germanum hunc esse Origenis sensum, ex totius loci attenta lectione intelligitur, sed ex eo praesertim, quod qualitatum illarum variam ac inaequalem dispensationem caussas ortum praecedentes habere dixit. Inde enim colligitur animarum *προΰπαρξις*, quae cum animarnm propagatione ex traduce stare non potest. Huc adde frequentes Origenis adversum hanc sententiam excursus, quorum si eum jam poenitet, nimiae utique inconstantiae, et tanto viro indignae reus fuerit. Suffragantur huic expositioni, quae legimus Tom. XIII. in Joann. num. 43. *Τὸ δὲ ἀπὸ τῶν ψαλμῶν δοκεῖ μοι δηλοῦν περὶ τῆς καθόλου τῶν εὐγενεστέρων ψυχῶν, παραγενομένων εἰς τὸν βίον τοῦτον μετὰ τῶν σωτηρίων σπερμάτων, καὶ παραγενομένων γε οἱονεὶ ἀκουσίως μετὰ στεναγμοῦ, ἐπανερχομένων δὲ ἐν ἀγαλλιάσει, διὰ τὸ καλῶς γεωργηκέναι, καὶ ηὐξηκέναι, καὶ πεπληθυγκέναι τὰ σπέρματα, μεθ' ὧν ἐληλύθασιν.*

V. Institutam porro in animo opinionem persequens Origenes, ad superiora illud quoque adjecit, mentes in pejus delapsas idcirco *ψυχάς* fuisse dictas, quod ipsarum pietatis et caritatis fervor refrixerit. Haec habentur libr. II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 8. num. 3., ubi Deum ignem esse docet, igneos angelos, nobisque ipsis spiritu ut ferveamus praecipi, si modo Deo placere velimus: impios autem, frigidos et esse et dici; diabolum ipsum dracone eo significari, qui in mari regnare dicitur. Tum ita concludit: »Si ergo ea, quae sancta sunt, et ignis, et lumen, et ferventia nominantur; quae autem contraria sunt [1]) frigida, et caritas peccato dicitur frigescere, requirendum est, ne forte et nomen animae, quae Graece dicitur *ψυχή*, a refrigescendo [2]) de statu diviniore ac meliore dictum

[1]) Deest »sunt« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »frigescendo«.

sit, et translatum inde, quod ex calore illo naturali et divino refrixisse videatur; et ideo in hoc, quo nunc est statu, et vocabulo sita sit.« Consimilem huic locum indidem adducit Justinianus in calce epistolae ad Menam.

Epiphanius Haer. 64. cap. 5., et in epist. ad Joann. Hierosol. cap. 2. dixisse Originem refert *ψυχάς* vocitatas, *διὰ τὸ ἄνωθεν πεψύχθαι*. Id vertit doctissimus interpres: »quod coelitus afflata sit.« Quae sane mihi probari non potest expositio; nam animas quidem desuper immitti affirmavit Origenes; afflari vero vel inspirari anima multo ante condita non magis dici potest, quam angelus, quem nemo desuper afflari dixerit, cum de coelo in terras ablegatur. Vertendum ergo: »quod sursum refrixerit.«

VI. Ex his Adamantii circa animae origenem placitis nata est octava e criminationibus, quas ipsi objici solitas repraesentat et diluit Pamphilus in Apologia. Illa certe postquam prolixe confutavit Justinianus in ep. ad Menam, tum Scripturae sanctae, tum Patrum auctoritate, ab ipsis deinde anathematismos suos eidem epistolae subnexos auspicatus est; atque illa quisquis fuerit amplexus, anathema esse sancit, eademque rursus configit in ep. ad quintam synodum, quae est apud Cedrenum. Diu porro tunc erat, postquam vana haec Origenis cogitata castigaverat Methodius, ut ex ejus Excerptis discere est, quae Epiphanius nobis, et Photius asservarunt: castigaverat et Caesarius Gregorii Nazianzeni frater Dialogo 3. Interr. 149. et sequentibus, — si modo dialogorum istorum revera auctor est, uti fertur, iste Caesarius —; castigaverat et Gregorius Nyssenus libro *περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου*, cap. 38, et Epiphanius Haer. 64. cap. 4., et in ep. ad Joann. Hierosolym. cap. 2.; quibus locis putasse dicit Adamantium *ψυχὴν* dictam, *διὰ τὸ ἄνωθεν πεψύχθαι*, et *δέμας*, *διὰ τὸ δεδέσθαι τὴν ψυχὴν ἐν τῷ σώματι*, et *σῶμα* quasi *σῆμα*, »eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulcra et tumuli cadavera mortuorum:« castigave-

rat et Theophilus Alexandrinus, et Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 1. et 2., et epist. 61. ad Pammach. cap. 3. et 5. et 6., et epist. 65. ad Pammach., et Ocean. cap. 2. et libr. 5. Comment. in Jerem. cap. 24., et in epistola ad Demetriadem cap. 9., ubi animarum *προΰπαρξιν* in Aegypto et Orientis partibus olim grassatam, suis temporibus »abscondite quasi in foveis viperarum apud plerosque versari« queritur, »illarumque partium polluere puritatem, et quasi haereditário malo serpere in paucis, ut perveniat ad plurimos;« et in Commentar. in Psalm. 89., ubi dogmati huic haereseos nomen inurit, quemadmodum et in Comment. in Jerem. 29., aliisque locis, quos brevitatis gratia praetermitto: castigaverat et Orosius in Commonitorio ad Augustinum, et Augustinus in libello contra Priscillianistas et Origenistas, cap. 8. et 11., et libr. XI. de civit. Dei, cap, 23., ubi confictas illas de animarum progressibus et regressibus fabulas erudite refellit: castigaverat et Leo papa in epist. 11., quae est ad Julianum Coënsem, et Gennadius de dogmatibus cap. 14., et Leontius in lib. de sectis; maxime vero Cyrillus, qui Theophili patrui sui, non in Alexandrino solum episcopatu, sed in infenso etiam adversus Origenem odio successor, hanc ejus de animarum origine sententiam, Joannis Evangelium explanans, multiplici argumentorum apparatu subvertit. Nec minori studio post quintam synodum eandem impugnarunt doctrinam Facundus Hermianensis libr. 1. cap. 6., et Cyriacus monachus, quem narrat Simeon metaphrastes dicenti Cyrillo »dogmata de praeexistentia et restitutione in eundem statum« ab Origenistis quasi »media et ab omni periculo aliena haberi,« respondisse: »Nequaquam esse media, et vacare periculo dogmata de praeexistentia; imo esse lubrica potius et periculosa.« Impugnavit et Antipater Bostrenus scriptor aetatis mihi nondum compertae, in dissertationibus adversus Origenem, quas Eclogis suis intexuit Joannes Damascenus Tit. *περὶ*

ἀμοιβῆς τῶν εὖ κατ' ἀρετὴν βιοτευσάντων. Damnatur ea quoque in Origene a synodo quinisexta Can. 1., et a Sophronio Hierosolymitano in ep. ad Sergium Constantinopolitanum, ab Isidoro Orig. lib. VIII. cap. 5., Joanne Damasceno lib. II. orthod. fid. cap. 12., et lib. IV. cap. 6., Georgio Syncello in Excerpt. Chronogr., Cedreno in Comp. Hist., Suida in Origene, Niceta Thes. orthod. fid. lib. IV. Haeres. 31., Vincentio Bellovacense Spec. doctr. lib. XVIII. cap. 43., Nicephoro lib. XVII. cap. 27., et Guidone Carmelita in Summ. de Haeres., qui multis eam refellit.

VII. Platoni porro hic quoque regendum se Adamantius praebuit. Ille autem in Phaedone, et Epinomi, et libr. 10. de legib., et in Timaeo, aliisque locis, doctrinam hanc disertissimis explicat verbis, quam magna subinde Veterum pars arripuit. Nec hujus sane fuit ipse sententiae architectus; eam quippe multo prius propugnaverant Pythagoras et Empedocles. *Ἢ εὐλογώτερον,* inquit Origenes lib. 1. contr. Cels. num. 32., *ἑκάστην ψυχὴν κατά τινας ἀποῤῥήτους λόγους, — λέγω δὲ ταῦτα νῦν κατὰ Πυθαγόραν, καὶ Πλάτωνα, καὶ Ἐμπεδοκλέα, οὓς πολλάκις ὠνόμασεν ὁ Κέλσος, — εἰσκρινομένην σώματι, κατ' ἀξίαν εἰσκρίνεσθαι καὶ κατὰ τὰ πρότερα ἤθη;* et Hieronymus epist. 82., quae est ad Marcellinum et Anapsychiam: »Super animae statu memini vestrae quaestiunculae, imo maxime ecclesiasticae quaestionis: utrum lapsa de coelo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, et Origenes putant.« Simile nanciscaris in ep. Justiniani ad quintam Synodum, et apud Nicetam in Thesauro orthod. fid. libr. 4. Haer. 31. Sed et ipso Pythagora antiquior Orpheus animam in corpore puniri dixit. Testatur id Plato in Cratylo, ubi et vocis *σῶμα* originationem petit a *σῆμα.* Locum refert Clemens Alexandrinus Strom. libr. 3., atque item alterum Philolai Pythagorici, qui id ipsum ex veteribus Ethnicorum theo-

logis et vatibus adstruit. Merito itaque Harmenopulus in libro de sectis, et Elias Cretensis Nazianzeni interpres e Graecorum fontibus sententiam suam Origenem hausisse dicunt.

VIII. At eam tamen, quo Christianis approbaret, non rationibus duntaxat, sed quaesitis etiam Scripturae sacrae testimoniis fulcire conatus est, quae [1]) nobis a Patribus exhibentur. Atque hos quidem refert Epiphanius in ep. ad Joann. Hierosolym. cap. 2. e Psalm. CXIX, 67. »Priusquam a malitia humiliarer, ego deliqui:« e Psalm. CXVI, 7. »Revertere anima mea in requiem tuam:« e Psalm. CXLII, 7. »Educ de carcere animam meam:« et e Psalm. CXVI, 9. »Confitebor Domino in regione vivorum.« Apponit et istum Hieronymus in epist. ad Demetriad. cap. 9. e Joann. IX, 2. »Iste peccavit, ut caecus ex utero nasceretur, an parentes ejus?« et illos praeterea lib. 1. Comment. in epist. ad Ephes. I, 4. e Psalm. CXX, 5, 6. «Hei mihi, quia incolatus meus prolongatus est; habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea:« e Rom. VII, 24. »Miser ego homo! quis me liberabit de corpore mortis hujus?« et e Philipp. I, 23. »Melius est reverti, et esse cum Christo:« et e Psalm. XC, 1 2. »Domine, refugium factus es nobis in generationem et generationem: antequam montes firmarentur, et fieret terra, et orbis terrarum.« Apponit et illum in Ephes. I, 17. e Psalm. XXII, 27. »Reminiscentur et convertentur ad Dominum omnes fines terrae.« Ex hoc denique Joann. I, 9. »Erat lux vera, quae illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum:« caussae suae robur Origenem vel Origenistas accersivisse dicit Cyrillus in eundem Joannis locum.

IX. Sed manifesto repugnat illud Zachariae XII, 1.

---

[1]) Edd. H., cfr. seqq., »qui.«

»Dicit Dominus extendens coelum, et fundans terram, et fingens spiritum hominis in eo:« quod commento huic Origeniano a nonnullis oppositum est: repugnat et illud Joannis IX, 3. »Respondit Iesus: neque hic peccavit, neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera Dei in illo:« unde mirari subit stuporem Origenis, qui praecedens istud comma: »Rabbi, quis peccavit? hic, aut parentes ejus, ut caecus nasceretur?« in sui delirii defensionem usurpavit: ad voluntatem quippe Dei caussam caecitatis illius referens Christus, ansam omnem abstulit detorquendae illius ad peccata vitam praecedentia. Apertius etiam repugnat illud Rom. IX, 11. et seq., quod ad subruendam hanc Origenis opinationem usurpat Augustinus in ep. ad Optatum Milevitanum: »Cum [1]) enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali, — ut secundum electionem propositum Dei maneret, — non ex operibus, sed ex vocante dictum est ei: Quia [2]) major serviet minori: sicut scriptum est: Iacob [3]) dilexi, Esau autem odio habui. Quid ergo dicemus? numquid iniquitas apud Deum? Absit. Mosi enim dicit: Miserebor, [4]) cujus miserebor; et misericordiam praestabo, cujus miserebor. Igitur non volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.« Quae licet Origenis fabulas funditus labefactent; haec tamen ipsa Pauli verba ad suae caussae defensionem adducit libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 9., sed aliter exponit ac vulgo exponi solent. Quod enim ait Apostolus, antequam boni quicquam vel mali egissent, a Deo destinatos, non ex operibus meritos, hic ut diligeretur, ille ut odio haberetur, refert ille ad opera in terris et vita hac admissa, quae nullam Deo destinationis

[1]) Rom. IX, 11—16.

[2]) Cfr. Gen. XXV, 23. coll. Rom. IX, 12.

[3]) Cfr. Malach. I, 2. 3. coll. Rom. IX, 13.

[4]) Cfr. Exod. XXXIII, 19. coll. Rom. IX, 15.

suae causam dederint: operum autem vitam hanc praecedentium merita nequaquam ab Apostolo infringi ac tolli arbitratur. »Igitur,« inquit, »sicut de Esau et Iacob diligentius perscrutatis Sripturis invenitur, quia non est injustitia apud Deum, ut antequam nascerentur, vel agerent aliquid in vita hac, diceretur: »»quia [1]) major serviet minori:«« et ut invenitur non esse injustitia, quod et in ventre fratrem suum supplantavit Iacob, si [2]) ex praecedentis videlicet vitae meritis digne eum electum esse sentiamus a Deo, ita ut fratri praeponi mereatur: ita etiam,« etc. Rem putasse videtur eodem modo, Paulinum hunc locum interpretans Tom. II. in Joann. num. 25. Nec aliter intellexisse eum verisimile est alterum istum II. Tim. I, 8. 9., placito licet ipsius ex adverso oppositum: »Collobora [3]) Evangelio secundum virtutem Dei, qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum et gratiam, quae data est nobis in Christo Iesu ante tempora saecularia.«

X. Verumtamen perspicuis licet convicta sint Scripturae testimoniis haec decreta, nihilo secius adstipulatores habuit complures Adamantius: nam praeter Pamphilum Apologiae auctorem, qui in eam inclinare videtur sententiam, eandem assectatur Clemens Alexandrinus Stromat. libr. 1., et clarius etiam libr. 3. In Eclogis quoque animam tradit in uterum immitti *ὑπό τινος τῶν τῇ γενέσει ἐφεστώτων ἀγγέλων*. Pierium etiam Alexandrinum, qui alter Origenes cognominatus est, animarum *προΰπαρξιν* defendisse testatur Photius Cod. 119. Nemesius in libro de natura hominis, cap. 2., animas hominum olim a Deo procreatas in corpora ab eo mitti existimat, cum ad eas suscipiendas idonea et informata sunt. Eccle-

1) Rom. IX, 12. coll. Gen. XXV, 23.
2) Edd. Huetii: »sed.« 3) Cfr. II. Tim. I, 8. 9.

siasticis quibusdam persuasum fuisse narrat Hieronymus epist. 82. ad Marcellinum, animas olim conditas in thesauro Dei haberi; quam opinionem ab Origeniana secernit. Ipse vero libr. 1. Comment. ad Ephes. in cap. 1. vers. 4. et 5. commenti hujus capita et propugnacula accurate scrutatur, et in comma 17. capitis ejusdem, ἐπίγνωσιν inter, et γνῶσιν illud ait interesse discriminis, quod rerum, quas nunquam scivimus, sit γνῶσις, rerum vero, quarum prius obliti recordamur, ἐπίγνωσις, proptereaque Paulum Ephesiis optare spiritum revelationis in agnitione Dei, id est, ἐν ἐπιγνώσει, quod prius in coelesti vita Deum noverimus, ejusque de coelis in terras migrando obliti, iterum per revelationem cognoscamus: et lib. 2. eorundem Comment. in Ephes. III, 1. legi ait multis in locis, Paulum idcirco vinctum dici, quod anima ejus tanquam in carcere, sic in corpore clausa teneatur: deinde addit alio sensu id ab aliis accipi, nempe quod Paulus ex utero matris suae ad convertendas gentes praedestinatus, vincula postmodum carnis acceperit: et in Philem. 23., ubi Epaphram »concaptivum« suum Paulus appellat, in verbo captivitatis, juxta nonnullos, reconditum aliquid latere dicit Hieronymus, »quod capti pariter et vincti in vallem hanc adducti sint lacrimarum.« Quae cum interposita nulla confutatione vel censura scripsisset, Rufini vexationibus et querelis patuerunt. Verum hujus criminis accusatione absolvere sese conatur Apolog. 1. adv. Rufin. cap. 5. et 6., idemque in Rufinum crimen obscure regerit Apolog. libr. 2. cap. 2. et 4., et libr. 3. cap. 3. et 9. Sed notabile est imprimis quod ait cap. 6. Apolog. 1., »Vinctam dici animam corpore, donec ad Christum redeat, et in resurrectionis gloria corruptivum et mortale corpus, incorruptione et immortalitate commutet, non absurdae intelligentiae est.« Anonymus ille apud Photium Cod. 117., qui Origenis defensionem suscepit, Scripturae sacrae, Patrumque suffragiis errorem

2*

hunc ultro propugnare satagit, nedum illius exprobrationem ab Origene prohibeat. Ab eo sane non plane alienum fuisse Philastrium crediderim: postquam enim haec disseruit Haer. 51. »Alia est haeresis, quae dicit hominis animam non factam a Deo appellari animam, sed ante, inquit, intellectus vocabatur, et erat in coelo: postea autem quia terrena desideravit, discessisse eam de coelo, et ex eo eam animam nuncupatam arbitrantur:« quae penitus Origeniana sunt. Mentem suam deinde prodit his verbis: »Ignorantes quod in principio facta a Deo, et creata post angelos anima est appellata a Domino, hocque nomen proprietatis accepit a Deo, ut anima, non intellectus vocaretur.« Atque haec Scripturae postmodum testificationibus comprobat. Denique vitio dat Tertulliano Augustinus lib. de Haeres. ad Quod vult Deum, quod animas hominum nequam post obitum in daemones converti asseruerit. Quamobrem Domitianus Galata Ancyranus episcopus in ep. ad Vigilium papam, adversus Origenis hostes haec conqueritur, referente Facundo libr. 4. cap. 4. »Prosiluerunt ad anathematizandos sanctissimos et gloriosissimos doctores, sub occasione eorum, quae de praeexistentia et restitutione mota sunt, dogmatum, sub specie quidem Origenis, omnes autem, qui ante eum, et post eum fuerunt, sanctos anathematizantes.«

XI. Nempe de animae origine ac sorte nihil adhuc fuerat ab ecclesia decretum. »De anima vero,« ait Origenes in Prooem. libr. περὶ ἀρχῶν num. 5., »utrum ex [1]) seminis traduce ducatur, ita ut ratio ipsius, vel substantia inserta ipsis seminibus corporalibus habeatur; an vero aliud habeat initium: et hoc ipsum initium, si genitum est, aut [2]) non genitum; vel certe si intrinsecus corpori

---

[1]) Edd. Huetii: »ex semine traducis.«

[2]) Edd. Huetii: »an non genitum.«

inditur, nec ne, non satis manifesta praedicatione distinguitur:« qui locus profertur in supposititio dialogo sub Hieronymi et Augustini nomine, qui habetur inter spuria Hieronymi; et in Opere de deitate et incarnatione Verbi ad Januarium, qui Tomo Augustini quarto subnectitur, libr. 1. cap. 2., et profertur utrobique ipsis Rufini verbis. Idem in ep. ad Rom. lib. II. num. 4. »Si etiam extra corpus positi vel sancti, qui cum Christo sunt, agunt aliquid, et laborant pro nobis ad similitudinem angelorum, qui salutis nostrae ministeria procurant; vel rursum peccatores etiam ipsi extra corpus positi agunt aliquid secundum propositum mentis suae,[1]) ad angelorum nihilominus similitudinem sinistrorum, cum quibus et in aeternum ignem mittendi dicuntur a Christo: habeatur[2]) hoc quoque inter occulta Dei, nec chartulae committenda mysteria.« Quin et lib. II. in Cantic. Canticor. animam unamquamque in sua ipsius cognitione comparanda eniti debere sanciens, varias super ea ac contrarias enumerat opiniones, quas discutere ac ventilare animam jubet, et in verisimilioribus acquiescere. Sic autem eas auimae expendendas dedit, ut in utramque partem de illis disputare, et rationi magis consentaneas eligere hoc tempore licuisse videatur. Hinc libr. II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 8., postquam multis disseruit de anima, et excussa a nobis superius placita proposuit, subjicit illud tandem, num. 4. »Verumtamen quod diximus, mentem in animam verti, vel si qua alia in hoc videntur adspicere, discutiat[3]) apud se qui legit diligentius, et pertractet: a nobis tamen non putentur velut dogmata esse prolata, sed tractandi more ac requirendi esse discussa:« et paulo post, num. 5.

---

[1]) Edd. Huetii: »suae, angelorum nihilominus ad similitudinem.«

[2]) Ed. Ruaei: »habeatur et hoc quoque.«

[3]) Edd. Huetii: »et discutiat.«

»Haec, prout potuimus, de rationabili anima discutienda magis a legentibus, quam statuta ac definita protulimus.« Atque haec est summa defensionis Pamphili. Quam ut validius confirmet, aliis fere de rebus tractasse Origenem dicit; de anima, utpote incertae originis, et parum compertae naturae, nihil scripsisse. Tum ex libro in ep. ad Titum illustrem adducit Origenis locum, quo exemplum eorum afferens, quae Apostolicis traditionibus nequaquam determinata, absque haereseos nota poterant vel respui, vel admitti, quaestionem proponit de anima: »Cum de ea,« inquit, »neque quod ex[1]) seminis traduce ducatur, neque quod honorabilior, et antiquior corporum compage sit, tradiderit ecclesiastica regula;« quorum alterutri qui fuissent assensi, velut novis studentes rebus in suspicionem venisse dicit: at eos temeritatis damnat, qui hac quemquam de caussa suspectum haberent. Ad haec adjicit Pamphilus, alias de anima opiniones Origeniana longe absurdiores esse et ineptiores: inter quas priore eam loco ponit, quae Catholicae ecclesiae sanctionibus hodie recepta est. Addit deinde, haudquaquam damnandum esse Origenem, cum ea servaverit, quae tunc super ea quaestione servanda praeceperat ecclesia, animas nimirum ejusdem esse substantiae, immortales, rationis participes, libero praeditas arbitrio, a Deo conditas. Subjungit denique: »Quando autem factae sint, olim simul, an nunc per singulos nascentium, quid periculi est alterutrum e duobus opinari?« Quid quod Origenes Tom. II. in Joann. num. 24. animarum *προϋπάρξιν* universali opinione approbatam dicit? *Ἐὰν*[2]) *δὲ*, inquit, *κρατῇ ὁ καθόλου περὶ ψυχῆς λόγος, ὡς οὐ συνεσπαρμένης τῷ σώματι, ἀλλὰ πρὸ αὐτοῦ τυγχανούσης, καὶ διὰ ποικίλας αἰτίας ἐνδυομένης σαρκὶ καὶ αἵματι*, et cetera.

---

[1]) Edd. Huetii: »ex semine traducis«.

[2]) Cfr. ed. nostr. Tom. I. p. 145.

XII. Nec Origenis modo temporibus, sed recentioribus etiam incerta fuit in ecclesia animae origo et natura. Aetate quidem sua diversa sensisse de anima Ecclesiasticos omnes scribit Pamphilus in Apologia. Hieronymus epistol. 82. quaestionem sibi super animae statu a Marcellino et Anapsychia propositam recitat, ex qua intelligas, quantis tenebris fuerit tunc temporis circumsessa quaestio de anima: »Super animae statu,« inquit, »memini vestrae quaestiunculae, imo maxime ecclesiasticae quaestionis: utrum lapsa de coelo sit, ut Pythagoras philosophus, omnesque Platonici, et Origenes putant; an a propria Dei substantia, ut Stoici, Manichaeus, et Hispaniae Priscilliani haereses suspicantur; an in thesauro habeantur Dei olim conditae, ut quidam Ecclesiastici stulta persuasione confidunt: an quotidie a Deo fiant, et mittantur in corpora, secundum illud, quod in Evangelio scriptum est: »»Pater [1]) meus usque modo operatur, et ego operor:«« an certe ex traduce, ut Tertullianus, Apollinarius, et maxima pars Occidentalium autumant; ut quomodo corpus ex corpore, sic anima nascatur ex anima, et simili cum brutis animantibus conditione subsistat.« Augustinus libr. III. de libero arbitrio, cap. 20. et 21., quaestione illa praetermissa, utrum animae ex propria Dei substantia profectae sint, reliquas quatuor recenset his verbis: »Harum autem quatuor de anima sententiarum, utrum de propagine veniant; an in singulis quibusque nascentibus novae fiant; an in corpora nascentium jam alicubi exsistentes, vel mittantur divinitus, vel inde sua sponte labantur, nullam temere affirmare oportebit.« Atque has ipsas esse sententias, quae ab Hieronymo relatae sunt, testificatur ipse Augustinus in epist. ad Hieronymum, de ratione animae. Toto certe vitae

---

1) Ev. Joann. V, 17.

suae decursu incertus in eo argumento Augustinus fluctuavit. Exstant insignes ejus ad Hieronymum et Optatum Epistolae, unde haesitationem ejus, cunctationemque cognoscas; quam et aliis praeterea locis prodidit, puta libr. 7. et 10. de Genesi ad literam, et alibi. Septimi quidem hujus libri cap. 6. materiam quandam spiritualem initio molitum esse Deum conjectat, e qua hominum animae formatae subinde ac fictae sunt: »Fortasse potuit,« inquit, »et anima, antequam ea ipsa natura fieret, quae anima dicitur, cujus vel pulchritudo virtus, vel deformitas vitium est, habere aliquam materiam pro suo genere spiritualem, quae nondum esset anima; sicut terra, de qua caro facta est, jam erat aliquid, quamvis non erat caro:« et I. Retract. »Nam quod attinet ad animi originem, qua sit in corpore, utrum de illo uno sit, qui primum creatus, quando factus est homo in animam viventem, an similiter fiant singulis singulae, nec tum sciebam, nec adhuc scio.«

Nempe utrimque Scripturae testimoniis pugnabatur. Qui tuebantur animarum *προΰπαρξιν*, adversus eos, qui animas tunc creari volebant, cum praeparatis corporibus erant inserendae, hoc Genes. II, 2. intentabant: »Et requievit (Deus) die septimo ab universo opere, quod patrarat.« Contra praetendebant adversarii illud Joann. II, 17. »Pater meus usque modo operatur, et ego operor:« quod ad providentiam, non ad creationem alii referebant. Videndus Nemesius libr. de natura hominis, cap. 2., et Augustinus in laudata ad Hieronymum epistola. Nulli igitur mirum esse debet, scripsisse Gregorium Magnum epistolar. libr. 7. Indict. 2. epist. 53., quaestionem de anima Patribus solvi non posse visam esse, cum ne ipsius quidem temporibus ecqua e reliquis opinionibus pro certa haberetur, ecclesia praescripsisset. Unde falsum esse apparet, quod ait Justinianus in ep. ad synodum Constantinopolitanam, quam exhibet Cedrenus: *Ἡ δὲ ἐκκλησία*

τοῖς θείοις ἑπομένη λόγοις φάσκει τὴν ψυχὴν συνδημιουργηθῆναι τῷ σώματι· καὶ οὐ τὸ μὲν πρότερον, τὸ δὲ ὕστερον, κατὰ τὴν Ὠριγένους φρενοβλάβειαν. Quid si dicamus igitur quintam synodum non ideo praecise damnasse Origenis sententiam, quod animarum defenderet προΰπαρξιν, sed quod mentes praeterea fuisse illas traderet, et sanctas virtutes, quas cum contemplationis divinae satias cepisset, in deterius esse conversas, et ab amore Dei refrixisse, indeque ψυχάς esse dictas, et in corpora tutelae caussa dimissas: sic enim habet Justiniani anathematismus secundus.

XIII. Animas quando conditas putaverit, vidimus: quales ipsas censuerit, corporatas, an corpore carentes, videamus. Haec superflua sane videatur esse quaestio, si quae de angelis scripsimus, attendantur: prolixa enim disputatione declaravimus, naturis quibuslibet ratione instructis corpora Origenem tribuisse. Strictim ergo pauxillum quiddam hic delibabimus, quod illic consulto praetermissum, in hunc locum conjecimus; illud nimirum: cum corpore constare animas existimaverit Adamantius, cujusnam eas finxerit corporationis, an angelicae similis, an crassioris, et ad illam daemonum, quam angelica spissiorem ostendimus, propius accedentis. Ac naturas rationales diximus pro meritis, crassioribus, tenuioribusve illigari corporibus: cum animae autem angelis virtute sint inferiores ac meritis, crassioris esse corporaturae ac angelos dicendum est. Origenes libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. num. 2. »Ut ergo superius diximus, materialis substantia hujus mundi habens naturam, quae ex omnibus ad omnia transformatur, cum ad inferiores quosque trahitur, in crassiorem corporis statum solidioremque formatur, ita ut visibiles istas mundi species, variasque distinguat: cum vero perfectioribus ministrat et beatioribus, in fulgore coelestium corporum micat, et spiritualis corporis indumentis vel angelos Dei, vel filios resurrectionis

exornat: ex quibus omnibus diversus ac varius unius [1]) mundi completur status:« et capite sequenti num. 3. »Possibile enim videtur, ut rationabiles naturae, a quibus nunquam aufertur liberi facultas arbitrii, possint iterum aliquibus motibus subjacere, indulgente hoc ipsum Domino, ne forte, si immobilem semper teneant statum, ignorent se Dei gratia, [2]) et non sua virtute in illo fine beatitudinis constitisse. Quos motus sine dubio rursum varietas corporum, et diversitas persequetur, [3]) ex qua mundus semper adornatur; nec unquam poterit mundus nisi varietate ac diversitate constare, quod effici nullo genere possit [4]) extra materiam corporalem.«

XIV. Excusando autem dogmati huic, quo animis corpora adscribit, contra quam in ecclesia hodie creditur, appositum est illud e Prooemio librorum περὶ ἀρχῶν, num. 9. »Deus quoque quomodo intelligi debeat, inquirendum est, corporeus, et [5]) secundum aliquem habitum deformatus, an alterius naturae quam corpora sunt; quod utique in praedicatione nostra manifeste non designatur. Eadem quoque etiam [6]) de Christo, et de Spiritu sancto requirenda sunt; sed et de omni anima, atque omni rationabili natura nihilominus requirendum est.« Quae requiri jubebat Origenes, ea profecto ecclesiae decretis definita non erant. Unde non Origenis aetate duntaxat idem Tertulliano de anima visum est, sed et plurimis quoque dein ecclesiae Patribus: puta Hilario in Matth. Can. 5., ubi »animarum species, sive obtinentium corpora, sive corporibus exulantium, corpoream tamen naturae suae substantiam sortiri« praedicat: et Ambrosio libr. 2. de Abraham, cap. 8.,

---

1) Deest »unius« in edd. II.

2) Deest »gratia« in edd. II.

3) Edd. Huetii: »persequitur.«

4) Ed. Ruaei: »potest.« 5) Edd. Huetii: »an.«

6) Edd. Huetii: »haec.«

ubi, praeter S. Trinitatem, corporibus reliqua constare asserit: et Cassiano Collat. 7. cap. 13., ubi animas spirituales quidem esse fatetur, incorporeas negat: et his antiquiori Theodoto in Excerptis ad Clementis Alexandrini calcem adjectis, ubi animas hominum corporeas esse affirmat: et Methodio ipsi Origenis adversario apud Photium Cod. 234., ubi animas esse ait corpora *νοερά*, in membra ratione adspectabilia discretas. Ipse etiam Augustinus opinioni huic licet infensus, aliquo tamen sensu animam corpus esse fatetur ep. 28. At ab eo discessit Faustus Reiensis, animisque corpora palam affinxit, quem tribus libris errorem ultus est Claudianus Mamertus.

Magis illud vero ad excusandum Origenem conferre posset, quod scriptum ab eo est Homil. I. in Genes. num. 13., ubi hominem, qui de limo terrae fictus est, corporeum hominem esse dicit; qui autem ad imaginem Dei conditus est, spiritualem esse eum et crassum corpore; illum exteriorem hominem esse, hunc interiorem. »Si qui vero hunc corporeum putent esse, qui ad imaginem et similitudinem Dei factus est, Deum ipsum corporeum, et humanae formae videtur inducere; quod sentire de Deo manifestissime impium est:« et libr. 1. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 1. num. 7. »Si qui autem sunt, qui mentem ipsam animamque corpus esse arbitrentur, velim mihi responderent, quomodo tantarum rerum, tam difficilium, tamque subtilium rationes, assertionesque recipiat? Unde ei virtus memoriae?« Et in Protreptico ad Martyrium num. 47. *Ἔτι δὲ καὶ φιλοζωεῖ ἄνθρωπος, πεῖσμα λαβὼν περὶ οὐσίας λογικῆς ψυχῆς, ὡς ἐχούσης τι συγγενὲς θεῷ· νοερὰ γὰρ ἑκάτερα καὶ ἀόρατα, καὶ ὡς ὁ ἐπικρατῶν ἀποδείκνυσι λόγος, ἀσώματα·* et libr. 6. contr. Celsum num. 71. *κατὰ δὲ ἡμᾶς καὶ τὴν λογικὴν ψυχὴν πειρωμένους ἀποδεικνύναι κρείττονα πάσης σωματικῆς φύσεως, καὶ οὐσίαν ἀόρατον, καὶ ἀσώματον·* et in Luc. XI, 34. e Catena Mazarinae Bibliothecae: *Ἐπί-*

σκέψαι δὲ, εἰ δυνατὸν τροπολογῆσαι ἀκολούθως τῷ ὀφθαλμῷ καὶ τὸ σῶμα, ὥστε ὅλην ἤδη τὴν ψυχὴν, κἂν μὴ σωματικὴ τυγχάνῃ, φάσκειν νῦν λέγεσθαι τὸ σῶμα· et mox: *Καὶ μὴ θαυμάσῃς δὲ εἰ ἐν τῷ »ὁ*[1]) *λύχνος τοῦ σώματός ἐστιν ὁ ὀφθαλμός·« τροπολογικῶς τὸ σῶμα ἐπὶ τῆς ψυχῆς λαμβάνεται, καίτοι γε τῷ ἰδίῳ λόγῳ οὔσης ἀοράτου καὶ ἀσωμάτου· κατὰ γὰρ τὴν εἰκόνα γέγονε τοῦ ἀοράτου θεοῦ· ἐπείπερ τροπολογικῶς καὶ τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς εὑρίσκομεν ὁμωνύμως τοῖς σωματικοῖς μέρεσιν, οὐκ οὔσας σώματα, ὀνομαζομένας.* Atque haec sunt ejusmodi, ut cum superioribus perinde conciliari non possint, ac quae de angelis scripserat, corpus ipsis nonnunquam imponens, nonnunquam detrahens. Diximus enim pro respectus diversitate varie locutum de angelorum corporibus Origenem, eosque respectu Dei corporatos dixisse, respectu mundi hujus adspectabilis corpore carentes. Hic autem Dei ipsius respectu animas corpore carere dicit, utpote quae ad ejus imaginem conditae sint. Ad haec Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 2. adducit verba haec Origenis ex fine libri II. de Princip. »Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes et corpora, forsitan ne animae quidem fuerimus, sed mens et sensus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur rationabiles intelligibilesque substantias facie ad faciem:« quae more suo pervertit Rufinus. Parem supra memoratis ratiocinationem e libro III. de Princip. adducit Hieronymus ejusdem ep. cap. 3., necessarium scilicet esse alterutrum, ut vel incorporei fiamus, si Deo similes esse studemus, vel ut similitudinem Dei non speremus, si eadem corpora semper habituri sumus: et in ep. 61. ad Pammach. cap. 5. dixisse ait Origenem in libris *περὶ ἀρχῶν*, »solem, et lunam, et omnium astrorum chorum esse animas rationabilium

[1]) Luc. XI, 34.

quondam et incorporalium creaturarum.« Denique Sophronius Hierosolymitanus in ep. ad Sergium Constantinopolitanum, quae habetur in Action. 11. synod. 6., alia Origeni crimina objiciens, eo ipsum liberat: *Ἀλλ' οὐκ ἐπειδήπερ*, inquit, *αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ θεοῦ χάριτι τὴν φθορὰν ἀπεώσαντο, τὴν πάσῃ κτίσῃ φύσει ἐμφωλεύουσαν. Διὰ τοῦτο καὶ πρὸ σωμάτων αὐτὰς ὑποπτεύσομεν, ἢ πρὸ τῆς τοῦ ὁρωμένου κόσμου παραγωγῆς καὶ συμπήξεως ἐν ἀϊδίῳ τινὶ ζωῇ τελεῖν ἐννοήσομεν, καὶ βίον ἔχειν οὐράνιον φήσομεν, ἄσαρκόν τε καὶ ἀσώματον ζώσας ζωὴν τὴν ἀΐδιον ἐν οὐρανῷ ποτε μὴ ὑπάρχοντι, ὡς Ὠριγένης ὁ παράφορος βούλεται, καὶ οἱ τούτου συμμύσται καὶ σύμφρονες Δίδυμος, καὶ Εὐάγριος, καὶ ὁ λοιπὸς αὐτῶν μυθομέριμνος ὅμιλος.* Ex his liquet, quanta fuerit Origenis in utramque partem fluctuatio: sed [1]) in eam tamen magis propendere visus est, quae animae corpus adscribit. Certe Stephanus Gobarus Tritheita apud Photium Cod. 232. dogmata pleraque, sed fere tamen Origeniana propugnans et impugnans, tricesimo loco illud expendit: *Ὅτι σώματά εἰσι νοερὰ αἱ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ, καὶ διατετυπωμέναι κατὰ τὸ φαινόμενον ἔξωθεν τοῦ σώματος σχῆμα· καὶ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ὅτι ἀσώματός ἐστιν ἡ ψυχὴ, καὶ σωματικοῖς οὐχ ὑπόκειται τύποις.*

XV. Porro animis corpora affingens Origenes, ducem suum ac dictatorem Platonem deseruit, qui corporaturam sustulit ab animis: at alios tamen ex antiquis philosophis, quos sequeretur, habuit complures. Horum si quis pla-

---

[1]) Corpus quidem animae adscribit Origenes, utpote quae nuda, inquit, comprehendi non possit, nec in ullo corporeo consistere loco, quin indigeat corpore ad naturam loci illius accommodato; sed ita adscribit, ut sit exterius animae indumentum, nec animae naturam in corpore ponit, Platonicos hac in re secutus, quemadmodum observavimus Quaest. nonae de angelis num. III. R.

cita de anima velit cognoscere, legat Tertulliani librum de anima, cap. 5. 6. et 7., et Nemesium libro de natura hominis, cap. 2., et Ciceronem libr. 4. Academic. At locum quendam Methodii satis intricatum et obscurum praeterire non decet, quo Origenis decretum de animis corporeis nititur convellere. Habetur ille apud Photium Cod. 234. Hic ergo primum Origenis recitat verba, quibus ait, si demonstrationibus corpore animam ex sese carere probetur, fatendum esse alienum eam et adcititium corpus induere, prioris, cui in terris conjuncta fuerat, simile. His Methodii censuram subnectit Photius: *Πρὸς ταῦτα*, inquit, *ὁ ἅγιος τάδε φησί· σχῆμα ἄλλο ὁμοειδὲς τῷ αἰσθητῷ τούτῳ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἐκδημίαν ἔχειν ἐκτιθέμενος τὴν ψυχὴν, ἀσώματον ὑπό τι Πλατωνικῶς ἀποφαίνεται αὐτήν.* Quae sic interpretanda sunt: »Ad illa vir sanctus,« Methodius nimirum, »haec ait.« Sequuntur deinde verba ipsa Methodii a Photio *αὐτολεξεί* descripta, non ab eo *αὐτοπροσώπως* recitata: »Figuram aliam consimilem sensili huic, postquam hinc excessit, habere tradens animam, incorpoream esse aliquo pacto Platonice ipsam affirmat.« Haec ait Methodius de Origene, non Photius de Methodio, qui deinde probat ex hac Origenis opinatione consequi corpore animam carere; quia si post excessum e vita corpore tanquam vehiculo et veste indiget, utpote quae nuda comprehendi non possit, utique corporea non est: (valeret enim alioquin eadem argumentatio, qua adversus Vincentium Victorem, animam corpoream esse statuentem, usus est Augustinus libr. 1. de anima, cap 5. »Quod vero eam non spiritum, sed corpus esse contendit, quid aliud vult efficere, quam nos non ex anima et corpore, sed ex duobus, vel etiam tribus constare corporibus? Cum enim spiritu, anima, et corpore constare nos dicit, et omnia haec tria corpora esse asserit, profecto ex tribus corporibus nos putat esse compactos. In qua opinione quanta eum sequatur absur-

ditas, illi potius, quam tibi demonstrandum puto.) Cum ergo animae corpus adventitium superadderet Origenes, incorpoream ab eo ipsam necessario haberi Methodius conclusit. Pergit deinde: Si incorporea anima est, affectionibus immunis est, nec alieni corporis et mutuatitii motibus obnoxia. Sin affectionibus corporis percellitur, utique incorporea non est. At una cum corpore mala, vel bona patitur, ut eorum, qui post mortem videndos se praebuerunt, testimonia confirmant: anima igitur corporea est. Sic itaque ad absurdum et *ἀδύνατον* Origenem adigit Methodius, animam ex ejus dictis corpoream esse et incorpoream demonstrans. Sensum denique suum ipse aperit, animas corpora esse dicens intelligendi facultate praedita, membris ratione solum adspectabilibus instructa, non quae adventitio corpore sint induta, sed quae natura suapte corpora sint. Vera haec est et genuina loci hujus expositio, quam idcirco persecutus sum, ut ne ab infensissimo quidem Adamantii adversario vitio datum fuisse lector intelligat, quod ab aliis ei [1]) fere objectum est, animae scilicet corpus eum addidisse; sed veriorem e contrario sententiam suggillasse in eodem Methodium, cum deteriori ipse adhaeserit.

XVI. Proferendus quoque hic est alter Methodii locus, ex libro de resurrectione a Photio decerptus, unde proxime laudatus itidem petitus est: *Ἄνθρωπος, φησὶ, λέγεται κατὰ φύσιν ἀληθέστατα, οὔτε ψυχὴ χωρὶς σώματος, οὔτ᾽ αὖ πάλιν σῶμα χωρὶς ψυχῆς· ἀλλὰ τὸ ἐκ συστάσεως ψυχῆς καὶ σώματος εἰς μίαν τὴν τοῦ καλοῦ μορφὴν συντεθέν· ὁ δ᾽ Ὠριγένης τὴν ψυχὴν μόνην ἔλεγεν ἄνθρωπον, ὡς ὁ Πλάτων.* Prostat hic quoque locus Methodii apud Epiphanium Haer. 64. cap. 17., sed his postremis truncatus verbis: *Ὁ δ᾽ Ὠριγένης τὴν ψυχὴν μόνην ἔλεγεν ἄνθρωπον, ὡς ὁ Πλάτων.* Eane de suo

---

1) Deest »ei« in ed. Ruaei.

addiderit Photius, an detraxerit Epiphanius, qui totam Methodii disputationem in epitomen contraxit, dictu facile non est. Adde pro eo: *Ὁ δ' Ὠριγένης*; contrariam lectionem Photinianum quendam Codicem exhibere; eam scilicet: *Οὐδ' Ὠριγένης*. Nec mirum foret a Platone Origenem recedere, quem ab eodem recessisse mox vidimus, cum de animis, corporeaene an incorporeae essent, quaereretur.

At fatendum tamen est Origenianorum dogmatum cohaerentiam eo nos compellere, ut anima sola constare hominem censuisse Adamantium dicamus. Nam si animae vinculum et carcer corpus est, qui pars hominem componens existimari poterit? Quamquam alia omnia sequi videtur Homil. XXIX. in Luc., cum ait: »Omnis homo morti subjacet; iste ergo, qui nequaquam moritur, jam non est homo, sed Deus est:« quem locum attulimus supra, cum disputaremus, an crediderit Christum hominem esse desiisse, postquam mortuus est. Christum ibi jam hominem non esse affirmat, quia morti jam amplius obnoxius non est: quisquis ergo mori non potest, homo non est ex Origenis sententia: at anima humana a corpore sejuncta mori non potest: anima igitur ex decreto Origenis homo non est. Quod absque ambage asserit, haec verba Psalmi CXIX. vers. 50. interpretans in Catena Corderiana: »Haec me consolata est in humilitate mea.« *Ζωὴ ἡ μέλλουσα*, inquit, *ἐστὶν ἀναζώωσις, καθὸ τὴν ψυχὴν, οὐκ ἰδίαν ζωὴν, οὐδὲ ἀληθῆ εἶναι μανθάνομεν, εἴπερ οὐκ ἄνθρωπος ἡ ψυχή· εἰ γὰρ ἐν τῇ καθ' ἑαυτὴν ζωῇ τὸ ἀληθὲς εἶχε τοῦ ζῆν, οὐκ ἂν ἀναζωώσεως ὁ τεθνηκὼς ἐδεῖτο· διὸ καὶ ὁ κύριος τοὺς τεθνεῶτας θεῷ ζῆν εἶπεν, ὡς οὔπω τὸ ζῆν ἔχοντας, πλὴν ὅσον οὐ δυνάμει θεοῦ τοῦ ζωοποιήσαντος,* [1]) *καὶ ἀπολωλέναι φησὶν αὐτοὺς, εἰ μὴ τῆς ἀναστάσεως τύχοιεν.* Concur-

[1]) Edd. Huetii: *ζωοποιήσοντος*.

runt haec adversa fronte cum superioribus, et alterutra cadat accusatio necessum est.

Anima sola constare hominem asseveravit Plato in Alcibiade 1., quem secutus est Plotinus Enn. 1. libr. Hanc sententiam veteres secutus Academicos damnavit Varro, ut est apud Augustinum libr. 19. de Civit. Dei, cap. 3. Instituti vero a Platone Haeretici quidam, sententiamque ejus assectati, Tertulliani castigationem senserunt. Sic enim ille libr. de resurrect. carnis cap. 40. »Nactae denique haereses duos homines ab Apostolo editos, interiorem, id est, animam; et exteriorem, id est, carnem; salutem quidem animae, id est, interiori homini; exitium vero carni, id est, exteriori adjudicaverunt, quia scriptum sit Corinthiis: »»Nam [1]) etsi homo noster exterior corrumpitur, sed interior renovatur de die et die.«« Porro nec anima per semet ipsam homo, quae figmento jam homini appellato postea inserta est; nec caro sine anima homo, quae post exsilium animae cadaver inscribitur.« His Haereticis assensus est Origenes, et post Origenem Arnobius lib. 2. adv. Gent. »Quid enim sumus homines,« inquit, »nisi animae corporibus clausae?« et multo post Hugo a Sancto Victore lib. II. de Sacrament. fidei part. 1. cap. 11., cum probare vellet, toto illo triduo, quo Christus jacuit in sepulcro, Verbum hominem fuisse: hac enim ratione utitur, sola anima constare hominem, animae autem Christi a corpore disjunctae adhaesisse Verbum, Verbum igitur nihilominus fuisse hominem, quam dum anima corpori esset connexa. Denique opinionem eandem tuitus est proavorum nostrorum memoria Franciscus Georgius Tom. 1. Probl. 26. 27.

XVII. Credita illa et asserta ab Origene animarum *προὔπαρξις*, earundem quoque *μετενσωμάτωσιν* cur admitteret, caussae fuit, ut diximus: nam cum animas pro

---

[1]) II. Cor. IV, 16.

peccatorum, virtutumve ratione et modo, vel angelorum consequi dignitatem, vel crassioribus hominum, daemonumve corporibus adnecti, et perpetua utentes arbitrii libertate, iterum iterumque vel recte, vel male agere posse crederet, necessaria argumentorum consequentia eo adducebatur, ut animas hominum iterum iterumque subire posse fateretur hominum corpora, vel daemonum. Atque illa est tam decantata, toties explosa Origenis *μετενσωμάτωσις*, quasi dicas, »transincorporatio;« quae et *μετεμψύχωσις* appellari potest, quod reddere queas, »transinanimatio.« Pulchre dogmatis utriusque connexionem vidit Gregorius Nyssenus apud Justinianum in ep. ad Menam patriarcham, et in Origene reprehendit. Quemadmodum autem dupliciter vox ista, *μετεμψύχωσις*, vulgo usurpatur, vel pro transitu animae ex humano corpore in humanum corpus; vel pro migratione animae ex humano corpore in plantae corpus, vel pecudis, quam propugnavit Pythagoras, quamque peculiari libello Jamblichus confutavit: ita juxta Origenianam doctrinam distinguenda est migratio animae ratione praeditae e coelesti, vel humano, vel daemoniaco corpore in pecudis corpus et vicissim; a migratione animae rationalis, quae corpor inter coelestia, humana, et daemoniaca, citra belluina, aliave quaelibet perficitur. Atque hanc posteriorem tuitum esse Origenem, utpote ex ejus aptam principiis, negari non potest. Unde anonymus Photii Cod. 117. culpatum eum refert, quod dixerit: Ὅτι ἡ τοῦ σωτῆρος ψυχὴ, ἡ τοῦ Ἀδὰμ ἦν. Quod ita accipio: quae fuerat Adami anima, eam in corpus Servatoris multis post saeculis transiisse. Unde et Theophilus Origenem dixisse ait, hominem crebrius mori: quod non aliter intelligo, quam animas saepenumero e corporibus in corpora transire, et *μετενσωματοῦσθαι*.

XVIII. Verum priorem quoque *μετεμψύχωσιν*, quae Pythagorica est, tenuisse illum Veteres multi vociferantur

Crimini id ipsi datum fuisse narrant Pamphilus in Apologia, et saepe laudatus anonymus Photii. Hieronymus, cujus verba supra recitavimus ex epist. 59. ad Avit. cap. 1. 2. et 4., et libr. 2. Apolog. adv. Rufin. cap. 4., Origenem incessit erroris ejusdem nomine, quem lib. 1. περὶ ἀρχῶν haberi dicit. Loca ipsa Origenis descripsit Justinianus ad calcem ep. ad Menam, quae cum in his libris hodie non compareant, verisimile est a Rufino fuisse suppressa. Pepercit nomini Origenis Philastrius, rem ipsam tetigit, atque hoc argumento confutavit, quod anima postquam corpore soluta est, in locum statutum deducatur ab angelo, ut pro meritis suis exornetur.

XIX. Recte quidem accusationi suae consuluit Justinianus, cum Origenis verba ipsa descripsit, quibus absurdum illud et impium dogma continetur; tam frequentibus quippe et apertis testimoniis alibi repudiavit illud Adamantius, et damnavit, vix ut in animum inducere possim, homiuem, non jam dico summa florentem eruditione et ingenio, sed non vecordem omnino et insanum, tam repugnantia sibi et contraria uno eodemque ore pronuntiasse. In hoc ipso quippe, quod laudat Justinianus, pere de Principiis, lib. 1. cap. ultimo, num. 4. ita diserit: »Illa sane nos nequaquam recipienda censemus, quae et a quibusdam superfluo vel requiri, vel adstrui solent, id est, quod animae in tantum sui decessum veniant, ut naturae rationalis ac dignitatis oblitae etiam in ordinem irrationabilium animalium, vel bestiarum, vel pecudum devolvantur.« Reliqua studio brevitatis praetermitto, quae tamen ad rem faciunt. Et libr. II. de resurrectione, quem locum exhibet Pamphilus: »Sed sicut,« inquit, »non est putandum, quod animalium corpus accepturus sit peccator, aut volucrum, aut piscium; sic neque solis, aut lunae, aut stellarum formam sperandum est accipere eos, qui resurgent in gloria: sed exempli

causa dicta esse [1]) haec ab Apostolo sentiendum est, ut designetur per haec, quod alii pro meritis suis honorabiliores et clariores erunt, beatiora quoque habitacula sortituri: aliorum vero indignissimus et abjectissimus pro gestorum scelere erit status, qui etiam mutis animalibus dignus sit comparari.« Quae si quis a Rufino vel perversa, vel inserta caussetur, quid adversus illud excipiet e libr. IV. contr. Cels. num. 17. *Εἰ δὲ ἣν ἐννοήσας (Κέλσος), τί ἀκολουθεῖ ψυχῇ ἐν αἰωνίῳ ἐσομένῃ ζωῇ, καὶ τί χρὴ φρονεῖν περὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς, καὶ περὶ τῶν ἀρχῶν αὐτῆς, οὐκ ἂν οὕτω διέσυρε τὸν ἀθάνατον εἰς θνητὸν ἐρχόμενον σῶμα, οὐ κατὰ Πλάτωνος μετενσωμάτωσιν, ἀλλὰ κατ' ἄλλην τινὰ ὑψηλοτέραν θεωρίαν.* Scriptionis ejusdem contra Celsum libr. 5. num. 49. Christianos rejicere tradit *Πυθαγόρου τὸν περὶ ψυχῆς μετενσωματουμένης μῦθον.* Sed asseverantius libr. 8. num. 30. *Οὐδαμῶς μέντοι γε λέγοντες μετενσωμάτωσιν εἶναι ψυχῆς, καὶ κατάπτωσιν αὐτῆς μέχρι τῶν ἀλόγων ζώων· δηλονότι οὐδ' ὁμοίως Πυθαγόρᾳ, κἂν ἀπεχώμεθά ποτε ζώων, οὐ χρησόμεθα αὐτῶν ταῖς σαρξί.* Et libr. 5. in epist. ad Rom. num. 1. »Sed haec Basilides non advertens de lege naturali debere intelligi, ad ineptas et impias fabulas sermonem Apostolicum traxit in [2]) Pythagoricum dogma, id est, quod animae in alia atque alia corpora transfundantur, ex hoc Apostoli dicto conatur adstruere. Dixit enim, inquit, Apostolus, quia [3]) ego vivebam sine lege aliquando:« et cetera, quae lectori diligenti consulenda relinquo. Paulini hujus loci pravam interpretationem, et ad Pythagoricae *μετενσωματώσεως* confirmationem accommodatam damnat iterum libr. VI. in ep. ad Rom. num. 8. Idem libro de Proverbiis Salo-

1) Deest »esse« in edd. H.

2) Ed. Ruaei: »in *μετενσωματώσεως* dogma.«

3) Rom. VII, 9.

monis, et Tom. VII. in Matth., (quae testimonia jacent in Apologia Pamphili), et Tom. X. in Matth. num. 20. et Tom. XI. num. 19., Scripturis sanctis et ecclesiasticae fidei contrariam esse asserit μετενσωμάτωσιν. Fuse quoque id argumentum prosequitur Tom. VI. in Joann. num. 7. disquirens, an in Joannis corpus Eliae anima migraverit; eoque etiam copiosius Tom. XIII. in Matth. num. 1. et sequentibus, eandem ventilans quaestionem, hac ratione μετενσωμάτωσιν oppugnat, mundum nusquam interiturum, si animae propter peccata corpora subeant: id enim si sit, cum semper pro arbitrii sui libertate peccare possint animae, semper corpora subituras; semper igitur adfutura corpora; mundum ergo nunquam periturum: quod si prodeuntibus saeculis animae subinde aliquae peccato immunes, corporeis vinculis amplius non egent, post diuturnum annorum curriculum, imminuto magis magisque animarum numero, ad perpaucas animas redactum iri mundum; quibus perfectionem consecutis, desiturum tandem, prae animarum, quae corpora subeant, inopia: quod refragatur Scripturae docenti plurimos in mundo futuros mortales, cum Filius hominis adveniet. Pari utitur ratiocinatione libr. II. in Cantic. Canticor. Nunc aequus lector existimet, tot tamque claris testimoniis μετενσωμάτωσιν obterentibus majorne adhibenda sit fides, an iis, quae allegant Hieronymus et Justinianus, eandem adstruentibus.

Verumtamen aliis quoque praesidiis Adamantii caussam fulcire possumus, velut ea sunt, quae nobis Pamphilus subministrat, verba haec Origeni falso adscripta fuisse dicens, quae non ex sua, sed ex adversarii persona protulerat, et dissertationem praeterea suam his verbis conclusisse: »Sed haec quantum ad nos pertinet, non sunt [1]) dogmata, sed discussionis gratia dicta sint, et ab-

[1]) Ed. Ruaei: »sint.«

jiciantur. Pro eo autem solo dicta sunt, ne videatur quaestio mota, non esse discussa. Quae repetit etiam Hieronymus et agnoscit epist. 59. ad Avit. cap. I. Prodest illud insuper ad defensionem Origenis, quod scriptum ab eo est Tom. XI. in Matth. num. 17., admittendam *μετενσωμάτωσιν*, si per eam anima ita intelligatur mutari et converti, ut vel depravatis moribus, et voluntate, non natura pecudi similis evadat; vel virtutibus ac pietate rursum rationis compos fieri videatur. Eadem inest sententia loco alteri e libro de Proverbiis Salomonis, quem Pamphilus Apologiae suae intexuit. Id puncto suo et assensu comprobat Philastrius Haer. 120. Quod ipsum prolixius et elegantius edisserit Gregorius Nyssenus in commemorata superius disputatione, quam ep. suae ad Menam Justinianus inseruit. Nec aliter de hac metensomatosi, qua animae in belluarum corpora transire dicuntur, sensisse Origenem eo mihi fit verisimilius, quod haec ipsa fuit Platonicorum nonnullorum metempsychosis. Auctorem damus Nemesium, cap. 2. *Εἰπόντος γὰρ*, inquit, *Πλάτωνος τὰς μὲν θυμικὰς, καὶ ὀργίλους, καὶ ἁρπακτικὰς ψυχὰς, λύκων καὶ λεόντων σώματα μεταμφιέννυσθαι· τὰς δὲ περὶ τὴν ἀκολασίαν ἠσχολημένας, ὄνων καὶ τῶν τοιούτων ἀναλαμβάνειν σώματα, οἱ μὲν κυρίως ἤκουσαν τοὺς λέοντας καὶ τοὺς λύκους, καὶ τοὺς ὄνους· οἱ δὲ τροπικῶς αὐτὸν εἰρηκέναι διέγνωσαν, τὰ ἤθη διὰ τῶν ζώων παρεμφαίνοντα.* Et mox: *Ἰάμβλιχος δὲ τὴν ἐναντίαν τούτοις δραμὼν, κατ᾽ εἶδος ζώων ψυχῆς εἶδος εἶναι λέγει, ἤγουν εἴδη διάφορα· γέγραπται γοῦν αὐτῷ μονόβιβλον ἐπίγραφον, ὅτι οὐκ ἀπ᾽ ἀνθρώπων εἰς ἄλογα, οὐδὲ ἀπὸ ζώων ἀλόγων εἰς ἀνθρώπους αἱ μετενσωματώσεις γίνονται, ἀλλὰ ἀπὸ ζώων εἰς ζῶα, καὶ ἀπὸ ἀνθρώπων εἰς ἀνθρώπους· καί μοι δοκεῖ μᾶλλον οὗτος ἕνεκα τούτου καλῶς κατεστοχᾶσθαι μὴ μόνον τῆς Πλάτωνος γνώμης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς.*

XX. Animarum itaque *προΰπαρξιν* cum a Platone accepisset Origenes, ipsarum quoque *μετενσωμάτωσιν* ab eodem accepit. Ab humanis autem corporibus in humana corpora transire animas affirmavit Plato; a coelestibus vero in humana, ab his in daemonica migrare animas dixit Origenes: et ut hominum animas eatenus animas pecudum fieri dixit Plato, quatenus nequitiae addictae pecudum similes fiunt, ita id ipsum Origenes pronuntiavit. Praeiverat Platoni Pythagoras, sed non animorum solum ex humanis corporibus in humana, verum etiam ex his in ferina veras commeationes admiserat. Aliud quoque Pythagoricam inter et Platonicam doctrinam intercessisse discrimen affirmat Servius in illud Virgil. Aeneid. lib. III. vers. 67. et 68.

»— — — — — —, animamque sepulcro
Condimus.«

»Plato,« inquit, »perpetuam dicit animam, et ad diversa corpora transitum facere statim pro meritis vitae prioris. Pythagoras vero non *μετεμψύχωσιν*, sed *παλιγγενεσίαν* esse dicit, hoc est redire, sed post tempus.« In quo Platonem quoque, dimisso Pythagora, Adamantius sequitur. At Paganinus Gaudentius cap. 31. in libello de comparatione dogmatum Origenis cum philosophia Platonis, de Origenis metempsychosi disserens, in eo differre ait opinionem ipsius a Pythagorica, quod ille poenas in subterraneis locis luendas ob scelera agnoscat; Pythagoras vero inferos, inferorumque poenas sustulerit, quod falsum est: *Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐν τῇ γραφῇ φησι δι᾽ ἑπτὰ καὶ διακοσίων ἐτέων ἐξ ἀΐδεω παραγεγενῆσθαι ἐς ἀνθρώπους·* inquit Laërtius in Pythagora. Ab Aegyptiis autem magistris vesana hac metempsychoseos doctrina imbuti fuerant Pythagoras et Plato; hinc enim manasse illam commemorat ibidem Servius, et Clemens Alexandrinus libr. VI. Stromat. Hanc hodieque pertinacissime retinent Americani nonnulli, retinent Sinenses plerique,

et ex Indis quotquot Muhammedo nomen non dederunt; itaque ab animatorum esu caute abstinent. An ab Indis vero ad Aegyptios transierit, an ab his ad illos, res est non parvae disquisitionis. His sata auctoribus Simonianorum, Basilidianorum, Valentinianorum, Marcionistarum, Gnosticorum, et Manichaeorum mentes infecit, in iisque cum ab aliis, tum ab Origene saepe confossa est. Placuit ea quoque veteribus Gallis, ut a Caesare proditum est de bell. Gallic. lib. VI. Ne postremis quidem hisce temporibus temperavit sibi Hieronymus Cardanus, vir immoderati ingenii, quin iteratam quandam et repetitam *παλιγγενεσίαν* introduceret in dialogo de morte.

QUAESTIO SEPTIMA.

DE LIBERO ARBITRIO, GRATIA, ET PRAEDESTINATIONE.

I. Sententia Origenis de libero arbitrio naturae rationalis, et gratia Dei summatim proponitur. II. Eadem fusius explanatur. III. In quo positam arbitrii libertatem voluerit. IV. Statum naturae integrae a statu naturae lapsae non distinxit. V. Utrum et quomodo liberum arbitrium regere putaverit bonos et pravos motus in animo suscitatos. VI. Ecquisnam sit ille spiritus, adversus quem Paulus carnem ait concupiscere. VII. Utrum anima media inter spiritum et carnem dici possit. VIII. Quaeritur, utrum affectus aliqui boni ex carne naturaliter prodeant; et de lege naturae. IX. Patres multi ex vi naturae boni aliquid oriri posse senserunt. X. Origenes legi naturae nimium tribuit: XI. quemadmodum et legi Mosis. XII. Investigatur ejus sententia de gratiae auxilio, quam hominibus a Deo impertiri censuit, propter recte ante vitam gesta; XIII. et in hac vita mortali. XIV. Gratiam excitantem non agnovit. XV. Perperam interpretatis quibusdam Scripturae locis in eam sententiam adductus est;

XVI. quae merito reprehenditur. XVII. Pauxilla quaedam in Origenis favorem colliguntur. XVIII. Utrum et quomodo perfectos homines posse non peccare ratus sit. XIX. Hujus dogmatis caussa vapulat. XX. Utrum post acceptam gratiam iteratae poenitentiae locum non superesse autumarit. XXI. Utrum praeceptis divinis morem geri non posse senserit. XXII. Suppetiae feruntur Origeni. XXIII. Utrum affirmaverit, homines sola fide justos effici. XXIV. Investigatur ejus dogma de peccato originis, et fine baptismi. XXV. Quid ipsi de praedestinatione placuerit, disputatur. XXVI. Hic quoque nonnullis poenas dat, sed in aliquibus juvatur.

I. Nunc vero de libero arbitrio, quod animae ipsi innatum est; deque gratia Dei, quae in animam infunditur, quid Origeni placuerit, explorandum est; nec eam enim quaestionem inoffenso decurrit pede, mentis rationalis arbitrio nimium tribuens, gratiae vero divinae infringens auxilium; adeo ut ex ejus scriptis haeresin suam hausisse dicti sint Pelagiani, eorumque fraterculi Massilienses. Hinc Hieronymus in ep. ad Ctesiphontem, cap. 2., Pelagii doctrinam Origenis ramusculum esse pronuntiat; et libr. 1. adv. Pelagium, cap. 7., Pelagianorum magistrum esse dicit *τὸν ἀρχαῖον*, auctorem nempe operis *περὶ ἀρχῶν*, et libr. 3. lucubrationis ejusdem, in fine postremi capitis, Pelagianorum amasium Origenem appellat. Hinc etiam Theodorus Beza, capitalis Origenis adversarius, in annot. ad Roman. I, 1. neminem ait Origene gratiam Dei, secundum Pelagium, magis esse adversatum. Quod totis subinde capitibus comprobare aggressus est Cornelius Jansenius Iprensis episcopus, Origeniana verba ac decreta cum Pelagianis et Semipelagianis accurate confligens, et utrorumque connexionem inter se copiose demonstrans.

II. Atque haec priusquam ad trutinam revocemus nostram, ante omnia repetendum hic est quippiam, levi-

ter a nobis supra perstrictum: mentes nempe, cum a Deo procrearentur, libero fuisse instructas arbitrio, facultate videlicet quadam, vel prosequendi vitii, vel amplectendae virtutis: qua prout usae sunt, ita vel ad superiores evasisse ordines, vel ad inferiores esse deturbatas; quemcunque autem adeptae sint statum, nihilo secius eadem fruentes potestate, vel recte, vel male pro libitu agere, ac novis proinde vel remunerationibus, vel poenis esse obnoxias; nec futurum unquam, ut vel facultas illa, vel facultatis usus in animis intercidat, licet vel caritate, vel pertinacia a malis bonisve nonnunquam abstrahantur.

Quae cum perfunctorie supra delibaverimus, nunc enucleatius reseranda[1]) veniunt, et attentis oculis introspicienda; quaerendumque utrum libertatem naturae rationalis integram, an imminutam; utrum ullis divinae gratiae auxiliis indigere illam, et juvari; quoque modo contingere hoc arbitratus sit. Sensit ille itaque arbitrii libertatem in indifferenti quadam bene, vel male agendi facultate sitam, et mentibus, mox ut crearentur a Deo, inditam, integram semper et vegetam perseverare; nec ulla re fuisse imminutam, plenumque ejus usum in beatis vel damnatis superesse; impelli quidem animam a bonis malisve potestatibus ad virtutes, vel ad vitia; cogi vero neutiquam, vel necessitati alicui subjici. Sparsa haec reperies dogmata compluribus locis, sed capite praesertim priore libri 3. de Princip., in quo praecipua doctrinae suae de libertate arbitrii fundamenta collocavit. Ibi quippe caussis quidem externis varie impelli nos et concitari docet; assensum vero a ratione nostra ac voluntate pendere. Id postquam naturae ipsius auctoritate demonstravit, Scripturae sanctae locorum congerie multiplici confirmat. Tum petita indidem ad[2]) impugnandam arbitrii liberta-

---

[1]) Edd. Huetii: »resecanda.«

[2]) Edd. Huetii: »ac.«

tem testimonia solvit, explosis Valentinianorum, Basilidianorum, et Marcionistarum deliriis, qui diversas hominum naturas, alias vitae, alias morti destinatas, ac Deum mundi opificem, durum ac severum, alium bonum Christi patrem comminiscebantur: et gratiae demum divinae operationem fuse describit, qua de post dicturi sumus. Capite vero sequenti num. 4. ostendit mala nobis suggerentibus potestatibus contrariis, vel ad rectum inclinante nos virtute divina, vigere nihilominus liberam arbitrii potestatem. Quae alibi repetit saepe et inculcat. Quibus autem probat locis, animas, in quencunque devenerint statum, arbitrii sui libertate uti, praeter illa, quae attulimus supra, cum de angelorum libertate ageremus, quaeque iterum consuli velim, ea praecipue sunt. Libr. 2. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 3. num. 3. »Possibile enim videtur, ut rationabiles naturae, a quibus nunquam aufertur liberi facultas arbitrii, possint iterum aliquibus motibus subjacere, indulgente hoc ipsum Domino, ne forte, si immobilem semper teneant statum, ignorent se Dei gratia,[1]) et non sua virtute in illo fine beatitudinis constitisse:« et libr. 3. cap. 1. num. 21. »Ex quo opinamur, quoniam quidem, (sicut frequenter diximus), immortalis est anima et aeterna, quod in multis et sine fine spatiis per immensa et diversa saecula possibile est, ut[2]) vel a summo bono ad infima mala descendat, vel ab ultimis malis ad summa bona rapeVretur:« et cap. 3. libri ejusdem num. 5. »Liberi namque arbitrii semper est anima, etiam cum in corpore hoc, etiam cum extra corpus est; et libertas arbitrii vel ad bona semper,[3]) vel ad mala movetur; nec unquam rationabilis sensus, id est, mens vel anima, sine motu aliquo

[1]) Deest »gratia« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »ut a summo bono ad infima mala descendat, et ab ultimis malis« etc.

[3]) Deest »semper« in edd. H.

vel bono, vel malo esse potest.« Homilia praeterea XIII. in Num. num. 7. daemonibus permissum liberi arbitrii sui usum verbis conceptis tradit, quo si diminutus esset a Deo, hoc ipso vero jam damnatum illum fore; at id nondum contigisse existimabat, ut vidimus. Atque haec Origenianae de libertate doctrinae principia suis laborant vitiis, quae nos collocabimus in propatulo; sed et impactas ab aliis proponemus criminationes, et, si ita res feret, diluemus, ut aequo jure in omnibus cum Adamantio agamus nostro, ne plus vel favori, vel malevolentiae, quam veritati tribuere videamur. Sed lectorem moneamus interim, quotiescunque de Origeniana libertate memorabimus, non eam duntaxat debere intelligi, qua gaudent homines, sed illam etiam, qua angeli et daemones fruuntur: nam par esse apud omnes illos liberi jus et usum arbitrii sexcenties asseveravit.

III. Cornelius Jansenius, in libro, cui titulus: Augustinus, postquam libro secundo Tomi prioris ex Pelagii, Pelagianorumque verbis sic ipsos decrevisse multis probavit, arbitrii humani libertatem indifferenti quadam potestate constare, adsciscendae et eligendae rei unius de pluribus, quam uno verbo »possibilitatem« appellarunt; libro deinde sexto sequenti, cap. 13. et 15., Pelagianam haeresin ab Origene praeformatam fuisse ac delineatam scribit; hancque adeo libertatis definitionem ex ejus fontibus in Pelagii lacunas profluxisse, atque inde totam Pelagii haeresin pendere. Veri quidem simile illud esset, si ante Pelagium unus hujus opinionis architectus fuisset et propugnator Origenes; verum ut claram naturae vocem praetermittam, quae tum nos liberos esse suadet, cum vel agere, vel non agere, et quae optima de multis animo decrevimus, amplecti possumus; ut priscorum philosophorum auctoritatem negligam, qui diligenter exquisita libertatis natura, hanc in eo ipso, quod diximus, positam declararunt; Origenianae sententiae poterat esse praesidio,

non Gregorii solum Nazianzeni consensus, non Ambrosii et Hilarii, aliorumque Patrum, quorum testimonia collegerunt alii, non Arausicani Concilii, non Tridentini Canones; sed is etiam, quem unum esse vult Jansenius concertationis hujus arbitrum, Augustinus, quemque nulla opinionis hujus vestigia reliquisse disertis verbis asserit Tom. III. libr. 6. cap. 8. et 9. Nam quotiescunque vel Pelagium oppugnat, vel cum Juliano pedem confert, neque ab iis sese de liberi arbitrii natura dissentire dicit; neque prolata ipsorum verba, quibus in boni malive eligendi potestate positum illud esse demonstrant, hanc carpit ob caussam, licet ob alias vehementer exagitet et refellat. Passim quoque necessitati libertatem opponit: sed absque ulla circuitione, quia bene vel male vivere potest homo, idcirco sui juris esse, ac libertate pollere statuit libr. II. contra Faustum Manich. cap. 5. »Et nos quidem sub fato stellarum nullius hominis genesin ponimus, ut liberum arbitrium voluntatis, quo vel bene, vel male vivitur, propter justum judicium Dei ab omni necessitatis vinculo vindicemus.« Nec minus ad id facit, quod habet cap. 2. libri de gratia et libero arbitrio ad Valentinum, ubi postquam adstruendae hominis libertati, insignem hunc attulit Ecclesiastici locum: »»Ipse [1]) ab initio fecit illum, et reliquit illum in manu consilii sui. Si volueris, conservabis mandata, et fidem bonam placiti. Apponet tibi ignem et aquam: ad quodcunque volueris, extende manum tuam. In conspectu hominis vita et mors; et quodcunque placuerit, dabitur ei:«« continuo haec subnectit: »Ecce, apertissime videmus expressum liberum humanae voluntatis arbitrium.« Longam deinde ad idem comprobandum depromit e novo ac veteri Testamento testimoniorum seriem, in quibus homini edicit Deus, ut nolit ad vitia converti; atque ea demum his verbis claudit:

---

[1]) *Sap. Sirac.* XV, 14—17. (Ecclesiastic.)

»Nempe ubi dicitur: Noli hoc, et noli illud: et ubi ad aliquid faciendum, et non faciendum, in divinis monitis opus voluntatis exigitur, satis liberum demonstratur arbitrium.«

Mirari porro subit, quomodo oblitus superiorum Jansenius, ejusdem Origenis auctoritate probare contenderit Tom. III. lib. 6. cap. 12., necessitatem libertati non repugnare, sed solam coactionem. Eo nempe utitur loco e Prooemio librorum περὶ ἀρχῶν num. 5. »Est et illud definitum [1]) in ecclesiastica praedicatione, omnem animam rationabilem [2]) esse liberi arbitrii et voluntatis: esse quoque ei certamen adversus diabolum, et angelos ejus, contrariasque virtutes, ex eo, quod illi peccatis eam onerare contendant: nos vero si recte consulteque vivamus, ab hujusmodi onere [3]) nos exuere conemur. Unde et consequens est intelligere, non nos necessitati esse subjectos, ut omni modo, etiamsi nolimus, vel mala, vel bona agere cogamur. Si enim nostri arbitrii sumus, [4]) impugnare nos fortasse possunt aliquae virtutes ad peccatum, et aliae juvare ad salutem: non tamen necessitate cogimur, vel agere recte, vel male: quod fieri arbitrantur, qui stellarum cursum, et motus, causam dicunt humanorum esse gestorum, non eorum, quae extra arbitrii accidunt libertatem, sed eorum, quae in nostra sunt posita potestate.« Hac necessitatis cogentis voce significari putat Jansenius vim illam, quae sola libertatem infringat, cum eam tamen intellexerit Origenes necessitatem, quam tuentur, »qui stellarum cursum, et motus, caussam dicunt humanorum esse gestorum:« non cogentem autem necessitatem, sed simplicem et voluntariam actibus humanis inferebant astro-

---

[1]) Deest »definitum« in edd. II.

[2]) Edd. Huetii: »rationalem.«

[3]) Deest »onere« in edd. II.

[4]) Edd. Huetii: »sumus, instigare fortasse possunt« etc.

logi; necessitatem ergo simplicem et voluntariam hoc loco Origenes libertati opposuit. Pari responsione parem Origenis locum cum praecedenti objectum sustinebis. En illum e libr. VI. in epist. ad Rom. num. 3. »Constat ergo ex [1]) his verbis, quibus Paulus dicit: »»Quia [2]) cui exhibetis vos servos ad [3]) obediendum, servi estis cui obedistis, sive peccati, sive justitiae:«« quia [4]) sponte nostra ipsi nos exhibemus, nullo cogente, vel peccato servire, vel justitiae per obedientiam nostram: et ideo semper horum meminisse debemus, ne inanes querelas in [5]) peccati excusatione proferamus, quod diabolus fecerit, ut peccaremus, aut naturae necessitas, aut fatalis conditio, aut cursus astrorum efficiat.« Coactio itidem ea intelligenda hic est, quam fatalis conditio, astrorumve cursus efficit; quae nihil sane aliud est, quam necessitas simplex, et voluntate conjuncta. Hanc responsionem a Dionysio Petavio lib. III. de opific. sex dierum adversus Jansenii petitiones oppositam eo libentius usurpamus, quod quaecunque fere de libero arbitrio sparsim tradidit Origenes, ea fere adversus Valentinianos, Marcionistas, aliosque Haereticos, fatum, aptamque ex sideribus necessitatem propugnantes proposuerit. In suam quoque sententiam trahere poterat Jansenius illud Origenis e libr. 1. in epist. ad Rom. num. 18., ubi posita anima quasi in bivio carnem inter et spiritum, et utriusque viae fautores angelos, ait: »Non enim vi res agitur, neque necessitate in alteram partem anima declinatur:« sed pulchre intelligebat Jansenius,

---

[1]) Edd. Huetii: »ex his esse servos, quibus« etc.

[2]) Cfr. Rom. VI, 16.

[3]) Edd. Huetii: »ad obedientiam.«

[4]) Edd. Huetii: »quia sponte. Nam ipsi nos exhibemus. — Cfr. pag. huj. not. 1.

[5]) Edd. Huetii: »in peccati excusatione proferamus, quod diabolus fecit, ut peccatorem aut naturae« etc.

ex sequentibus explicationem suam labefactatum iri. Talia haec sunt: »Alioquin nec culpa ei [1]), nec virtus posset adscribi; nec boni electio praemium, nec declinatio mali supplicium mereretur: sed servatur ei in omnibus libertas sui [2]) arbitrii, ut in quodcunque voluerit ipsa declinet, sicut scriptum est: »»Ecce, [3]) posui ante faciem tuam vitam et mortem, et ignem et aquam.«« Nam si alterutram eligere potest partem anima, neutri certe ulla necessitate addicitur. Responsionis suae confirmandae, et Origenianae sententiae apertius etiam declarandae gratia, aliquot addit Petavius ejus testimonia ex Hom. XX. in Num., quibus vocante licet, et pelliciente interiore gratia, nullam nobis imponi necessitatem, sed in contraria ferri voluntatem posse perspicuum fit: addit et aliud e libr. VI. in epist. ad Rom. Quibus attexemus et illud e libr. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. num. 4. »Boni vero spiritus recipit [4]) quis energiam, id est inoperationem, cum movetur [5]) et provocatur ad bona, et inspiratur ad coelestia vel divina: sicut sancti angeli, et ipse Deus inoperatus [6]) est in prophetis, suggestionibus sanctis ad meliora provocans et cohortans; ita sane ut maneret in arbitrio hominis ac judicio, si sequi velit, aut nolit, ad coelestia et divina provocantem.« Sed quid his colligendis immoramur, cum plura etiam congesserit Jansenius Tom. 1. lib. VI. cap. 13., ut ostenderet in indifferentia ad bonum et malum, citra ullam necessitatem, liberi arbitrii naturam ab Origene fuisse collatam? »Gravissime,« inquit, »fuisse reprehensos ab Augustino Pelagianos propter illam in-

---

[1]) Edd. Huetii: »ejus.«

[2]) Deest »sui« in edd. H.

[3]) Cfr. Sap. Sirac. XV, 16. 17. (Ecclesiastic.)

[4]) Edd. Huetii: »recipit« (anima) »energiam.«

[5]) Deest »movetur« in edd. H.

[6]) Edd. Huetii: »operatus est.«

amissibilem et quasi essentialem in omni statu liberi arbitrii indifferentiam ad bonum et malum, exclusamque alterius partis necessitatem, ex iis, quae libro secundo diximus, intelligi potest: haec est enim totius Pelagianae structurae basis pene praecipua. Sed illam Origenes omnibus numeris absolutam tradidit. Usque adeo namque philosophicae istius libertatis admirator, et indifferentiae ad bonum et malum patronus fuit, ut illa sublata brutis aut lapidibus hominem accensendum esse decerneret.« Idem quoque Origeni superius exprobraverat Tom. I. libr. 2. cap. 4. et 5. Quod si igitur ab eo profecta est haec opinio de natura libertatis posita in indifferentia ad bonum, vel malum, exclusa alterius partis necessitate, quomodo idem ille Origenes necessitatem voluntariam et simplicem cum libertate conjungere potuit?

IV. Verum ut in definienda arbitrii humani libertate rectum iter tenuit Origenes, non itidem in distinguenda naturae integrae, ac naturae lapsae libertate satis adhibuit examinis et cautionis: nullibi quippe discrimen ullum inter utramque libertatem ab eo adhibitum reperias, et saepe naturae cuilibet, quae rationis compos sit, quemcunque demum ordinem adepta sit, aequalem tribuit liberi arbitrii facultatem, et usum, ut supra dictum est. Atque is unus fuit e praecipuis Pelagianorum erroribus, paribus liberi arbitrii viribus pollentem finxisse hominem hodie nascentem, parique justitia, sapientia, aliisque instructum dotibus, qualis a Deo conditus fuit Adamus. Attamen [1]) si perfricare velimus frontem, et Origenem

---

[1]) Non magnopere sibi perfricanda frons est: ipse enim Origenes expressis verbis exceptionem hanc adhibet lib. III. in ep. ad Rom. cap. 3. num. 3. ad haec verba: »»Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt.«« (Ps. XIV, 3.) »Mihi videtur,« inquit, »quod non dicitur declinasse, nisi is, qui aliquando in via recta stetit. Unde ap-

periculo quovis defendere, hanc adhibere poterimus exceptionem: quamvis humanae vires libertatis per Adami lapsum infractae ac debilitatae sint, naturam tamen ipsam libertatis illius suam servasse integritatem; nec ullam proinde signatam esse ab Origene distinctionem inter liber-

---

paret primum illud naturae rationabilis opus, quod a Deo factum est, fuisse rectum, et in via recta creatoris ipsius munere collocatum. Sed quia ab hac ad laevam peccati iter detorsit, merito nunc dicitur declinasse: sicut exemplo est primus homo Adam, qui de paradisi via recta male suasus fraude serpentis ad pravas et tortuosas mortalis vitae semitas declinavit. Consequenter ergo omnes, qui ex ipsius successione in hunc mundum veniunt, declinaverunt, et simul cum ipso inutiles facti sunt.« Vides statum naturae integrae a statu naturae lapsae accurate distinctum. Luculentior adhuc exstat locus alter in lib. IV. Comment. in Cant. Canticor. ad haec verba: »»Vineae florentes dederunt odorem suum.«« (Cant. Canticor. II, 13.) »Non sine causa,« inquit, »puto quod non dixerit:« »»odorem dederunt:«« »sed:« »»odorem suum:«« »ut ostenderet inesse cuique animae vim possibilitatis, et arbitrii libertatem, qua possit agere omne quod bonum est. Sed quia hoc naturae bonum praevaricationis occasione decerptum, vel ad ignominiam, vel lasciviam fuerat inflexum, ubi per gratiam reparatur, et per doctrinam verbi Dei restituitur, odorem reddit sine dubio illum, quem primus conditor Deus indiderat, sed peccati culpa subtraxerat.« Eandem ergo ante et post Adami lapsum agnoscit Origenes liberi arbitrii naturam, sed non easdem vires, nec par robur ad bonum assequendum. Hinc sequitur, ipsum hominis lapsi libertatem non in indifferenti ad bonum vel malum propensione collocasse, sed in indifferenti bene vel male agendi potestate. Aliud est »potestas,« aliud »propensio:« eadem est in quolibet statu, juxta Origenem, bene vel male agendi potestas, sed non eadem parque ad bonum propensio. R.

tatem, quae Adami praecessit lapsum, et quae consecuta est, quod ad puram respiceret libertatis naturam, non ad robur ipsius et potestatem.

V. Ex hac Origenis sententia de indifferenti hominis ad bonum vel malum propensione aptum illud est et consequens, hominem hac instructum facultate, gratiae modo ponatur auxilium, pravis cupiditatibus posse obsistere, vel parere, et virtutem vel respuere, vel amplecti. »Evidens igitur ratio est,« inquit libr. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. num. 2., »quia sicut in bonis [1]) rebus humanum propositum solum per se ipsum imperfectum est ad consummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quaeque perducitur: ita etiam in contrariis initia quaedam, et velut quaedam semina peccatorum ab his rebus, quae in usu naturaliter habentur, accipimus,« etc. Tum sub finem capitis num. 4. »Nihil aliud putandum est accidere nobis ex ipsis, quae cordi nostro suggeruntur, bonis vel malis, nisi commotionem solam, et incitamentum provocans [2]) nos vel ad bona, vel ad mala. Possibile autem nobis est, cum [3]) maligna virtus nos coeperit ad malum incitare, abjicere a nobis pravas suggestiones, et resistere suasionibus pessimis, [4]) et nihil prorsus culpabiliter gerere. Et rursum possibile est, ut cum nos divina virtus ad meliora provocaverit, non sequamur, liberi arbitrii potestate in utraque [5]) nobis servata.« In haec acriter insurgit Iprensis antistes libr. II. de Pelag. haer. cap. 4., et libr. IV. cap. 7., et libr. VI. cap. 4., ubi queritur censuisse Origenem, »animi motibus ad bonum malumve nos concitantibus nutu rationis nos adversari, atque

[1]) Deest »bonis« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »provocans« nos ad bona vel mala.«

[3]) Edd. Huetii: »cum in aliquo virtus nos coeperit«

[4]) Deest »pessimis« in edd. H.

[5]) Edd. Huetii: »utroque.«

eos ad bona, vel mala gubernari,« merumque ait doctrinam hanc esse Pelagianismum. Si vel animum posse ad bonum per se moveri, absque praevio gratiae Dei incitamento; vel impellenti nos ad malum libidini per se posse obsistere, etiam gratiae juvantis ope destitutum voluit Origenes: damnandus quidem error ille est. Sin vero gratiae impulsum adjunxit et auxilium, utrobique culpa caret; nam in motus animi malos, quos concupiscentia gignit, et bonos, quos educit gratia, imperium tenet libera voluntas, et vel malis obtemperat, propriis illuc et nativis inclinata nutibus, vel ad bonos se erigit, gratiae divinae adjumentis roborata. Utrum vero senserit Origenes, si quis ex me quaerat, bona fide responderim gratiae auxilium admisisse illum, non vero praevium incitamentum, ut pluribus infra disseram: »In rebus bonis,[1]« inquit, »humanum propositum solum per se ipsum imperfectum est ad consummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quaeque perducitur.« Addidisset: »et excitatur:« bene res haberet: cum ex liquido synodi Tridentinae decreto Sess. 6. cap. 5. et Canon 4. ratum sit, excitanti atque adjuvanti gratiae Dei libere hominem assentiri et cooperari, nec ipsum nihil agere, cum inspirationem illam recipit, quippe qui illam et abjicere possit.

VI. Capite quoque quinto libri secundi de Pelag. Haer. haec Origenis lib. I. in ep. ad Rom. num. 18. impugnat Jansenius: »Frequenter in Scripturis invenimus, et a nobis saepe dissertum est, quod homo spiritus, et corpus, et anima esse dicatur: verum cum dicitur, quia »»caro[2]) concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem:«« »media procul dubio ponitur anima, quae vel desideriis spiritus acquiescat, vel ad carnis concupiscentias inclinetur.« Dolet Jansenio, quod spiritum illum, adversus quem concupiscit caro, »vocet, non more

---

[1]) Deest »bonis« in edd. H. [2]) Cfr. Gal. V, 17

Catholico Spiritum sanctum, sed Pelagiano legem naturae, quam mentibus Spiritu Dei vivi ex institutione, ut ipse loqui solet, creatoris impressam gerimus:« (verba ipsius sunt): »et quae,« (verba sunt Origenis lib. II. in ep. ad Rom. num. 9. et lib. VI. num. 8.), »in hominum cordibus scripta est, non atramento, sed Spiritu Dei vivi;« quae »docet unumquemque[1]) quid agendum sit, quid cavendum, et per quam cognoscit homo peccatum suum;« quaeque hominibus suadet, »ne homicidium, ne adulterium faciant, ne furentur, ne falsum testimonium dicant, ut honorent patrem et matrem, et horum similia; fortassis et quod Deus unus creator sit omnium;« juxta illud Pauli Rom. II, 14. 15. »»Cum enim gentes, quae legem non habent, naturaliter ea[2]) quae legis sunt, faciunt, hi, legem non habentes, ipsi sibi sunt lex: Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis,[3]) testimonium reddente illis conscientia ipsorum, et inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus.«« Semina praeterea illa bonitatis a natura hominum mentibus insita, quae proxime allatis adstruit testimoniis Origenes, plane rejicit Jansenius locis supra indicatis, sed praecipue Tom. I. libr. 4. cap. 7.

Certum est haec Pauli verba Gal. V, 17. »»Caro enim concupiscit adversus spiritum; spiritus autem adversus carnem:«« ad Spiritum sanctum a Patribus plerisque referri: at certum quoque est, plures etiam superiorem illam animae partem, quam ἡγεμονικόν appellant, spiritus appellatione his significatam voluisse. Multos proferrem, si numero pugnandum esset, sed unus omni exceptione major adducetur Augustinus. Is libr. II. de Genesi contra Manichaeos, cap. 11., conjugium Adami et

---

[1]) Deest »unumquemque« in edd. H.

[2]) Deest »ea« in ed. Ruaei.

[3]) Edd. Huetii: »faciunt, ejusmodi legem« etc

Evae imaginem esse dicit spiritualis illius conjugii, quod rationalem hominis partem animali colligat; tum ait: »Deinde ut quisque huic suae parti recte dominetur, et fiat quasi conjugalis in se ipso, ut caro non concupiscat adversus spiritum, sed spiritui subjugetur: id est, concupiscentia carnalis non adversetur rationi, sed potius obtemperando desinat esse carnalis, opus habet perfecta sapientia.« Trahit haec in eundem sensum libr. I. de doctrina Christi cap. 24., et libr. X. de Genesi ad liter. cap. 12. Verba propter prolixitatem non repeto. Prorsus vero Ὠριγενικῶς, in LXXXIII. Quaestionib. Quaest. 70. »Caro concupiscit adversus spiritum, et spiritus adversus carnem. Haec enim invicem sibi resistunt, et adversantur, ut non quaecunque vultis, illa faciatis. Fuit ergo per sanctificationem perfectam, ut omnis carnalis appetitus spiritui nostro illuminato, et vivificato, id est, bonae voluntati subjiciatur.«

Sed quid Augustini auctoritatem praetexinus, ut spiritum illum carnis adversarium saepe pro animae ἡγεμονικῷ, vel ipsa certe anima sumi probemus, cum id tot Scripturae locis confici possit? velut illo Matth. XXVI, 41, »»Spiritus quidem promtus est, caro autem infirma:«« et illo 1 Cor. V, 5. coll. 3. »»Ego judicavi tradere hujusmodi Satanae in interitum carnis, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi:«« et illo II Cor. VII, 1. »»Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus:«« et illo Eph. IV, 20. 21. 22. 23. »»Vos autem non ita didicistis Christum, si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis, sicut est veritas in Jesu: deponere vos, secundum pristinam conversationem, veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris. Renovamini autem spiritu mentis vestrae, et induite novum hominem:«« et illo 1 Thess. V, 23. »»Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia: ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Do-

mini nostri Jesu Christi servetur:«« et illo Hebr. IV, 12. »»Vivus est enim sermo Dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti: et pertingens usque ad divisionem animae et spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis.«« In quibus non aliter sumi spiritus potest, quam pro anima, vel animae ἡγεμονικῷ, quo modo Origenes intellexit.

VII. Ex his efficitur, inferiorem animae partem, quae anima simpliciter appellatur, (ut superior, spiritus), mediam esse quodammodo spiritum inter et carnem; hoc est spiritus inter suasiones, et carnis incentiva. »Cum dicitur,« inquit Origenes lib. I. in ep. ad Rom. num. 18., »quia« »»caro [1]) concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem:«« media procul dubio ponitur anima, quae vel desideriis spiritus acquiescat, vel ad carnis concupiscentias inclinetur.« Quibus addit, ac variis Scripturae locis probat, utriusque viae, tum ejus, quae carnis est, tum ejus, quae spiritus, monstratores et fautores angelos adsistere hominibus, Christumque ipsum viam spiritus hominibus quasi sternere: »Favet et ipse Dominus,« inquit, »quippe [2]) qui etiam animam suam ponit pro ovibus suis. Sed ex [3]) utraque parte favoris disciplina servatur. Non enim vi res agitur, neque necessitate in alteram partem anima declinatur: alioquin nec culpa ei, [4]) nec virtus posset adscribi; nec boni electio praemium, nec declinatio mali supplicium mereretur; sed servatur ei in omnibus libertas arbitrii, ut [5]) in quodcunque voluerit, ipsa declinet, sicut scriptum est:« »»Ecce, [6]) posui ante faciem tuam vitam et mortem, et ignem et

[1]) Cfr. Gal. V, 17. [2]) Deest »quippe« in edd. H.

[3]) Deest »ex« in edd. H.

[4]) Edd. Huetii: »ejus.«

[5]) Ed. Ruaei: »ut in quod voluerit.«

[6]) Cfr. Sap. Sirac. XV, 16. 17. (Ecclesiastic.)

aquam.«« Nec minus clare idem exprimit lib. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 4. num. 2.

Arguit haec quoque erroris Jansenius Tom. I. lib. 2. cap. 5. »Neque vero,« inquit, »Pelagii tantum, Cassiani, atque Origenis fuit ista de affectibus naturalibus bonis ac malis ex lege naturali atque carne prodeuntibus, ac de anima inter utrosque media istius Apostolici loci expositio, sed omnium omnino Pelagianorum, quorum scripta videre potui.« Sic tamen Hieronymus in epist. ad Gal. V, 17. »Caro praesentibus delectatur et brevibus; spiritus perpetuis et futuris. Inter hoc jurgium media anima consistit, habens quidem in sua potestate bonum et malum; velle et nolle.« Et paulo post: »Quod ut manifestius fiat, aliquod sumamus exemplum: caro, terra; anima, aurum; spiritus, ignis vocetur. Quamdiu aurum fuerit in terra, perdit vocabulum suum, et a terra, cui commixtum est, appellatur. Cum vero separatum ab humo, auri et speciem et nomen acceperit, aurum quidem dicitur, sed nec dum probatum. Si autem per ignem excoctum fuerit et probatum, tunc auri splendorem, et ornatus sui accipit dignitatem. Ita et anima inter [1]) humum et ignem, hoc est inter carnem, spiritumque consistens, quando se tradiderit carni, caro dicitur; quando spiritui, spiritus appellatur.« Sic et Augustinus lib. X. de Genesi ad liter. cap. 12. animam tanquam in medio positam, nonnunquam a carne ad vitia deprimi, nonnunquam a spiritu ad virtutem erigi scribit. Sicut autem ad utramque partem, virtutem et vitium, allicere nos bonos ac malos angelos dixit Origenes lib. I. in epist. ad Rom. num. 18., hunc interpretans Pauli locum, qui habetur Gal. V, 17., ita postquam in eadem Pauli verba Augustinus ea disseruit, quae supra attulimus e LXXXIII. Quaestionibus, Quaest. 70. addit deinde: »Nunc quamdiu est

[1]) Edd. Huetii: »inter et humum et ignem.«

in nobis, quod resistat bonae voluntati, auxilio Dei per bonos homines et bonos angelos indigemus, ut donec sanetur vulnus nostrum, non ita molestet, ut perimat etiam bonam voluntatem.« Atque haec tam diserte apud Augustinum expressa cur in Origene Pelagianismi insimulaverit Jansenius, tot annos in Augustini lectione tractatus, mirum sane est.

VIII. Nunc vero propter assertos affectus bonos et malos ex carne naturaliter prodeuntes, jurene venerit in crimen Origenes, anquiramus. Ac de malis quidem controversia nulla est; de bonis tantum contenditur. Quod antequam disputare ordiamur, dicendum est Jansenium non hoc solum loco, quem diximus, sed signantius etiam Tom. I. libr. 6. cap. 14. vim illam, sive, ut ipse loquitur, sufficientiam legis naturalis impugnare; quam ut ab Origene creditam et defensam fuisse clarius probet, haec ejus verba recitat e libr. II. in epist. ad Rom. num. 7. »Potest fieri, ut vel ex his, qui in lege sunt, si quis persuasione quidem communitus [1]) Christo non credit, operetur tamen quod bonum est, justitiam teneat, misericordiam diligat, castitatem et continentiam servet, modestiam lenitatemque custodiat, atque omne opus [2]) bonum operetur; hic etiam si vitam non habet aeternam, quia credens soli vero Deo, non credidit et Filio ejus Jesu Christo, quem misit; tamen gloria operum ejus, et pax, et honor poterit non perire.« Atque ea sane nuspiam ad eos referuntur, qui sunt sub lege naturae, sed ad Judaeos, qui regebantur Mosaicis legibus, a quibus absterrebantur a vitiis, ad virtutem incendebantur. Sequentia vero ad Ethnicos naturae solum legem servantes pertinent: »Sed et Graecus, id est Gentilis, qui [3]) cum legem non habeat,

---

[1]) Ed. Ruaei: »communi Christo.«

[2]) Deest »opus« in edd. H.

[3]) Ed. Ruaei: »si cum legem« etc.

ipse sibi est lex, ostendens opus legis in corde suo, et naturali ratione immotus, sicut videmus nonnullos in Gentibus, vel justitiam teneat, vel castitatem servet, vel prudentiam, temperantiam, modestiamque custodiat; iste licet alienus a vita videatur aeterna, quia non credit Christo, et intrare non possit in regnum coelorum, quia renatus non est ex aqua et spiritu, videtur tamen [1]) quod per haec, quae dicuntur ab Apostolo, bonorum operum gloriam, et honorem, et pacem perdere penitus non possit.« Pluribus deinde argumentum idem expendit. Refellit quoque Jansenius cum superioribus alterum locum Adamantii, qui non sine cautione sane tractandus est. »Invenitur [2]) quidem Deus,« inquit Origenes lib. III. in epist. ad Rom. num. 6., »dedisse homini omnes affectus, omnesque motus, quibus ad virtutem niti possit et progredi: insuper etiam vim rationis inseruisse, qua [3]) agnosceret quid deberet agere, quid cavere. Haec ergo invenitur Deus communiter omnibus hominibus praestitisse. Sed si his acceptis homo neglexit iter virtutis incedere, cui ex Deo nihil defuit, invenitur ipse defuisse iis, quae a Deo data sunt sibi.« Haec quamvis Pelagianismum sapiant, geminam tamen expositionem, eamque orthodoxam recipere possunt, vel intelligendo gratiam homini datam a Deo, quae gratia ad salutem adipiscendam sufficiat; vel intelligendo legem naturae, cujus ope etiam Ethnici ad virtutes morales niti possunt; non ad eas, quae quicquam conferant ad salutem: hic enim gravis esset error, cui sine crimine patrocinari non liceret.

IX. Certe aliquod boni genus ex vi naturae oriri posse sanctorum Patrum magna pars opinata est, sed Augustinus praesertim, cujus in hujusmodi quaestionibus prae-

---

[1]) Deest »tamen« in edd. II.

[2]) Ed. Ruaei: „Invenietur."

[3]) Edd. Huetii: „que."

cipua auctoritas est. Sic ille libro de spiritu et litera, cap. 27. »Si autem hi, qui naturaliter quae legis sunt faciunt, nondum sunt habendi in numero eorum, quos Christi justificat gratia, sed in eorum potius, quorum etiam impiorum, nec Deum verum veraciter, justeque colentium, quaedam tamen facta vel legimus, vel novimus, vel audimus, quae secundum justitiae regulam non solum vituperare non possumus, verum etiam merito recteque laudamus: quanquam si discutiatur, quo fine fiant, vix inveniuntur, quae justitiae debitam laudem defensionemve mereantur.« Capite deinde sequenti scribit non usque adeo terrenorum affectuum labem animae humanae incubuisse, ut non impressa supersint imaginis Dei vestigia, unde praecepta aliqua legis in ipsa etiam impietate exsequi vel sapere merito dici possit. Addit postea legem Dei non penitus per peccatum e cordibus nostris erasam, renovari per gratiam. Et postmodum: »Nam et ipsi (Judaei) homines erant, et vis illa naturae inerat iis, qua legitimum aliquid anima rationalis et sentit et facit.« Tum paulo post ait, parum profuturum in die judicii his naturae legibus paruisse, nisi forte ad mitiganda supplicia: »Sicut enim non impediunt a vita aeterna justum quaedam peccata venialia, sine quibus haec vita non ducitur: sic ad salutem aeternam nihil prosunt impio aliqua bona opera, sine quibus difficillime vita cujuslibet pessimi hominis invenitur.« Et iterum: »Quid ergo hinc Apostolus efficere voluit, quod jactantiam cohibens Iudaeorum, cum dixisset: »»Non [1]) auditores legis justi sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur:«« continuo subjecit de his, qui legem non habentes, naturaliter quae legis sunt faciunt, si non illi sunt intelligendi, qui pertinent ad gratiam mediatoris, sed illi potius, qui cum Deum verum vera pietate non colant, habent tamen quae-

[1]) Rom. II, 13.

dam opera bona in vita impia?« Quibus accinit Fulgentius in libr. de incarnat. et gratia Christi, cap. 26. »Quod si quibusdam cognoscentibus Deum, nec sicut Deum glorificantibus, cognitio illa nihil profuit ad salutem, quomodo potuerunt hi justi esse apud Deum, qui sic in suis moribus atque operibus bonitatis aliquid servant, ut hoc ad finem Christianae fidei, caritatisque non referant? Quibus aliqua quidem bona, quae ad societatis humanae pertinent aequitatem, inesse possunt; sed quia non caritate Dei fiunt, prodesse non possunt.« Hieronymus quoque in Isaiae XXIV, 5. scribit praemia adepturos, quicunque legem naturalem observaverint: et in Ezeh. XXIX, 17. ait »condemnari nos comparatione Gentilium, si illi lege faciant naturali, qnae nos scripta negligimus.« Praetermitti vero non decet locum ipsius alterum in Gal. III, 2., ad hoc spectans argumentum, et circumspecte attingendum. »Nos respondebimus,« inquit, »accepisse quidem eum (Cornelium Centurionem) spiritum, sed ex auditu fidei, et naturali lege, quae loquitur in cordibus nostris, bona quaeque facienda, et vitanda mala, per quam dudum quoque Abraham, Mosen, et ceteros sanctos justificatos retulimus, quam augere deinceps potest operum observatio, legis quoque justitia, non tamen carnalis legis, quae praeteriit, sed spiritualis, quia »»lex [1]) spiritualis est.««

X. Quae quum ita sint, fatendum est tamen nimio plus aliquando tribuisse Origenem legi naturae; et quae peculiari Dei auxilio debebantur, in generale auxilium transscripsisse: quod omnino Pelagianum est: velut actus singulos voluntatis, quos »volitiones« appellant: hos enim ita nos habere a Deo censebat, quatenus virtutem volendi, sive facultatem voluntatis a Deo habemus. Ita exponit illud Pauli, Philipp. II, 13. »Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, et perficere, pro bona voluntate.«

---

[1]) Rom. VII, 14.

Cum ex hoc enim loco concluderent nonnulli libero nos carere arbitrio, siquidem ex Deo penderent voluntatis nostrae motus, sic respondet Origenes lib. III. de Princip. cap. 1. num. 19. *Καὶ*[1]) *πρὸς τοῦτο δὲ λεκτέον, ὅτι ἡ τοῦ ἀποστόλου λέξις οὔ φησι τὸ θέλειν τὰ κακὰ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι, ἢ*[2]) *τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι· ὁμοίως τε*[3]) *τὸ ἐνεργεῖν τὰ κρείττονα καὶ τὰ χείρονα· ἀλλὰ τὸ καθόλου θέλειν, καὶ τὸ καθόλου τρέχειν. Ὡς γὰρ ἀπὸ θεοῦ ἔχομεν τὸ εἶναι ζῶα, καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι· οὕτω καὶ τὸ καθόλου θέλειν, ὡς εἰ ἔλεγον, καὶ τὸ καθόλου κινεῖσθαι· ὥσπερ δὲ ἔχοντες τὸ ζῶα εἶναι, τὸ κινεῖσθαι, καὶ φέρ' εἰπεῖν τάδε τὰ μέλη κινεῖν, χεῖρας ἢ πόδας, οὐκ ἂν εὐλόγως λέγοιμεν ἔχειν*[4]) *ἀπὸ θεοῦ τὸ εἰδικὸν τόδε, ἤτοι τὸ κινεῖσθαι πρὸς τὸ τύπτειν ἢ ἀναιρεῖν, ἢ ἀφαιρεῖσθαι τὰ ἀλλότρια· ἀλλὰ τὸ μὲν γενικὸν τὸ κινεῖσθαι ἐλάβομεν ἀπὸ θεοῦ· ἡμεῖς δὲ χρώμεθα τῷ κινεῖσθαι ἐπὶ τὰ χείρονα, ἢ ἐπὶ τὰ βελτίονα· οὕτω τὸ μὲν ἐνεργεῖν, ᾗ ζῶά ἐσμεν, εἰλήφαμεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τὸ θέλειν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ· ἡμεῖς δὲ τῷ θέλειν ἐπὶ τὰ κάλλιστα, ἢ ἐναντία χρώμεθα, ὁμοίως δὲ τῷ ἐνεργεῖν.* Quorum sententiam satis fideliter praeter morem suum retulit Rufinus; quia scilicet Pelagiana erant. Notavit autem illa S. Thomas libr. 3. contra Gentes, cap. 89., et variis Scripturae locis obtrivit. Notavit et Jansenius, et tanquam gratiae Christi contraria merito repudiavit. Quem vero in calce decimi tertii capitis, lib. 6. Tom. 1. recitat locum, qui in fine capitis I. libr. 3. *περὶ ἀρχῶν* reperitur, de sua Pelagianismi officina largitus est Rufinus; in Graeco siquidem exemplari non comparet.

---

[1]) Cfr. Philocal. ex ed. Spencer. cap. XXI. p. 64.

[2]) Desunt in edd. H. verba: *ἢ τὸ θέλειν τὰ ἀγαθὰ ἐκ τοῦ θεοῦ εἶναι.*

[3]) Deest *τε* in edd. H. [4]) Deest *ἔχειν* in edd H.

Observet interim lector aequus, ecquid fidei possimus adjungere tot locis, qui e libris a Rufino Latine redditis depromti adversus Origenem jactari solent: cujusmodi est ille, quem libro 6. Tom. 1. cap. 13. adducit Jansenius e libr. 3. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. num. 3., ut plus aequo legem naturae Origenem extulisse probet: »Non enim idem est habere vincendi virtutem, et vincere, sicut ipse Apostolus cautissimo sermone signavit, dicens, quia »»dabit [1]) Deus exitum, ut sustinere possitis,«« non ut sustineatis Multi enim non [2]) sustinent, sed in tentatione vincuntur. A Deo autem [3]) datur, non ut sustineamus; alioqui nullum jam videretur esse certamen, sed ut sustinere possimus. Ea autem virtute, quae nobis data est, ut vincere possimus, secundum liberi arbitrii facultatem, aut industria utimur, et vincimus; aut segniter, et superamur,« etc, et iste e libro 10. in epist. ad Rom. num. 38. »Gratia Dei, et gratia Domini nostri Iesu Christi, una atque eadem gratia accipienda est. »»Sicut [4]) enim Pater«« quos vult »»vivificat; et Filius quos vult, vivificat: et sicut Pater habet vitam in se, et Filio dedit habere in semet ipso vitam:«« ita et gratiam, quam dat Pater, hanc et Filius dat. Sciendum sane est, quod omne quod habent homines a Deo, gratia est; nihil enim ex debito habent. »»Quis [5]) enim prior dedit illi, et retribuetur ei?«« Gratia ergo est, quidquid habet is qui non fuit, et est, accipiens ab eo, qui semper fuit:« atque ille e libr. IV. in epist. ad Rom. num. 1. »Sed ego cum considero sermonis eminentiam, quo dicit operanti secundum debitum reddi, vix mihi suadeo, quod possit ullum opus esse, quod ex debito remunerationem Dei deposcat, cum etiam hoc ipsum, quod agere aliquid pos-

[1]) Cfr. I. Cor. X, 13. [2]) Deest »non« in edd. II.
[3]) Deest »autem« in edd. II.
[4]) Cfr. ev. Joann. V, 21. 26. [5]) Rom. XI, 35.

sumus, vel cogitare, vel proloqui, ipsius dono et largitione faciamus. Quod ergo erit debitum illius, cujus gratia nos praecessit?« et hic e libr. V. in eandem ep. num. 1. »Quod ergo dixit: »»post [1]) dies:«« hoc ostendit, quia primis quidem vitae suae diebus paternae praevaricationis institutionibus tenebatur (Abel:) post illos vero dies, ubi resipuit, ubi respexit ad Deum, naturae lege commonitus, dicitur tunc obtulisse hostiam Deo.«

XI. Postquam de lege naturae male sensisse Origenem demonstravit Jansenius Tom. I. lib. 6. cap. 14., non saniora opinatum fuisse de lege Mosis conatur ostendere: cui comprobando affert illud e libr. IV. in epist. ad Rom. num. 1. »Initium namque justificari a Deo, fides est, quae credit in justificantem. Et haec fides cum justificata fuerit, tanquam radix imbre suscepto haeret in animae solo, ut cum per legem Dei excoli coeperit, surgant in ea rami, qui fructus operum ferant.« Subjungit Jansenius: »Ecce dogma Pelagii de operanda per legem justitia, dummodo remissio peccatorum per fidem data praecesserit.« At non haec ad legem Mosis peculiariter pertinent, sed ad opera tantum bona, sive Judaeorum, sive Ethnicorum, quae sine fide inania sunt. Ait ergo initium justificationis fidem esse, quae credit in Deum; quae fides, quasi dispositio ad justificationem acquirendam, cum jusitiam apprehenderit, ut loquuntur, atque ita justificata fuerit a Deo; cumque justitiae imbre, sic tanquam radix aliqua, perpluta fuerit, tunc ipsa fides atque ipsa justitia animae solo inhaerent; sic tamen, ut divinae legis observatione foveri illam et excoli necesse sit ad ferendos operum fructus, qui velut radicis hujus surculi efflorescant. Quae fidei Catholicae decretis usquequaque consonant, si modo praevium gratiae excitantis et juvantis subsidium agnoscatur. Verum non id queritur Jansenius: at latere

[1]) Cfr. Gen. IV, 3.

hic caussatur dogma Pelagii de operanda per egem justitia, dummodo remissio peccatorum per fidem data praecesserit. Debere quidem a fide justificationem ducere exordium; eandemque peccata delere, et hic dixisse fatemur Origenem, et recte dixisse pertendimus: nec in eo opinor Pelagianum illud placitum Jansenius positum esse voluit, sed in dogmate de operanda per legem justitia, quod Pelagianum esse agnoscimus, sed ab hoc Origenis loco longe procul abesse pugnamus. Quomodo enim operandam sensit per legem justitiam, qui justificationem legis observationi praevertere debere dixit? Per legem Dei, hoc est, bona opera, justitiam quidem excolendam sanxit, neutiquam vero per legem justitiam comparari credidit. Haec licet perspicua, aliis tamen Origenis ejusdem testimoniis firmari possunt. »Ex quibus omnibus,« inquit lib. III. in ep. ad Rom. num. 9., »claret, quod recte arbitratur Apostolus,[1]) justificari hominem per fidem, sine operibus legis. Sed fortassis haec aliquis audiens resolvatur, et bene agendi negligentiam capiat, siquidem ad justificandum fides sola sufficiat. Ad quem dicemus, quia post justificationem si injuste quis agat, sine dubio justificationis gratiam sprevit.« Non opera ipsi justitiae, sed justitiam operibus praeposuit. Clarius etiam quod jacet paulo inferius: »Ubi vero fides non est, quae credentem justificet, etiam si opera quis habeat ex lege, tamen quia non sunt aedificata supra fundamentum fidei, quamvis videantur esse bona opera,[2]) tamen[3]) operatorem suum justificare non possunt, quod[4]) iis deest fides, quae est signaculum eorum, qui justificantur a Deo:« et quod libro sequente num. 1. »Propterea ergo et in alio loco[5]) Scripturae dicitur de Abraham, quod ex operibus fidei justi-

---

[1]) Cfr. Rom. III, 28. [2]) Deest »opera« in ed. R.

[3]) Deest »tamen« in edd. H.

[4]) Edd. Huetii: »si.« [5]) Cfr. Jacob. II, 21. 22.

ficatus sit; quia certum est eum, qui vere credit, opus [1]) fidei et justitiae operari, et totius bonitatis.« Caute vero ista legenda sunt, quae disserit in lib. III. num. 10. »Quod si requirat aliquis curiosius, ii qui ex fide justificantur, per quem justificentur; et rursum ii, qui per fidem justificantur, ex [2]) quo justificentur: licet fortassis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus, quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumto, per adimpletionem bonorum operum consummantur; et qui per fidem justificantur, a bonis operibus exorsi per fidem summam perfectionem accipiunt.« Quae tamen ferri poterunt, si ita intelligantur, justificationi praeire quidem posse opera bona, sed non ejusmodi, quae ad hanc apprehendendam conferant quicquam; qualia sunt opera illa, quae lege naturali suadente perficiuntur.

Pergit ostendere Jansenius Tom. I. lib. 6. cap. 14., parum sana fuisse Origenis de lege Mosis placita, ut qui per eam peccatum fuisse imminutum ac restrictum crediderit, contra hoc Apostoli pronuntiatum: »Lex [3]) autem subintravit, ut abundaret delictum:« atque haec placita Pelagii et Juliani doctrinae scribit esse consentanea, in iisque fuisse ab Augustino profligata et confossa. Non ego sane usque adeo Origenis caussae faveo, ut naturalis legis vires praeter aequum praedicatas ab eo fuisse negem; ac illas itidem Mosaicae legis, quas ita extulit, ac si non peccatum duntaxat prohibuerit ea lex, sed gratiam etiam hominibus ad vincendum illud contulerit; ac si per illam non cognitio solum peccati, sed etiam sanatio contigerit; ac si non ad priora peccatorum genera, quae praecesserant legem, praevaricatio praeterea accesserit, quae praevaricatio nisi lege lata esse non potest; ac si non niten-

[1]) Ed. Ruaei: »opus fidei et justitiae, et totius bonitatis operari.«

[2]) Edd. Huetii: »in.« [3]) Rom. V, 20.

tibus in vetitum hominibus, concupiscentia lege frenata creverit; ac si non apparere tantum coeperit, et deputari peccatum, sed etiam ablatum fuerit. Dici tamen potest in gratiam Origenis, non peccata per legem absolute dimissa ipsum pronuntiasse, sed »ex parte aliqua;« quia Moses »ex praecepto regis primi sacrificia instituit, quibus certa solennitate oblatis [1]) sicut deceret, remitteretur iis peccatum. Verba sunt Origenis libr. V. in epist. ad Rom. num. 1. ex eo ipso loco, quem profert Jansenius. Haec autem remissio peccatorum quoniam imperfecta erat, et illius umbra, quae merito sanguinis Christi impetratur, idcirco non plene et perfecte, sed ex parte aliqua tyrannidi mortis ac peccati per legem obsisti dixit. Id ipse perspicue significat, cum addit obsistente quantumlibet lege praevaluisse peccatum, nec legi succenturiatos prophetas vim peccati cohibere potuisse, sed affuisse tandem Christum, ac de morte et peccato triumphasse. Praeterea lege lata aliquo sensu compressa fuisse dici potest peccati vis; non quod hanc re ipsa lex compresserit, sed quod ad eam comprimendam lata sit; spectato consilio, non eventu: nam, secundum Ambrosium, »Apostolus ostendit, quid provenerit data lege, non quid lex fecerit. Non enim,« ut habet S. Thomas in Rom. V. 20., »ad hoc fuit data lex, ut peccatum abundaret; quin potius lex, quantum in se fuit, peccatum prohibuit, secundum illud Psalm. CXIX, 11. »In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi.« Sed nec aliter per legem incrementum accepisse peccatum tradunt Patres nonnulli, quam quia per legis promulgationem cognitum est id esse peccatum, quod antea vulgo ignorabatur; unde praevaricatio et transgressio, juxta illud Rom. III, 20. »Per legem enim cognitio peccati.« Chrysostomus Homil. X. in ep.

---

[1]) Edd. Huetii: »oblatis diceret: Et remittetur ei peccatum.«

ad Rom. *ἐπειδὴ γὰρ βάναυσοί τινες ἦσαν Ἰουδαῖοι καὶ ἐκλελυμένοι, καὶ πρὸς αὐτὰς τὰς δωρεὰς ἀναπεπτωκότες· τούτου χάριν ὁ νόμος ἐδόθη, ἵνα αὐτοὺς ἐλέγξῃ μειζόνως, καὶ διδάξῃ σαφῶς ἐν οἷς εἰσι, καὶ τὴν κατηγορίαν αὐξήσας, ἐπισφίγξῃ μᾶλλον αὐτούς.* Hieronymus in epist. ad Galat. III, 21. 22. »Nec vero aestimandum, Scripturam auctorem esse peccati, quia omnia sub peccato conclusisse dicatur: cum mandatum, quod ex jure praecipitur, ostendat potius, arguatque peccatum, quam sit caussa peccati.« Augustinus libr. 2. contr. Julianum, cap. 22. »Originale peccatum non quidem post legem crevit, sed tamen lex etiam ipsum, cujus abolitionem circumcisione infantis significaret, invenit; sicut invenit etiam peccata ignorantiae, quae nec ipsa data lege creverunt: quandoquidem potius ipsa ignorantia diminuta est, quia scientia legis accessit: sed peccatum, sine quo nemo nascitur, crevit voluntatis accessu, originali concupiscentia trahente peccantes assensu. Abundavit autem peccatum, id est, nimis crevit, posteaquam per legem facta est cognitio peccati, et coepit etiam praevaricatione peccare.« S. Thomas in Rom. V, 20. « Secundo autem potest responderi, ut dicatur, quod *ἵνα*, ut, teneatur caussaliter, ita tamen quod loquatur Apostolus de abundantia delicti, secundum quod est in nostra cognitione; ut sit sensus: »»Lex subintravit, ut abundaret delictum:«« id est, ut abundantius delictum cognosceretur, secundum modum loquendi, quo dicitur aliquid fieri, cum innotescit. Unde supra [1]) dictum est, quod per legem est cognitio peccati.« Juvat quoque Origenem, quod habet ibidem S. Thomas, post legis promulgationem ruentibus nonnullis in vetitum nefas, quosdam ad meliorem frugem evasisse, in iisque repressum fuisse peccatum. »Sciendum tamen,« inquit, »quod, sicut philosophus dicit in 10. Ethic., pro-

---

[1]) Cfr. tom. III, 20.

hibitio legis, licet illos, qui sunt male dispositi, cohibeat ab exterioribus peccatis solo poenae timore, quosdam tamen bene dispositos inducit per amorem virtutis; sed ista bona dispositio quantum ad aliquid potest esse a natura, sed ejus perfectio non est nisi per gratiam, ex qua contingit, quod etiam lege veteri data, non in omnibus peccatum abundat, sed in pluribus. Quidam vero lege prohibente, et gratia ulterius adjuvante, ad perfectionem virtutum tandem pervenerunt, secundum illud Sap. Sirac. XLIV, 1. »»Laudemus viros gloriosos,«« etc. et infra vers. 3. »»Homines magnos virtute.«« Suffragatur et illud Thomae, nostro Adamantio, ex part. 1. 2. quaest. 98. artic. 1. »Lex vetus rationi consonabat, quia concupiscentiam reprimebat, quae rationi adversatur, ut patet in illo mandato: »»Non concupisces rem proximi tui:«« quod ponitur Exod. XX, 17. Ipsa etiam omnia peccata prohibebat, quae sunt contra rationem.« Et articulo sequente docet legem veterem »homines ordinasse ad Christum per modum cujusdam dispositionis, dum retrahens homines a cultu idololatriae, concludebat eos sub cultu unius Dei, a quo salvandum erat humanum genus per Christum.«

XII. Atque utinam commodis aeque expositionibus Origeniana de gratiae divinae auxiliis dogmata lenire possemus: verum [1]) tam aperte adversus eam grassatus est, frustra ut omnis color adhiberi posse videatur. Manifesto quippe ab humana voluntate, ejusque arbitrio divini modum mensuramque auxilii pendere voluit, licet ad operis perfectionem coelesti hominem carere non posse subsidio fuerit opinatus; refragante Apostolo, qui non »perficere« solum, sed »velle« etiam a Deo esse sciscit: prorsus ut, non Pelagianis, sed Massiliensibus, seu Semipelagianis hac in parte Origenes praelusisse dici possit. Haec ut

[1]) Cfr. de notis Ruaei huc spectantibus Excursus IX. ad calcem Tomi hujus appositus.

repetantur altius, sciendum est Basilidem, Valentinum, Marcionem, aliosque prisci aevi Haereticos, ipsoque vetustiores Origene, caussam perscrutantes, quamobrem alios Deus ad gloriam destinet, alios perire sinat, nullis ipsorum praecedentibus meritis, Jacobumque adhuc in uteri claustris absconditum dilexerit, Esau vero ibidem delitescentem odio habuerit; praeclarum istud invexisse delirium, homines non unius esse ejusdemque inter se naturae, sed alios esse πνευματικούς, alios ψυχικούς, σαρκικούς alios, seu χοϊκούς· atque ita ad vitam destinatos esse πνευματικούς, ita ad interitum σαρκικούς, ut quodcunque tandem amplectantur vitae genus, quibuscunque tradant se vel virtutibus, vel vitiis, necessario salutem illi, hi consequantur mortem; ψυχικούς vero pro meritis alterutro donatum iri. Quae commenta cum Scripturae sacrae decretis adversari probe intelligeret Adamantius, eaque jure exhorresceret, fumum fugiens, quod dici solet, in ignem incidit: absurdioremque sententiam amplexus est, quae animarum statuit προϋπαρξιν, quamque supra exagitavimus. Animas itaque censuit longis annorum curriculis recte, vel male traditas sibi a Deo provincias administrasse, ac juxta meritorum suorum mensuram varios variosque a Deo recepisse gratiae modos; hincque omnem exstitisse diversitatem, quae homines, ut Apostoli more loquar, discernit, antequam boni quicquam, vel mali egerint. Doctrinae hujus assertiones et argumenta exstant libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 7. num. 4., et libr. 3. cap. 1. num. 20. 21. 22. (Philocal. cap. XXI.), item libri ejusdem tertii cap. 3. num. 5. et libr. 7. in epist. ad Rom. num. 15. 16. 17. et libr. 9. num. 2. 3. Quae quoniam fuse jam supra exposuimus Quaest. VI., iterum referre nihil attinet. Nonum modo secundi libri de Principiis caput relegi velim, in quod dispersas alibi doctrinae hujus particulas plena manu congessit: nam postquam diversas illas naturas ab Haereticis supra nominatis confictas,

collectasque eorum rationes confutavit; tum dogma explicat suum, diversitatemque animarum ratione praeditarum ex arbitrii libertate proficisci docet, ex qua diversitate eximia illa totius mundi consonantia diversis constans partibus exorta sit. Hinc injustitiae nota absolvere Deum putat, inhaesura alioquin illi, si non pro meritis unumquemque, sed pro libitu suo exornet; quae confirmat deinde exemplo Jacobi et Esau, aliaque in eam sententiam colligit.

Adversum haec aspere, pro eo ac debuit, sese commovit Jansenius Tom. 1. libr. 6 cap. 15., et ut divinae gratiae penitus contraria merito rejecit. Rejecit et multo ante S. Thomas libr. 2. contr. Gentil. cap. 44. Pamphilus tamen in Apologia pro Origene, in eadem fere caussa est, qua Origenes, si nos Rufini interpretamenta non fallunt; nam ut Origenianam defendat animarum προΰπαρξιν, reliquas de animae origine opiniones absurditatis insimulans, et eam quoque carpit, quam nunc ecclesia propugnat, quaeque formatis in utero corporibus animas recens creatas inseri decernit: id si sit, injustum fore Deum, ait Pamphilus, qui nullius culpae insontes animas vel caecis, vel debilibus corporibus infundat, vel apud barbaras Gentes vitam ducere jubeat. Vides labefactatum ac peremtum gratiae coelestis auxilium.

XIII. At non pro iis duntaxat, quae recte vel male egerunt animae, priusquam corporibus nostris illaberentur, diversa eas a Deo gratiae dona consequi opinatus est Origenes, sed prout etiam sese in hac vita gesserint, novis gratiae incrementis cumulari censuit; adeo ut quidquid nobis gratiae largitur Deus, id libero nostrae voluntatis arbitrio acceptum referendum sit, per quod talibus donis digni effecti sumus; nihil autem soli et absoluto Dei consilio relinquatur; atque ita nobis, ut ita dicam, obnoxiam Dei gratiam efficit. Itaque liberi arbitrii vires quasi nullo egentes gratiae adminiculo ita depraedicat

Hom. IX in Levit. num. 11. »Sive ergo spiritualis effectus unus cum Domino spiritus fiat: sive per resurrectionis gloriam in angelorum ordinem transeat. recte jam non erit homo: sed unusquisque ipse sibi hoc praestat, ut vel excedat hominis appellationem, vel intra conditionem hujus vocabuli censeatur:« et Homil. I. in Ezech. num. 3. »Tu vero, homo, quare non vis arbitrio te tuo derelictum? Quare aegre fers niti, laborare, contendere, et per bona opera te ipsum caussam tuae fieri salutis? An magis te delectabit dormientem, et in otio constitutum aeterna prosperitate requiescere? »»Pater [1]) meus,«« inquit Dominus Iesus Christus, »»usque modo operatur, et ego operor:«« et tibi displicet operari, qui ad opera natus es? Non vis opus tuum fieri justitiam, sapientiam, castitatem? Non vis opus tuum esse fortitudinem, aliasque virtutes?« Manifesta quoque illa sunt libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 5. num. 5. »Per hoc consequens est in nobis esse, atque in nostris motibus, ut vel beati et sancti simus, vel per desidiam ac negligentiam a beatitudine in malitiam et perditionem vergamus:« atque itidem ista Homil. XXXV. in Luc. »Da ergo operam, ut libereris a principe, ad quem te trahit adversarius. Da operam, ut habeas sapientiam, justitiam, fortitudinem, atque temperantiam: et tunc complebitur: »»Ecce [2]) homo, opera ejus ante faciem suam:«« et hoc quoque libr. 7. in epist. ad Rom. num. 16. »Ut boni enim aut mali simus, nostrae voluntatis est: malus autem ad cujusmodi verbera, et bonus ad cujusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.« Plenis vero buccis eadem illa deblaterat cap. 1. libr. 3. περὶ ἀρχῶν, quo capite libertatem arbitrii asserendam et propugnandam suscepit: ibi quippe tentationibus obsequi, vel obsistere, in nostra positum esse potestate dicit, nec necessarium ad id gratiae subsidium agno-

---

[1]) Ev. Joann. V, 17. [2]) Cfr. Jesai. LXII, 11.

scit; sed quadam tantum eruditione, quae salubria nobis exempla et sanctioris doctrinae praecepta pro tempore suggerat.

XIV. Quod si gratiae nos egere auxiliis agnoscat aliquando, gratiam solum voluntatis nostrae pedissequam, ad ejusque nutum compositam, et pro meritis a Deo in homines erogatam; non excitantem, non gratis datam admittit. Velut in cap. 9. num. 2. libr. II. περὶ ἀρχῶν, ait »voluntarios et liberos motus a se conditis mentibus creatorem indulsisse, quo scilicet bonum in iis propositum fieret, cum id voluntate propria servaretur:« et capite priore libr. III. Paulinum illud exponens: »»Ergo [1]) cujus vult miseretur, et quem vult indurat;«« minime id quidem Deo propositum esse docet, ut quemquam induret, sed per bonum propositum indurare eum dici, qui induratur, quia ex hoc ipsius proposito sequitur, ut per inhaerentem sibi malitiam ille induretur: quae sic pro sua consuetudine dilatavit Rufinus num. 10. »Uno eodemque tempore [2]) Deus alterius quidem miseretur, et alium indurat, non agens, neque volens, ut induretur ille, qui induratur: sed dum ille [3]) benignitate sua et patientia utitur, his quidem, qui ejus benignitatem et patientiam ad contemtum atque insolentiam ducunt, induratur cor, dum [4]) ad terminum poena differtur: hi vero, qui benignitatem et patientiam ejus ad occasionem poenitentiae suae [5]) et emendationis accipiunt, misericordiam consequuntur.« Gemino deinde exemplo luculentius id demonstrat; priore quidem petito ex Hebr. VI, 7. 8.; ait enim divinam gratiam similem esse imbri terras irriganti, quarum aliae spinas dant et tribulos; segetem illae et

---

[1]) Cfr. Rom. IX, 18. [2]) Ed. Ruaei: »opere.«

[3]) Edd. Huetii: »ipse.«

[4]) Ed. Ruaei: »dum criminum poena« etc.

[5]) Deest »suae« in edd. H.

fructus ferunt; pro varia scilicet cultura, quamvis ejusdem sint naturae. Terras itaque, hoc est animas, ad voluntatis arbitrium excoli et parari putat; imbrem vero postmodum a Deo infundi. Idem probat exemplo solis, qui una eademque luce et calore limum indurat, et ceram liquefacit: »non quod virtus ejus,« addit Rufinus num. 11., »aliter in limo, et aliter operetur in cera; sed quod limi alia, alia quoque cerae sit qualitas, cum utique secundum naturam unum sit, quia utrumque de terra est.« Exponit deinde, quomodo auferat a nobis Deus cor lapideum, et immittat carneum: nempe subversum iri censet libertatem arbitrii, si potestati divinae cordis mutationem tribuamus: tum sententiae suae explanandae caussa, indoctum aliquem sumit in exemplum, qui vel aliorum adhortationibus, vel aliunde imperitiam suam intelligens, erudiendi caussa accedit ad doctorem; doctor vero voluntate ejus perspecta doctrinae suae praecepta traditurum se polliceatur: *Οὕτως*, inquit num. 15., *ὁ θεῖος λόγος ἐπαγγέλλεται τῶν προσιόντων τὴν κακίαν ἐξαιρεῖν, ἣν ὠνόμασε καρδίαν λιθίνην, οὐχὶ ἐκείνων μὴ βουλομένων, ἀλλ' ἑαυτοὺς τῷ ἰατρῷ τῶν καμνόντων παρεσχηκότων.* Quasi non a Deo habeamus hoc ipsum, ut accedere, ut sanari velimus. Similia sunt quae sequuntur: *Καὶ ἔστι, φέρ' εἰπεῖν, τὸ τοὺς τυφλοὺς ἀναβλέψαι, ἔργον, κατὰ μὲν τὸ ἠξιωκέναι, τῶν πιστευόντων δύνασθαι θεραπεύεσθαι· κατὰ δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ὁράσεως, τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.* Reliqua pari vitio laborant. Nihilo saniora sunt quae leguntur libri ejusdem capite 6, in quibus hominem divinae imaginis dignitatem, cum procrearetur a Deo, accepisse ait; similitudinis vero perfectionem in consummatione servatam: »Scilicet,« inquit num. 1. »ut ipse sibi eam propriae industriae studiis ex Dei imitatione consciseeret, cum [1]) possibilitate sibi per-

[1]) Edd. Huetii: »cum possibilitatem sibi perfectionis divinitus datam per« etc.

fectionis in initiis data per imaginis dignitatem, in fine demum per operum expletionem perfectam sibi ipse similitudinem consummaret.« Addit deinde: »similitudinem Dei sperandam, quae pro meritorum perfectione praestabitur.« Nec ista tolerabiliora, quae legimus Homil. XI. in Num. num. 4. »Omnia enim apud Deum ratione et judicio fiunt; nec ad gratiam, sed pro merito,« etc., penitus nempe gratiae beneficium haec perimunt; quemadmodum et illa e Tom. X. in Matth. num. 11. *Ἐνταῦθα δὲ ἡμεῖς ἐσμεν οἱ αἴτιοι τοῦ εἶναι καλὰ, καὶ ἄξια τῶν λεγομένων ἀγγῶν*[1]) *γένη, ἢ σαπρὰ καὶ ἄξια τοῦ ἔξω βληθῆναι· οὐ γὰρ φύσις ἐν ἡμῖν αἰτία τῆς πονηρίας, ἀλλὰ προαίρεσις ἑκούσιος οὖσα κακοποιητική. Οὕτως δὲ οὐδὲ φύσις αἰτία δικαιοσύνης, ὡς ἀνεπίδεκτος ἀδικίας, ἀλλὰ λόγος, ὃν παρεδεξάμεθα, ὁ κατασκευάζων δικαίους·* et ista e Tomo XII. num. 40. *Μὴ*[2]) *συνόντος τῷ ἀρνουμένῳ πνεύματος ἐχθροῦ τῷ διδομένῳ πνεύματι, καὶ σοφίᾳ, τοῖς πρὸς τὸ ὁμολογεῖν κατά τινα ἀξίαν αὐτῶν ὑπὸ θεοῦ βοηθουμένοις·* et haec quoque e Tom. XVI. num. 5. *Ὁ δὲ σωτὴρ διελέγχων καὶ τὴν τηλικαύτην μεγαλόφωνον μητέρα τοῦ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, ὡς ἀγνοοῦσαν τίνες οἱ ὑπερέχοντες, καὶ ὅτι ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις ἐστὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ συμπνέοντος, καὶ συνεργοῦντος, καὶ ἱδρύοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ οὓς οἶδεν ἐπιτηδείους*, etc., nec non et illa e Tomo XIII. in Ioann. num. 1. *Τάχα γὰρ δόγμα τί ἐστι, μηδένα λαμβάνειν δωρεὰν, τῶν μὴ αἰτούντων αὐτήν.* Manifeste quoque hunc Apostoli locum in suam trahens sententiam, pervertit libr. IX. in epist. ad Rom. num. 3. »»Habentes[3]) autem donationes secundum gra-

---

[1]) Edd. H. *ἀγιῶν*, ed. Ruaei: *ἁγιῶν*. — Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 28. 29.

[2]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 196.

[3]) Rom. XII, 6.

tiam, quae data est nobis, differentes, sive prophetiam, secundum rationem fidei,«« etc.; hinc quippe colligit, donari gratiam a Deo secundum rationem fidei: tum ex eodem loco, et ex alio epistolae prioris ad Corinth. sic concludit: »Unde mihi videtur tam ad Romanos, quam ad Corinthios scribens, tres capiendae gratiae modos docere, ut ex nobis in eo agi aliquid ostendat, plurimum vero [1]) in Dei largitione consistere. Ponit ergo et mensuram fidei esse, per quam quis gratiam capit; ponit et ad id, quod expedit; et Spiritum dividere prout vult. Ut [2]) ergo in nobis tanta fides inveniatur, quanta possit sublimiorem gratiam« (sic enim legendum) »promereri, nostri operis videtur et studii: ut autem ad id detur, quod expedit, et utile sit accipienti, Dei judicium est; vel omnino si dari velit, in ipso est.« Pari insania corrumpit ibidem hoc alterum e I. ad Cor. XII. vers. 18. »»Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit.«« »Voluit autem,« inquit, »Deus secundum [3]) rationem, vel mensuram fidei, quae est in nobis, vel voluit ad id, quod expedit. Nisi [4]) forte ita aliquis et hoc velit intelligere: Deus posuit in corpore unumquodque membrum prout voluit, ut »»voluit,«« ad membrum magis referatur, hoc est, prout voluit, prout elegit, prout operam dedit, ne videatur de homine arbitrii potestas auferri.« Denique in Catenis in Psalmos talia refertur effutiisse ad Psalm. CXXI, 3. *Μὴ δῴης εἰς σάλον τὸν πόδα σου. Μὴ περιτραπῇς, φησὶ, μηδὲ σκανδαλισθῇς· καί τοτε ἕξεις θεὸν χεῖρα ὀρέγοντα. Ὥστε παῤ ἡμῶν δεῖ εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ὁ θεὸς τοῦ ὀρέξαι χεῖρας ἕτοιμος.*

---

[1]) Ed. Ruaei: »tamen.«

[2]) Ed. Ruaei: »Ut ergo tanta in nobis fides« etc.

[3]) Edd. Huetii: »secundum fidei mensuram, quae« etc.

[4]) Edd. Huetii: »Nisi forte et ita aliquis hoc velit« etc.

Ut magis etiam pateant doctrinae hujus adyta, observandum est, duplicem in nobis ab Origene constitui fidem, aliam humanam, quam viribus propriis nullo praesidio firmatis habere possimus; divinam aliam, quae nobis Dei gratia infundatur. Nec duplicem solum fidem, sed virtutes etiam reliquas in nobis duplices esse putat, quarum aliae sint a nobis, aliae a Deo: illas autem ad salutem consequendam nihil prodesse, nisi harum consortio roborentur. Panduntur haec oracula Tract. XXXIII. in Matth. num. 69. »Ut puta,« inquit, »fidem habenti, quae est ex nobis, dabitur gratia fidei, quae est per spiritum fidei, et abundabit: et quidquid habuerit quis ex naturali creatione, cum exercuerit eum, accipit id ipsum et ex gratia Dei, ut abundet, et firmior sit in eo ipso quod habet:« quod de omni itidem virtute intelligendum esse scribit. Demum concludit: »Propterea si volumus, ut detur nobis virtus perfectior, et abundet in nobis quod perfectum est inter homines, per diligentiam omni modo acquiramus, et postquam acquisierimus, quasi intelligentes, quoniam in nihilum haec reputantur sine gratia Dei, humiliemus [1]) nosmet ipsos sub manu valida Dei, et oremus [2]) sine ira et disceptatione levantes puras manus, ut omnium bonorum, quae sunt in nobis, perfectio detur ex Deo, et faciat nos perfectos et acceptabiles Deo, quasi filios Dei.« Eandem recoquit cramben libr. IV. in epist. ad Rom. num. 5., atque ita accipi vult vocem hanc Apostolorum ad Christum: »»Auge [3]) nobis fidem:«« »Quia,« inquit, »etiam fides ipsa, qua credere videmur Deo, dono in nobis gratiae confirmatur.« Atque idem subinde replicat libr. IX. num. 3., idque comprobare satagit Apostolico isto: »»Alteri [4]) fides in eodem spiritu:«« »Quod fides,« inquit, »quae speret et credat, et absque

---

[1]) Cfr. I Petr. V, 6. [2]) Cfr. I Tim. II, 8.
[3]) Luc. XVII, 5. [4]) I Cor. XII, 9.

ulla dubitatione confidat, in nobis est; ratio vero fidei ipsius, et scientia, et perfectus eorum,[1]) quae credimus, intellectus donatur a Deo.« Ac tandem: »Sicut est fides, quam docuimus esse in nobis, et rursus est fides, quae per gratiam datur, sicut supra diximus scriptum esse: »»Alii[2]) fides in eodem spiritu:«« ita etiam in unoquoque horum, quae supra enumeravimus a Deo per gratiam dari, est[3]) et in nobis aliquid, ad cujus unusquisque mensuram, vel rationem, gratiam promeretur.« Haec eo scilicet commentus est, ut aggressionem boni operis a voluntate nostra suspenderet, successum vero et perfectionem a Deo.

Jam vero genuinum Origenis sensum odorari promtum est in multis, quibus legitimam gratiae vim visus est praedicasse: ut cum libr. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 1. num. 18. optime dici asserit, aedificium non aedificantis, sed Dei opus esse; et urbis tutelam, non custodibus et vigiliis militum, sed Deo recte adscribi: sic enim rem intelligendam esse vult, operis susceptorem fuisse hominem, Deum perfectorem; nec sufficere voluntatem humanam ad consequendum finem, nisi Deus ad id opituletur; quod eo probari putat: »»Non[4]) volentis, neque currentis, sed miserentis est Dei.«« In quem locum repetit eadem et extendit libr. VII. in epist. ad Rom. num. 16., ex eoque demonstrari ait, »quod homo quidem laborem impendat et sollicitudinem, Deus autem successum operi tribuat et effectum;« ideoque operis summam Deo potius quam homini esse deputandam. Confirmat illud Pauli verbis, I Corinth. III, 6. »»Ego plantavi, Apollo rigavit, sed

---

[1]) Edd. Huetii: »eorum intellectus quae credimus, donatur.«

[2]) I Cor. XII, 9.

[3]) Edd. Huetii: »erit et in nobis.«

[4]) Rom. IX, 16.

Deus incrementum dedit:«« tum ait: »Certum est, Deum non solum scire uniuscujusque propositum, ac voluntatem, sed et praescire. Sciens autem et praenoscens, tanquam bonus dispensator et justus, uniuscujusque motibus et proposito utitur ad ea opera perficienda, quae uniuscujusque animus ac voluntas eligit:« et postremo: »Ut boni enim,« inquit, »aut mali simus, nostrae voluntatis est; malus autem ad cujusmodi verbera, et bonus ad cujusmodi gloriam destinetur, voluntatis est Dei.« Non aliud sonant verba haec e lib. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. num. 2. »Evidens igitur ratio est, quia sicut in bonis [1]) rebus humanum propositum solum per se ipsum imperfectum est ad consummationem boni; adjutorio namque divino ad perfecta quaeque perducitur,« etc. In his Origenes splendide ἡμιπελαγιανίζει, inceptionem, hoc est, »velle« homini tribuens; Deo vero duntaxat, »perficere.« Rufinus vero quasi parum his erroris inesset, novis ea deliriorum suorum accessionibus infuscavit. Sed Origenis insanias revelare pergamus. Is in fine prioris capitis libri III. περὶ ἀρχῶν, num. 22., postquam pulchre visus est Dei scientiam cum libertate conciliasse, omnia conclusione pessima depravat, cum ait, nullum ad honorem vel ignominiam a Deo parari, ἐὰν μὴ ὕλην τινὰ διαφορᾶς σχῇ τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν, κλίνουσαν ἐπὶ τὰ χείρονα, ἢ ἐπὶ τὰ κρείττονα· quod iterat libr. II. cap. 9. num. 2. 6. et seq. Libro quoque operis ejusdem priore, cap. 3. num. 5. dicit, »in illis solis esse opus Spiritus sancti, qui jam se ad meliora convertunt, et per vias Christi Jesu incedunt, id est, qui [2]) sunt in bonis actibus, et in Deo permanent:« quasi aliquis ad meliora converti queat, absque opere et gratia Spiritus sancti. Nec patrocinantur ei sequentia, cum ait num. 7. »Spiritum san-

[1]) Deest »bonis« in edd. II.

[2]) Deest »qui« in edd. II.

ctum exstinctis peccatoribus et indignis, ipsum sibi novum populum creare, et renovare faciem terrae, cum per gratiam Spiritus deponentes veterem hominem cum actibus suis, in novitate vitae coeperint ambulare:« quo sensu quippe haec pronunciaverit, ipse paulo post patefecit, docens Deum »Spiritu oris sui quae digna sunt sanctificatione sanctificare:« deinde subnectit: »Est et alia quoque etiam Spiritus sancti gratia, quae dignis praestatur, ministrata quidem per Christum, inoperata autem a Patre, secundum meritum eorum, qui capaces ejus [1]) efficiuntur.« Nec quemquam fallant illa ex Homil. I. in Genes. num. 7., ubi Christi gratiam solaribus radiis comparat, eaque mentes nostras illustrari asserit, nisi caecitas illarum impediat: quemadmodum oculis nostris solis lumen admittimus, nisi nostra caecitate prohibeamur. Recte id quidem, nam et ad explicandos gratiae effectus eandem usurpat comparationem Augustinus. Verum in sequentibus semipelagianizat, cum significans eo nos majori luce collustratum iri, quo propius ad eum accesserimus: »Non similiter tamen,« inquit, »venimus ad eum omnes, sed unusquisque secundum propriam suam virtutem:« nempe accedere ad Christum, vel ab eo recedere, in nostra ponit potestate. Scribit idem Tom. XI. in Matth. num. 5. et 6., discipulis naviculam conscendentibus, et deinde mari ac vento jactatis, homines adversis tentationibus oppugnatos signari, qui eas quidem sustinere, et in medium mare propria virtute pervenire queant; superiores vero evadere, et oppositam ripam attingere non valeant, nisi Christi ope subleventur: id est, boni quidem initium a nobis esse, finem ac consummationem a Deo. Denique libr. V. in epistol. ad Rom. num. 10. »Quamvis enim« (libertas arbitrii) »sit etiam ista [2]) virtus, et maneat in natura, tamen tanta

[1]) Deest »ejus« in edd. H.

[2]) Deest »ista« in edd. H.

caritatis vis est, ut ad se omnia trahat, omnesque sibi societ, vindicetque virtutes; maxime cum caritatis causas prior nobis dederit Deus, qui [1]) unico Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, et cum illo omnia nobis donavit.« Quae ita quidem sonant, quasi Deum per Filii mortem caritatis gratiam nobis largitum fuisse velit ante omnem voluntatis motum. At alia longe hic latet sententia, nimirum Deum per mortem Filii caussas nobis priorem dedisse, quare ipsum caritate et amore prosequeremur; hanc autem caritatem et amorem a nobis pendere.

XV. Unde porro in has opinationes adductus sit, neutiquam ipse dissimulat, sed cap. 1. libr. III. περὶ ἀρχῶν varios recitat Scripturae locos, aliosque multos ait silentio sese praeterire, unde caussam suam confirmari putat. Persuadent illi quidem hominem vitium inter et virtutem, tanquam in bivio positum, ad utrumlibet ferri posse, sed ita tamen, ut gratiae, non juvantis solum, sed excitantis etiam subsidium non excludant: quod ab Origene factum ostendimus. Illo vero praecipue Pauli videtur abusus, qui est II Tim. II, 20. 21. »»In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia: et quaedam quidem in honorem, quaedam autem in contumeliam. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino ad omne opus bonum paratum.«« Id ita accipit, quasi solis voluntatis nostrae viribus, omni destitutis auxilio, peccatorum sordes poenitentia eluere possimus. Quod Pelagianum prorsus est.

XVI. Adversus ea excandescunt Magdeburgenses Centur. III. cap. 10., excandescit et Iprensis praesul, in eaque itidem ut in superiora, stylum suum distrinxit Tom. I. libr. 6. cap. 15., demonstravitque opinionem istam Ori-

---

[1]) Cfr. Rom. VIII, 32.

genis, ipsum hunc esse errorem Massiliensium, gratiae Christi capitalem. Quod ut verum esse concedimus, et jure reprehensum hoc nomine fatemur Origenem; ita praeter aequum fuisse culpatum pertendimus, quod de gratia divina disserens, »ei provocationes libertatis ac suasiones tribuat:« puta libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 9. num. 7. »Per gratiam vero [1]) misericordiae suae omnibus providet (Deus), atque omnes quibuscunque curari possunt remediis hortatur, et [2]) provocat ad salutem:« et libr. III. cap. 2. num. 4. »Nihil aliud putandum est accidere nobis ex ipsis, quae cordi nostro suggeruntur, bonis vel malis, nisi commotionem solam [3]) et incitamentum, provocans nos vel ad bona vel ad mala.« His addere poterat et illum e libr. I. Operis ejusdem, cap. 8. num. 3. »Benignitas enim Dei, secundum quod se dignum est, provocat omnia, et attrahit ad beatum finem illum, ubi perit [4]) et aufugit omnis dolor, et [5]) tristitia, et gemitus.« Verum ecquaenam vocum illarum suasionis, incitamenti, provocationis, hortationis invidia est, quas iisve adsimiles Augustinus usurpavit? Verbi gratia in libro de spiritu et litera, c. 34. »His ergo modis quando Deus agit cum anima rationali, ut ei credat; neque enim credere potest quodlibet libero arbitrio, si nulla sit suasio, vel vocatio, cui credat: profecto et ipsum velle credere Deus operatur in homine, et in omnibus misericordia ejus praevenit nos: consentire autem vocationi Dei, vel ab ea dissentire, sicut dixi, propriae voluntatis est.« Ubi notanda obiter potestas illa voluntatis ad consentiendum, vel dis-

---

[1]) Deest »vero« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »quia provocat.«

[3]) Edd. Huetii: »solum et incitamentum, provocans nos ad bona vel mala.«

[4]) Edd. Huetii: »decidit.«

[5]) Edd. Huetii: »et tristitiae gemitus.«

sentiendum, quam supra tuebamur. Item capite eodem: »Jam si ad illam profunditatem scrutandam quisquam nos coarctet, cur illi ita suadeatur, ut persuadeatur; illi autem non ita duo sola occurrunt interim,« etc. Quae pauca de multis seligere satis habuimus.

XVII. Modum tandem ponemus huic dissertationi, in Origenis favorem illud iterantes, quod supra attigimus, quaecunque ad declarandam ejus opinionem adduximus e libris a Rufino interpretatis, parum ipsi praejudicare. Interpolare enim omnia Rufinus, quaecunque suscepit interpretanda, eaque praeter auctorum sententiam detorta, ad sua dogmata accommodare solemne habuit; male autem de libertate arbitrii sensisse ipsum, fidem facit Concilium Romanum LXX. episcoporum: »Rufinus vir religiosus plurimos ecclesiastici operis edidit libros; nonnullas etiam Scripturas interpretatus est: sed quoniam beatus Hieronymus in aliquibus eum de libertate arbitrii notavit, illa sentimus, quae praedictum beatum Hieronymum sentire cognoscimus.« Recordandum praeterea est, ante Pelagii tempora leviter ac perfunctorie quaestiones illas de libertate arbitrii, deque gratia Christi, et praedestinatione fuisse tractatas; proindeque in re obscura, neque satis ecclesiae definitionibus illustrata cespitare promtum fuisse. Addemus et illud, purum putum Semipelagianismum de gratiae divinae auxilio disserentem Origenem prodidisse quidem, a Pelagianismo vero, qui tum boni susceptionem operis, tum etiam perfectionem, liberi arbitrii ac naturae viribus tribuit, fuisse alienum: eoque in aliquibus tantum, non in omnibus fuisse infectum: nimiumque videri, quod tam saepe jactavit in eum Iprensis episcopus: »nihil perniciosum Pelagianorum scripta praeferre, quod non Origenes luculentius praeformaverit, audaciusque protulerit.«

Quod si Semipelagianae doctrinae leviora sparsisset semina Origenes, prodesse illi forsitan posset animadver-

sio haec, Patrum auctoritate suffulta; etiamsi gratia recte factis hominum promerita quandoque dicatur, non semper tamen excludi aliam gratiam antecedentem, cujus auxilio homines recte egerunt; sed minus spectari priorem illam, quod a salutis impetratione remotior sit quam posterior altera, licet ad eam consequendam necessaria sit. Facile solutio haec plurimis Adamantii sententiis accommodaretur, in quibus gratiam ex praecedentibus meritis derivat. Cujusmodi illud est, quod mox adduximus: »Deum quae digna sunt sanctificatione sanctificare, Spiritus sancti gratiam dignis praestari:« respondere quippe promtum esset, eos Spiritus sancti gratia et sanctificatione esse dignos, qui per antecedentem gratiam digni facti sunt. Tale est hoc Augustini epistol. 49. ad Deo gratias, Quaest. 2. »Salus religionis hujus, per quam solam veram salus vera, veraciterque promittitur, nulli unquam defuit, qui dignus fuit; et cui defuit, dignus non fuit:« et illud Chrysostomi Homil. 16. in epist. ad Romanos: *Τοὺς ἀξίους ὁ θεὸς οἶδε μόνος.* Sed Patrum illorum doctrinae textura responsionem hujusmodi facile patitur, quam Origenianae contextus omnino respuit.

Atque id obstat, quo minus ad tutelam Origenis quicquam conducant selecta quaedam loca, in quibus gratiae divinae meritum ac dignitatem praeclare videtur propugnare: cujusmodi ille est e libr. I. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 8. num. 3., ubi fontem esse totius sanctitatis Spiritum sanctum asserit, ex eoque sanctitatem accepisse quidquid sanctum est: »Similiter quoque,« inquit, »et natura Spiritus sancti, quae sancta est, non recipit pollutionem; naturaliter enim, vel substantialiter sancta est. Si qua autem alia natura sancta est, ex assumtione hac, vel inspiratione Spiritus sancti habet, ut sanctificetur, non ex sua natura hoc possidens, sed accidens sibi:[1]) propter quod

[1]) Deest »sibi« in edd. H.

et decidere potest quod accidit.« Insigne etiam est quod ait libr. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 2. num. 5., naturam humanam contrariis potestatibus obniti propria vi neutiquam posse, at Dei subnixam auxilio impetus illarum facile exsufflare. Non minus pie de gratia divina disserit Tom. in Psalm. IV. *Οὐ μόνον τοίνυν εἰς τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν γενέσθαι χρεία καὶ τῆς προαιρέσεως τῆς ἡμετέρας, καὶ τῆς θείας συμπνοίας, ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετος· ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ γενόμενον καλὸν καὶ ἀγαθὸν, διαμεῖναι ἐν τῇ ἀρετῇ.* Ubi non ad retinendam solum virtutem, sed ad capessendam etiam, divinam opem requiri docet. Et Homil. IV. in Psalm. XXXVI. num. 2. »Vides ergo, quia Domini semper auxilio indigemus, primo ne cadamus; tum deinde, etiam si ceciderimus, ut resurgamus.« Item Tom. X. in Matth. num. 6. docet eos, qui dimissis facultatibus suis Christum sequuntur, hoc consilium auxiliante Deo suscepisse. Sic vero scribit Tract. XXXV. in Matth. num. 88. »Per hoc autem instruimur, ut nunquam sine consideratione aliquid promittamus super habitudinem nostram humanam, quasi qui valeamus Christi implere confessionem ex nobis, aut aliquid praeceptorum Dei;« tum ait, debuisse Petrum postulare a Deo gratiam, ut offensionem passis Christi discipulis, ipse non pateretur. At [1]) credidisse Origenem

[1]) Certe praevenientis gratiae necessitatem ad orandum, disertis verbis tradit Origenes lib. de Oratione num. 2. *Οὐδὲ γὰρ δύναται ἡμῶν ὁ νοῦς προσεύξασθαι, ἐὰν μὴ πρὸ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα προσεύξηται, οἱονεὶ ἐν ὑπηκόῳ αὐτοῦ· ὥσπερ οὐδὲ ψάλαι καὶ εὐρύθμως καὶ ἐμμελῶς καὶ ἐμμέτρως καὶ συμφώνως ὑμνῆσαι τὸν πατέρα ἐν Χριστῷ, ἐὰν μὴ τὸ πνεῦμα τὸ πάντα ἐρευνῶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ* (I Cor. II, 10.), *πρότερον αἰνέσει καὶ ὑμνήσει τοῦ νοῦ τὰ βάθη ἠρεύνηκε, καὶ ὡς ἐξίσχυσε κατείληφεν.* R. — Cfr. ed. nostr. Tom. XVII. pag. 91.

scimus ex reliquorum ipsius decretorum connexione, Petrum proprio voluntatis motu gratiam hanc postulasse, cum ne gratiam quidem absque praeviae gratiae adjumento postulare possimus. Praeclarum hoc quoque e Tom. XXXII. in Joann. num. 6. *Χωρὶς γὰρ Ἰησοῦ οὐδεὶς παρὰ θεοῦ καθαρὸς γίνεται, κἂν πρὸ αὐτοῦ νομισθῇ διά τινος ἐπιμελείας αὐτὸν καθαρὸν πεποιηκέναι.* Quod autem legitur libr. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 1. num. 17. »Non dissimulatio divinae providentiae, sed humanae mentis arbitrium caussa sibi perditionis exsistit: contulit etiam indignis et incredulis gratiam benefactorum suorum, ut vere [1]) omne os obstruatur; totumque [2]) a se, et nihil a Deo deesse sibi mens humana cognoscat;« id Rufinus de suo intrusit, quippe quod absit a vigesimo Philocaliae [3]) capite, quo fragmentum illud operis *περὶ ἀρχῶν*, ita ut ab Origene scriptum est, Graece continetur.

XVIII. Diximus Origenem aliquibus duntaxat infectum fuisse erroribus, ex iis, qui a Pelagio multis post annis propugnati sunt. Quo de genere dogma illud est, quod perfectos homines vim quandam adipisci definit, qua roborati peccatorum illecebris ac lenociniis obniti per sese possint, tandemque ad id adscendant perfectionis culmen, ut ne levi quidem tentationum aura percellantur, planeque sint *ἀπαθεῖς*. Optime vero conjunctum illud est cum superiore ejus doctrina: nam qui ex sese potest bene agere, sane ex sese male non agere potest. Hanc, praeter alias, suggillandi Origenis caussam habet Hieronymus: nam in ep. ad Ctesiphontem, cap. 2., consimilem Pelagii, sed nequiorem etiam sententiam refellens, sic ipsum alloquitur: »Vis adhuc et alium nosse tui

[1]) Edd. Huetii: »vero.«

[2]) Edd. Huetii: »totumque a se, nihil a Deo esse sibi mens« etc.

[3]) Cfr. Philocal. ex ed. Spencer. cap. XXI.

erroris principem? Doctrina tua Origenis ramusculus est. In eo enim Psalmo, ubi scriptum est, (ut de ceteris taceam:) »»Insuper [1]) et usque ad noctem erudierunt me renes mei:«« asserit virum sanctum, de quorum videlicet et tu numero es, cum ad virtutum venerit summitatem, ne in nocte quidem ea pati, quae hominum sunt, nec cogitatione vitiorum aliqua titillari:« et in Prooemio dialogorum adversus Pelagianos: »Illud autem Origenis proprium est, impossibile esse, humanam a principio usque ad mortem non peccare naturam; et rursum esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire, ut ultra peccare non possit:« et in Prooemio libri IV. Comment. in Jerem. »Haeresis Pythagorae et Zenonis ἀπαθείας καὶ ἀναμαρτησίας, id est, impassibilitatis [2]) et impeccantiae, quae olim in Origene, et dudum in discipulis ejus, Grunnio, (Rufinum intellige), Evagrioque Pontico, et Joviniano jugulata est, coepit reviviscere.« Multos erroris hujus affines fuisse notat in libro sequente, in Jerem. XXII. Palladius quoque Helenopolitanus episcopus, quem Origenis disciplina imbutum fuisse constat, in hac ἀπαθείας haeresi versatus est; nam Sect. 8. Lausiacae Historiae, Ammonis, [3]) ipsiusque uxoris scribens vitam, sic ait: »Cum haec sic fierent, et pervenisset uterque ad impatibilitatem, vim et efficaciam habuere preces Ammonis:« et Sect. 12. de Ammonio agens, ejusque sororibus ac fratribus, quos eosdem esse censeo, qui fratres Longi dicti sunt, et a Theophilo Nitria, et Aegypto expulsi ad Joannem Chrysostomum confugerunt: de Ammonio, inquam, ita scribit: »Hoc ei suo suffragio tribuebat Evagrius, qui erat vir discernendi vi praeditus, (nempe Pon-

[1]) Psalm. XVI, 7. (XV.)

[2]) Edd. Huetii: impossibilitatis.

[3]) Edd Huet. hoc loco et subsequenti: Amonis

ticus ille Hyperborita), se nullum hominem vidisse, qui esset magis impatibilis, et alienus ab omnibus animi perturbationibus.« Hinc Hieronymus Prooem. in dialogos adv. Pelagianos, ἀπαθείας assertores exagitans: »Palladius,« inquit, »servilis nequitiae candem haeresin instaurare conatus est.« Instauravit et ante annos propemodum quadringentos Bogonatus Haereticus, Begardorum et Beghinarum parens.

In iis certe, quae supersunt, Origenianorum operum reliquiis non frequentes occurrunt hujus opinionis notae: nam quod exstat in 1. Homil. in Jerem. num. 16., prout ab Hieronymo conversa est: »Impossibile est enim, quod semel vivificavit Deus, aut ab eo ipso, aut ab alio occidi:« ad vitam aeternam, sanctosque ea fruentes referendum esse ostendimus in Observationibus; et ab Hieronymo praeterea intrusum est. Tomo quidem XIII. in Matth. num. 29. parvulos illos, quorum similes vult nos effici Christus, et quibus scandalum a nobis praeberi vetat, quosque Patrem coelestem perire velle negat, homines perfectionem consecutos significare conjicit Origenes; deinde subjungit ejusmodi parvulos neque perire, neque offensionem pati posse, quia „„pax [1]) multa diligentibus nomen Dei, et non est illis scandalum:““ meritoque eos dicere posse: „„Quis [2]) nos separabit a caritate?““ Sed Ezechielis tamen auctoritate probat, justi animam esse mutationi obnoxiam, et a Dei mandatis posse discedere, ita ut prioris ejus justitiae nulla habeatur ratio; atque idcirco quo minus offensio iis a nobis praebeatur, Servatorem mandato suo prohibere. Libro quoque in ep. ad Romanos quinto, num. 1., de morte peccati loquens: „Hic ergo homo,“ inquit, „qui jam reformatur et reparatur ad imaginem Dei, neque terrenus, neque in hoc

---

[1]) Psalm. CXIX, 165. (CXVIII.)

[2]) Rom. VIII, 35.

mundo est, sed in coelis dicitur [1]) esse conversatio ejus: et ideo secundum eum, qui dicit: „„Vos [2]) autem non estis de hoc mundo:““ mors in eum non potest pertransire:“ et deinde: „Quod si peccatum et mors in hunc mundum introivit, et in hoc mundo habitat, certum est alienos a morte, et a peccato esse eos, qui per Christum, vel cum Christo mortui sunt huic mundo, et cum ipso resuscitati, cum ipso etiam in coelestibus sedere meruerunt, conversationem non jam [3]) in hoc mundo, sed in coelis habentes.“ Item libri ejusdem num. 10. sub finem haec habentur: „Si enim [4]) in id anima perfectionis adscenderit, ut ex toto corde suo, et ex tota anima sua, et ex totis viribus suis diligat Deum, et proximum suum tanquam se ipsam, ubi erit peccati locus?“ Atque hunc ait perfectionis gradum assecutum fuisse Apostolum, cum dicebat: „Quis [5]) nos separabit a caritate Dei, quae est in Christo Jesu?“ Tum subnectitur: „Ex quibus omnibus evidenter ostenditur, quia si haec omnia, quae enumeravit Apostolus, separare nos non possunt a caritate Dei, cum in illud quis culmen perfectionis adscenderit, multo magis libertas arbitrii nos ab ejus caritate separare non poterit.“ Verum haec ab interprete Rufino, quem a Pelagiano fermento sibi satis non cavisse nemo nescit, inquinata fuisse possumus suspicari. Quemadmodum autem reprehensi ab Hieronymo erroris Origenem loci hi non satis liquido coarguunt, ita neque satis purgat ille, qui exstat Tom. XIII. in Matth. num. 23. *Ἀνένδεκτον γάρ ἐστιν ἄνθρωπον εὑρεθῆναι πάντῃ ἀναμάρτητον, καὶ χωρὶς ἁμαρτίας ἀνειληφότα τὴν ἀρετήν·* ne-

---

[1]) Ed. Ruaei: „esse dicitur.“

[2]) Cfr. ev. Joann. XV, 19.

[3]) Deest „jam“ in edd. II.

[4]) Deest „enim“ in edd. II.

[5]) Cfr. Rom. VIII, 35.

que sanctiorum illa Patriarcharum enumeratio, quae est libr. V. in epist. ad Rom. num. 1., quorum neminem peccato immunem vixisse probat; (cui enumerationi contrariam a Pelagio institutam, eorum scilicet, »qui non modo non peccasse, sed etiam juste vixisse referuntur,« exhibet Augustinus in libr. de natura et gratia, cap. 35., de qua consuli velim Pelagii ipsius epistolam ad Demetriadem, et Hieronymi librum I. adv. Pelagian.); vitam enim ab hominibus perfectis actam intelligit, antequam ad summam perfectionem erepsissent. Id confirmat alter ille locus e Tom. XXXII. in Joann. num. 12. *Ἐμέμνηντο*[1]) *γὰρ, οἶμαι, ἄνθρωποι ὄντες, ὅτι τρεπτή ἐστιν ἡ προαίρεσις τῶν ἔτι προκοπτόντων, καὶ ἐπιδεχομένη τὰ ἐναντία θέλειν οἷς πρότερον προέθετο.* Mutabilem esse ait eorum voluntatem, qui proficiunt, non qui perfecti snnt.

At vix ullam admittit excusationem, quod ab eo scriptum est Tom. XII. in Matth. num. 23., ubi hoc Christi ad Petrum exponens: »Scandalum[2]) mihi es:« quaerit quomodo stare illud possit cum isto prophetae: »Pax[3]) multa diligentibus nomen Dei, et non est illis scandalum:« et isto Apostoli: »Caritas[4]) nunquam excidit:« respondetque non Servatorem modo, sed et eum, qui in caritate perfectionem adeptus est, scandalo obnoxium non esse; sed eum tamen, qui peccat, quantum in se est, scandalum huic praebere. Damnosum vero penitus istud, quod habetur eodem Tomo, num. 4. *Ὁ*[5]) *οὖν ἀναμάρτητος, καὶ μηκέτι δεόμενος τῶν νομικῶν θυσιῶν, ὑπερβέβηκε τελειωθεὶς τάχα καὶ τὸν πνευματικὸν νόμον, καὶ γέγονεν ἐν τῷ ὑπὲρ αὐτὸν νόμῳ.* Praeterea

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. II. pag. 442.

[2]) Matth. XVI, 23.

[3]) Psalm. CXIX, 165. (CXVIII.)

[4]) I Cor. XIII, 8.

[5]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 135.

Tom. XV. in idem Evangelium, num. 6. tradit pueros, quibus manus imposuit Jesus, jam amplius daemonum assultibus vel peccati illecebris percelli non posse: et num. 17. *Οὗτος δὴ ὁ ἀνθυπαλλασσόμενος ἀντὶ πλούτου πενίαν, ὑπὲρ τοῦ τέλειος γενέσθαι, πεισθεὶς τοῖς Ἰησοῦ λόγοις, ἀθρόως ἂν βοηθηθείη, ὡς οἱ ἀπόστολοι τοῦ Χριστοῦ, πρὸς τὸ γενέσθαι σοφὸς ἐν Χριστῷ, καὶ ἀνδρεῖος, καὶ δίκαιος, καὶ σώφρων, καὶ ἐκτὸς παντὸς πάθους. Φήσει δὲ ὁ οὕτως ἀπολογούμενος, ὅτι οὐκ ἀνάγκη τοῦτο νοηθῆναι αὐτῆς ἡμέρας ἀπαντῆσαι τῷ ἀποδεδομένῳ τὰ ὑπάρχοντα, καὶ διδόντι πτωχοῖς· ἀλλ᾽ ἴσως ἀπ᾽ ἐκείνης μὲν τῆς ἡμέρας ἄρξεται ἡ θεία ἐπισκοπὴ ἐπὶ τὰ τοιαῦτα αὐτὸν ἄγειν· λέγω δὲ τὴν ἐπαινετὴν ἀπάθειαν, καὶ πᾶσαν τὴν ἀρετήν.*

XIX. Sed nec fugit diligentiam Iprensis episcopi isthoc Origenis deliramentum jam ante notatum a Magdeburgensibus Cent. III, cap. 10., quod luculenter exagitat Tom. I. libr. 6. cap. 12. et 15., et praecipue libr. IV. Tomi ejusdem, cap. 19., ubi hanc *ἀπάθειαν* e Pythagoreorum, Stoicorum, Diogenis, Pyrrhonis, aliorumque philosophorum scholis manasse demonstrat. In quo miror hoc ei excidisse: »Quamquam nec Origenes hujus impassibilitatis primus auctor fuit. Nam ut nihil de Manichaeo dicam . . . . . ., jam olim Stoici putantur fuisse illius *ἀπαθείας* auctores.« Quasi Origenem Manichaeus tempore praecesserit, quem certum est annis post Origenis obitum circiter viginti et uno haeresin suam promulgasse. Tum hoc loco, et libr. VI. cap. 12. Tomi ejusdem, Priscillianum, Manichaeum, Gnosticos, Evagrium Hyperboritam, Jovinianum, Pelagium, totiusque paene Syriae Haereticos doctrinam hanc ab Origene sumsisse auctore docet Hieronymo; interque eos Evagrium librum edidisse *περὶ ἀπαθείας*, qui a Rufino Latine conversus est. Solerter deinde observat, non satis caute Hieronymum in ep. ad Ctesiph. contra Pelag. cap. 2., et in Prooem. ad dialog.

contra Pelag., et in Prooem. Comment. in Jerem. lib. IV. distinxisse illa duo, facultatem habere non peccandi, et non habere facultatem peccandi; hoc est, »posse non peccare,« et »non posse peccare.« Quorum alterum e libero pendet arbitrio, quo fit, ut possimus peccare, vel non peccare, gratiae modo ad id postremum suppetat auxilium; alterum vero arbitrii humani libertatem tollit, et a Valentinianis propugnabatur, qui homines *πνευματικούς* ejus esse volebant naturae, quae peccatum nullo modo reciperet: quod dogma, dogmatisque auctores perpetuis velitationibus Origenes urgebat; nunquam non hoc inculcans, nullam esse naturam, quae non sit boni et mali capax, adeo ut ne ipsi quidem angeli a peccato, peccatique poenis essent immunes. Perperam ergo Hieronymus in ep. ad Ctesiph. cap. 1. *ἀναμάρτητον*, idem esse retur, quod, »sine peccato;« nam *ἀναμάρτητον* est, »incapax peccati:« perfectos autem non incapaces peccati volebat Origenes, neque Pelagius, sed peccato carere posse; imo vero praedicabat Pelagius non id agi, utrum aliquis peccati per totam vitam fuisset exsors, sed utrum homines peccati exsortes esse queant, quod per arbitrii liberi vires fieri posse affirmabat; et Adamantius quoque neminem sine peccato vixisse putabat, ut supra dixi. Atqui fieri posse non negabat Augustinus, ut esse posset homo in hac vita sine peccato, id modo gratiae auxilio, non naturae viribus referretur acceptum: »Nam qui dicunt,« inquit lib. de peccat. mer. libr. II. cap. 6., »esse posse in hac vita hominem sine peccato, non est iis continuo incauta temeritate obsistendum. Si enim esse posse negaverimus, et hominis libero arbitrio, qui hoc volendo appetit, et Dei virtuti vel misericordiae, qui hoc adjuvando efficit, derogabimus.« Nec satis proprie idem Hieronymus in Prooem. libr. IV. Commentariorum in Jerem. *ἀναμαρτησίαν* reddidisse videtur, »impeccantiam,« id est, »non peccare;« quod reddendum erat: »impeccabilitatem,« id est, »non posse peccare.« Perperam quo-

que scriptum ab eo est Prooem. dialog. advers. Pelag. »Illud autem Origenis proprium est, esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire, ut ultra peccare non possit:« pro eo, quod scribere debuit: »ut ultra non peccare possit.« Genuina ergo ea fuit Origenis sententia, homines omnes peccatis esse obnoxios; qui vero acquirendae virtuti, et delictis expurgandis dederit operam, et ad perfectionem conscenderit, vitiorum incitamenta propriis viribus pessum dare posse, si velit, ab iisque neutiquam tentari. In quo geminus est error, quod virum perfectum ad calcandas peccati blanditias gratiae praesidio non egere velit, et quod tentationibus eum minime percelli censeat; cum certum sit, vitam hominis certamen esse perpetuum, et Paulo ipsi datum fuisse stimulum carnis.

XX. Quemadmodum evectos ad summum virtutis apicem homines peccatis obnoxios non esse definivit Adamantius; ita asseruisse visus est, non posse eos emergere a vitiis, et ad virtutem regredi, ac renovari per poenitentiam eos, qui post acceptum a Deo gratiae divinae lumen iterum sese peccatis obstrinxerint: Petrum quidem, cum Christum ejurando peccavit, nondum accepisse Spiritum sanctum; nobis vero, si eo accepto peccaverimus, neque in hoc saeculo, neque in futuro veniam iri concessum. »Hoc attende,« inquit Tractat. XXXV. in Matth. num. 114., »quoniam ante galli cantum, et ante Spiritum sanctum, in tempore noctis profundae, etiamsi frequenter denegaverit quis, vivere potest: quod manifestum est ex eo, quod ter denegavit Petrus. Si autem post galli cantum, vel semel in quocunque periculo constitutus denegaverit quis, impossibile est eum renovari in poenitentiam, ut iterum crucifigat sibi Filium Dei.« Clemens quidem Alexandrinus Stromat. libr. II. iteratam hanc poenitudinem, qua post conversionem homo peccatis deditus tangitur, esse affirmat quasi quandam novi peccati medita-

tionem; minime vero ita insanit, ut homini post illam poenitentiam peccanti nullum ad virtutem regressum patere putet, nec ullum alteri poenitentiae locum superesse velit. Nempe eo impulerunt utrumque perperam accepta isthaec ex ep. ad Hebraeos cap. 6. verss. 4. 5. 6. »»Impossibile enim est eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus sancti; gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque saeculi venturi, et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam, rursum crucifigentes sibimet ipsis Filium Dei, et ostentui habentes:«« nec non et ista e cap. X. vers. 26. 27. »»Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia; terribilis autem quaedam exspectatio judicii.«« Inde et Novatus in haeresin inductus est. Quam autem his Pauli locis expositionem adhibuit Philastrius, eandem Origeniano illi possumus adhibere. Sic illa se habet:[1]) »Poenitudinem etiam non excludit docendo, sed diversum gradum dignitatis ostendit inter hunc, qui integrum custodivit, et illum, qui peccavit. Dignitatis est igitur detrimentum in eo, qui peccavit, non damnum salutis. Nam si fortiter quis pugnaverit per martyrium, recipiet pristinam dignitatem; aut si condigne in hoc saeculo vixerit, impetrat quod desiderat adipisci. Nam in ipsa epistola rebaptizatores excludit, non baptismum poenitentiae abnegat.« Ceterum consuli velim Sixtum Senensem libr. VI. Biblioth. annot. 119. et lib. VII. Haeres. 8., qui haec, aliaque, cum explicandae huic Pauli sententiae, tum adversus adductum Origenis testimonium collegit.

XXI. Mirum porro sentientem Origenem perfectos homines posse non peccare, dixisse tamen praeceptis divinis morem geri non posse. Cui contrarium Pelagius

---

[1]) Cfr. Philastr. cap. 88.

decrevit in suis Sententiis, teste Hieronymo, qui lib. I contr. Pelag. haec scribit: »Centesimus titulus est, posse hominem sine peccato esse, et Dei mandata facile custodire, si velit.« Sic autem Origenes lib. II. in ep. ad Rom. num. 9. »Nos vero, qui haec omnia spiritualiter intelligenda sentimus, idcirco et [1]) non auditores, sed factores legis justificandos credimus, non legis secundum literam, quae utique pro sui impossibilitate non potest habere factorem, sed secundum spiritum, per quem solum lex impleri poterit:« et deinde num. 14. »Licet non crediderint quidam Judaeorum, de infidelitate tamen eorum dicendum est, quod Deus quidem solus sit verax, omnis autem homo sit mendax: quia [2]) etiam si quis justus est, necesse est tamen, ut in aliquo a veritate decidat, quam in omnibus servare humanae naturae paene impossibile est.« Graviora sunt etiam et magis expressa, quae exstant Tract. XXXV. in Matth. num. 85., ubi quaerit, utrum posito Christi vaticinio hoc, scandalum in se passuros esse Apostolos omnes, fieri potuerit, ut scandalum Petrus non pateretur: quod duplici solvit responsione; prima, »quoniam necesse erat, ore verissimo praedicente, quia »»omnes [3]) vos scandalizabimi,«« fieri quod praedictum erat ab Jesu:« altera, »quoniam qui exoratus a Ninivitis, quae praedixerat per Jonam, non fecit propter poenitentiam Ninivitarum, sic possibile fuit, ut repelleret etiam a Petro scandalum deprecante.« Vera est posterior responsio, prior falsa: posito enim Christi vaticinio, certo effectus consecutus est, non necessario. Disputat postea, an postquam praedixit Christus, futurum ut ante gallicinium ter a Petro negetur, precibus impe-

[1]) Deest »et« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »qui etiam si quid justum est, necesse« etc.

[3]) Cfr. Matth. XXVI, 31.

trare potuerit Petrus, quominus vaticinium illud impleretur; respondetque precibus prohiberi potuisse vaticinii hujus effectum, si illud Christus juramento non firmasset: sed quia jurejurando firmatum fuerat a Christo, cum dixit: „Amen [1]) dico tibi:" fieri non potuisse, ut non denegaret. Falsum id quoque; nam etiamsi certo negaturus fuerit, potuit tamen non negare. Ibidem Petrum »derelictum« fuisse sciscit: »Et [2]) quoniam,« inquit, »non solum inconsiderate, sed paene etiam impie dixit: „„Etsi [3]) omnes scandalizati fuerint in te, ego non scandalizabor:"" nec cogitans lubricam naturam humanam, magnum protulit verbum: ideo nec ad modicum est derelictus, ut scilicet denegaret, vel semel denegaret; sed abundantius derelinquitur, ut ter denegaret.« Subjungit postmodum melius sibi consulturum fuisse Petrum, si perspecta naturae humanae imbecillitate, quae suapte vi et industria Christi nomen profiteri nequaquam potest, eum orasset, ut necessariam ad id gratiam sibi conferret. Optime id quidem, sed vitiosa sunt, quae sequuntur: »Nec enim,« inquit, »poterat fieri, ut facta interrogatione potuisset dicere Dominum Jesum in Spiritu sancto, aut confessus fuisset, cum Spiritus sanctus nondum fuisset datus.« Atque haec *αὐτολεξεί* repetit inferius num. 114., et novum insuper dogma congerit: »Abundantius considerantes Petri negationem, dicimus, quoniam „„nemo [4]) potest dicere Dominum Jesum, nisi in Spiritu sancto,"" sicut Paulus nos docet: et „„nondum [5]) erat"" tunc in hominibus „„Spiritus sanctus, quoniam Jesus nondum fuerat honorificatus,"" sicut dicit Joannes. Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum

---

[1]) Matth. XXVI, 34.
[2]) Edd. Huetii: »Ut quoniam.«
[3]) Matth. XXVI, 33. [4]) I Cor. XII, 3.
[5]) Cfr. ev. Joann. VII, 39.

tunc Jesum confiteri, nec tamen erat reprehendendus non confitens Jesum. Quoniam ad confitentes dicitur: „ „Non [1]) estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis.“ “ Non autem, cum sit potens Spiritus ille Patris nostri loqui in nobis, et cum in nostra sit potestate, locum dare in nobis Spiritui sancto, et non diabolo, si denegaverimus, excusationem ullam habebimus. [2]) « Ac primum, quod ait derelictum fuisse Petrum, non uno modo intelligi potest; nam vel omni gratiae cujuslibet auxilio destitutum fuisse vult, cujus gratiae ope, spreto mortis terrore Christum aperte confiteri potuisset: atque huic sententiae cum solemni sacrae Facultatis Theologicae Parisiensis decreto temeritatis, impietatis et haereseos nota inusta sit, anno MDCLVI. temerarium quoque esset et impium ulla eam cavillatione et argumento tueri: vel ei defuisse censet non vehementem solum illam Dei aspirationem, et divinam *θερμότητα*, qua impulsus in medios sese fluctus praecipitaverat, et satellitum turmam stricto gladio pro Christo certaturus invaserat, sed gratiae etiam efficacis auxilium; atque id recte et Catholice dici potest. Ex eo autem, quod nondum datus erat Spiritus, falso concludit neminem potuisse dicere Dominum Jesum in Spiritu sancto; quamvis enim nondum datus fuisset Spiritus sanctus larga illa et mirabili missione, qua Apostolis infusus est in Pentecoste, datus tamen fuerat alio modo viris justis ante Christi ortum, et dum inter homines ageret, et postquam in coelum se recepit. Praeclara est Augustini de ea re dissertatio Tractat. XXXII. in Joann., ubi ostendit, quid postremam hanc inter Spiritus sancti missionem, aliasque superiorum temporum intersit. Igitur quum Christum negavit Petrus, etsi nondum datus fuisset Spiritus sanctus solemni illa et adspe-

---

[1]) Cfr. Matth. X, 20.

[2]) Edd. Huetii: »habemus.«

etabili missione, quae in Pentecoste contigit, suppetebat ipsi tamen gratia divina, per Spiritum sanctum erogata, qua Christum neglecto mortis periculo poterat profiteri. Ferri ergo non potest quod subjicit Origenes: »Propterea non erat possibile, neque illum talem Petrum tunc Jesum confiteri; nec tamen reprehendendus erat non confitens Jesum.« Nec a Petro solum tunc abfuisse putat Spiritum sanctum, sed adfuisse etiam spiritum, Spiritus hujus inimicum, quem iis impertitur Deus, quos ope sua sublevare vult, docet idem Tom XII. in Matth. num. 40.

XXII. Verumtamen licet aliquando divinis non posse mandatis obtemperari definire visus sit, contrarium tamen occinit Hom. IX. in Josue, num. 9. »Annon,« inquit, »tibi videtur inter mulieres existimandus ille vir, qui dicit: Non possum observare quae scripta sunt, vendere quae habeo, et dare pauperibus non possum...., cetera similia quae mandantur, qui dicit: implere non possum, quid tibi videtur aliud, quam inter mulieres, quae nihil virile possunt, esse numerandus?« Et Tom. XIV. in Matth. num. 25., et Tom. XV. num. 5. unumquemque dicit impetrare posse a Deo donum castitatis, quamvis unicuique concessum non sit. Repugnat praeterea supra a nobis expensum dogma, quo justos ἀπαθεῖς esse tradit; nam cum ex variis testimoniis, ipsiusque etiam Hieronymi auctoritate probaverimus in hoc errore versatum Origenem, quomodo alteri huic, quem investigamus, adhaerere potuit, mandata Dei omnia ne vix quidem servari posse? Nam si servari mandata non possunt, nemo potest mandatis non refragari, ac nemo proinde potest non peccare. Quae cum ex adverso opposita esse videantur, sic conciliata ab illo fuisse suspicor, ἀπαθεῖς quidem esse justos homines ac perfectos, posse eos non peccare, divinis legibus parere posse; reliquos vero homines praecepta omnia servare non posse: nam »illud Origenis proprium« fuisse tradidit Hieronymus Prooem. dialog advers. Pelag.,

»impossibile esse humanam a principio usque ad mortem non peccare naturam: et rursum esse possibile, cum se aliquis ad meliora converterit, ad tantam fortitudinem pervenire, ut ultra peccare non possit.« Petrum autem vel nondum fuisse perfectum censuit, cum Christum negavit: accepto autem sancto Spiritu fuisse perfectum et *ἀπαθῆ*, vel propter firmatam jurejurando Christi vaticinationem de futuro ipsius peccato, peccatum vitare non potuisse. Quod autem ait: »Quoniam necesse erat fieri quod praedictum erat a Iesu:« ab interprete profectum fuisse putem; nam Origenes Tom. III. Comment. in Genes. num. 6. aliter sentit. Verba ejus sunt: *Οὐ γὰρ ἐπεὶ ἔγνωσται, γίνεται· ἀλλ᾽ ἐπεὶ γίνεσθαι ἔμελλεν, ἔγνωσται, διαστολῆς δὲ δεῖται. Εἰ μὲν γάρ τό· πάντως ἔσται· οὕτω τις ἑρμηνεύει, ὡς ἀνάγκην εἶναι γενέσθαι τὸ προεγνωσμένον, οὐ διδόαμεν αὐτῷ· οὐ γὰρ ἐροῦμεν, ἐπεὶ προέγνωσται Ἰούδαν προδότην γενέσθαι, ὅτι πᾶσα ἀνάγκη ἦν Ἰούδαν προδότην γενέσθαι.* Sequentia quoque eodem faciunt. Commodam etiam admittunt explicationem quae subnexa sunt in eodem Commentario in Matthaeum Tract. XXXV. num. 88., fieri non potuisse, ut Petrus non peccaret, postquam vaticinium suum jurejurando: »Amen:« Christus confirmavit. Nam *τό·* »fieri posse,« duplici modo enuntiare Graece potuit Origenes: *οἷόν τε εἶναι*, et: *δυνατὸν εἶναι·* quorum prior excludit necessitatem, et cum libertate ad opposita, ut loquuntur, consentit; posterior vero necessitatem includit, et libertatem excludit. Distinctionis hujus argumentum arcesso e libr. II. contra Celsum num. 18., ubi sic de ejusdem Judae proditione, et Christi vaticinio loquitur: *Οὐχ οἷόν τε ἦν οὔτε τὸν ἐγνωσμένον ὡς προδώσοντα, μὴ προδοῦναι, οὔτε τὸν ἐλεγχθέντα ἀρνησόμενον, μὴ ἀρνήσασθαι.* Quasi dicas: »nullo modo futurum erat.« At paulo inferius num. 20. sic habet: *Καὶ ὅλον γε τοῦτο ἐν τῇ προγνώσει τοῦ θεσπίζοντος αὐτὸ τυγχάνει, δυνα-*

τοῦ ὄντος τοῦδέ τινος γενέσθαι, ἔσται τὸ ἕτερον αὐτῶν τόδε τι. Καὶ οὔ φαμεν, ὅτι ὁ προγινώσκων ὑφελὼν τὸ δυνατὸν εἶναι γενέσθαι, καὶ μὴ γενέσθαι, οἱονεὶ τοιοῦτόν τι λέγει· τόδε πάντως ἔσται, καὶ ἀδύνατον ἑτέρως γενέσθαι· et libr. VII. Commentar. in ep. ad Rom. num. 8. »Non ergo quia prophetae praedixerunt, idcirco prodidit Iudas: sed quia futurus esset proditor, ea, quae ille ex propositi sui nequitia gesturus erat, praedixerunt prophetae, cum utique Iudas in potestate habuisset, ut esset similis Petro et Ioanni, si voluisset.« Hinc adeo »legis possibilitatem asseruisse« Origenem Magdeburgenses conquesti sunt Centur. III. cap. 10.

XXIII. Patet etiam reprehensionibus locus Origenis e libr. III. in epistol. ad Rom. num. 9., in quo exemplis et rationibus demonstrare nititur sola fide, absque ullis operibus legis, hominem justum effici, juxta illud Apostoli Rom. III. vers. 27. 28. »Ubi est ergo gloriatio? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non; sed per legem fidei. Arbitramur enim justificari hominem per fidem, sine operibus legis.« At certum est tamen de justificationis initiis ibi disserere Origenem, non de progressu ejus et augmento, cum sine operibus otiosa est fides; adeo ut ita sit intelligendus: posse aliquando hominem, qualis latro fuit, Christi in extremo supplicio socius, sola fide justificari, nullo etiam accedente opere bono, quando scilicet faciendi ejus data non est facultas, vel occasio: »Initium namque justificari a Deo,« ait Origenes libr. IV. sequente num. 1, »fides est, quae credit in justificantem: et haec fides cum justificata fuerit, tanquam radix imbre suscepto haeret in animae solo, ut, cum per legem Dei excoli coeperit, surgant in ea rami, qui fructus operum ferant. Non ergo ex operibus radix justitiae, sed ex radice justitiae fructus operum crescit:« et paulo superius: »Iam sane considerabis, si ut de fide

7*

dictum est, quia »»reputatum [1]) est ei ad justitiam,«« ita et de aliis virtutibus dici possit, quia, verbi gratia, misericordia unicuique reputari potest ad justitiam, aut sapientia, aut scientia, aut mansuetudo, et humilitas, vel certe si omni credenti fides ad justitiam reputetur.« Tum in Rom. IV, 18. num. 6. »Puto, quod prima salutis initia, et ipsa fundamenta, fides est: profectus vero et augmenta aedificii, spes est: perfectio autem et culmen totius operis, caritas.« Idem Tom. XVI. in Matth. num. 27. fidem absque operibus similem esse dicit ficui a Christo arefactae, quae folia tantum absque fructibus ostentabat. Itaque postquam probare conatus est, sola fide hominem effici justum, absque operibus legis, priore loco libri III. in epist. ad Rom. statim subjicit num. 9. »Sed fortassis haec aliquis audiens resolvatur, et bene agendi negligentiam capiat, siquidem ad justificandum fides sola sufficiat. Ad quem dicemus, quia post justificationem si injuste quis agat, sine dubio justificationis gratiam sprevit:« et postmodum num. 10. »Quod si requirat aliquis curiosius, ii qui ex fide justificantur, per quem justificentur; licet fortassis multa in hoc curiositas videatur, tamen convenienter dicere possumus, quod qui ex fide justificantur, initio ex fide sumto, per adimpletionem bonorum operum consummantur; et qui per fidem justificantur, a bonis operibus exorsi, per fidem summam perfectionem accipiunt.« Quanam ergo fide scripserunt Magdeburgenses Cent. III. cap. 10., Origenem »justificationis fontem fecisse bona opera?«

XXIV. De peccato originis ab Adamo in homines propagato non una est Iprensis episcopi adversus Adamantium querela. Is Tom. I. libr. VI. cap. 17., postquam Origenem fassus est de peccato originis a Catholica ecclesia dissentire neutiquam videri, Pelagianis tamen,

---

[1]) Rom. IV, 3.

ut de ea re falsa opinarentur, portam aperuisse dicit. Mox e libro V. Commentariorum ipsius in epist. ad Rom. praecipua colligit capita, quibus doctrinam ejus super hoc argumento contineri putat: quae singulatim, sed paucis examinabimus. Primum hoc est: Mundum, in quem peccatum intrasse docet[1]) Apostolus per peccatum Adami, terrenos esse homines: 2. Mortem, quae in omnes pertransiit, mortem esse animae, non corporis: 3. Mortem illam non pertransisse in omnes, sed in multos, qui nempe actu peccaverunt: 4. Non in omnes regnasse mortem, sed in eos duntaxat, qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae: 5. Non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores fuisse effectos: 6. Christum plures ad vitam reduxisse, quam Adamum ad mortem: 7. Adamum esse formam futuri, quia peccati ipsius exemplar imitantes, peccatores effecti sunt. Observatum autem velim ante omnia, ab Origene haec *ἀλληγορικῶς* fuisse proposita, non *δογματικῶς* definita; antequam enim ad ea accedat, explicato literae sensu: »Videamus nunc,« inquit num. 1., »quid etiam interior habeat intellectus.« Quod ex ipsius opinationum inconstantia et diversitate clarius etiam sese prodet. Nam primum quod attinet, postquam terrenos homines et rebus terrenis deditos, allegorice »mundum« esse dixit, in quem peccatum intravit, »mundum« deinde aliter exponit, eoque significari docet, num. 1. paulo infra, »terrenum hunc locum, in quo homines habitant; vel terrenam et corporalem vitam, in qua mors habet locum; cui mundo, hoc est, terrenae vitae, crucifixos se dicunt sancti et mortuos.« Non multo autem inferius alia habet: »Videtur mihi,« inquit, »quod hic[2]) Apostolus illam aetatem, quae nondum ad capacitatem rationis accessit, non tam homines, quam mundum

[1]) Cfr. Rom. V, 12.

[2]) Desunt in edd. H. verba: »hic Apostolus.«

appellaverit.« Altera querela haec est: dixisse Origenem mortem, quae in omnes homines pertransiit, mortem esse animae, non corporis. Fateor mortem illam passim accipi ab eo pro morte peccati, sed, ut reliqua, allegorico sensu: cujus mortis mortem corpoream umbram appellat num. 1., quia »quocunque illa incesserit, hanc necesse est subsequi, velut umbram corpus;« atque idcirco mortuum fuisse Christum, quia pro nobis factus est peccatum. At mortem illam, quam regnasse ab Adam usque ad Mosen ait Apostolus Rom. V, 14., mortem corporis, et descensum ad inferos non semel interpretatur Origenes libr. V. in epist. ad Rom., puta cum ait num. 4. »Quomodo sane, vel quae condemnatio in omnes homines venerit videndum est: et sufficere forsitan potest, secundum simplicem expositionem, ut dicamus, condemnationem esse delicti [1]) communem hanc mortem, quae omnibus venit, et veniet, etiamsi justi videantur.« Existimavit ergo Origenes non peccatum solum, quod mors est animae, sed mortem etiam corpoream in omne genus humanum per Adami lapsum fuisse transmissam, quod synodi Tridentinae decreto Sess. 5. Can. 2. penitus consentaneum est. Id Jansenius, velut a se dissentiens, minime dissimulat Tom. I. libr. 3. cap. 15. Tertia criminatio talis est, censuisse Adamantium mortem illam, quae in omnes, juxta Paulum Rom. V, 12., pertransiit, in multos tantum pertransiisse, qui nempe actu peccaverunt. Cui criminationi quarta connexa est, visum fuisse ipsi, mortem illam, de qua Paulus Rom. V, 14., non in omnes regnasse, sed in eos duntaxat, qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae. Utrobique mortem peccati intelligit: ac proinde pendet hinc quoque quinta accusatio, affirmasse ipsum, non omnes homines, sed multos unius delicto peccatores esse effectos. Distinguit autem Origenes

---

[1]) Deest »delicti« in edd. H.

transitum mortis a regno mortis: »Peccatum enim,« inquit num. 1, »pertransiit etiam in [1]) justos, et levi quadam eos contagione perstrinxit: in praevaricatoribus vero, id est, his, qui se ei tota mente ac devotione subjiciunt, regnum tenet, et omni potestate dominatur.« At mortem illam super eos tantum regnum tenuisse vult, qui simili sese, ut Adam, crimine inquinaverunt. Quamquam alibi peccatum originis super omnes regnasse ait: »Tunc ergo,« inquit num. 2., »nihil peccantibus nobis, mors regnavit in nobis:« et mox: »Sed [2]) regnavit mors ab Adamo usque ad Mosen in eos, qui peccaverunt in similitudinem praevaricationis Adae. Videsne, ut a peccato nullum Paulus excuset?« Pertransisse autem mortem in omnes, iteratis locis diserte asserit: ut cum num. 1. corporis mortem umbram esse dicit mortis peccati; ac proinde nullum morte peccati esse immunem, quia corpoream mortem nemo vitare potest. Id probat deinde commemoratis priorum temporum viris sanctitate nobilibus, quos omnes peccato obnoxios fuisse demonstrat. Idem non multo post confirmat, Apostolicum illud explanans Rom. V, 18. »»Igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem,«« etc. »Et [3]) sufficere,« inquit num. 4., »forsitan potest secundum simplicem expositionem, ut dicamus, condemnationem esse delicti communem hanc mortem, quae omnibus venit, et veniet, etiamsi justi videantur:« atque hanc esse dicit simplicem, non allegoricam expositionem. Nec superioribus repugnat, quod ait num. 2. »Non omnes homines, sicut solet, in ceteris ponit (Apostolus), sed multos, qui unius delicto peccatores constituti sunt:« nam omnes multos esse fatetur num. 5., consultoque vocem »omnes« ab Apostolo fuisse omissam, »ne forte, si dixisset per unius inobedientiam pec-

---

[1]) Deest »in« in edd. H. [2]) Cfr. Rom. V, 14.
[3]) Deest »Et« in edd. H.

catores factos esse omnes, et necessario subjunxisset: Ita et per unius obedientiam justi constituentur omnes: videretur ex hujusmodi promissionis securitate resolvere animos eorum, quibus expedit esse sub metu.« Deinde num. 5. aliud esse docet peccare; aliud peccatorem esse; peccare omnes, etiam justos; peccatores esse, qui saepe peccando usum peccandi ac consuetudinem contraxerunt; peccatores igitur esse multos, non omnes; peccare autem universos. Perspicua vero ea sunt num. 1. »Et ut evidentius ostenderet, omnes homines et multos homines idem esse, addidit his: »»Sicut [1]) enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justi constituentur multi.«» Et quod superius omnes dixerat [2]) homines, hic eodem sensu multos nominavit:« et ista num. 2. »Mortem tamen istam communem suscepit (Christus), cum illam peccati, quae regnabat in omnibus, non receperit.« Et sane neminem vacare peccato persuasum Origeni fuisse, jam satis supra demonstravimus Sextum hoc ei crimen objicitur, decrevisse ipsum, Christum plures ad vitam reduxisse, quam Adamum ad mortem. Quod facile ex superioribus refellitur; nam si in omnes mortem sive animae, sive corporis ab Adamo profluxisse ratus est Origenes, non plures certe quam omnes ad vitam Christum reduxisse opinari potuit. Praeterea exponens illud Apostoli Rom. V, 15. »»Si enim unius delicto multi mortui sunt; multo magis gratia Dei et donum in gratia unius hominis Iesu Christi in plures abundavit:«« opponit gratiam Christi peccato Adami, et quidquid utrimque hominibus boni vel mali fuit importatum, invicem accurate contendit, nec plures gratia Christi sublevatos fuisse observat, quam peccato Adami affectos et in deterius commutatos. Praeclare vero

1) Rom. V, 19.

2) Ed. Ruaei: »homines dixerat.«

Paulinam sententiam his verbis enarrat num. 2. »Ostendere vult, quod multo sit fortior vita, quam mors, et justitia quam peccatum, et per hoc edocere, quia si ita per peccatum mors regnare in omnibus potuit, accipiens ex unius hominis inobedientia initium, quanto potentius et dignius per justitiam vita regnabit, initium accipiens per unius obedientiam Christi?« Sed et »simpliciore intellectu« dici posse censet, plures vita fuisse donatos a Christo, quam morte affectos ab Adamo; quia Adamus homines tantum a se oriundos letho dedit; Christus autem non illos tantum, sed ipsum etiam Adamum vitae reddidit. »Sic ergo,» inquit, »plures Christus reducit ad vitam, quam Adam duxit ad mortem; quia etiam ipsum Adam, qui ceteris caussa exstitit mortis, Christus revocavit ad vitam.« Postremo tandem id in Origene culpat Jansenius, quod affirmaverit, Adamum esse formam futuri, quia peccati ipsius exemplar imitantes, peccatores effecti sunt. Exstat illud quidem cum aliis libri hujus quinti in ep. ad Romanos locis, tum praesertim versus finem num. 5. his verbis: »Dedit ergo Adam peccatoribus formam per inobedientiam; Christus vero e contrario justis formam per obedientiam posuit..... Propterea enim et ipse »»obediens [1]) factus est usque ad mortem,«« ut [2]) qui obedientiae ejus sequuntur exemplum, justi constituantur ab ipsa justitia, sicut illi inobedientiae formam sequentes constituti sunt peccatores. Verum repetitis quoque libri ejusdem testimoniis, Adamum idcirco formam futuri dictum pronuntiat, quod Christi typum praeferret. Quod adjicit autem, per praevaricationem hominibus formam peccandi praebuisse Adamum, atque ita peccatores constitutos fuisse multos, peccatum aliud

[1]) Philipp II, 8.

[2]) Edd. Huetii: »ut qui inobedientiae formam sequentes constituti sunt peccatores, obedientiam Christi imitantes salvi fiant.«

originis ex traduce in homines propagatum neutiquam excludit: »Aut magis simpliciter,« inquit num. 1., »accipiendum videtur, et similitudo praevaricationis Adae absque aliqua discussione recipienda, ut hoc sermone omnes, qui ex Adam praevaricatore nati sunt, indicari videantur, et habere in semet ipsis similitudinem praevaricationis ejus, non solum ex semine, sed ex institutione susceptam.« [1]) Ubi peccatum originis semine transmissum, et peccatum, uti appellant, actuale, institutione susceptum agnoscit. Nec multo post num. 2. doctrinam eandem inculcat, docens homines »non tam natura urgeri in mortem peccati, quam discipulatu,« et peccatum »non solum nativitatis, sed et doctrinae esse,« et Christum contraria contrariis opposuisse, vitiumque illud per generationem contractum, per regenerationem abolevisse; et peccatum per malam institutionem admissum, salubri doctrina coërcuisse, atque idcirco discipulis suis non dixisse: »»Ite, baptizate omnes gentes:«« sed: »»Ite, [2]) docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti.«« Tum ita concludit: »Sciens ergo utrumque esse in culpa, utrumque remedium dedit, ut generatio mortalis regeneratione baptismi mutaretur, et [3]) impietatis doctrinam doctrina pietatis excluderet.« Plus prodest ad oppugnandum Origenem, quod ex illo referunt Catenae in Psalmos, ad Psalm. XLIX, 6. *Μηδὲ ἕκαστος τὴν τοῦ Ἀδὰμ παρακοὴν φοβεῖται· ταύτην γὰρ ἐπηρι-ξάμεθα πλέοναν ἀνομίας εἶναι· οὐδεὶς γὰρ δι' ἄλλου κακίαν καταδικάζεται.* Quibus originis peccatum, debitaque ipsi supplicia penitus tolluntur. Sed praeter sublestam Catenarum fidem, faciunt pro Origene sanae ipsius super hoc argumento, et orthodoxae sententiae variis spar-

---

1) Edd. Huetii: »suscepta.«
2) Matth. XXVIII, 19.
3) Edd. Huetii: »et impietatem doctrina pietatis« etc

sae locis, velut Homil. 8. in Levit. num. 3., ubi homines in iniquitatibus concipi, et in peccatis nasci asserit, atque idcirco scriptum esse: „„Nemo [1]) mundus a sorde, ne si unius diei sit vita ejus:"" (quamquam Homil. 12. in Levit. num. 4., et Homil. 14. in Luc. sordes illas, quas nascentes contrahimus, a peccato distinguit, et conceptionis atque ortus spurcitiem et foeditatem significari putat); alioqui baptismum parvulis in remissionem peccatorum conferri solitum, supervacaneum fore et inutilem. Paria replicat Tom. XV. in Matth. num. 23., et baptismo decernit abstergi sordes, quas nascentes contrahimus; videlicet peccatum, juxta illud Davidis Psalm. LI, 5. „„Ecce enim in iniquitatibus conceptus sum, et in peccatis concepit me mater mea."" Unde solvitur, ut id obiter dicam, impactum Origenistis crimen alterum, censuisse ipsos peccata non tolli per baptismum, sed tegi. Hinc ipse Jansenius Origenem de peccato originis non videri a Catholica doctrina dissidere confessus est: hinc ipsum sana docuisse de effectu baptismi; per eum nempe deponi peccati sordes, et omne noxarum genus auferri praedicant Magdeburgenses Centur. III. cap. 10. Si quid in illis tamen Commentariis in ep. ad Romanos orthodoxae fidei parum consentaneum occurret, meminerit eruditus lector, non tam illorum auctorem existimandum esse Origenem, quam Rufinum, a quo non tam interpretati, quam recusi et interpolati sunt; Rufinum autem tam prave de peccato originis sensisse, ut apud Carthaginense Concilium professus sit Caelestius, se ab eo accepisse nefarium illud dogma, traducem peccati non esse, ut refert Augustinus lib. II. de peccat. original. cap. 3.

Notetur interim capitalis Hieronymi adversus Origenem insimulatio, in qua desinit liber ipsius tertius adversus Pelagianos. »Quod si injusta,« inquit, »vobis (Pe-

[1]) Cfr. Job. XIV, 4. 5.

lagianis) videtur alienorum remissio peccatorum,« quae fit per baptismum, »qua non indiget qui peccare non potuit: transite ad Amasium vestrum, qui praeterita in coelis, et antiqua delicta solvi dicit in baptismo; ut cujus in ceteris auctoritate ducimini, etiam in hac parte errorem sequamini.« Amasium illum, Origenem intelligo, quasi ab adamando diceretur Adamantius, sic ab amando dictum Amasium. Quem cum peccata in coelo ab animis admissa credidisse fassi simus, eadem baptismo ablui putasse non negamus: si modo concedatur peccatum quoque propaginis, ab Adamo derivatum, eodem baptismo deleri censuisse etiam ipsum: quod unum in praesentia propugnandum suscepimus.

XXV. Superest jam, ut de suis circa praedestinationem placitis Origenes caussam dicat. Meminisse ergo oportet toties jam a nobis decantati dogmatis, quo mentes, antequam illaberentur corporibus, duxisse vitam in coelo asseveravit, et pro acta ibi vel recte, vel male vita, partim angelicum ordinem adeptas, partim in terram fuisse detrusas; nec varia solum corpora, variamque vivendi in terris sortem nactas esse, sed varium etiam gratiae divinae modum fuisse promeritas, vasaque fictilia vel aurea, contumeliae vel honoris fuisse effectas; ita tamen, ut eadem arbitrii libertate utentes, nova gratiae incrementa capessere, et ad superiores iterum revehi gradus, vel ad inferiores relabi possint. Ac totum in hoc argumento libri secundi περὶ ἀρχῶν nonum caput contrivit. Sed et idem aperte tradit libr. VII. in ep. ad Rom. num. 17., illud Paulinum enarrans: „„Annon [1]) habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam?““

Quemadmodum autem arbitratus est Adamantius, quae a nobis gesta sunt olim, antequam corpora subire-

[1]) Rom. IX, 21.

mus, caussam dedisse Deo, cur mentes nostras terrenis hisce molibus implicaret, adeo ut ad hanc in terris agendam vitam Deus nos praedestinaverit, ex praevisis ab omni retro aevo meritis vitae illius in coelo traductae; ita ex praevisis meritis terrestris hujus vitae, quam nunc agimus, praedestinasse nos Deum ad nobilia quaedam in terris obeunda munia, deinde vero post obitum ad gloriam, existimavit. Id[1]) duobus praecipue locis asserit, quorum prior est libr. I. in epist. ad Rom. num. 3. Paulum ibi a ventre matris suae propterea segregatum fuisse dicit in Evangelium Dei, quia »causas in eo et merita, quibus in hoc segregari debuerit, vidit ille, quem non latet mens. Praevidit enim, quod abundantius quam ceteri omnes laboraturus esset in Evangelio ...... Haec ergo, et[2]) multa alia his similia, in eo de ventre matris praevidens Jesus, pro his segregavit eum in Evangelium.« Et mox: »Quos praescivit Deus tales futuros, ut Christo se in passionibus conformarent, ipsos etiam conformes ac similes imaginis ejus praedestinavit et gloriae. Praecedit ergo praescientia Dei, per quam noscuntur qui in se labores et virtutes habituri sint, et ita praedestinatio sequitur; nec tamen rursus praedestinationis causa putabitur praescientia. Quod enim apud homines uniuscujusque meritum pensatur ex praeteritis gestis, hoc apud Deum judicatur ex futuris.« Habetur locus alter libr. VII. Comment. in epistol. ad Rom. num. 8., ubi hoc Apostoli explanans: „„Quos[3]) autem praedestinavit, hos et vocavit: et quos vocavit, hos et justificavit: quos autem justificavit, illos et glorificavit:““ primum aliter accipiendum docet illud: „„Quos praescivit:““ superiore commemo-

---

[1]) Vide etiam librum de Oratione num. 6. et Homil. XIV. in Num. num. 2. R.

[2]) Edd. Huetii: »et his similia, et alia multa in eo« etc.

[3]) Rom. VIII, 30.

ratum versiculo, quam vulgo accipi solet: quia si ii tantum praenoscuntur, qui praedestinantur; qui non praedestinantur, utique non praenoscuntur: cognitionem ergo illam pro amoris nexu, et affectus vinculo sumendam probat multis Scripturae testimoniis, puta isto: „„Cognovit[1]) Dominus eos, qui sunt ejus:"" id est, diligit, cum tamen nec eos, qui non sunt ejus, ignoret: praecognosci ergo eos a Deo vult, »in quibus, sciens quales essent, amorem suum Deus affectumque posuisset.« Quaerit postmodum, quo sensu interpretandum sit illud Apostoli: „„Quos[2]) vocavit, hos et justificavit:"" cum multi vocati sint, pauci electi. Respondet, duplex esse vocationis genus; aliud secundum propositum, non vocantis Dei, sed vocati hominis, quo virtutem amplectitur; quicunque autem vocatione ejusmodi vocati sint, hos et justificatos esse: aliud esse vocationis genus, non secundum bonum propositum, quo vocantur etiam reprobi, ne meritis afficiendi poenis hoc utantur obtentu, idcirco sese fuisse a virtute alienos, quia defuerit sibi vocatio. Si quis autem propositum illud, secundum quod vocari nos a Deo dixit Apostolus, ad Deum referri velit, futurum illud quoque posterius recto humanae voluntatis proposito, ac religiosa mente, et salutis desiderio. Demum id subnectit: »Hoc ergo pacto neque in praescientia Dei, vel salutis, vel perditionis nostrae caussa consistit, neque justificatio ex sola voluntate pendebit, neque glorificari de nostra penitus voluntate sublatum est:« et paulo inferius: »Ut[3]) autem scias, quia non in praescientia Dei unicuique salutis causa ponitur, sed in proposito et actibus suis, vide Paulum verentem, ne[4]) forte, cum aliis

---

[1]) II Tim. II, 19. [2]) Rom. VIII, 30.

[3]) Edd. Huetii: »Ut autem scias, non in praescientia Dei unicuique salutis causam poni, sed« etc.

[4]) Cfr. I Cor. IX, 27.

praedicaverit, ipse reprobus efficiatur, macerare corpus suum, et subjicere servituti hoc.[1])

XXVI. Dolet Iprensi episcopo dixisse Origenem, praedestinationem pendere ex praevisis meritis: vocationem fieri secundum propositum hominis, non Dei: vocationem secundum propositum Dei, ex bonis hominum desideriis aptam esse et connexam: causam eandem esse salutis et damnationis, nempe religiosae mentis desideria. Quae omnia in idem fere recidunt. Offendit quoque ipsum perperam expositus Apostoli locus: „„Posuit[2]) Deus membra, unumquodque eorum in corpore, sicut voluit:"" quasi voluntas illa ad membrum, non ad Deum pertineat. Locus habetur libr. IX. Comment. in epist. ad Rom. num. 3. »Voluit autem,« inquit, »Deus secundum[3]) rationem, vel mensuram fidei, quae est in nobis, vel voluit ad id, quod expedit. Nisi forte[4]) ita aliquis et hoc velit intelligere: „„Deus[5]) posuit in corpore unumquodque membrum, prout voluit."" ut[6]) *voluit*, ad *membrum* magis referatur, hoc est, prout voluit, prout elegit, prout operam dedit, ne videatur de homine arbitrii potestas auferri.«

Praedestinationem praevisis meritis postposuisse Origenem minime mirum est, cum quaestionem illam leviter tantum et perfunctorie delibarint vetusti Patres Pelagianis temporibus antiquiores, ut discimus ex epistolis Prosperi et Hilarii Arelatensis ad Augustinum, praefigi solitis ipsius libris de praedestinatione sanctorum, et dono

---

1) Deest »hoc« in ed. Ruaei.

2) I Cor. XII, 18.

3) Edd. Huetii: »secundum fidei mensuram, quae est.«

4) Edd. Huetii: »forte et ita aliquis hoc velit« etc.

5) Cfr. I Cor. XII, 18.

6) Desunt in edd. H. verba: ut voluit, ad membrum magis referatur, hoc est, prout voluit.

perseverantiae, et ex prioris illius Augustini libri capite 11., et posterioris capite 20. In ea quippe fuisse sententia Irenaeum, et Chrysostomum; sed et post Pelagianam aetatem, Theodoretum, Theophylactum, Oecumenium, aliosque complures tralatitium est. Cum et eandem hodieque a viris Catholicis propugnatam videamus; et hanc, alteramve illi oppositam persequi summorum auctoritate Pontificum liceat. Nec adeo tamen sententiae huic patrocinatus est Adamantius, ut non contrariam etiam aliquando sectari visus sit. Nam lib. VII. in ep. ad Rom. num. 15. haec scribit: »Sed [1]) haec omnia eo spectant, ut illud probet Apostolus, quod si vel Isaac, vel Jacob pro his meritis electi fuissent a [2]) Deo ad [3]) ea, quae in carne positi quaesierant, et per opera carnis justificari meruissent, posset utique meriti eorum gratia ad posteritatem carnis quoque et sanguinis pertinere. Nunc vero cum electio eorum non ex operibus facta sit, sed ex proposito Dei, et [4]) ex vocantis arbitrio, promissionum [5]) gratia non in filiis carnis impletur, sed in filiis Dei: hoc est, qui similiter ut ipsi ex proposito eliguntur, [6]) et adoptantur in filios.« Verum, ut saepe dixi, parum huic libro adjungendum est fidei, quem Rufinianis opinationibus adspersum et inquinatum scimus. Vocationem quoque illam secundum propositum hominis, quam revera Pelagianis tribuit Augustinus libr. II. contra duas epist. Pelagianorum, non ita tuetur Origenes, ut non etiam vocationem secundum propositum Dei hic intelligi posse fateatur; nam proponit utramque, et sententiae suae ac-

---

[1]) Cfr. Rom. IX, 11. 12.

[2]) Desunt in edd. H. verba: »a Deo.«

[3]) Desunt in ed. R. verba: »ad ea.«

[4]) Deest »et« in edd. H.

[5]) Edd. Huetii: »promissionis.«

[6]) Edd. Huetii: »eligantur, et adoptentur.«

commodat. Quamvis autem unam illam priorem defenderet, adstipulatorem haberet Chrysostomum, sic in Rom. VIII, 28. disserentem: *Πρόθεσιν δὲ ἐνταῦθά φησιν, ἵνα μὴ τὸ πᾶν τῇ κλήσει δῷ, ἐπεὶ οὕτως ἔμελλον καὶ Ἕλληνες ἀντιλέγειν, καὶ Ἰουδαῖοι. Εἰ γὰρ ἡ κλῆσις ἤρκει μόνον, τίνος ἕνεκεν οὐ πάντες ἐσώθησαν; Διὰ τοῦτο, φησὶν, οὐχ ἡ κλῆσις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ πρόθεσις τῶν καλουμένων τὴν σωτηρίαν εἰργάσατο. Οὐ γὰρ ἠναγκασμένη γέγονεν ἡ κλῆσις, οὐδὲ βεβιασμένη· πάντες γοῦν ἐκλήθησαν, ἀλλ' οὐ πάντες ὑπήκουσαν.* Assentientem quoque haberet Theodoretum, et perpetuos Chrysostomi asseclas Theophylactum, et Oecumenium, et alios nonnullos. Vocatio autem secundum propositum Dei, quod propositum ex perspectis animae piis desideriis pendeat, quatenus cum reliquis Adamantii dogmatis cohaeret, merito a Jansenio exploditur; nam pia desideria ab hominum sola voluntate derivat: quibus perspectis desideriis proponat Deus ipsos vocare, tumque primum gratiam ad id opportunam largiatur. Huic affine quiddam carpit in Origene Jansenius Tom. I. libr. 8. cap. 4., quod scilicet dixerit salutaris doctrinae praecepta Christum hominibus tradidisse, prout affectos eos esse novit, fidemque sibi adhibituros praesensit. Equidem non dubito, uti supra dixi, opinatum fuisse Origenem, ex hac praenotione motum fuisse Christum ad primam illis gratiam impertiendam: proptereaque nullam Semipelagiano huic errori defensionem obtendimus. Sin ita sensisset Origenes, doctrina sua illos imbuisse Christum, quos ipsi per gratiae suae mere gratuitae auxilium assensuros praenoverat; vel futurum et praevisum consensum occasionem Christo impertiendae suae doctrinae et gratiae praebuisse, non ut praeberetur promeritum fuisse; hoc est, gratiam suam et doctrinam non ex futuris eorum meritis, sed hac consensus oblata occasione Christum fuisse largitum, magnis utique patronis sese tueretur; puta Augustino, qui, ut

habet Jansenius supra laudato loco, in ep. 49. ad Deo gratias, quaest. 2. docet, »tunc voluisse hominibus apparere Christum, et apud eos praedicari doctrinam suam, quando sciebat, et ubi sciebat esse, qui in eam fuerant credituri:« et aliquanto post: »Quid ergo mirum, si tam infidelibus plenum orbem terrarum Christus prioribus saeculis noverat, ut iis apparere, vel praedicari merito nollet, quos nec verbis, nec miraculis suis credituros esse praesciebat?« et Chrysostomo, qui Serm. IV. in epist. ad Coloss. ad vers. 25. sic habet: *Ὁ γὰρ θεὸς οὐκ ἀθρόως πάντα ποιεῖ, ἀλλὰ κέχρηται συγκαταβάσει διὰ τὴν πολλὴν αὐτοῦ φιλανθρωπίαν. Καὶ τοῦτο αἴτιον τοῦ νῦν παραγενέσθαι τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ μὴ πάλαι.* Quod fusius disserit in fine Homiliae ejusdem: et Sedulio, qui in Roman. VIII, 28. propositum illud Dei ibi intelligendum esse dicit, »secundum quod proposuit salvare sola fide, quos praescierat credituros.« Ferri etiam posset, quod addit Origenes, non ex sola Dei voluntate justificationem nostram pendere, neque salutem de nostra penitus esse potestate sublatam; nam gratiae justificationis libere consentit homo, a qua dissentire potest; et salutem aeternam dissentiendo potest amittere, juxta Tridentina[1]) placita. Verum commodam omnem interpretationem excludunt quae apponit Origenes: »non in praescientia Dei unicuique salutis caussam poni, sed in proposito et actibus suis:« excludunt et reliqua Adamantii praescripta, unde haec proficiscuntur. Jure quoque Paulini loci, qui exstat I Cor. XII, 18., proposita ab Origene, non asserta tamen ab eo, neque omnino probata explicatio, utpote absurda et violenta refellitur.

---

[1]) Cfr. Trident. Conc. Sess. VI. cap. 5. et Can. 4.

QUAESTIO OCTAVA.

DE ASTRIS.

I. Utrum astra animata esse, Deum cognoscere et precari, peccare posse, judicatum iri, ac salutem sperare et posse consequi Origenes affirmaverit. II. A multis hic arguitur: III. nec defensione tamen caret. IV. Viam ipsi ad id credendum straverunt antiqui. V. Utrum sideribus futurorum significationem a Deo impressam putaverit. VI. An tres priores creationis dies sine sole, luna, et stellis non fuisse decreverit.

I. Quid Origenes de astris senserit exploraturis, animane ea et corpore constare sit arbitratus, an corpora esse inanima, rursum iteranda sunt, quae tam saepe supra disseruimus: mentes ante corpora conditas opinatum Adamantium, ac pro meritis in varia, variaque corpora detrusas; quasdam autem ex illis, quae non pessime sese gessissent, animandis solis et lunae, aliorumque siderum corporibus, mundoque illustrando ac exornando, nobili scilicet muneri fuisse praefectas. Id supra jam delibatum, nunc eo etiam amplius probandum est. Sic habetur quidem Tomo I. Origenis in Joann. num. 17. *Καὶ γὰρ ἡ ψυχὴ τοῦ ἡλίου ἐν σώματι.* Hoc est, »anima solis,« non Eliae, ut inepte vertit interpres. Libro vero II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 9. num. 7., postquam animas juxta virtutes ac merita diversis sanxit adnecti corporibus, ex eaque diversitate mundi consonantiam efflorescere, addit quasdam ex his, quae »melioribus meritis sunt, ad exornandum mundi statum[1]) compati reliquis, et officium praebere inferioribus, quo per hoc participes exsistant patientiae creatoris: secundum quod Apostolus ipse di-

[1]) Edd. Huetii: »statum« secerni, »et officium« etc.

cit: „„Vanitati[1]) enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui[2]) subjecit eam in spe.““ Quod de astris sine dubio intelligendum est.

Nec animam duntaxat sideribus additam esse, sed ea etiam ratione pollere, Deum cognoscere, laudare, ac precari ratus est. Nam Tom. XIII. in Matth. num. 20. haec leguntur: *Ἄτοπον γὰρ λέγειν τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς σύστημα, ὥστ᾿ εἰπεῖν ἄν, ὅτι ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ὁ χορὸς τῶν ἀστέρων, καὶ οἱ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ τούτῳ ἄγγελοι οὐκ ἔγνωσαν τὸ ἀληθινὸν φῶς, καὶ ἀγνοοῦντες αὐτὸ ἐτήρησαν τὴν ἐπιτεταγμένην αὐτοῖς ἀπὸ θεοῦ τάξιν.* At libro V. contra Cels. num. 10. astra appellat *ζῶα λογικὰ καὶ σπουδαῖα, καὶ φωτισθέντα τῷ φωτὶ τῆς γνώσεως ὑπὸ τῆς σοφίας, ἥτις ἐστὶν ἀπαύγασμα φωτὸς ἀϊδίου.* Eadem preces offerre Deo per Unigenitum ejus Filium, ipsumque laudare probat num. 13. ex Davidis Psalm. CXLVIII, 3. 4. „„Laudate eum omnes stellae et lumen. Laudate eum coeli coelorum.““ Quo et illud refert ex epist. ad Rom. VIII, 19. 20. 21. „„Exspectatio creaturae revelationem filiorum Dei exspectat. Vanitati enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe: quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriae filiorum Dei:““ et libr. VIII. Operis ejusdem num. 66. *Εὐφημοῦμεν οὖν ἥλιον*, inquit, *ὡς καλὸν θεοῦ δημιούργημα, καὶ τοὺς νόμους φυλάσσον θεοῦ, καὶ ἀκοῦον τοῦ· „αἰνεῖτε[3]) τὸν κύριον ἥλιος καὶ σελήνη,“ καὶ ὅση δύναμις, ὑμνεῖτε[4]) τὸν πατέρα, καὶ τὸν δημιουργὸν τοῦ παντός·* et paulo post num. 67.

---

[1]) Cfr. Rom. VIII, 20. 21.

[2]) Edd. Huetii, ut nos in textu: »qui subjecit eam in spe,« ed. Ruaei: »qui subjecerit in spem.«

[3]) Cfr. Psalm. CXLVIII, 3.

[4]) Edd. Huetii: *ὑμνοῦν τε τὸν πατέρα.*

ὑμνοῦμέν γε Θεὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ, ὡς καὶ ἥλιος, καὶ σελήνη, καὶ ἄστρα, καὶ πᾶσα ἡ οὐρανία στρατιά· ὑμνοῦσι γὰρ πάντες οὗτοι, θεῖος ὄντες χορὸς, μετὰ τῶν ἐν ἀνθρώποις δικαίων τὸν ἐπὶ πᾶσι Θεὸν, καὶ τὸν μονογενῆ αὐτοῦ.

Eadem peccatis esse obnoxia; nec astra modo, sed elementa etiam, ac proinde judicium Dei olim subitura fore, sententia ipsius est, his consignata verbis Homil. IV. in Ezech. num. 1. »Futurum est, ut in die judicii non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur. „„Omnis [1]) quippe creatura congemiscit et condolet."" Si omnis creatura congemiscit et condolet, est autem creaturarum pars terra et coelum, et cetera quaeque quae sub coelo sunt, et quae super coelos, et liberabitur [2]) omnis creatura a servitute corruptionis in libertatem gloriae Filiorum Dei, quis scit et de terra, an secundum naturam suam in aliquo peccato teneatur obnoxia? Si enim animal est, si [3]) rationabilis est, si indiget auditione sermonis prophetici, dicentis: „„Attende [4]) coelum, et loquar, et audiat terra verba oris mei:"" et: „„Audi [5]) coelum, et auribus percipe terra""....: quare non terrae et aëris judicium sit futurum?« Id deinde probat variis Scripturae testimoniis, tum addit: »Capax est, inquam, (terra), ut animal juxta partium qualitates, et bonorum actuum, et malorum, in quibus aut laudem mereatur, aut poenam.« Super eo praeterea, quod habetur Matth. XXIV, 35. „„Coelum et terra transibunt."" »Cur coelum,« inquit, »praetergreditur, cur terra pertransit, nisi quia transitus sui quaedam digna fecerunt?« Atque haec commentatur in illud Ezech. XIV, 13. „„Terra non peccaverit mihi, ut praevaricetur praevari-

---

[1]) Cfr. Rom. VIII, 22. [2]) Cfr. Rom. VIII, 21.

[3]) Desunt in edd. H. verba: »si rationabilis est.«

[4]) Deut. XXXII, 1. [5]) Jesai. I, 2.

cans, extendam manum meam super eam, et conteram virgam panis ejus."" Frustra vero dicta haec ab Origene per prosopopoeiam existimat Sixtus Senensis Biblioth. libr. 5. annot. 212., ut ex doctrinae ipsius connexione manifestum est. Melius Origeni consuluit Genebrardus, respondens fuisse haec inquirendo et disserendo pronunciata. Quin et spe futuri astra duci asserit libr. VII. contr. Cels. num. 65., nam postquam eundem Pauli locum ex ep. ad Rom.[1]) ad sidera retulit, subjungit: *μὴ δεῖν τὰ ἐπὶ τῇ δουλείᾳ τῆς φθορᾶς, καὶ ἐπὶ τῇ ματαιότητι ὑποτεταγμένα, καὶ ἐπ' ἐλπίδι κρείττονι ταῦτα πράττοντα, ἐν χώρᾳ τιμᾷν θεοῦ.* Spes autem haec est libertatis et futurae sejunctionis a corporibus, quibus conjuncta sunt, et salutis.

At omne id argumentum exhausit libr. 1. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 7., unde loca aliqua selegit Justinianus, et fidei comparandae gratia in fine ep. suae, quae est ad Menam, retulit. Primum quidem num. 2. stellas a peccati contage immunes non esse ostendit ex Jobi XXV, 5. „„Stellae non sunt mundae in conspectu ejus."" Quod ut melius adstruat, eas esse probat animalia, quod mandata a Deo dicantur accipere; mandare autem ipsis Deum, ut statis moveantur temporibus; motus vero illos neque absolvi posse sine anima; neque sine motu esse posse quae anima praedita sint: nec animal solum, sed et ratione pollere; ac proinde incrementa capere sine dubio virtutis, vel decrementa: ad haec animas antiquiores recentioribus siderum corporibus extrinsecus inseri probat primum ratione hac, quod cum humanae animae, quae dum hominum animae sunt, inferiores sunt siderum animis, corporibus hominum sint antiquiores, verisimile sit antiquiores esse quoque siderum animas siderum corporibus: probat id ipsum deinde supra adducto Pauli loco e Ro-

[1]) Cfr. Rom. VIII, 19. 20. 21.

man. VIII, 19. 20. 21. 22., vanitatem quippe appellari corpus illud aethereum, quod invita subit anima sideris, sperans futurum ut expleto hoc ministerio liberetur »a servitute corruptionis et vanitatis, cum redemtionis gloriae filiorum Dei tempus advenerit:« cujus voti adeptionem dum exspectat, gemere, et »utpote affectum habentem erga eos, quibus ministrat, condolere:« demum autem servitute liberatum iri, et »cum tradiderit Christus regnum Deo et Patri, tunc etiam ista animantia, cum prius regnum Christi fuerint effecta, simul cum omni regno etiam Patri regenda traditum iri; ut cum Deus erit omnia[1]) in omnibus, etiam ista cum sint ex omnibus, sit et in istis Deus sicut[2]) in omnibus.

II. Opportuna fuit illa Origenis adversariis ad ipsum insimulandum occasio. Theophilus Alexandrinus Pasch. epist. 1. et 2. inter damnosa ejus effata ponit illud. Ponit et Hieronymus in epist. 59. ad Avit. cap. 1. 2. et 3., et in epist. 61. ad Pammach. cap. 5., atque id esse ait dogma Gentilium, et ex parte Platonicum. Orosius in Commonitorio ad Augustinum opinationem hanc Origenistis quibusdam suae aetatis adscribit; eamque valide convellit Augustinus in libello contra Priscillianistas et Origenistas, cap. 8. 9. 10. et 11., duoque dogmatis hujus fundamenta labefactat, perversas nimirum interpolationes Paulinae hujus sententiae: „„Vanitati[3]) enim creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit eam in spe:““ et istius, quae exstat Jobi XV, 15. „„Coeli non sunt mundi in conspectu ejus:““ cui adsonat illa cap. XXV, 5. „„Stellae non sunt mundae in conspectu ejus.““ Quamquam sine errore dici posse concedit, ne angelos quidem ratione divinae justitiae justos

---

[1]) Deest »omnia« in edd. II.

[2]) Deest »sicut« in edd. II.

[3]) Cfr. Rom. VIII, 20. 21.

esse; ac proinde si detur sideribus inesse angelos, perspicuum fore ait, cur dixerit Jobus stellas non esse mundas in conspectu Dei. At utrum rationis compotes spiritus his insint lucidis corporibus nescire se fatetur, et caute indagandum monet. Utut est, ex Augustini auctoritate multis opinionem istam Origenis impugnat Remigius Rhemensis in Rom. VIII, 20. Consurgit et adversus illam Justinianus in ep. ad Menam, et Basilii auctoritatem adsciscit, qui Homil. III. in Hexaëm. Origenem carpit, quod aquas, quae supra et infra firmamentum sunt, angelos tropice significare docuerit; nec idcirco sensu praeditum animal firmamentum esse tradit, quod gloriam Dei enarret, alioquin animalia futura rorem, et pruinam, et abyssum, quod iis laudem Dei propheta commendet. Sexto demum ex Anathematismis huic Justiniani epistolae subnexis eadem haec Origenis sententia de sideribus animatis confoditur. In quo sane miror, ecquid de sideribus peccato obnoxiis, de eorum spe et futura salute ne verbum quidem in Anathematismis imperator ille fecerit, cum ejus tamen verba ipsa e libr. I. περὶ ἀρχῶν cap. 7. petita repraesentet, quibus verbis et anima sideribus tribuitur, et sol inducitur dicens: praestare [1]) dissolvi, et esse cum Christo, sed necessarium magis esse manere in corpore, propter revelationem filiorum Dei; et eadem acriter reprehendat in ep. ad quintum Concilium, quam refert Cedrenus; unum id culpandum ac damnandum susceperit, quod suis tamen non caret patronis ac defensoribus. Rufinus quoque Palaestinus in libello de fide, doctrinam hanc Adamantii gravibus argumentis elidit, fundamentumque subruit in hoc Scripturae loco constitutum, Job. XXV, 5. „„Astra autem non sunt munda in conspectu ejus.““ »Neque enim,« inquit, »ex eo, quod non munda sunt in conspectu Dei, ideo dicuntur anima-

---

[1]) Cfr. Philipp. I, 23.

lia; alioquin etiam menstrua mulierum ab ipsis animalia nuncupentur; et leprosa domus, quoniam ne ista quidem munda sunt apud Deum, secundum legem Mosis. Multa enim eorum, quae sine anima sunt, ratione quadam saepe legimus immunda.« Ait etiam Rufinus haec Scripturae loca in sententiae suae tutelam Origenem convertere: „„„Sol cognovit occasum suum:“ “ Psal. CIV, 19., et illum: „„„Ego omnibus stellis mandavi:“ “ Isaiae XLV, 12. Denique Nicephorus libr. XVII. cap. 28., errorem hunc de animatis sideribus in quinta synodo damnatum fuisse narrat.

III. At eum quamvis omni affirmatione asseverasse visus sit Origenes, hoc tamen pronuntiato lectoris animum occupavit in Prooemio libri prioris Commentarii ejusdem *περὶ ἀρχῶν* num. 10. »De sole autem, et luna, et stellis, utrum animantia sint, an exanima, manifeste non traditur:« quae verba repetit Pamphilus in Apologia. Capite quoque 11. libri sequentis num. 7. velut incertus et titubans ait: »Cum ergo, verbi gratia, ad coelestia loca pervenerint sancti, tunc jam rationem astrorum per singula pervidebunt, et sive animantia sunt, sive quidquid illud est, comprehendent.« Et Tomo primo in Joannem num. 40. hyperbolice dictum suspicatur a Jobo, astra pura non esse coram Deo: *Καὶ γὰρ ἄτοπον ὑπὲρ ἀνθρωπίνων μὲν αὐτὸν φάσκειν ἁμαρτημάτων γεγεῦσθαι*[1]) *θανάτου, οὐκ ἔτι δὲ καὶ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς παρὰ*[2]) *τὸν ἄνθρωπον ἐν ἁμαρτήμασι γεγενημένου, οἷον ὑπὲρ ἄστρων· οὐδὲ τῶν ἄστρων πάντως καθαρῶν ὄντων ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ὡς ἐν τῷ Ἰὼβ ἀνέγνωμεν· „ἄστρα*[3]) *δὲ οὐ καθαρὰ ἐνώπιον αὐτοῦ·“ εἰ μὴ ἄρα ὑπερβολι-*

---

[1]) Edd. H. *γεύσασθαι.*

[2]) Edd. H. et R. *παρὰ τῶν ἀνθρώπων.* — Cfr. ed. nostr. Tom. I. pag. 80.

[3]) Job. XXV, 5.

κῶς τοῦτο εἴρηται. Homilia demum in Jeremiam decima num. 6., explanans illud Jerem. XII, 4. „„Quousque lugebit terra?““ terram corpus esse ait anima et sensu carens, sed terrae nomine appellari angelum terrae adsistentem, ac itidem aquae, elementis, et rebus singulis. Quae inter ecclesiasticos doctores tritissima est opinio, animata esse sidera per formam adsistentem et cohaerentem, non intromissam et informantem. Atque ex his satis patet Origenis haesitatio.

Ad haec Pamphilus in responsione ad octavam criminationem, unicuique Christianorum fas esse dicit astra animata, vel non animata censere; nec cuiquam opinionis alterutrius caussa haereseos inurendam esse notam, »propter hoc, quod non ita aperte de his traditum est in Apostolica praedicatione.« Quod ipsum prae se tulit Adamantius in Prooemio librorum περὶ ἀρχῶν, num. 10., uti supra ostendimus. Penitus vero origenizat Ambrosius, sic disserens in epist. 38, ad Horontianum: »Stellae nebulis obductae vanescunt, quae sustinent ministerii hujus mundani usus, non sponte utique, sed in spe; quia sperant etiam hujus laboris gratiam ab eo, qui subjecit eas. Ideoque propter eum sustinent, id est, propter ejus voluntatem. Nec mirum, si patienter sustinent, cum sciant Dominum suum, et creatorem omnium, sive quae in coelo, sive quae in terra sunt, suscepisse nostri corporis fragilitatem.« Deinde: »Illius ergo imitantes bonitatem coelestes creaturae, licet ingemiscant, quod mundi hujus vanitati subjectae sint, consolantur se tamen, quod liberabuntur a servitute corruptionis in libertatem gloriae.« Augustinus quoque libr. II. de Genes. ad liter., et in Enchirid. ad Laurent. cap. 58. de eo, utpote re obscura et incerta, definire se nolle quicquam declarat. Hinc ipse Origenis reprehensor Hieronymus in eccles. I, 6. dubitat, annon sideribus animam Salomon adesse putaverit: et in Ephes. I, 22, ne sidera quidem ipsa munda esse coram

Deo, eaque Servatoris adventum formidare scribit. Unde in ep. 61. ad Pammach. cap. 5. de hoc agens dogmate: »Non est,« inquit, »istius temporis contra dogma gentilium, et ex parte Platonicum scribere, ante annos ferme decem in Commentariis Ecclesiastis, et explanatione ep. ad Ephesios arbitror sensum animi mei prudentibus explicatum.« Quae cum ipsi fuissent a Rufino objecta Invectiv. 1., crimen diluit Apolog. lib. 1. cap. 4. Quin etiam Pseudo-Clemens in Recognitionib. libr. 5., et R. Moses ben Maimon, animas astris affingunt. Denique S. Thomas libr. 2. contr. Gent. cap. 70. ad fidei doctrinam pertinere negat, astra animata dicantur, an inanima; unde aestimare licet, quo numero Justiniani anathematismos habuerit, qui affirmantem sententiam confodiunt.

IV. Viam Origeni ad id dogma praemonstravit Plato, qui in Timaeo coeli animam rationis esse compotem ait, eaque nihil a Deo praestantius fuisse procreatum: et in Epinomi *θεῖον* praedicat *γένος ἄστρων, σώματος μὲν τυχὸν καλλίστου, ψυχῆς δὲ εὐδαιμονεστάτης τε καὶ ἀρίστης*. Praemonstravit et Thales Jonicae sectae princeps, qui rebus universis animam tribuebat. Praemonstravit et Pythagoras, qui astra Deos esse censebat. Praemonstraverunt et Stoici, et ipse, si Plutarcho, Alexandro Aprodisaeo, et aliis credimus, Aristoteles. Platonis sententiam ac ipsa propemodum verba pro more suo retulit Philo, nam in libro *περὶ τοῦ θεοπέμπτους εἶναι τοὺς ὀνείρους*, et alibi, astra non animalia modo, sed mentes etiam purissimas esse asserit. In libro tamen de mundi opificio, et altero de gigantibus, ea esse vult *δι' ὅλου σπουδαῖα*, (quam vocem usurpavit Origenes), *καὶ παντὸς ἀνεπίδεκτα κακοῦ, καὶ ἀκήρατα*, quod Origeni non placuit. Huic quoque ad eam capessendam opinionem praeivit Clemens Alexandrinus in Eclogis *ἐκ τῶν προφητικῶν*. Perseveravit autem ad nostram aetatem illud de animatis

sideribus placitum, defensoresque habuit viros quantivis pretii Tychonem, et Keplerum.

V. Augustinus libro V. de Civit. Dei, cap. 1., eorum confutans dogma, qui »sine Dei voluntate decernere opinantur sidera, quid agamus, vel quid bonorum habeamus, malorumve patiamur,« haec subjungit: »Quod si dicuntur stellae significare potius ista, quam facere, ut quasi locutio quaedam sit illa positio praedicans futura, non agens, — non enim mediocriter doctorum hominum (Origenem notat) fuit ista sententia —, non quidem ita solent loqui Mathematici, ut verbi gratia dicant: Mars ita positus homicidam significat; sed: homicidam facit.« His, inquam, Origenem designasse creditus est: nam in eo fragmento, quod e Commentariorum ipsius in Genesin Tomo III. excerptum Eusebius Praeparationis Evangelicae libro sexto inseruit, astris futurorum inesse significationem affirmat num. 5. 9. et seq., non etiam caussam, quod faciunt Genethliaci; motum ergo iis a Deo et ordinem inditum, ut inde futurorum cognitionem angeli hauriant: cujus quidem cognitionis adeptionem, cum vires superaret humanas, ab angelis apostatis in homines aliqua ex parte fuisse transmissam, nullam autem libero arbitrio vim, vel necessitatem hinc inferri. Praeter Augustinum haec vehementer castigant Rufinus Palaestinus in libello de fide, et Procopius Gazaeus in Gen. I, 14., qui ab Origene, quem in aliis ad verbum fere sequitur, hac in parte discessit.

Sane si futura multa non ab astris praenuntiari duntaxat, sed et effici dixisset Origenes, et siderum viribus corpora haec terrena variis affici modis, et ad haec illave commoveri et inclinari, in eadem esset causa ac Apotelesmatici omnes, et hodierni Astrologiae patroni, quorum sententia, integra modo servetur humani libertas arbitrii, haereseos nota immunis est. At cum significationem so-

lum futurorum, itidem ut Synesius,[1]) non causam astris adscripserit, illaesa arbitrii libertate, eo minus etiam decretis ecclesiae adversatur illius opinio; quam manasse e Platonicorum scholis satis apparet ex Plotini Enn. II. lib. I. cap. 1. et 7., et Enn. III. lib. 1. cap. 6., quem secutus est Macrobius libr. 1. in Somn. Scip. cap. 1.

Cum in eo autem, quod diximus, fragmento, et alibi quoque, causam futurorum sideribus neutiquam inesse magno conatu Origenes probaverit, miror id ei dogma affictum: *ὅτι ποιητικὴ τῶν πραττομένων ἡ ἀστρονομία*, quod inter alia eidem exprobrari solita decimo loco recenset anonymus auctor Apologiae pro Origene, apud Photium Cod. 117.

VI. Praeter superiora, illud quoque reprehendendi causa e lib. IV. *περὶ ἀρχῶν*, num. 16. recitat Justinianus ad calcem ep. ad Menam: *Τίς νοῦν ἔχων οἰήσεται πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἡμέραν, ἑσπέραν τε καὶ πρωΐαν χωρὶς ἡλίου γεγονέναι, καὶ σελήνης, καὶ ἀστέρων;* Cui et illud potest adjungi, quod libr. VI. contr. Cels. legitur num. 50. 51., falli eos, qui vera dierum sex spatia Mosen in mundi narranda creatione significasse putant: quosque se in suis ad Genesin Commentariis refellisse ait. In quo Philonem secutus est, cujus haec verba sunt libr. I. Allegor. *Εὔηθες πάνυ τὸ οἴεσθαι ἓξ ἡμέραις, ἢ καθόλου χρόνῳ κόσμον γεγονέναι.* Nempe haec tropice intelligenda, explicandaque censebat Origenes, ut alia pleraque, in quibus allegorico sensui nimium tribuens, nativum et literalem subvertebat. Qui quoniam error suum sibi postulat examen, verbum non addam.

---

[1]) Cfr. Synes. libr. de insomniis.

QUAESTIO NONA.

DE RESURRECTIONE MORTUORUM.

I. Status quaestionis proponitur. II. Doctrina Origenis de resurrectione enucleatur. III. Utrum resurrectionem absolute sustulerit. IV. Hoc crimine purgatur. V. Utrum corporis resurrectionem admiserit, carnis inficiatus sit. VI. In eo etiam haesitat, et multorum praeterea assensu gaudet. VII. Utrum et quomodo corpora in resurrectione mutatum iri existimaverit. VIII. Hic quoque Patrum aliquot consensione se tuetur. IX. An corpora in resurrectione sphaerica futura autumaverit. X. Utrum impios affirmaverit neutiquam in vitam redituros. XI. Unde suam de resurrectione doctrinam hauserit, aperitur. XII. Nonnulla ad ejus excusationem praeter superiora colliguntur. XIII. Quo sensu dixerit peccatorum causam ad corpus referri.

I. Transeamus hinc ad famosissimam de resurrectione carnis et corporis quaestionem. Licet enim uti verbis Hieronymi, epist. 61. ad Pammach. cap. 7. hoc argumentum adversus Origenem persequentis. Cohaeret autem illa quoque cum superioribus; nam statu animarum ante hanc vitam exquisito, ipsarum quoque futura post hanc vitam sors exploranda est: nimirum solasne ac solitarias, an conjunctas corporibus, quibus convixerunt, postremum subituras judicium, iisdemque deinceps adhaesuras autumaverit. Ac magnum profecto haberemus ad quaestionis illius tractationem compendium, si hujus argumenti et tituli libris ab eo conscriptis temporis diuturnitas pepercisset, et quaecunque in iis olim fuerunt reprehensa, Veterum monumenta prae se ferrent: de se quippe ipse narrat libr. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 10. num. 1., publicatis suis de resurrectione lucubrationibus, »offensos

quosdam in ecclesiastica fide, quasi velut stulte, et penitus insipienter de resurrectione crederet, praecipue haereticos.« Multum quoque prodessent ad hujus argumenti illustrationem Hammonis Hadrianopolitae libri adversus Origenem super ea quaestione scripti, si vel superessent illi, vel tantumdem certe ex iis depromtum pervenisset ad nos, quantum e Methodii opere ejusdem instituti Epiphanius et Photius excerptum servarunt. Verum vetustate consumtis his commentationibus, hac ope destituti, partim ex Origenis dogmatum ἀλληλουχίᾳ, partim ex aliorum expostulationibus, partim ex ejus scriptis, cujusmodi ad nostram pervenerunt aetatem, quid ipsi visum sit, pro viribus aestimemus.

II. Quod si rem primum ex doctrinae ipsius textura spectare velimus, meminisse oportet accusatum fuisse eum, quod animam solam hominem constituere, post Platonem, dixerit: et quod animas pro peccatis in varia corpora, sic tanquam in vincula conjectas tradiderit, ut supra observavimus. Ferunt praeterea persuasum fuisse illi, Adamum propter noxam mortali fuisse corpore indutum, quo prius carebat, cum immortalis a Deo fuisset procreatus; pelliceasque tunicas, quas ei Deus post praevaricationem circumposuisse dicitur, nihil fuisse aliud quam corpora mortalia; ossa vero, et carnes, quas ante peccatum habuisse Adamum Scriptura commemorat, carnes esse intelligibiles, et ossa intelligibilia. Cum igitur mortale corpus adventitium quid ac extraneum esse arbitratus sit, sequitur inde necessario, expurgatis peccatis, exsolutisque suppliciis, liberam tandem aliquando animam, corporaliumque compedum pondere exoneratam resurgere. Nam si poena est gestare corpus, gestare certe corpus desinet anima, cum poena cessabit. Corpus illud intelligo, quod in sceleris luelam subiit ipsa, grave illud nempe, terrenum, et carneum; non illud autem, quicum procreata primum et a Deo formata est. Huic conse-

ctarium est, futurum, ut anima humanorum illam configurationem membrorum a se abjiciat, utpote quae carnei corporis propria sit; meliorem autem et perfectiorem formam suscipiat, ut quae in melius mutata, et perfectiori statui reddita sit; formarum autem omnium cum perfectissima sit sphaerica, futurum quoque, ut in globum animae perfectiores a mortuis suscitatae rotundentur. Ex ea praeterea assertione, quae animis pro criminum modo corpora plus minusve crassa imponi sciscit, efficitur illud, diversum fore resurgendi modum; splendidiusque ac subtilius inituras corpus animas, quae in virtutibus sese, dum in terris agunt, diligentius exercent; quae contra prorumpunt in vitia, densioribus ac rudioribus corporibus adjunctum iri. Nunc utrum doctrinae suae ordinem ac consecutionem Origenes tenuerit, ex aliorum criminationibus, ipsiusque scriptis, expendamus.

III. Accusatum eum refert Pamphilus, quod resurrectionem mortuorum absolute sustulerit, atque hanc criminationem septimo loco positam confutat. Epiphanius Haer. 64. cap. 11. conatum ait eum in Commentario in Psalmum 1. *ἐκ τῶν κατὰ φύσιν ἡμῖν συμβαινόντων ἀνατρέψαι τῆς αὐτῆς ἀναστάσεως ἡμῶν ἐν ἀληθείᾳ ἐλπίδος τὴν ὁμολογίαν.* Idem cap. 63. subdole eum ait et vafre resurrectionis nomen admittere, rem ipsam infitiari; quippe qui corpus neutiquam resurgere, sed solam animam decernat; animam autem non resurgere, quae non cadit, nec exstinguitur; corpus quoque juxta ipsius sancita non resurgere; nihil igitur resurgere, nec ullam proinde mortuorum esse resurrectionem. Itaque Augustinus ad Quod vult Deum Haer. 43. resurrectionem ab Origenis sectatoribus negatam scribit. Hieronymus in ep. 59. ad Avit. cap. 1. dixisse Origenem tradit »corporales substantias penitus delapsuras; aut certe in fine omnium hoc esse futura corpora, quod nunc est aether, et coelum, et si quod aliud corpus sincerius et purius intelligi potest.«

Tum addit: »Quod cum ita sit, quid de resurrectione sentiat perspicuum est.« Deinde verba Origenis in eandem conspirantia sententiam sequentibus capitibus producit. Similia carpit in Joanne Hierosolymitano epist. 61. ad Pammach. Quo et illud pertinet, quod scripsit libr. 12. in Ezech. 40. »Non quod juxta saevissimam haeresin corpora abolenda credamus.« Theophilus Alexandrinus epist. Pasch. 2. »Inter cetera etiam resurrectionem a mortuis, quae spes salutis nostrae est, ita corrumpit et violat (Origenes), ut audeat dicere, corpora nostra rursum corruptioni et morti subjacentia suscitari:« et postea: »Dicit corpora, quae resurgunt post multa saecula, in nihilum dissolvenda, nec futura aliquid, nisi cum de coelorum mansionibus animae ad inferiora dilapsae indiguerint nobis, quae aliae rursum fiant, prioribus omnino deletis.« Tum infra: »Quod si, ut falso putat Origenes, non solum corruptibile, sed et mortale corpus est suscitandum, ergo unum atque idem corruptio et incorruptio.« Alter ejus locus adversus hanc haeresin ex quadam epist. ad sanctos, qui erant in Sceti, depromitur a Justiniano in epist. ad Menam: nec non et locus ex ep. Cyrilli ad monachos, qui erant in Phua, quo significatur anathemati subjectum fuisse Origenem, quod mortuorum resurrectionem negaverit. Huic ep. ad Menam geminum subjungitur ex Origene testimonium hoc errore adspersum, aliud ex libr. 2. *περὶ ἀρχῶν*, quo corpora ab omnibus depositum, et in nihilum redactum iri statuitur, cum Deo omnia subjicientur, rursumque futura corpora, si rationales a superioribus descendant: aliud ex libro 4., quo idem significatur. Queritur praeterea Justinianus apud quintam synodum, in epistola, quam descripsit Cedrenus, affirmare Origenistas, *ὅτι παντελὴς ἐστι τῶν σωμάτων ἀναίρεσις, αὐτοῦ τοῦ κυρίου πρώτου ἀποτιθεμένου τὸ ἴδιον σῶμα, καὶ τῶν λοιπῶν ἁπάντων, καὶ ὅτι ἀνακομίζονται πάλιν ἅπαντες εἰς τὴν αὐτὴν ἑνάδα, καὶ γίνονται νόες,*

καθὰ καὶ ἐν τῇ προϋπάρξει ἐνέχχειον. Itaque propter sublatam corporum resurrectionem damnatum fuisse a synodo quinta Origenem testatur Photius in libello de synodis, et auctor incertus libelli de synodis, qui in Justellina Bibliotheca Juris Canonici insertus est, et Canon primus synodi quinisextae, et Cedrenus. Placitum huic idem adscribunt Sophronius in ep. ad Sergium, et anonymus apud Photium Cod. 117., et Joannes Damascenus in libro de haeresibus, et Constantinus Harmenopolus in libro de sectis, et ante eum Glycas annalium Part. 3., quamvis Parte 4. corpora quidem resurrectura, sed non eadem censuisse ipsum asseveret. Denique Cyriacus apud Simeonem Metaphrastem dixisse ait Origenistas Novae Laurae in Palaestina; »corpora nostra, quae habuerimus ex resurrectione, esse penitus ventura ad interitum, et Christi primi.«

IV. Ab his criminibus purgat Adamantium quod supra demonstravimus, creatum nihil, ex decreto Origenis, corpore carere: unde sequitur, vel injuriam huic facere, qui sensisse eum ferunt penitus interitura corpora, et in nihilum dissolvenda, vel ipsum certe, juxta morem Scripturae, interitum appellasse instaurationem et in melius mutationem. Sic enim Methodius Haer. 64. cap. 32. *Ἔθος ταῖς γραφαῖς λέξομεν τὴν εἰς τὸ κρεῖττον καὶ ἐνδοξότερον ἀποκατάστασιν ταύτην τοῦ κόσμου μεταβολὴν ἀπώλειαν λέγειν, οἷον τοῦ πρόσθεν σχήματος ἀπολλυμένου κατὰ τὴν εἰς τὸ φαιδρότατον ἁπάντων ἐξαλλαγήν.* Purgat eum quoque Hieronymus in epistol. ad Pammach. cap. 8., cum ipsum scribit mediam tenuisse viam inter Catholicos veram carnis resurrectionem tuentes, et Haereticos Marcionem, Apellem, Valentinum, et Manem, resurrectionem nonnisi in phantasmate futuram arbitrantes. »Sibi autem utramque displicere sententiam (asserit Origenes), fugere se et nostrorum carnes, (verba sunt Hieronymi), et Haereticorum phantasmata, quia utraque

pars in contrarium nimia sit, aliis id volentibus se esse quod fuerunt, aliis resurrectionem corporum omnino denegantibus.«

V. Ostendit etiam non penitus sublatam ab eo fuisse corporum resurrectionem, quod narrat Pamphilus in Apologia, »eum corpus quidem resurgere confiteri, carnem vero negare.« Idem in eo culpat Methodius, in libro de resurrectione, quo hoc Origenis dogma convellit, et cujus epitomen Panario suo inseruit Epiphanius Haer. 64., quamque repraesentavit Photius Cod. 234., aitque Origenem super responsione Sadducaeis a Domino data dixisse futurum, ut angelis similes evadamus, ac proinde carne nudemur. Quin[1]) etiam Origenistas carpit, velut carnem

---

[1]) Certe ubique Origenes per corpus intelligit carnem, sicut per carnem intelligit corpus. Sed quemadmodum aliquid interesse statuit inter corpus et corpus, carnem et carnem, habita varii ejus status ratione: sic aliquid interesse dicit inter carnem et corpus. Per carnem enim nihil aliud intelligit quam crassam illam ac terrenam corporis molem, et compagem corruptioni omnibusque infirmitatibus obnoxiam: per corpus vero ipsam eandemque carnem, sed quae qualitatibus, non natura, mutatis, talis in resurrectione evasit, qualem oportet esse eam, quae in aethere eoque superioribus locis versari debet, neque jam corruptioni, nec infirmitati ulli subjacet. Quod manifestum fit tum ex lib. III. *περὶ ἀρχῶν* cap. 6. num. 5. »Denique caro nostra ab imperitis et infidelibus ita post mortem deperire existimatur,« etc., usque ad verba: »in gloria corporis proficiet spiritualis:« quae verba non aliter ac nos intellexisse videtur Huetius, quippe quae Catholica reperiat: tum ex ipsis verbis, quae infra refert idem clarissimus praesul e Catena Corderiana in Psalm. CXIX, 25, quaeque Catholica itidem reperire debuisset, utpote praecedentibus in omnibus similia: *Νῦν μὲν ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ, καὶ γέγονε σάρξ·* ubi *σάρξ* nihil aliud significat quam carnem infirmam et cor-

inter et corpus aliquid interesse suspicantes; quasi corpus sit animae proprium, quod cerni non possit; caro autem

---

ruptibilem: *ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει κολληθήσεται ἡ σὰρξ τῇ ψυχῇ, καὶ ἔσται ψυχή· ἥτις κολληθεῖσα τῷ κυρίῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἀναστάσει γίνεται ἓν πνεῦμα, καὶ γίνεται τὸ σῶμα πνευματικόν·* ubi *τὸ σῶμα πνευματικόν* idem sonat ac caro spiritualis, cujus nempe mutatae sunt qualitates. Nam si caro post resurrectionem adhaeret animae, et fit corpus spirituale, ergo resurgit caro, et fit caro spiritualis, nihilque aliud interest corpus inter et carnem, quam quod interest carnem inter et carnem, corpus et corpus, habita varii ejus status ratione. His praemissis facile intelligetur, quid sibi voluerit Origenes in iis contextibus infra ab Huetio, et supra ab Hieronymo et Methodio allatis. Quod enim ait: »fugere se nostrorum carnes: necesse esse, ut in resurrectione carne nudemur: nec easdem carnes resurrecturas,« etc., id intelligit de carne corruptibili, et infirmitatibus adhuc obnoxia, quam sic acceptam, videlicet in iisdem infirmitatibus, nullaque in melius facta mutatione, resurrecturam esse negat: sed hanc ipsam, mutatis qualitatibus, in incorruptione, in virtute et in gloria resurrecturam esse pronuntiat. Haec est constans Origenis opinio, quam apertis verbis exponit lib. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6. num. 5. et 6., et lib. III. contra Celsum num. 42. *Εἴπερ δυνατὸν ἀμείβειν ποιότητας τὴν ὑποκειμένην πάσαις ποιότησιν ὕλην· πῶς οὐ δυνατὸν καὶ τὴν σάρκα τοῦ Ἰησοῦ ἀμείψασαν ποιότητας γεγονέναι τοιαύτην, ὁποίαν ἐχρῆν εἶναι τὴν ἐν αἰθέρι καὶ τοῖς ἀνωτέρω αὐτοῦ τόποις πολιτευομένην, οὐκέτι ἔχουσαν τὰ τῆς σαρκικῆς ἀσθενείας ἴδια;* His adde, quae leguntur lib. I. de resurrect. et in Psalm. XVI. Confer. etiam quae habentur lib. II. et IV. de resurrectione, lib. I. *περὶ ἀρχῶν* cap. 10., lib. IV. contra Celsum num 15., lib. V. contra Celsum num. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23., lib. VI contra Cels. num. 29., in Psalm. I. vers. 5, et lib. XXVIII. in Jesaiam prophetam, et ex singulorum locorum accurata collatione fateberis, nihil il-

sit externum illud, quod oculis usurpatur. Adversus eundem errorem auctoritate Methodii pugnat Anastasius Sinaita Contemplat. Anagog. libr. 11. Nec alio videtur spectare Epiphanii adversus Origenem querela Haer. 64. cap. 4. *Τὴν τῶν νεκρῶν*, inquit, *ἀνάστασιν ἐλλιπῆ ποιεῖται, πῆ μὲν λόγῳ παριστῶν ταύτην, πὴ δὲ ἐξαρνούμενος τελείως, ἄλλοτε δὲ καὶ μέρος ἐξ αὐτῆς ἀνίστασθαι·* et illa Vincentii Bellovacensis Speculi doctrinal. libr. 18. cap. 43., cum veram ait resurrectionem carnis Origenem negasse. Non satis autem intelligitur, quid sibi voluerit Theophanes Cerameus, cum scripsit Homil. 22. *Ἐκ μέντοι τοῦ εἰπεῖν· „ἢ*[1]*) τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ;" ἐπιστομίζεται ἡ παρὰ τοῦ ἐπωνύμου τῆς ὀργῆς Ὠριγένους πεπλασμένη ἀνάστασις.*

Non semel id ipsum asseverasse, quod proxime commemorati scriptores objiciunt, fatendum quidem est: puta libr. 2. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 3. num. 2. »Mira ergo ratione,« inquit, »sanctus Apostolus ad generalem primam caussam respiciens materiae corporalis, cujus materiae animae usum semper habent in qualibet qualitate positae, nunc quidem carnali, postmodum vero subtiliori et puriori, quae spiritualis appellatur, necesse[2]) est, ait, corruptibile hoc induere corruptionem,« etc., et in Catena Corderiana in Psalm. CXIX, 25. *Νῦν μὲν ἐκολλήθη τῷ ἐδάφει ἡ ψυχὴ, καὶ γέγονε σάρξ· ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει κολληθήσεται ἡ σὰρξ τῇ*[3]*) ψυχῇ, καὶ ἔσται ψυχή· ἥτις*

---

lis inesse, quod Catholico de resurrectione dogmati non possit aptari, si modo quasdam exceperis quaestiunculas, quas luxurians Origenis ingenium curiosius persequens, paulo longius prosequitur. Nam aliquando ita carnis vel corporis immutat qualitates, ut et ipsius naturam immutare videatur. De quo infra Huetius. R.

[1]) Matth. XVI, 26. [2]) I Cor. XV, 53.

[3]) Deest *τῇ* in edd. Huetii.

κολληθεῖσα τῷ κυρίῳ ἐν τῇ καθολικῇ ἀναστάσει γίνεται ἓν πνεῦμα, καὶ γίνεται τὸ σῶμα πνευματικόν. Nec aliter intelligimus, quae consignata sunt libr. 5. contr. Cels. num. 18. *Οὔτε μὲν οὖν ἡμεῖς, οὔτε τὰ θεῖα γράμματα αὐταῖς φησι σαρξὶ, μηδεμίαν μεταβολὴν ἀνειληφυίαις τὴν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ζήσεσθαι τοὺς πάλαι ἀποθανόντας, ἀπὸ τῆς γῆς ἀναδύντας.* Nam quo minus recta his sententia accommodari possit, impedimento est hic Apostoli locus: »»Hoc[1]) autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei haereditare non possunt:«« quo sensilem hanc et adspectabilem, quam gerimus, carnem regno coelesti excludendam, et resurrectionis beneficio privandam significari putat. Hinc *τὴν κεκηρυγμένην τῆς σαρκὸς ἀνάστασιν ἐν ταῖς ἐκκλησίαις, ὑπὸ τῶν συνετωτέρων τρανότερον νοεῖσθαι* ibidem scribit; et alibi, resurrectionem *ἐν τῇ συνηθείᾳ τῶν ἁπλουστέρων ὀνομάζεσθαι ἀνάστασιν σαρκός.*

VI. Quantumvis autem perspicua videatur Origenis et constans opinio, repugnat tamen Pamphilus, et ne a carne quidem ipsa resurrectionem abjudicasse eum demonstrat, depromtis illius verbis e Commentario in Psalmum XVI., quae sunt hujusmodi: »Offendatur qui vult ex nostro sermone: ego autem cum omni fiducia assevero, quia sicut primogenitus ex mortuis est Christus, ita primus carnem evexit ad coelum:« et paulo post: »Haec propter illud, quod dictum est: »»Quoniam[2]) caro mea requiescit in spe.«« In qua spe? Non solum quia ex mortuis resurgit; parum enim hoc est: sed in ea spe requiescit, quod assumta est in coelum.« Quibus adderem et illud e libr. 3. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6., nisi Rufini interpretis fraudes subvererer »Denique caro nostra ab imperitis et infidelibus ita post mortem deperire existima-

[1]) 1 Cor. XV, 50.

[2]) Psalm. XVI, 9. (XV.)

tur, ut nihil prorsus reliquum substantiae suae habere credatur. Nos vero, qui resurrectionem ejus credimus, immutationem ejus tantummodo post mortem factam intelligimus, substantiam vero ejus certum est permanere, et voluntate Creatoris sui, certoque tempore rursus reparari ad vitam, atque iterum permutationem ejus fieri, ut quae primo fuit caro ex terra terrena, tum deinde dissoluta post mortem, et iterum facta cinis ac terra: »»quoniam [1]) terra es,«« inquit, »»et in terram ibis:«« rursum resuscitetur e terra; et post hoc jam velut meritum inhabitantis animae poposcerit, in gloria corporis proficiet spiritualis.« Nempe hic quoque, ut in aliis plerisque sibi non constat Origenes, et modo has, modo illas sectatur partes, et ut in rebus adolescente adhuc Christianismo subobscuris, et nondum per ecclesiam definitis animo indulget, et quidquid sibi pro tempore fit verisimilius, arripit. Unde ne ipse quidem Origenis castigator, Methodius, sine cespitatione hoc argumentum tractavit, homines fingens post resurrectionem habitaturos in terra jam instaurata, et per aërem temperatissimum ambientem in melius mutata, et in Paradisi deliciis beatum aevum acturos; angelis autem coelestes orbes destinatum esse domicilium. Eusebium quoque Origenis partiarium resurrectionem mortuorum sustulisse narrat Photius in ep. quadam ad Constantinum. In ejusdem erroris suspicionem mutuo sese vocant Hieronymus et Rufinus, quem tamen uterque summa cura diluere conatur. Huic etiam adhaesisse Arnobium verisimile est: ait enim libr. II. contr. Gent. »Audetis videre nos, quod mortuorum dicamus resurrectionem futuram, quam quidem nos dicere confitemur; sed a vobis aliter, quam sentiamus, audiri.« Quod idem est ac illud Origenis, carnis resurrectionem esse dicentis *ὑπὸ τῶν συνετωτέρων τρανότερον νενοημέ-*

---

[1]) Genes. III, 19.

νην. Denique proditum est ab Epiphanio et Hieronymo, hanc ipsam fuisse Marcionis, aliorumque Haereticorum de resurrectione falsam sententiam.

VII. Quamvis crassam illam carnis molem et compagem a corporibus resurrecturis secretum iri senserit Origenes: quibus tamen praedita ea fore qualitatibus ratus sit, cum resurgent, quam passa mutationem, qua instructa forma, non satis liquidum est. Nonnunquam enim suscitatum iri eadem, subtiliora licet ac splendidiora, asserit. Velut libr. 2. περὶ ἀρχῶν, cap. 10. num. 1. »Si necesse est nos esse in corporibus, sicut[1]) certe necesse est, non in aliis quam in nostris corporibus esse debemus:« et ibid. num. 8. »Videndum quoque est, ne forte etiam illud iste sermo significet, quod sicut sancti corpora sua, in quibus sancte et pure in hujus vitae habitationibus vixerunt, lucida et gloriosa ex resurrectione suscipient: ita et impii quique, qui in hac vita errorum tenebras et noctem[2]) ignorantiae dilexerunt, obscuris et tetris post resurrectionem corporibus induantur:« et lib. 3. cap. 6. num. 4. »Non autem dubitandum est, naturam corporis hujus nostri voluntate Dei, qui talem fecit eam, usque ad illam qualitatem subtilissimi, et purissimi ac splendidissimi corporis posse a Creatore perduci, prout rerum status vocaverit, et meritum rationabilis naturae poposcerit:« et mox num. 6. »Ita etiam de natura corporis sentiendum est, quod non aliud corpus est, quo nunc in ignobilitate, et in corruptione et infirmitate utimur; et aliud erit illud, quo in incorruptione et in virtute et in gloria utemur: sed hoc idem abjectis infirmitatibus, in quibus nunc est, in gloriam transmutabitur spirituale effectum, ut quod fuit indignitatis vas, hoc ipsum expurgatum fiat vas honoris, et beatitudinis habita-

[1]) Desunt in edd. H. verba: sicut certe necesse est.

[2]) Deest »noctem« in edd. H.

culum.« Deinde ostendit non nobis ex quinto illo philosophorum corpore fictum iri a Deo corpus, »cum manifeste definiat sanctus Apostolus, quia non nova aliqua corpora resurgentibus a mortuis dentur, sed haec ipsa, quae viventes habuerant, ex deterioribus in melius transformata recipiant.« Denique libro primo de resurrectione, ut est apud Pamphilum in Apologia, absurdum et iniquum fore ait, si sua mercede fraudetur corpus, quod cum anima fortiter decertavit; ea autem privatum iri, ni resurgat. Hanc corporis reparationem in melius cogitabat, ni fallor, Glycas, cum opinatum scribit Origenem *τὰ σώματα ἡμῶν μὴ ἀνίστασθαι ταῦτα ἐν τῇ ἀναστάσει·* quae verba repetit Cedrenus, de Origenistis loquens in quinto Concilio damnatis.

Aliquando vero ne idem quidem corpus in vitam rediturum visus est tradidisse. His videlicet persuasus Apostoli I Cor. XV, 42. 43. 44. »»Seminatur in corruptione, surgit in incorruptione: seminatur in ignobilitate, surgit in gloria; seminatur in infirmitate, surgit in virtute: seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale:«« corpus resurrecturum quidem existimavit, sed immutatum natura, et a priore diversum, ac plane aliud; quemadmodum e grano tritici spica surgit a grano diversa: quod confirmari putat isto e I. ad Corinth. XV, 36. 37. 38. »»Insipiens, tu quod seminas, non vivificatur, nisi prius moriatur. Et quod seminas, non corpus quod futurum est seminas, sed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus ceterorum. Deus autem dat illi corpus sicut voluit, et unicuique seminum proprium corpus.«« Unde libr. V. contr. Cels. num. 22. mortuo corpori velut semen futuri corporis inesse dicit, hominique e mortuis resurgenti corpus pro divino arbitrio impositum iri. Tum concludit num. 23. *Ἡμεῖς μὲν οὖν οὔ φαμεν τὸ διαφθαρὲν σῶμα ἐπανέρχεσθαι εἰς τὴν ἐξ ἀρχῆς φύσιν, ὡς οὐδὲ τὸν διαφθαρέντα κόκκον τοῦ σίτου ἐπανέρχε-*

σθαι εἰς τὸν κόκκον τοῦ σίτου. Λέγομεν γάρ, ὥσπερ ἐπὶ τοῦ κόκκου τοῦ σίτου ἐγείρεται στάχυς, οὕτω λόγος τις ἔγκειται τῷ σώματι, ἀφ' οὗ μὴ φθειρομένου ἐγείρεται τὸ σῶμα ἐν ἀφθαρσίᾳ· et paulo superius num. 22. *Ἡμεῖς δὲ πειθόμενοι, ὅτι τὸ σπειρόμενον οὐ ζωοποιεῖται, ἐὰν μὴ ἀποθάνῃ· καὶ ὅτι οὐ τὸ γενησόμενον σῶμα σπείρεται·* „*ὁ*[1]) *γὰρ θεὸς αὐτῷ δίδωσι σῶμα, καθὼς ἠθέλησε,*" etc. Similia leguntur lib. 2. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 10 num. 3. Quo loco atque item libr. 2. de resurrectione, »substantiae rationem« appellat resurrectionis germen, quo corpora reparanda censebat, quam a Scholasticis »substantiam radicalem« dici recte adnotavit Genebrardus; licet alio penitus ac diverso modo effectio ejus ac virtus ab iisdem intelligatur. Itaque Gennadius libr. de dogmatibus, cap. 6., sic disputat: »Et non secundum Origenem immutatio corporum erit, id est, aliud novum corpus pro carne; sed eadem caro corruptibilis, quae cadit, tam justorum, quam injustorum, incorruptibilis resurget.

Quamvis autem aliud proditurum corpus, et a priore diversum finxerit sibi Adamantius, iisdem tamen notis, eadem forma insigne futurum affirmat in Commentario ad Psal. 1, quem Commentarium in epitomen a Methodio contractum repraesentat Epiphanius Haer. 64. cap. 12. et seq. Is ergo cap. 14. scribit corpora, quae per alimentorum susceptionem vitam tolerant, nunquam eadem remanere, sed per ciborum esum et excretionem, fluvii instar, perpetuo fluere et mutari: eadem tamen manere corpora haec, non ratione duntaxat animae, quae eadem semper est; sed propter earundem etiam formarum, quae corporum singulorum notae quaedam propriae sunt ac characteres, perseverantiam, unde lentigines, cicatrices, naevi ad mortem usque corporibus adhaerent: in resurre-

[1]) Cfr. I Cor. XV, 38.

ctione igitur animae circumponi formam illam, qua Petrus verbi gratia constituitur, diversa licet materia sit, ac diversum corpus; animas quippe variis pro locorum varietate uti corporibus; et quemadmodum aliud necesse foret subire corpus, si in aquis victuri essemus, ita nobis vitam acturis in coelo, spiritualia necessario corpora esse adsciscenda; sed mutato licet corpore, eandem tamen neutiquam exstinctum iri speciem ac formam, quemadmodum Jesus, Moses, ac Elias in transformatione sese eadem agnoscendos specie praebuerunt. Explanat id ipsum subinde Methodius cap. 38., ac eam quoque Origenis dissertationem in Apologiam suam Pamphilus infersit. Eustathius Antiochenus in libro de engastrimytho narrat Origenem male de resurrectione sentientem abunde a Methodio fuisse confutatum, ab eoque aperte demonstratum ansam inde Haereticis praebitam, cur specie solum, non corpore ipso homines olim fore suscitandos opinarentur. Notabilis vero est Nicetae Acominati accusatio lib. IV. Thes. orthod. fid. Haeres. 31, qua Origenis sententiam his exponit verbis, juxta Petri Morelli interpretationem: »Corpus hoc, quo involvimur, resurrectionis illius die non resurget, sed humana tantum forma, qua Paulus forte, vel Petrus dignoscitur; atque adeo extrinseca illa figura resurget, quae sub forma quoque comprehenditur. Porro subjectum ipsum, sive corpus, haudquaquam idem manebit: »»Seminatur [1]) enim corpus animale,«« inquit Apostolus, »»corpus spirituale resurgit.«« Quapropter necesse est, ut resurrectionem in sola forma futuram speremus; in subjecto vero non item.« Addit deinde Nicetas, sententiam suam de resurrectione a Platonicis Origenem accepisse; tradere autem illos duplex idoli genus animae unicuique adhaerere: aliud ab aeterno ei adnexum, splendidum et lucens; alterum crassius, ipsi-

---

[1]) Cfr. I Cor. XV, 44.

que ex astrorum dispositione circumpositum: huic deteriora animae munia, illi praestantiora deberi: separari illud nonnunquam ab anima corpore exsoluta, et ad pristinam sedem revolare; hoc ab illa solvi neutiquam posse, sed in Orcum, vel inter sidera post mortem abire. Quibus ita expositis haec demum subjungit: »Itaque Origenes, ut mea quidem fert sententia, cum animam idolo hujusmodi vestiisset, quod proprias actiones, sibique involutas circumferret, fore subjecit, ut una cum hoc illa resurgeret, futuroque judicio subjiceretur: qua in re Gentes prorsus imitatur; mortalis autem tactuique exposita caro deflueret, atque evanesceret.«

Ulterius etiam abit nonnunquam Origenes, ac ne formam quidem ipsam et figuram corporibus suscitandis inhaesuram pronuntiat; et quemadmodum e grano tritici spica surgit grano absimilis, nec ex hoc transit in illam quicquam aliud, praeter rationem seminis, seu *σπερματισμόν*, ita corpori mortuo inesse semen, quod germinabit novissima personante tuba, et aliud de se corpus dabit. Fuse haec edisserit Hieronymus in ep. adversus Joannem Hierosolymitanum, et Origenem sic inducit disputantem cap. 8. »Cum autem judicii dies advenerit, et in voce [1]) archangeli, et in novissima tuba tremuerit terra, movebuntur statim semina, et in puncto horae mortuos germinabunt: non tamen easdem carnes, nec in iis formis restituent, quae fuerunt.« Capite deinde sequenti, ita loquentem fingit Adamantium, ossium, sanguinis, ac membrorum singulorum repudiata resurrectione: »Nunc oculis videmus, auribus audimus, manibus agimus, pedibus ambulamus; in illo autem corpore spirituali toti videbimus, toti audiemus, toti operabimur, toti ambulabimus, et »»transfigurabit [2]) Dominus corpus humilitatis nostrae

---

[1]) Cfr. I Thess. IV, 16.

[2]) Cfr. Philipp. III, 21.

conforme corpori claritatis suae gloriae.«« Quando dixit: »»Transfigurabit:[1])«« id est: μετασχηματίσει· membrorum, quibus nunc utimur, diversitas denegatur. Aliud nobis spirituale et aethereum promittitur, quod nec tactui subjacet, nec oculis cernitur, nec pondere praegravatur, et pro locorum, in quibus futurum est, varietate mutabitur.« Tum sibi Christi resurrectionem opponit, et suscitatum ejus corpus, stans, ambulans, latere, manibus, carnibus, ossibus instructum: sed alia virtute pollere corpus respondet, quod de viri semine concretum non est, ac nostra corpora; et tale idcirco apparuisse Christi corpus, »ut dubitantibus Apostolis fidem faceret resurrectionis;« aëreum tamen et spirituale fuisse, ut quod clausis ostiis ingressum sit, et in fractione panis ex oculis evanuerit. Quam responsionem, ac reliquam item Origenis disputationem valide in sequentibus Hieronymus oppugnat. Ac idem, cum sibi fuisset propositum, accurate quoque dissolvit Augustinus epist. 49. ad Deo gratias.

Erroris certe illius notas reperire licet in Commentario Origenis ad Psalmum 1., quem in epitomen contraxit Methodius. Ibi quippe locum Ezechielis cap. 37., quo futurae resurrectionis mysterium planissime aperitur, in alium sensum detorquet; nam aridis illis ossibus, acerbam Judaeorum captivitatem notari putat, quae corpora succo exhausta macie deformaverat; resurrectione autem, libertatem Judaeorum, quae in pristinum eos statum, et integrum ac vividum corporis habitum erat restitutura. Alio itidem deflectit illud Matth. VIII, 12. »Ibi erit fletus, et stridor dentium:“ aliaque ejusmodi, quibus corpora resurrectura esse conficitur; nec ibi futuros dentes respondet, ubi nullus dentium usus futurus est; et corpoream illam speciem mutatum iri; nec primam materiam, quam eandem esse saepe dicit ac corpus, ullo modo

[1]) Philipp. III, 21.

resurrecturam; ad idque grani et spicae exemplum, quo usus est Apostolus, accommodat. Tomo quoque XVII. in Matth. num. 30. et 33. de quaestione a Sadducaeis Sospitatori proposita agens, genitalibus caritura decrevit corpora in coelo, quod ibi genitalium usus abolendus sit. Sed et ex fine libri II. de Princip. affert hunc locum Hieron. epist. 59. ad Avit. cap. 2. »Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes et corpora, forsitan ne animae quidem fuerimus, sed mens et sensus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur rationabiles, intelligibilesque substantias facie ad faciem.« Quae sic depravavit suo more Rufinus: »Et ita crescens per singula rationabilis natura, non sicut in carne, vel corpore, et anima in hac vita crescebat, sed mente ac sensu aucta ad perfectam scientiam, mens jam perfecta perducitur, nequaquam jam ultra istis carnalibus sensibus impedita, sed intellectualibus incrementis aucta, semper ad purum, et, ut ita dixerim, facie ad faciem rerum caussas inspiciens.« Denique libro V. contr. Cels. num. 19. propter migrationes e loco in locum corporibus nos opus habere docet; id autem certam non requirere partium posituram, sed quodvis admittere corpus, corpus modo sit.

VIII. Inclinasse eodem, quo Origenes, videtur Hieronymus lib. III. in epist. ad Ephes. cap. 5. vers. 28. »Foveamus igitur,« inquit, »et viri uxores, et animae nostra corpora, ut et uxores in viros, et corpora redigantur in animas, et nequaquam sit sexuum ulla diversitas. Sed quomodo apud angelos non est vir et mulier; ita et nos, qui similes angelis futuri sumus, jam nunc incipiamus esse, quod nobis in coelestibus repromissum est.« Acriter ea explodit Rufinus, utpote ex quibus interitus corporum, et sexuum abolitio consequatur: demum sic ait: »Quanto rectius faceres, si nos, quos culpas, imitareris in talibus, et haec soli Deo, ut se veritas habet, nosse per-

mitteres; et te potius ignorare fatereris, quam ea scriberes, quae paulo post tu ipse damnares.« Sed purgat se Hieronymus libr. 1. Apolog. adv. Rufin. cap. 6., talia sese ex Origenis persona, non quasi rem a se assertam, sed quasi sibi objiciendam protulisse respondens. Eam et valide in Origenista quodam sese confutasse narrat epist. 27. ad Eustoch. cap. 11., et alibi quoque pro falsa a se haberi testatur. Sexuum discretionem tunc iri abolitum non pauci e Patribus antiquis affirmarunt. Theodoretus: *Ταύτης γὰρ τῆς διαιρέσεως ἐνδεὴς τῶν ὑπὸ τῷ θανάτῳ τελούντων ἡ φύσις.* Deinde: *τοῖς δέ γε ἀθανάτοις γεγενημένοις τὸ θῆλυ γένος παντάπασι πέριττον.* Consulantur praeterea Athanasius Serm. 3. contra Arianos, Basilius in Psalm. CXV., Hilarius Can. 23. in Matth.; eadem illorum esse propemodum ac Origenis caussa super hac quaestione de beatorum corporum sexu reperietur.

IX. Si animam in resurrectione aliud recepturam corpus, et aliter formatum ratus est Adamantius, quam quod in mortali gestaverat vita; ecquamnam corpori huic figuram potius adscripserit quam globosam, utpote rerum coelestium propriam, et formarum omnium perfectissimam, ac animis expurgatis et in perfectiorem reparatis statum maxime congruam? Sane Origenistas monachos, qui Palaestinae asceteria Justini et Justiniani temporibus infestabant, dixisse refert Cyriacus apud Simeonem Metaphrastem: »Quod [1]) aetherea et sphaerica excitantur nostra corpora in resurrectione: sic Domini quoque corpus fuisse excitatum, et nos futuros ei pares in resurrectione.« Quapropter Justinianus in epist. ad Menam probris Origenem incessit, quod corpora hominum orbiculata suscitatum iri affirmaverit. Hinc ita conceptus est quintus ex Anathematismis eidem epist. subjectis: *Εἴ τις*

[1]) Cfr. Simeon metaphrast. in vita Cyriaci.

λέγει ἢ ἔχει ἐν τῇ ἀναστάσει σφαιροειδῆ τὰ τῶν ἀνθρώπων ἐγείρεσθαι σώματα, καὶ οὐχ ὁμολογεῖ ὀρθίους ἡμᾶς ἐγείρεσθαι, ἀνάθεμα ἔστω. Damnat id ipsum in Origene et fuse confutat Antipater Bostrensis episcopus in dissertatione adversus Origenem, inserta Joannis Damasceni Eclogis Titulo: *Περὶ ἀμοιβῆς τῶν εὖ κατ' ἀρετὴν βιοτευσάντων*, quas calamo exaratas habent Claromontani Patres Societatis Jesu. Damnat et Nicephorus lib. XVII. cap. 27. Huc spectat illud Hieronymi epist. 61. ad Pammach. cap. 10. »Sic et Dominus noster in monte transfiguratus est in gloria, non ut manus ac pedes, ceteraque membra perderet, et subito in rotunditate vel solis, vel sphaerae volveretur, sed eadem membra solis fulgore rutilantia Apostolorum oculos perstringerent.«

Quod [1]) si ita sensisse constaret Origenem, a Platone

---

[1]) Certe corpora coelestium globosa esse aperte docet Origenes lib. de Oratione num. 31. *Ἐσχηματίσθαι γὰρ τῶν ἐπουρανίων τὰ σώματα, ὡς καὶ γόνατα σωματικὰ ἔχειν αὐτὰ, ὑπολαμβάνειν οὐ πάνυ τι χρή· σφαιροειδῶν παρὰ τοῖς ἀκριβῶς περὶ τούτων διειληφόσιν ἀποδεδειγμένων αὐτῶν τῶν σωμάτων. Ὁ δὲ μὴ βουλόμενος τοῦτο παραδέξασθαι, καὶ τὰς χρείας ἑκάστου τῶν μελῶν, ἵνα μὴ μάτην ᾖ τι δεδημιουργημένον αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἐὰν μὴ ἀναιδεύηται πρὸς τὸν λόγον, παραδέξεται, ἑκατέρωθεν πταίων· εἴτε φήσει μέλη σώματος μάτην, καὶ μὴ ἐπὶ τῷ ἰδίῳ ἔργῳ γεγονέναι αὐτοῖς ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἴτε ἐρεῖ τὰ ἔγκατα, καὶ τὸ ἀπευθυμμένον ἔντερον τὰς ἰδίας χρείας ἐπιτελεῖν, καὶ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις. Σφόδρα δὲ μωρῶς ἀναστραφήσεται, ἐὰν τρόπον ἀνδριάντων τι, νομίζῃ τὴν μὲν ἐπιφάνειαν μόνην εἶναι ἀνθρωποειδῆ, οὐκέτι δὲ καὶ τὰ ἐν βάθει.* (Cfr. ed. nostr. Tom. XVII. pag. 278—281.) Porro cum sexcentis in locis dicat Origenes, similes nos post resurrectionem angelis evasuros, ac praesertim Tom. XVII. in Matth. (cfr. ed. nostr. Tom. IV. pag. 118.)

illuc impulsum fuisse dicerem, qui finem ponebat *ἐξομοίωσιν τῷ θεῷ*. Deum autem corpore licet carentem, forma globosa praeditum fingebat, quemadmodum et Xenophanes, ut est apud Ciceronem 4. Academic., et Laërtium in Platone, et Xenophane: ac proinde animis finem suum adeptis sphaericam formam tribuere cogebatur. Sed Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 3. verba Origenis recitat e libro 3. *περὶ ἀρχῶν* cap. 6. num. 1., quibus homines ait corpora idcirco deposituros, ut Deo similes sint, juxta illud Servatoris: »»Ut[1]) quomodo ego et tu unum sumus, sic et isti in nobis unum sint.«« Demum sic ait: »E duobus alterum suscipere cogimur, ut aut desperemus similitudinem Dei, si eadem semper sumus corpora habituri; aut si beatitudo nobis ejusdem cum Deo vitae promittitur, eadem, qua vivit Deus, nobis conditione vivendum est.« Tum Hieronymus: »Ex quibus omnibus approbatur, quid de resurrectione sentiat.« Deum plane incorporeum, ut est, ita esse putabat Origenes, ac ideo omni figura carere: qui ergo globosa corpora habituras animas reri potuit, quas similes futuras putabat Deo, quem corpore ac figura carere arbitrabatur? Itaque libr. II. de Princip. cap. 10. num. 2. quosdam impugnans Haereticos, qui resurrectionem funditus tollebant: »Requiremus,« inquit, »ab iis, si possunt nobis spiritualis corporis habitum demonstrare atque describere:

---

num. 30., ubi ait: *Ἐγὼ δ' οἶμαι διὰ τούτων δηλοῦσθαι, ὅτι οὐ μόνον κατὰ τὸ μὴ γαμεῖν, καὶ τὸ μὴ γαμεῖσθαι, ὡς οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι γίνονται οἱ καταξιούμενοι τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως· ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ μετασχηματιζόμενα αὐτῶν τὰ σώματα τῆς ταπεινώσεως γίνεσθαι τοιαῦτα, ὁποῖά ἐστι τὰ τῶν ἀγγέλων σώματα, αἰθέρια, καὶ αὐγοειδὲς φῶς·* sequitur corpora hominum post resurrectionem sphaerica fore sensisse.

[1]) Cfr. ev. Joann. XVII, 21.

quod utique nullo modo facere poterunt.« Vides inconstantiam hominis, animis suscitatis corpora detrahentis nonnunquam, nonnunquam affingentis, nec pro certo habentis ecquamnam illa figuram habitura sint.

X. Scribit Origenes Tom. XVII. in Matth. num. 33., neminem a mortuis iri suscitatum, qui in hac vita non decertaverit. Verba haec sunt: *Εἰ*[1]) *οὖν ἐν τῇ μακαριότητι οἱ γέρως ἀξιούμενοι διὰ τὸν ἐνεστηκότα αἰῶνα, ἐν ᾧ καλῶς ἐβίωσαν, ἐν ἐκείνῃ ἔσονται τῇ ζωῇ, καὶ οὐδεὶς τῶν μὴ ἀγωνισαμένων ἐνταῦθα καταξιοῦται τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως, δηλονότι ὧν ἐνταῦθα διὰ γένεσιν χρεία ἦν, ταῦτα οὐκ ἔσται ἐκεῖ.* Quod si quis colliget inde, resurrectione privandos impios Origenem existimasse, abunde is sese a Pamphilo confutatum intelligat, vel ab ipso potius Origene in eo loco, quem e libro ipsius 28. in Esaiam profert Apologiae auctor, quo justos et impios a mortuis suscitandos declarat; duplicem autem futuram resurrectionem, primam alteram justorum, alteram secundam impiorum, juxta illud Joannis Apocal. XX., 6. »»Beatus et sanctus, qui habet partem in resurrectione prima: in his secunda mors non habet potestatem:«« non ita ut illa tempore prior sit ista, sed modo et ratione. Ex hoc enim Joannis commate dividendae resurrectionis occasionem arripuisse eos verisimile est, de quibus Gennadius libr. de dogmat. cap. 6. »Erit resurrectio mortuorum omnium hominum, sed una et insimul et semel: non prima justorum, et secunda peccatorum, ut fabula est somniatorum, sed una omnium.« Hanc autem fore resurgendi rationem definit Origenes: unumquemque, prout sese in vita gesserit, crassius subtiliusve a Deo corpus accepturum. »Sane,« inquit libr. 2. de resurrect., »qualis fuerit uniuscujusque praeparatio in hac vita, talis erit et resurrectio ejus. Qui beatus hic vixerit, corpus ejus

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. IV. pag. 160.

in resurrectione diviniore splendore fulgebit, et apta ei mansio beatorum tribuetur locorum. Huic vero, qui in malitia consumserit tempus sibi vitae praesentis indultum, tale dabitur corpus, quod sufficere et perdurare possit in poenis,« etc. Iterantur eadem libr. 2. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 3., et cap. 10. num. 2. 3., et libr. 3. cap. 6. num. 4., ubi ad cetera illud adjicit, postquam adeo res redierint, ut omnia unum sint, sicut Pater et Filius unum sunt, tum desituram illam corporum diversitatem. Cum ergo resurrectione privatum iri impios dixit Origenes, resurrectionem illam intellige, quae damnationi opponitur. Ita Lactantius libr. 7. divin. institut. cap. 21. »Tunc quorum fuerit probata justitia, ii praemium immortalitatis accipient: quorum autem peccata et scelera detecta fuerint, non resurgent; sed cum impiis recondentur in easdem tenebras, ad certa supplicia destinati.« Duplici quippe modo accipi potest resurrectio, vel pro reditu ad vitam, et nova corporis ac animae conjunctione, vel pro vitae aeternae acquisitione: priore modo omnes homines ex aequo resurgent, posteriore justi duntaxat. Expositionem hanc confirmat alter Origenis locus e Tom. XIII. in Matth. XVIII. num. 21. *Οἱ*[1]) *γὰρ ὄντες ἐν τῷ σκήνει*[2]) *ἅγιοι στενάζουσι βαρούμενοι ἀπὸ τοῦ τῆς ταπεινώσεως σώματος, καὶ πάντα πράττουσιν, ἵνα ἄξιοι γένωνται εὑρεθῆναι ἐν τῷ τῆς ἀναστάσεως μυστηρίῳ· ὅτε μετασχηματίσει*[3]) *ὁ θεὸς, οὐ πάντων τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως, ἀλλὰ τῶν Χριστῷ γνησίως μαθητευομένων, εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον*[4]) *τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ.* In resurrectionis mysterio inveniri nos dicit, quando corpus nostrum mortale glorioso Christi corpori simile Deus efficiet: quod beneficium non ad omnes homines, sed ad

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 251.
[2]) Cfr. II Cor. V, 4. [3]) Cfr. Philipp. III, 21.
[4]) Cfr. Philipp. III, 21.

sanctos tantummodo pertinebit. Confirmat et alter ille e Comment. in Psalm. 1. recitatus ab Epiphanio Haer. 64. cap. 10. et 12., quo simpliciores quosdam, fretos illo Davidico: »»Ideo [1]) non resurgent impii in judicio:«« resurrectione aut judicio dignandos a Deo malos negare ait, non satis aperte indicantes, quid resurrectionem aut judicium esse arbitrentur.

XI. Ceterum ut alias fere semper, ita in his quoque de resurrectione quaestionibus Platone magistro usus est Adamantius. Futurum quippe ajebant Platonici, ut animae olim

incipiant [2]) in corpora velle reverti,

easque in corpora a prioribus diversa fore revocandas. Tertullianus libro de resurrect. carnis, cap. 1. »Platonici immortalem animam e contrario reclamant: imo adhuc proxime etiam in corpora remeabilem affirmant, etsi non in eadem.« Legendus Plato lib. 10. de republ., ubi ex Heri Pamphylii persona, animae statum post mortem, poenas, μετεμψύχωσιν, et immortalitatem describit. Sed multo magis in Phaedone, quo materiam illam exhaurit. Legendus quoque Augustinus lib. XXII. de Civit. Dei, cap. 26. et 27.

XII. Sed ne solitum Origeni nostro desit officium, si quae in ejus patrocinium praeter superiora colligi possunt, paucis comprehendamus. Sua primum illi in hujus argumenti tractatione favet inconstantia, quae cum ex superioribus satis manifesta est, tum ex eo etiam, quod de fine rerum disputans, et utrum in corpore, an extra corpus suprema beatitate fruituri simus inquirens, triplicem opinionem unicuique pro libitu persequendam proponit libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. num. 7., quem locum repetit Hieronymus epistol. 59. ad Avit. cap. 2. Caput

---

[1]) Psalm. I, 5.

[2]) Cfr. Virgil. Aeneid. lib. VI. vers. 751.

quoque sextum libri primi de Princip. eandem Origenis fluctuationem testatur; nam postquam duplicem de statu beatorum sententiam exposuit, quarum prior interituram corporum naturam definit, et a qua sese alienum profitetur, alia naturam corpoream in modum aetheris expurgatum iri tradit, tandem sic concludit num. 4. »Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus, et si qui ejus per Christum, et Spiritum sanctum amici sunt.« Pari prope modo consimilis argumenti disputationem claudit libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 2. Prodest quoque ad excusandum eum Rufini [1]) responsio, pertendentis errores istos circa resurrectionis materiam scriptis ipsius ab Haereticis fuisse adspersos. Verba ejus sunt: »Vel iterum de resurrectione carnis, qui tam evidenter pronuntiavit naturam carnis in coelum adscendisse cum Verbo Dei, atque inibi coelestibus apparuisse virtutibus, novum et admirandum iis [2]) sui visum praebentem, possibile erat, ut hanc iterum non esse salvandam diceret?« At inde tamen praecipuum sibi arcessit Origenes praesidium, quod sua aetate nondum quaestiones illae fuerant ab ecclesia dijudicatae; quo factum est, ut, dum eum a veritatis norma deflexum revocare satagit Methodius, a vero ipse deerraverit, et alii quoque non sine offensione in hac quaestione versati sint, ut ostendimus supra; et Hieronymus velut titubans materiam hanc tractaverit epistol. 61. ad Pammach. cap. 13., ait quippe: »Ergo, inquies, et nos post resurrectionem comesuri sumus? Nescio; non enim scriptum est: et tamen si quaeratur, non puto comesuros.« Quae caussa est, cur suam de resurrectione declaraturus sententiam Origenes, retinendam Veterum opinionem pronuntiaverit, quia nimirum quantumvis absona ejus dogmata suos tamen auctores et patronos habuere.

---

[1]) Cfr. Rufini lib. de adulterat. libror. Origenis.

[2]) Ed. Ruaei: »ei«

XIII. Ex supra dictis subvertitur Methodii ratiocinatio, qua hoc Origenis pronuntiatum confutare aggressus est, peccatorum omnium caussam ad corpus referri. Ait quippe Methodius contraria sibi loqui Origenem; cum enim animam citra corpus peccasse, et propter peccatum scorteis tunicis vestitam fuisse, tunicasque illas corpora ipsa esse concesserit; nunc sibi ipsum repugnare, cum corpus caussae esse dicit, cur anima peccet. Origenianae doctrinae connexionem non vidit Methodius. Diximus enim supra, corporeas animas vel incorporeas appellasse Adamantium, crassiorum vel tenuiorum corporum ratione, cum revera corporeas esse, et Deum unum incorporalem censuerit. Idem animas pro peccatorum gravitate graviora subire corpora asseruit. His neutiquam repugnat illud, animas a corporibus suis trahi in vitia: et cum nunquam corpore cariturae sint, futuros semper beatitudinis et damnationis circuitus; et antequam humanis adstrictae essent membris, in peccata tamen fuisse prolapsas, ac meritas, cur e subtilioribus corporibus in spissiora demergerentur. Atque ita commune aliquid habet Origenes cum Porphyrio, qui dicebat: »ut beata sit anima, corpus omne esse fugiendum.« Sed ut communia quaedam cum Porphyrio sit locutus, penitus tamen diversa sensit.

Notandum porro auctorem dialogi de recta in Deum fide, qui sub Origenis nomine prodiit, Marinum Bardesianistam inducere haec dogmata propugnantem: hominem sola anima constare; animam scelere admisso, tunicis pelliceis, hoc est corpore, tanquam vinculo ac compede fuisse constrictam, atque inde a Jeremia vinctos nos appellari; ac animo malorum omnium caussam esse corpus: Adamantium autem haec ipsa impugnantem, et hominem, corpore licet et anima constet, animam tamen in Scripturis vocari demonstrantem, eademque Marino regerentem, quae apud Epiphanium Origeni Methodius opposuit.

QUAESTIO DECIMA.

DE POSTREMO IUDICIO.

I. Exploratur placitum Origenis de rebus supremo Dei arbitrio judicandis: II. et de ratione ac loco judicii postremi.

I. Mortuorum resurrectionem supremum Dei judicium excipiet. Quo cum ulciscenda scelera, mercede autem donanda sint recte acta et virtutes, idcirco statura opinatus est Origenes, quaecunque vel recte vel male agendo praemia, vel supplicia promereri possunt. Superius autem ostendimus angelis ipsum, sideribus, ac elementis bene vel male agendi potestatem affinxisse. »Futurum est,« inquit Homil. IV. in Ezech. num. 1., »ut in die judicii non solum homo, sed etiam universa conditio judicetur:« »»Omnis [1]) quippe creatura congemiscit et condolet.«« Tum in hunc rerum judicandarum censum conjicit angelos, coelum, quaeque supra et infra coelum sunt, terram ipsam, et aërem. Qua de opinione late disseruimus, cum de angelis et de sideribus ageremus. Quinam praeterea in judicium sistendi sint, ignorari declarat: »Utrum autem omnes gentes,« inquit Tractat. XXXIV. in Matth. num. 70., »ab omnibus, quae in omnibus generationibus fuerint, aut illae tantum, quae in consummatione fuerint derelictae, aut illae tantum, quae crediderunt in Deum per Christum; et ipsae utrum omnes, an non omnes, non satis est manifestum.« De eodem etiam ambigit Tractat. XXX. in idem Evangelium num. 51. At in veram tamen et orthodoxam sententiam videtur concedere libr. II. in epist. ad Rom. num. 4., (si quae Rufini interpretationi fides habenda est), omnesque omnino

---

[1]) Cfr. Rom. VIII, 22.

homines in supremo illo διαδικασμῷ judicandos agnoscere. »Requiritur sane,« inquit, »a quibusdam, cur dies hic, de quo superius bibliothecas propheticas movimus, in fine mundi statutus sit, ut omnes, qui ab initio saeculi usque ad finem ipsius defuncti sunt, ad hunc ultimum diem judicandi reserventur.«

11. »Item tractandum est, utrum in loco futurus est Salvatoris adventus in [1]) gloria, an alteram expositionem debemus exquirere. Quis enim erit locus ille, ut capiat in uno adspectu et omnes angelos venientes cum Christo, et omnes gentes illic congregatas? Et de sede gloriae ejus quid est dicendum? Putas, corporale aliquod subsellium erit, an etiam hoc opus habet interpretatione subtiliore?« Haec scribit Origenes Tractat. XXXIV. in Matth. num. 70., de loco et modo judicii postremi ambigens; ac respondet postmodum tum adventurum Christum, cum universis hominibus sese cognoscendum dabit, »ante oculos mentis eorum jam non fidei aut diligentiae alicujus inquisitione repertus, sed ipsius divinitatis suae manifestatione praelatus:« et cum peccata sua ac virtutes unusquisque manifesto intuitu perlustrabit; atque eo pacto eventurum illud: »»Congregabuntur [2]) ante eum omnes gentes.«« Nec certum aliquem ultimae huic disceptationi locum addicit, sed »Ubique,« inquit, »futurus est Christus, et ipse in conspectu omnium erit ubique, et omnes ubique erunt in conspectu ipsius; et sic constituentur ante sedem gloriae ejus, hoc est, ante regnum ejus, et potestatem dominationis ipsius:« et paulo post: »Sic erunt ante eum, ut non localiter audiamus omnes gentes fieri ante eum.« Similia jactantur libr. IX. in epist. ad Rom. num. 41., ubi a sacris scriptoribus usurpata dicitur judiciorum humanorum forma, quo judicium illud extremum

---

[1]) Edd. Huetii: »in gloriam.«

[2]) Cfr. Matth. XXV, 32.

Christi dilucidius explicaretur. »Declarari videmus,« inquit, »ex omnibus certissime futurum esse judicium Dei, cujus species ut notior hominibus fieret, judicandi forma ex iis, quae inter homines geruntur, assumta est:« atque ita metaphorice vult intelligi excelsum illud Christi tribunal, et reliquum tremendi illius diei apparatum, illudque duntaxat tenendum: »Judicem omnium Christum natura et majestate cunctis [1]) eminentem introspicere corda, et conscientiam singulorum, manifestare occulta, et obtecta revelare, ut et bonis actibus laudem tribuat, et mali poenam, quam merentur, accipiant.« Nempe allegoriis suis sincerum illud dogma corrupit, »Quod in confessione ac professione tenet omnis ecclesia Dei veri, (ait Augustinus lib. XX. de civit. Dei cap. 1.), Christum de coelo esse venturum ad vivos et mortuos judicandos;« non modo per vim et majestatem suam omnia complentem, mentesque omnium collustrantem, et in actorum suorum memoriam retorquentem; sed corpore praesentem, et homines universos in unum adducentem, et suprema ac decretoria sententia res hominum componentem. At hic quoque meminerimus, nondum certis finibus ecclesiam has quaestiones tunc temporis sepsisse.

QUAESTIO UNDECIMA.

DE POENIS ET PRAEMIIS.

I. Origenis opinio ex ipsius principiis summatim deducitur. II. Eadem deinde fusius ipsius verbis declaratur. Ac primum de poenis. Omnes homines igne examinandos fore sensit: III. deinde in varia loca pro meritis dimittendos; IV. ac torquendos. V. Quales poenas futu-

[1]) Edd. Huetii: »ceteris.«

ras arbitratus sit; quid ignem aeternum. VI. Ecquas praeter ignem poenas mortuis infligendas decreverit. VII. Ex his variae adversus eum criminationes. VIII. Sed sui tamen ei non desunt adstipulatores, suaque defensio. IX. De praemiis agitur, et in quo positam sanctorum beatitatem voluerit Origenes, explicatur. X. Recensentur varii gradus, per quos ad eam perveniri sensit. XI. De loco, quo animas sanctorum conquiescere docuit, disputatur: nempe de coelo novo, et terra nova; XII. ac de Paradiso. XIII. Unde haec transtulerit, exquiritur. XIV. Hinc in Patrum multorum reprehensiones incurrit. XV. Sed aliqua tamen in ejus excusationem afferri possunt. XVI. Utrum et quomodo poenis damnatorum finem impositum iri, et omnia unum in Deo per *ἀποκατάστασιν* futura ratus sit. XVII. Non alias poenas quam purgatorias admisit. XVIII. Quid sit, juxta Origenem, novissima [1]) inimica mors, deque daemonum poenis quaeritur. XIX. Utrum beatitatis quoque futurae spatium terminis circumscripserit. XX. Horum dogmatum fontes reserantur. XXI. Propter illa a Patribus graviter reprehensus est. XXII. An fuerit in haeresi Chiliastarum. XXIII. Nonnulla Origeni defendendo adducuntur. XXIV. Nonnunquam solius diaboli poenas fore aeternas asseverat. XXV. Ab Origeniana super poenis damnatorum opinione Patres aliquot non multum recedunt. XXVI. Investigatur significatio vocis, *αἰώνιος*.

I. Postremo Dei arbitrio dijudicatis hominum rebus, sua quemque praemia, suae poenae prosequentur. In cujus rei tractatione tantum sibi permisit Origenes, ut non aliam ob causam majores in se querelas concitarit; nam et quales poenae ac praemia, et quanta futura sint, pervestigans, in absurdas opiniones prolapsus est, dum falsis

---

[1]) I Cor. XV, 26.

doctrinae suae principiis dogmata haec quoque accommodat. Diximus enim jam saepe putasse illum, mentes rationis compotes pro meritorum suorum mensura ac modo variis adjungi corporibus; subtilioribus, si recte se gesserint; sin secus, gravibus et crassis: easdemque quemlibet statum adeptas, arbitrii sui libertate ad bene vel male agendum frui, ac perpetuos esse proinde a supernis ad inferiora lapsus et reditus. Inde sequitur certum nullum beatitatis futurum statum, nullum miseriae; semperque vel in felicitate, vel in poenis futuros progressus, aut regressus, prout in vitio animae, vel in virtute profecerint; ac damnatorum idcirco poenas et beatorum gaudia neutiquam fore sempiterna.

II. Opinionis istius partes singulas si subtilius persequi velimus, et non ex Origenianae doctrinae connexione, sed ex ipsis Adamantii verbis aestimare singula, et quaecunque praeterea in id argumentum disseruit colligere, res erit scilicet in proclivi. Primum itaque homines omnes igne examinatum iri definit: sed ita tamen, ut illaesi et illibati praetereant sancti; impiorum vero noxae et vitia flammis excoquantur. »Veniendum est ergo,« inquit Homil. 6. in Exod. num. 4., »omnibus ad ignem; veniendum est ad conflatorium: sedet [1]) enim Dominus, et conflat, et purgat filios Juda. Sed et illuc cum venitur, si quis multa opera bona, et parum aliquid iniquitatis attulerit, illud parum tanquam plumbum igni resolvitur ac purgatur, et totum remanet aurum purum. Et si quis plus illuc plumbi detulerit, plus exuritur, ut amplius decoquatur, ut et si parum aliquid sit auri, purgatum tamen resideat. Quod si aliquis illuc totus plumbeus venerit, fiet de illo hoc, quod scriptum est:« »»Demergetur [2]) in profundum, tanquam plumbum in aqua validissima «« Et Homil. III. in Psalm. XXXVII. num. 1.

---

[1]) Cfr. Malach III, 3. [2]) Cfr. Exod XV, 10

»Certum est, quia manet nos ignis ille, qui praeparatus est peccatoribus, et veniemus ad illum ignem, in quo »»uniuscujusque [1]) opus quale sit, ignis probabit.«« Et, ut ego arbitror, omnes nos venire necesse est ad illum ignem. Etiamsi Paulus sit aliquis, vel Petrus, venit tamen ad illum ignem. Sed illi tales audiunt: »»Etiam [2]) si per ignem transeas, flamma non aduret te.«« Si vero aliquis similis mei peccator sit, veniet quidem ad ignem illum, sicut Petrus et Paulus, sed non sic transiet, sicut Petrus et Paulus.« Ac illius transitus discrimen Hebraeorum, Aegyptiorumque per mare rubrum transitus comparatione explanat: adductus scilicet his Pauli I. Cor. III, 13. »»Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit.«« Et Hom. XIV. in Luc. »Ego puto, quod et post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluente nos atque purgante; nemo enim absque sordibus resurgere poterit; nec ullam posse animam reperiri, quae universis statim vitiis careat.« Et libr. V. contra Celsum num. 15. Epicureum hunc confutans, qui receptam apud Christianos de mundi conflagratione opinionem irridebat, dicit ignem universo mundo inferri: *Εἰκὸς δ' ὅτι καὶ ἑκάστῳ τῶν δεομένων τῆς διὰ τοῦ πυρὸς δίκης ἅμα καὶ ἰατρείας, καίοντος μὲν καὶ οὐ κατακαίοντος τοὺς μὴ ἔχοντας ὕλην δεομένην ἀναλοῦσθαι ὑπ' ἐκείνου τοῦ πυρός· καίοντος δὲ καὶ κατακαίοντος τοὺς ἐν τῇ διὰ τῶν πράξεων, καὶ λόγων, καὶ νοημάτων τροπικῶς λεγομένῃ οἰκοδομῇ ξύλα, χόρτον, ἢ καλάμην οἰκοδομήσαντας.* Cum ait ergo libr. VIII. in epist. ad Rom. num. 12., quicunque Verbo Dei purgatus non fuerit, hunc igne excruciatum iri; igne quoque lustratum, sed non adustum iri intelligit, qui Verbo Dei fuerit purgatus.

At Homilia tamen in Lucam XXIV. eos tantum igneo flumine a Christo baptizandos affirmat, qui aqua et spi-

---

[1]) I Cor. III, 13. [2]) Jesai. XLIII, 2.

ritu fuerint baptizati, et purgatione eguerint. E contrario vero Homil. II. in Jerem. num. 3. sanctos dicit Spiritu sancto a Jesu baptizari, scelestos vero igne. Homilia autem XXV. in Num. num. 6. unumquemque purgatione indigere ait, »sed mystica haec esse et ineffabilia. Quis enim nobis,« inquit, »enarrare poterit, quae sint purificationes quae parentur Paulo, vel Petro, vel aliis horum similibus?« Ceterum mentem Origenis parum assecuti sunt Sixtus Senensis et Genebrardus, verba ejus referenda censentes ad ignem ultimae conflagrationis, qui electos quosdam nondum satis purgatos lustrabit, reprobos vero omnes apprehendet: nam ne sanctissimos quidem, Petrum puta, vel Paulum, hoc igne futuros immunes Adamantius arbitratur.

III. Igne hoc probati homines varia loca pro meritis ex decreto Origenis sortientur, alii infernum, variaque inferni loca, et mansiones; et quemadmodum terrena haec loca mentibus e coelesti domicilio propter peccata deturbatis pro inferno habentur, ita hominibus e terra digressis et scelere contaminatis inferiorem assignari sedem, quae Infernus appellatur. *Τάχα δὲ*, inquit cap. 1. Philoc., *ὥσπερ οἱ ἐντεῦθεν κατὰ τὸν κοινὸν θάνατον ἀποθνήσκοντες, ἐκ τῶν ἐνταῦθα πεπραγμένων οἰκονομοῦνται, εἰ κριθεῖεν ἄξιοι τοῦ καλουμένου χωρίου ᾅδου, τόπων διαφόρων τυγχάνειν κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν ἁμαρτημάτων· οὕτως οἱ ἐκεῖθεν, ἵν᾽ οὕτως εἴπω, ἀποθνήσκοντες εἰς τὸν ᾅδην τοῦτον καταβαίνουσι κρινόμενοι ἄξιοι τῶν τοῦ παντὸς περιγείου τόπου διαφόρων οἰκητηρίων βελτιόνων, ἢ χειρόνων.* Quae sic a Rufino reddita sunt libr. IV. *περὶ ἀρχῶν* cap. 2. num. 23. »Fortassis enim sicut hi, qui de hoc mundo secundum communem mortem istam recedentes pro actibus suis et meritis dispensantur, prout digni fuerint judicati, alii quidem in locum, qui dicitur Infernus, alii in sinum Abrahae, et per diversa quaeque vel loca, vel mansiones: ita etiam

ex illis locis velut illic, si dici potest, morientes, a superis in[1]) hunc Inferum descendunt. Nam ille Inferus, ad quem hinc morientium animae dicuntur, credo, ob hanc distinctionem Infernus inferior a Scriptura nominatur in Psalmis: « »»Quia[2]) liberasti animam meam ex Inferno inferiori «« Quae ab Hieronymo quoque epistolae 59. ad Avitum, cap. 1. inserta sunt. Quoniam autem Infernum Christus tenebras exteriores nonnunquam appellat, inde fit, ut eas extra mundum Adamantius ableget Tract. XXXIII. in Matth. num. 69. »Quoniam legimus,« inquit, »aliquem, qui fuit ante nos, exponentem de tenebris abyssi, et dicentem, quoniam abyssus est extra mundum foris, et tenebrae. Consideremus ergo, si potest vera esse expositio ejus, ut quidam quasi indigni toto mundo in abyssum illam, quam ille exposuit, foras ejiciantur, in qua sunt tenebrae, nemine eas illuminante, cum sint extra totum mundum.« Sed alibi tamen aliter tenebras exteriores exponit, ut mox ostendemus. Homilia autem 1. in Genes. num. 1. abyssum illam, cui in rerum initio tenebrae incubabant, eam esse scribit, in quam diabolus, ipsiusque angeli mittendi sunt.

IV. Assignatis locis ac sedibus suis redditos homines poenae ac supplicia pro scelerum modo torquebunt. Ait enim libr. 1. περὶ ἀρχῶν cap. 6. num. 3. »Interim tam in his, quae videntur, et temporalibus saeculis, quam in illis, quae non videntur, et aeterna sunt, omnes isti pro ordine, pro ratione, pro modo, et meritorum dignitatibus dispensantur, ut alii in primis, alii in secundis, nonnulli etiam in ultimis temporibus, et per majora ac graviora supplicia, nec non et diuturna, ac multis, ut ita

---

[1]) Edd. Huetii: »in hunc locum descendunt. Nam illis infernae hic morientium animae dicuntur. Credo ob hanc« etc.

[2]) Cfr. Psalm. LXXXVI, 13. (LXXXV.)

dicam, saeculis tolerata, asperioribus emendationibus reparati et restituti, eruditionibus primo angelicis, tum deinde etiam superiorum [1]) graduum virtutibus, et sic per singula ad superiora provecti, usque ad ea, quae sunt invisibilia et aeterna, perveniant, singulis videlicet quibusque coelestium virtutum officiis quadam eruditione in specie peragratis. Ex quo, ut opinor, hoc consequentia ipsa videtur ostendere, unamquamque rationabilem naturam posse ab uno in alterum ordinem [2]) transeuntem, per singulos in omnes, et ab omnibus in singulos pervenire, dum accessus profectuum, defectuumve varios pro motibus vel conatibus propriis unusquisque pro liberi arbitrii facultate perpetitur.« Prolixum locum describere necessum habui, quia ad Origenianae doctrinae enodationem, et sequentium intellectum confert.

V. Jam vero cujusmodi poenas futuras opinatus sit Origenes, videamus. Ignem illum aeternum, in quem capitali Christi decreto impii mittendi sunt, nihil aliud esse ratus est, quam conscientiae vermem. Consulatur caput X. libri II. de Princip. num 4., quo id argumentum excussit: ibi ait revocatam divina virtute, et ob oculos impii positam peccatorum memoriam, — juxta illud Pauli Rom. II, 15. 16 »»Inter se invicem cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus, in die, quum judicabit Deus occulta hominum —,«« mentem ejus stimulis pungere, ut sui ipsa sit accusatrix et testis; eamque adeo flammis ultricibus urere: ignis hujus escam esse admissas ante noxas, quas idcirco Apostolus ligna, foenum, et stipulam nominavit: hinc scriptum esse apud Jesaiam L, 11. »»Ambulate in lumine ignis vestri, et flamma, quam accendistis.«« »Per quos sermones,« inquit, »hoc videtur

---

[1]) Deest »superiorum« in edd. H.

[2]) Edd. Huetii: »ordinem transire, et per singulos« etc.

indicari,[1]« quod unusquisque peccatorum flammam sibi ipse proprii ignis accendat, et non in aliquem ignem, qui[2]) antea jam fuerat accensus ab alio, vel ante ipsum substiterit, demergatur.« Quaerit deinde num. 5., an praeter illos, vel irae, vel furoris, vel insaniae, vel moeroris ignes, quibus impii cum in hac vita torti fuerint, in futura quoque torquebuntur, aliqua generali poena post mortem puniendi sint. Deinde dicit eo cruciatu affectum iri animam, ab ordine atque harmonia, ad quam fuerat a Deo condita, divulsam, quo afficitur corpus, cum membra soluta compage distrahuntur: »Quae,« inquit, »animae dissolutio atque divulsio, cum adhibiti ignis ratione fuerit explorata, sine dubio ad firmiorem sui compagem instaurationemque solidatur.« Praeterea num 6., quemadmodum curandis morbis ferrum et ignis saepe adhibentur, ita conjectat »medicum nostrum Deum volentem diluere vitia animarum nostrarum, quae ex peccatorum et scelerum diversitate collegerant, uti hujuscemodi poenalibus curis; insuper etiam ignis inferre supplicium his qui sanitatem animae perdiderunt.« Idem lib. 5. contr. Cels. non aliud quidquam per ignes intelligere docet eos, quos Scriptura stultos mundi appellat, *ἢ τὴν διὰ φόβον καὶ φαντασίας τῶν κολάσεων ἀποστροφήν, καὶ τῶν πολλῶν κακῶν ἀποχήν.* Tale illud e Tract. 34. in Matth. num. 72. »Qui autem recedunt ab Jesu, decidunt in ignem aeternum, qui alterius generis est ab hoc igne, quem habemus in usu. Nullus enim ignis inter homines est aeternus, sed nec multi temporis; exstinguitur enim cito. Aeternus autem ignis est ille, de quo et Esaias dicit in fine prophetiae suae:« »»Vermis[3]) eorum non morietur,

---

[1]) Edd. Huetii: »indicari, peccator ut flammam sibi« etc.

[2]) Edd. Huetii: »qui ante fuerat« etc.

[3]) Jesai. LXVI, 24. — Edd. Huetii: »exstinguitur«

et ignis eorum non exstinguetur.«« Simili igne uri daemones asseverat Homil. XXVII. in Num. num. 8., nempe cum homines a vitiis ad meliora conversos cernunt, tum vero acerbissimas eos sufferre poenas, et meritis ignibus exardescere.

Alias ignem peccata exedentem[1]) et absumentem, Deum ipsum esse vult, propter hoc Deuteron. IV, 24. »»Dominus Deus tuus ignis consumens est.«« Inde Homilia in Jerem. II. num. 2. et XVI. num. 5. et 6. igne hoc ligna, foenum, et stipulam, Christi fundamento superstructa, opera nempe peccati narrat absumi, postquam anima fuerit a corpore sejuncta: aurum vero, argentum, et gemmas, virtutes scilicet, et recte acta, illibata et intacta servari. At libr. 1. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. num. 2. alio detorquet locum hunc Deuteronomii, nec pro futurae vitae purgatione accipit, sed pro praesentis hujus gratia mentibus humanis a Deo infusa. »Quid enim,« inquit, »consumet Deus secundum hoc, quod ignis est? Num quidnam putabitur consumere materiam corporalem, ut est lignum, vel foenum, vel stipula; et quid in hoc dignum de Dei laudibus dicitur, si Deus ignis est hujusmodi materias consumens? Sed[2]) consideremus, quia Deus consumit quidem et exterminat, sed consumit malas mentium cogitationes, consumit gesta turpia, consumit desideria peccati, cum se credentium mentibus inserit, et eas animas, quae Verbi ejus ac Sapientiae efficiuntur capaces, una cum Filio suo inhabitans, secundum quod dictum est: »»Ego[3]) et Pater veniemus, et mansionem apud eum faciemus:«« omnibus eorum vitiis passionibusque

---

[1]) Ed. R. male: excedentem.

[2]) Edd. Huetii: Sed si consideremus, quia Deus consumit quod exterminat, si consumit etc.

[3]) Cfr. ev. Joann. XIV, 23.

consumtis, purum [1]) sibi eas, seque dignum efficit templum.«« Ita et Lib. II. in Cantic. Canticor. »»Denique ob hoc Deus noster ignis [2]) dicitur esse consumens, et nihilominus lux, [3]) in quo tenebrae non sunt. Lux sine dubio justis, et ignis efficitur peccatoribus, ut consumat in iis omne quod in anima eorum corruptibilitatis aut fragilitatis invenerit: nec aliter Homil. 1. in Ezech. num. 12. et 13. Animam ceteroquin ignibus attingi et exuri non posse statuit libr. VI. contr. Cels. num. 71. *Ἡμεῖς δὲ ἀσώματον οὐσίαν οὐκ ἴσμεν ἐκπυρουμένην, οὐδ᾽ εἰς πῦρ ἀναλυομένην τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν, ἢ τὴν ἀγγέλων, ἢ θρόνων, ἢ κυριοτήτων, ἢ ἀρχῶν, ἢ ἐξουσιῶν ὑπόστασιν.*

Nonnunquam tamen supremam mundi conflagrationem igne hoc denotari putat, eoque hominum peccata exuri et purgari. Legatur in libro V. contr. Cels. num. 15. locus ille, quo impurum hunc philosophum futuram mundi conflagrationem negantem refellit: ostendit enim incendio hoc homines universos lustratum iri, illaesis tamen iis, in quibus opera peccati, idoneum scilicet igni huic pabulum, nulla reperientur; exustis vero aliis, qui noxas et scelera, ligna nimirum, foenum, et stipulam flammis exedenda collegerint. Quarto quoque operis ejusdem libro num. 20. et 64., mundum tradit nunc diluviis repurgari, nunc incendiis, *καὶ τάχα οὐ τὰ ἐπὶ γῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐν ὅλῳ τῷ κόσμῳ, δεομένῳ καθαρσίου, ὅταν πολλὴ ἡ κακία γένηται ἐν αὐτῷ.*

Utut ignem hunc intelligendum censet, nullam aliam praeterea noxiis hominibus inflictum iri poenam, licet illa pro peccatorum ratione diversis modis intendatur, vel remittatur, scribit in libro de Proverbiis Salomonis: »Ma-

---

1) Deest »purum« in edd. H.

2) Cfr. Hebr. XII, 29. coll. Deut. IV, 24.

3) Cfr. 1 Joann. I, 5.

nifestum est, quod una poena tam daemonum naturae, quam humano generi peccatorum a Domino praefinita sit illa, quam Dominus sua sententia designavit, dicens: »»Ite [1]) in ignem aeternum, qui paratus est diabolo et angelis ejus«« ostendens, quia eadem species poenarum peccatoribus, hominibus, et diabolo, et angelis ejus praeparata sit, licet in eadem poena diversa sit quantitas poenae. Alius enim gravius ac vehementius cruciatur pro magnitudine peccatorum; alius autem remissius, cujus leviora et faciliora peccata sunt.« Locum profert Pamphilus in Apologia.

VI. Saepius tamen aliis praeter ignem suppliciis homines castigari a Deo fassus est. Homilia XVIII. in Jerem. num. 15. majus aliquod gehenna ignis esse supplicium concludit ex eo, quod is sit gehennaę ignis reus, qui dixerit fratri suo: »Fatue: [2])« majus itaque impendere supplicium majorum criminum reis, puta adulteris; quod cujusmodi sit futurum in cor hominis non adscendisse. Libro VII. contra Celsum num. 5. scribit, animam insontem et puram, statim atque corpore exiit, ad puriora aetheris loca sublimem ferri: quaecunque vero noxia est, peccatis oppressam circa terram huc et illuc volutari; quasdam circa mortuorum sepulchra, inde spectra oculis hominum quandoque objici; alias alibi errare. E Platone transtulit commentum istud, ut alia pleraque, cujus ea est in Phaedone assertio, hominum corporeis rebus dum viverent implicitorum animas circa monumenta versari, quibus cum conspicabilis aliqua corporis pars etiamnum adhaerescat, hinc tenebricosas animarum imagines, adspectabiles exsistere. Eam nihilominus sententiam repudiat Tom. XXVIII. in Joann. num. 5., absurdumque esse decernit existimare animam, postquam corpore liberata est, mortuo assidere.

---

[1]) Matth. XXV, 41. [2]) Matth. V, 22.

Aliud praeterea supplicii genus notari putat his Lucae verbis, quibus futurum minatur Christus, ut imprudentem servum »»dividat,[1]) partemque ejus cum infidelibus ponat.«« Genus autem supplicii id esse putat, divisionem animae a Spiritu sancto; vel divisionem nobilioris partis animae, quae ad imaginem et similitudinem Dei facta est, ab ea parte, quae per liberi arbitrii lapsum deformata est; vel divisionem animae ab angelo tutelae suae praefecto. Sed et errorum tenebras et ignorantiae caliginem vult exprimi tenebris exterioribus, in quas mitti jubet[2]) eum rex, qui veste nuptiali non indutus in nuptiali convivio discumbebat; et servum nequam[3]) et pigrum, qui talentum sibi commissum in terram defoderat. Quo accedit Tractat. XXXIII. in Matth. num. 69. tenebras exteriores ita exponens: »Ubi nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis, nec est respectio Dei illic, sed quasi indigni speculatione Dei, qui talia peccaverunt, condemnantur in his, quae exteriores tenebrae appellantur: forsitan donec intellexerint,[4]) ut convertantur, et digni efficiantur exire ab iis.« Aliter tamen paulo post: »Consideremus ergo,« inquit, »si potest vera esse expositio ejus, ut exteriores tenebras illas intelligamus, ut quidam quasi indigni toto mundo in abyssum illam, quam ille exposuit, foras ejiciantur, in qua sunt tenebrae, nemine eas illuminante, cum sint extra totum mundum.«

Cujuscunque porro generis sint poenae, vehementius iis cruciatum iri corpora putat, quibus resurgentes induemur, utpote subtiliora et spiritualia, quam quae hac in vita gestamus; quemadmodum nudum corpus mollius est ad verbera, iisque acrius afficitur, quam si veste contegatur. Verba Origenis e Commentario in Psalm. VI. Pam-

[1]) Cfr. Luc XII, 46. [2]) Cfr. Matth. XXII, 13.
[3]) Cfr. Matth. XXV, 30.
[4]) Edd. Huetii: intellexerunt.

philus in Apologia recitavit. Denique Hieronymus in [1]) epistola 59. ad Avitum, cap. 1., scripsisse Origenem refert in fine libri primi περὶ ἀρχῶν, animam quandoque »pro dolore poenarum et ignis ardore, magis eligere ut brutum animal sit, et in aquis habitet, et fluctibus, ac corpus assumere hujus, vel illius pecoris«

VII. Multiplicem commemorata dogmata Origeni exprobrationem peperere. Inter alia objectum ei narrat Pamphilus in Apologetico, negasse illum scelestis inferenda supplicia; quod poenam sensus, ut vocant, videatur sustulisse, cum ignem aeternum interpretatus est perturbationes animi, et conscientiae stimulos. Eo spectant ista Hieronymi libr. III. in epist. ad Ephes. V, 6. »Quia igitur sunt plerique, qui dicunt, non futura pro peccatis esse supplicia, nec extrinsecus adhibenda tormenta, sed ipsum peccatum, et conscientiam delicti esse pro poena, dum vermis in corde non moritur, et in animo ignis accenditur, in similitudinem febris, quae non torquet extrinsecus aegrotantem, sed corpora ipsa corripiens punit, sine cruciatuum extrinsecus adhibitione, quos possidet.« Notat praeterea Hieronymus in epist. 59. ad Avit. cap. 1. et 3. et 4., Origenem dixisse animas pro criminum modo crassioribus hominum, vel jumentorum, vel etiam daemonum corporibus immitti, easdemque resipiscentes ad angelorum naturam redire: quod jam observavimus. Addit cap. 2., tormenta eum et ignem gehennae in conscientia peccatorum libro II. περὶ ἀρχῶν posuisse; quod iterat Apol. 2. cap. 1., et in Commentariis in epist. ad Ephes. cap. 5. et 6. Queritur quoque apud Augustinum Orosius in Commonitorio, jactare solitos Origenistas quosdam, »ignem aeternum, quo peccatores puniantur, non esse ignem verum, dicentes, dictum esse ignem propriae conscientiae punitionem; ac sic omnes peccatorum ani-

[1]) Ed. R. male in epistola 95.

mas post purgationem conscientiae in unitatem corporis Christi esse redituras.« Arguit item circuitus illos beatitudinis et damnationis sempiternos Augustinus Haer. 43. ad Quod vult deum, et libr. XXI. de Civit. Dei, cap. 17. At Nicetas Choniates libr. IV. Thes. orthod. fid. Haer. 31. dixisse ait Origenem, futurum ut anima tantisper in igne maneat, dum vitiorum sordibus expurgetur; at vermem tamen sine fine permansurum, nec unquam gehennam exstinctum iri, ut »hoc pacto stimuletur in posterum, refriceturque memoria divinae humanitatis in animis, quae a perennibus hisce suppliciis liberatae fuerint.«

VIII. Nihilominus tamen multorum consensione et patrocinio noster Origenes defenditur, suaque imprimis dubitatione, cum libr. 1. περὶ ἀρχῶν, initio capitis sexti, de rerum consummatione, deque poenis damnatorum, ac beatorum praemiis acturus sic praefatur: »Quae quidem a nobis etiam[1]) cum magno metu, et cautela dicuntur, discutientibus magis et pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus.« Et ita demum caput idem claudit: »Certius tamen qualiter se habitura sit res, scit solus Deus, et si qui ejus per Christum, et Spiritum sanctum amici sunt.« Pari quoque modo initio capitis sequentis haesitationem suam declarat. Id ne ipse quidem inficiatus est Hieronymus, cum epist. 59. ad Avit. cap. 1. Origenem de eodem argumento multa commentatum scripsisse tandem ait: »Haec juxta nostram sententiam non sint dogmata, sed quaesita tantum, atque projecta, ne penitus intractata viderentur.«

Ceterum in asserendo igne illo, qui justos in fine rerum itidem ut impios invasurus ab Origene fingitur, ipsi consentit Lactantius libr. VII. cap. 21. »Justos,« inquit, »cum judicaverit, etiam igni eos examinabit: tum quorum peccata vel pondere, vel numero praevalue-

[1]) Deest »etiam« in edd. H.

rint, [1]) praestringentur igni atque comburentur: [2]) quos autem plena justitia et maturitas virtutis incoxerit, ignem illum non sentient.« Hilarius quoque cap. 2. in Matth. »baptizatis in Spiritu sancto reliquum« esse dicit »consummari igne judicii;« atque ne hac quidem lege immunem fore putat beatam Virginem. Idem habet in Comment. ad Psalm. CXIX, 20. Ambrosius Serm. in Psal. XXXVII. »Igne ergo purgabuntur filii Levi, igne Ezechiel, igne Daniel:« et deinde: »Salvi erimus per fidem, sic tamen salvi quasi per ignem; etsi non exuremur, tamen uremur.« Quae sequuntur, ex Origene manifeste translata sunt: »Quomodo tamen alii remaneant in igne, alii pertranseant, docet nos divina Scriptura: nempe in mare rubrum demersus est populus Aegyptiorum, transivit ante populus Hebraeorum.« Igneam vero ejusmodi purgationem gladio flammeo circa ostium Paradisi circumacto et rotato significari ait Comment. in Psalm. 118. Et Hieronymus libr. 3. in Amos. VII, 4. sanctos et impios ignibus pariter expurgandos esse ait. Quibus omnibus praelusit Sibyllinorum Oraculorum scriptor libr. II.

Καὶ τότε δὴ πάντες διὰ αἰθομένου ποταμοῖο,
καὶ φλογὸς ἀσβέστου διελεύσονθ᾽· οἵ τε δίκαιοι
πάντες σωθήσοντ᾽, ἀσεβεῖς δ᾽ ἐπὶ τοῖσιν ὀλοῦνται
εἰς αἰῶνας ὅλους, ὁπόσοι κακὰ πρόσθεν ἔρεξαν·

et deinde:

Τοὺς δ᾽ ἄλλους, ὁπόσοις τε δίκη, καλά τ᾽ ἔργα μέμηλεν,
ἄγγελοι αἰρόμενοι διὰ αἰθομένου ποταμοῖο
εἰς φῶς ἄξουσι.

Ignem in conscientiae facibus et flagellis itidem ut Origenes constituit Ambrosius lib. VII. in Luc. cap. 14. iisdem fere ipsius verbis: »Ergo, inquit, neque corpora-

[1]) Edd. Huetii: praevaluerunt.
[2]) Ed. Ruaei: amburentur.

lium stridor aliquis dentium, neque ignis aliquis perpetuus flammarum corporalium, neque vermis est corporalis. Sed haec ideo, quia sicut ex multa cruditate et febres nascuntur, et vermes; ita si quis non decoquat peccata sua, velut quadam interposita sobrietate abstinentiae, sed miscendo peccata peccatis, tanquam cruditatem quandam contrahat veterum et recentium delictorum, igne aduretur proprio, et suis vermibus consumetur.« Hieronymus doctrinae huic alias satis infensus, in eam tamen benigne se gerit sub finem lib. XVIII. Comment. in Esaiam: »Vermis autem, qui non morietur, et ignis, qui non exstinguetur, a plerisque conscientia accipitur peccatorum, quae torqueat in suppliciis constitutos, quare vitio suo atque peccato caruerint electorum bono:« et paulo post: »Si quis igitur habeat in conscientia sua zizania, quae inimicus homo dormiente patrefamilias superseminavit, haec ignis exuret, haec vorabit incendium.« Minime quidem fidem his a se adjungi testatur; sed nec ea sibi improbari significat; nec sub aliena, sed sub sua ipsius persona proponit. Diversa vero est Augustini ratio, nam quamvis libr. XXI. de Civit. Dei, cap. 9. eorum opinionem reprobet, qui ignem damnatorum metaphorice sumunt, eumque corporeum fateatur libri ejusdem cap. 10, et libro XII, de Genes. ad liter. cap. 32. et 33. neget inferorum substantiam esse spiritualem; et ea, quibus animae corporibus exutae afficiuntur, doceat non esse corporalia, sed similia corporalibus: tamen libro XX. de Civit. Dei, cap. 16. ignem illum dicit se »cujusmodi, et in qua mundi vel rerum parte futurus sit hominem scire arbitrari neminem, nisi forte cui divinus Spiritus ostendit.« Capite 26. libri sequentis haec Apostoli 1. Cor. III, 13. »»Uniuscujusque opus quale sit, ignis probabit:«« et vers. 15 »»Ipse autem salvus erit, sic tamen quasi per ignem:«« significare putat angustias ac moerores, quibus homo percellitur, cum rebus animo suo praeter ac-

quum caris et complacitis orbatur: »Quod enim, inquit, sine illiciente amore non habuit, sine urente dolore non perdet.« Hoc quoque igne mortem notari conjectat, ecclesiae persecutiones, martyria; ac eum proinde ab aeterno hoc igne distinguit, in quem damnati Christi decreto mittendi sunt. At illud adverti omnino velim: »Post istius sane corporis mortem, donec ad illum veniatur, qui post resurrectionem corporum futurus est damnationis et remunerationis ultimus dies, si hoc temporis intervallo spiritus defunctorum ejusmodi ignem dicuntur perpeti, quem non sentiant illi, qui non habuerunt tales mores et amores in hujus corporis vita, ut eorum ligna, et foenum, et stipula consumantur: alii vero sentiant, qui ejusmodi secum aedificia portaverunt; sive ibi tantum, sive et hic et ibi, sive ideo hic ut non ibi, saecularia, quamvis a damnatione venialia concremantem ignem transitoriae tribulationis inveniant, non redarguo, quia forsitan verum est.« Nec levius in graecis scriptoribus positum Origeni praesidium est: Philo in libro *περὶ τῆς εἰς τὰ προπαιδεύματα συνόδου· Τὴν ἄδικον καὶ ἄθεον ψυχὴν φυγαδεύων ἀφ᾽ ἑαυτοῦ ποῤῥωτάτω διέσπειρεν εἰς τὸν ἡδονῶν καὶ ἐπιθυμιῶν καὶ ἀδικημάτων χῶρον. Ὁ δὲ χῶρος οὗτος προςφυέστατα ἀσεβῶν καλεῖται, οὐχ ὁ μυθευόμενος ἐν ᾅδου· καὶ γὰρ ὁ πρὸς ἀλήθειαν ᾅδης, ὁ τοῦ μοχθηροῦ βίος ἐστὶν, ὁ ἀλάστωρ, καὶ παλαμναῖος, καὶ πάσαις ἀραῖς ἔνοχος.* Corporeum quoque negat esse infernum Gregor. Nyssenus libr. de anima et resurrectione, quemadmodum ignem aeternum materia constare inficiatur Joannes Damascenus in fine libri IV. de orthod. fide, cujus tamen sententiam mollire conatur S. Thomas, ut est apud Sixtum Senensem Biblioth. lib. V. annot. 141. Ignem et vermem in scelerum memoria ponit Theophylactus in cap. IX. Marc. *Σκώληξ δὲ καὶ πῦρ κολάζοντα τοὺς ἁμαρτωλοὺς, ἡ συνείδησίς ἐστιν ἑκάστου, καὶ ἡ μνήμη τῶν πραχθέντων*

ἐν τῷ βίῳ τούτῳ αἰσχρῶν· ἥτις ὥσπερ σκώληξ κατα-δαπανᾷ, καὶ ὡς πῦρ φλέγει. Nicetas libr. IV. thes. orthod. fid. Haer. 31. Deum ignis illius nomine notari suspicatur, quia »vitium consumit, et in favillam convertit.« In statuendo inferorum loco extra mundi hujus metas Origeni suffragatur Chrysostomus Homil. XXXI. in epistol. ad Rom., gehennam in spatiis ab hoc mundo secretis statuens hoc argumento, quod regum carceres et metalla remota esse soleant. Suffragatur et Augustinus libr. XII. de Genes. ad lit. cap. 33. 34., cum inferos extra terram collocat; et libr. XX. de Civit. Dei cap. 16., cum ignorare se profitetur, in »qua mundi vel rerum parte futurus sit ignis ille.« Quamvis libr. II. Retract. cap. 24. sub terris hunc esse tandem concedat. Certe de loco et natura ignis hujus, licet nullum adhuc editum sit peculiare decretum, nedum Adamantii aetate, universae tamen consensus ecclesiae satis ostendit, quid unicuique tenendum sit. Denique Joannes Philoponus Christianus philosophus animas corporibus exemtas circa monumenta volutari cum Origene decrevit: nam hominem triplici instructum anima, vegetativa, sensitiva, et rationali prioribus duabus per mortem privari dixit, tertiam vero superesse; quae si sceleribus inquinata sit, expiandis iis spiritu tenui vestiri, in eoque commeritas poenas dare; alioquin incorpoream animam, corporeis rebus affici non posse: spirituale itaque istud corpus suppliciis torqueri; et in sepulchretis interim degere, váriisque indui formis, et vaporibus nutriri; eoque tandem absumto, tum demum expiatam animam absolvi, et in coelum ferri.

Nihil porro iterare attinet, quod suo jam disputavimus loco, ecquonam tempore daemonibus inferenda supplicia Origenes putaverit. Perspicuum enim fecimus nullas, ipsius opinione, poenas iis infligi, quoad postremo judicio in ignem aeternum conjecti sint; multosque e sanctis Patribus poenam, uti appellatur, sensus ab iis removisse

IX. Nunc quid de beatitate commentus sit, exploremus. Hanc in eo positam sensit, ut quisquis eam sit adeptus, unum cum Deo efficiatur, juxta illud Joann. XVII, 24. et 21. »»Pater quos dedisti mihi, volo ut ubi sum ego, et illi sint mecum; ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint.«« Ad id autem felicitatis culmen non statim putavit perveniri, sed per cognitionem primum et eruditionem, qua errorum et ignorantiae caligo discutitur; ac deinde per Dei similitudinem; et demum per intimam cum Deo conjunctionem et unitatem, qua supremum bonum continetur. Multis haec explicantur libr. II. de Princip. cap. 11. num. 3., et libr. III. cap. 6. num. 1. et seq.; nam priore loco ostendit Origenes comesturos sanctos »panem vitae, qui veritatis et sapientiae cibis nutriat animam, et illuminet mentem, et potet eam divinae sapientiae poculis....; quibus sapientiae escis nutrita mens ad integrum et perfectum, sicut [1]) in initio factus est homo, ad imaginem et similitudinem Dei reparetur.« Hinc unicuique a Deo insertum esse ait discendi amorem, qui tum explebitur, cum post diligenter quaesitam in hac vita veritatis notitiam, clariorem rerum perceptionem consequi promeruerimus. [2]) Multiplicem deinde rerum scientiam enumerat, qua tum mens illustrabitur, non simplici quidem et repentina collustratione, sed diversa, et pro mentis captu et progressu continenti successione impertita. Posteriore autem loco docet summum bonum, seu finem omnium, ad quem natura rationalis universa tendit, hunc esse, similem Deo, quoad ejus fieri potest, evadere; atque ex hac similitudine in melius proficientem animam unum jam fieri cum Deo, prout pollicitus est Christus Joann. XVII, 24. et 21., atque ita porro in fine omnia, et in

[1]) Ed. Ruaei: sicut ex initio.

[2]) Edd. Huetii: promeruimus

omnibus Deum futurum esse. Exponit postmodum, qui omnia [1]) et in omnibus Deus esse possit; nempe cum rationis pollens anima, omni vitiorum faece purgata, nihil aliud vel intelligere, vel sentire potest, quam Deum; nec amplius ex arbore scientiae boni et mali decerptos fructus degustare concupiscit, cum semper in bono sit, nec ei malum perpetrare promtum sit; eoqué tandem pacto finem reparari in principium, rerumque exitus initiis conferri, cum in illum statum restituetur anima, quem cum teneret, ligno scientiae boni et mali non egebat; tunc eam morti obnoxiam non futuram, detersum iri omnem malitiae sensum, Deumque vere futurum omnia in omnibus. Ad haec quale futurum sit spirituale illud corpus, quo circumvestiendi sunt beati, patefacit, [2]) splendidius nimirum et excellentius corporibus reliquis, quae sub adspectum cadere possunt; eo vero plus subtilitatis ac splendoris adepturum, quo ratione instructa anima plus meritis suis ac virtutibus poposcerit. Quaerit demum, utrum post rerum consummationem, cum Deus erit omnia in omnibus, idem erit corporum omnium fulgor et gloria; respondetque summum illum et perfectum statum adepturam corpoream naturam, postquam sanctis doctrinis eruditas animas Deo Patri Christus subjecerit. Atque haec fere habet Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 3., et ad finem libri hujus tertii περὶ ἀρχῶν ista Origenem intulisse ait: »Et erit Deus omnia in omnibus, ut universa natura corporea redigatur in eam substantiam, quae omnibus melior est, in divinam scilicet, qua nulla est melior:« quod Rufinus dissimulavit. Dissimulavit et hoc alterum, quod ex eodem Origenis libro cap. 6. num. 3. adducit ibidem Hieronymus: »Nec dubium est, quin post quaedam intervalla temporum rursus materia subsistat, et

[1]) Cfr. 1 Cor. XV, 28.

[2]) Ed. Ruaei: patefecit

corpora fiant, et mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quae post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora dilapsae tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur, dum nolunt servare principium, et incorruptam beatitudinem possidere.« Id quippe pervulgatum Origenis dogma de beatorum animorum peccatis et lapsibus, in alios transfert interpretatione sua Rufinus libro eodem III. de Princip. cap. 6. Sic enim habet: »Verum istam perfectionem ac beatitudinem rationabilium creaturarum, vel naturarum, ita demum quidam permanere in eodem statu, quo supra diximus, putant, id est ut Deum omnia habeant, et Deus iis sit omnia, si nullatenus eas societas naturae [1]) corporalis amoveat. Alioquin existimant gloriam summae beatitudinis impediri, si materialis substantiae interseratur admixtio « Quin etiam quod aliis adscribentem Adamantium inducit Rufinus, id confutantem ipsum exhibet capite eodem num. 6. »In quo statu (beatitudinis) etiam permanere semper et immutabiliter Creatoris voluntate est credendum, fidem rei faciente sententia Apostoli dicentis:« »»Domum [2]) habemus non manufactam, aeternam, in coelis.«« De fine quoque rerum agit Origenes libr. I. de Princip. cap. 6. num. 1. 2., omniaque dicit ad unum finem revocanda, quemadmodum ab uno initio profecta sunt, postquam scilicet regnaverit Christus, omnesque inimicos sibi subjecerit, ipsumque novissimum inimicum, mortem destruxerit, et Patri regnum tradiderit, tuncque coelestia, terrestria et inferna ad unum finem deventura, per »bonitatem Dei, et subjectionem Christi, atque unitatem Spiritus sancti.« Addit insuper soli Trinitati bonitatem substantialiter inesse, ceteros inde mutuatam et derivatam ha-

---

[1]) Edd. Huetii: naturae corporali admoveat.

[2]) II Cor. V, 1.

bere; et »tunc esse in beatitudine, cum de sanctitate, ac sapientia, et de ipsa divinitate participant:« quod quicunque negligunt, propriae desidiae vitio felicitate hac eos excidere, et a Deo pro culpae modo adhiberi. Nec ab his discrepant, quae ex Origene profert Catena Corderiana in Psalmos, ad Psal. LXI, 3., ubi Christus esse dicitur tabernaculum, et mons sanctus, in quo perfecti conquiescunt; deinde subjicit: *Πλὴν εἰ καὶ οὕτω τελειότητος ἔχει ἡ τοιαύτη σκηνὴ ὡς καὶ ἅγια ἁγίων εἶναι, ἀλλ' οὖν ἔστι μετ' αὐτὴν κατάστασις ὑπερέχουσα τῶν λογικῶν, καθ' ἣν ἔσονται ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ, μᾶλλον δὲ τῇ τριάδι· διὸ παροικεῖν εἰς τοὺς αἰῶνας, ἀλλ' οὐ κατοικεῖν ἐν τῷ σκηνώματι εἴρηται· ὁ ἐν τούτῳ τῷ οἴκῳ γεγονὼς σκεπασθήσεται ἐν τῇ τῶν πτερύγων τοῦ θεοῦ σκέπῃ.* Hoc est: E tabernaculo, quod est Christus, digressi sancti in Trinitate conquiescent, cum regno Christi absoluto, Pater ipse regnum susceperit. Hac doctrina imbutus Theodorus Ascidas Caesareae Cappadociae episcopus, Origenistarum Justiniani aetate patronus dixit: *Εἰ νῦν οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ μάρτυρες θαυματουργοῦσι, καὶ ἐν τῇ τοσαύτῃ τιμῇ ὑπάρχουσιν, ἐν τῇ ἀποκαταστάσει εἰ μὴ ἴσοι γένοιντο τῷ Χριστῷ, ποία ἀποκατάστασις αὐτοῖς ἐστιν;* Quam vocem in quinta synodo damnatam fuisse testatur Evagrius libr. IV. cap. 38. Veruntamen in praefatione Commentar. in Joann. a communi Theologorum sententia minime recedit Origenes, in Dei cognitione et contemplatione beatitudinem sitam esse docens, et finem esse *τὸ θεωρητικόν,*[1]) *εἰς ὃ καταλήγειν τὸ τέλος ὁδοῦ ἐν τῇ λεγομένῃ ἀποκαταστάσει.*

X. Non statim autem ad supremam beatitudinem, sed pedetentim ac per diversos gradus perveniri voluit. Nam animas beatitudinem promeritas, sed terrenarum re-

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. I. pag. 34.

rum contage etiamnum laborantes, postquam corpore emissae sunt, per varia deduci loca finxit, in quibus expurgatas, et ab angelis huic ministerio destinatis eruditas, et errorum tenebris exsolutas, splendidiorem ac celsiorem regionem conscendere, ibique novis instructas doctrinis, aliisque usas magistris in sublimius ferri, donec ad summum, quem diximus, felicitatis apicem evaserint; ac primum in certo quodam terrae loco terrenas faeces, et ignorantiam deponi, atque hunc esse Paradisum; inde in aëre, et in diversis postmodum coeli locis novam capessere disciplinam, et perfecta demum beatitate frui; in singulis autem mansionibus eo diuturniorem agere moram animas, quo pluribus, dum corpori adjunctae essent, sese noxis contaminarunt, pluribusque inquinamentis expurgandae sunt. Frequentes exstant doctrinae hujus notae; nos praecipuas excerpemus. Homilia XXVI. in Num. num. 4. digressum animae a corpore, Israëlitarum exitu de Aegypto exprimi tradit, cum relictis mundi hujus tenebris, et corporis caecitate, in alium orbem transit anima, qui vel sinus Abrahae, ut in Lazari historia, vel Paradisus, ut in illa latronis, nuncupatur; vel »etiam, inquit, si qua novit Deus esse alia loca, vel alias mansiones, per quae transiens anima Deo credens, et perveniens usque ad flumen illud, quod laetificat civitatem Dei, intra ipsam sortem promissae Patribus haereditatis accipiat:« et aliquanto post, num. 5.: »Istius ergo terrae haereditatem, posteaquam de mundi hujus Aegypto exierit, Deo credens anima consequitur: et alibi quidem ii, qui sub lege vixerunt, alibi autem qui per Jesu Christi fidem et gratiam dispensati sunt.« Homilia deinde sequenti repetit haec eadem, et diversis mansionibus Israëlitarum in deserto, animae mansiones notari scribit; ut et illo Christi Joann. XIV, 2. »»In domo Patris mei mansiones multae sunt:«« ac variis praeterea prophetarum testimoniis, quae subinde enumerat: per haec ergo loca peregrinan-

tem animam ad quietis locum cum gemitu et dolore anhelare; hebescere etiam, et caligare, quoad itineris sui metam assecuta sit: »Per singulas quasque, inquit num. 4., digrediens mansiones, illas scilicet multas, quae dicuntur esse apud Patrem, illuminatur amplius ex una ad aliam veniens, majora semper illuminationis augmenta conquirit, usquequo assueta sit ipsius veri luminis, , quod illuminat omnem hominem, intuitum pati, et mirae majestatis ferre fulgorem.« Inculcat idem in sequentibus num. 6. »Post resurrectionem adscensura ad coelos (anima) non subito, nec importune ad summa conscendit, sed per multas deducitur mansiones, in quibus illuminata per singulas, et augmento semper splendoris accepto, in unaquaque mansione illustrata sapientiae lumine usque ad ipsum perveniat luminum Patrem.« Post haec mansionum illarum deserti nomina mansionibus accommodat, quas anima in coelum abitura peragrat, ostenditque hanc etiam tum daemonum insidiis et tentamentis esse obnoxiam, laboresque sustinere, at non invitam, nec tantum iis defatigari, quantum spe sublevatur; sed et refrigeriis animam foveri, paulatimque ad coelestium cognitionem assurgere, jamque plenam in corpus exercere potestatem, et tum curriculi metam stringere, cum pervenit ad flumen Dei, et sapientiae fluentis, undisque divinae scientiae irrigatur. Ex quibus satis apparet sententiae huic Origenis vim afferre Sixtum Senensem libr. 5. Biblioth. annot. 128., cum ait, mansiones illas non ad diversa adscensionum tempora, sed ad diversos praemiorum gradus esse referendas. Denique Hom. XXVIII. in Num. num. 2. 3. aliquem nobis a Deo locum praeparari comminiscitur, ubi ad certum tempus habitemus, si quae peccata imprudentes admisimus; quemadmodum certas refugii urbes iis assignavit Moses, qui homicidium casu et inconsulto commisissent: et unumquemque in hac illave coeli parte a Christo pro meritis constitui. Addit Homil. XXV. in Josue num 1.,

filios Abraham locatum iri in coelo secundum ordinem stellarum et partium coeli, datumque iri aliis sortem ad Orientem, aliis ad Occidentem, ad Austrum aliis, aliis autem, qui Deo magis noti sunt, ad Aquilonem. Facit ad rem illud ex Homil. 1. in Psalm. XXXIX. num. 8. »Alium facit diem solis iste cursus nostri hujus coeli spatiis terminatus; alium habet diem ille, qui ad secundi coeli pervenire meretur adscensum. Multo enim clariorem diem ducit ille, qui usque ad tertium coelum vel rapi, vel pervenire potuerit, ubi non solum ineffabile lumen inveniet, verum etiam verba, quae homini loqui non liceat, audiet. Novi et alios dies, quorum numerum fortassis propheta merito requirit.« Clarissimum vero istud, quod legitur Tractat. XXX. in Matth. num. 51. »Unumquodque coelum suae institutionis et initia habet, et perfectiones, id est terminos. Ut puta post conversationem summam, quae fuit super terram, suscipit iterum hominem conversatio unius coeli, et perfectio, quae in [1]) ea est. Iterum suscipit eum secunda conversatio secundi coeli, et perfectio, quae in ea est. Iterum suscipit eum tertia conversatio tertii coeli, et perfectio, quae in ea est. Et sic intellige mihi multorum coelorum multa [2]) conversationum initia esse et terminos, id est, perfectiones, a quibus initiis et terminis diversorum coelorum congregat Deus suos electos.« Idem libro I. de Princip. cap. 6. docet ad unum finem reditura omnia, quemadmodum eadem initia habuerunt, tum scilicet cum imperium tenuerit Christus, et profligatis inimicis, sibique subjectis, ac ipsa etiam morte, regnum Patri tradiderit. Ostendit deinde suis ordinibus delapsas quasdam rationales naturas, aliis fuisse ad regendum traditas, quae locum suum tenuissent, earumque salubribus disciplinis reformatas

---

[1]) Edd. Huet. hoc loco et seqq. constanter: in eo est.

[2]) Edd. Huetii: multarum.

amissam beatitudinem recuperare posse: »Ex quibus, inquit num. 2., existimo, prout ego sentire possum, hunc ordinem humani generis institutum, qui utique in futuro saeculo, vel supervenientibus saeculis, cum coelum novum et terra nova secundum[1]) Jesaiam erit, restituetur in illam unitatem, quam promittit Dominus Jesus.« Quasdam praeterea in tantam ait devenisse nequitiam, ut virtutum coelestium eruditionem penitus respuant, iisque repugnent; atque illas ab Apostolis virtutes contrarias appellari, unde mortalium vitae certamina et agones exsistunt. Tum docet in praesenti et in futuro saeculo singulas diversis castigatas suppliciis, angelicis disciplinis emendari, donec ad perfecta et aeterna perveniant: quem locum non semel supra adduximus. Tandem in eo desinit, non interituram quidem in fine rerum corporalem naturam, sed mutatum iri aetheris in modum, et coelestem quandam subtilitatem ac splendorem adepturam. Multis etiam argumentum istud explanat libr. II. περὶ ἀρχῶν cap. 3., sibique quaerendum proponit, utrum post hunc mundum curatio aliqua et emendatio futura sit, asperior quidem in eos, qui Verbo Dei morem non gesserunt, erga ceteros vero mollior et lenior, qui jam in studio veritatis, dum viverent, subacti, divinae sapientiae capaciores effecti sunt: utrum etiam finis omnium hanc vitam sit exceptura, alius vero mundus futurus sit ad eos corrigendos, qui id meriti sunt. Hanc deinde excutit opinionem, quae corpoream naturam in fine rerum penitus in nihilum redigendam asseverat; quam edisserens ait num. 2. »Haec materia corporis, quae nunc corruptibilis est, induet incorruptionem, cum perfecta anima, et dogmatibus incorruptionis instructa uti ea[2]) coeperit:« docetque animam corporis indumentum futuram, quae

---

[1]) Edd. Huetii: secundam omnes jam coeperit.

[2]) Ed. Ruaei: eo.

ipsa Christo induetur, unde incorrupta evadet. Postmodum addit: »Incorruptio autem et immortalitas quid aliud erit, nisi Sapientia, et Verbum, et Justitia Dei, quae formant animam, et induunt, et exornant?« Eam autem sententiam, quae futurum statuit, ut incorporea vita agenda sit, cum Christo subjecta omnia fuerint; vel alteram hanc, quae corpoream substantiam purissimis spiritibus pro meritis sociandam, et in aethereum statum transmutandam decernit; aut tertiam denique, quae desiturum mundi hujus habitum definit, et supra sphaeram ἀπλανῆ in tuto collocandam piorum stationem, tum qui castigationibus delicta expiarunt, tum qui virtutibus eo pervenire meruerunt, proponit unicuique, ut quae animo suo collibuerit magis, eam pro arbitrio amplectatur. Capite XI. libri ejusdem num. 6. putare se pronuntiat, migrantes ex hac vita animas in locum aliquem in terra positum secedere, quem Paradisum Scriptura appellat, ibique sic tanquam in schola, rerum, quas in terris viderant, ac futurorum etiam caussas condiscere. Quo mundior autem, et exercitatior aliqua fuerit, eo magis proficientem, citius in aërem conscensuram, hinc ad sphaeras coelestes, in quibus novis eruditionis accessionibus locupletabitur. Eadem habentur libr. III. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. num. 6., docetque per immensa annorum curricula animas suis in locis emendari, praecurrentibus aliis, et citato cursu ad summa enitentibus, subsequentibus proxime aliis, nonnullis tardius; et sic per diversos ordines proficere, ac Deo reconciliari, donec destruatur postremus inimicus, mors scilicet; ac restitutis tandem in hunc statum animis, naturam corporalem ad gloriam perductum iri, omniaque unum futura, cum Deus fuerit omnia in omnibus. Sub finem capitis ejusdem num. 8. id ipsum inculcat, additque in alia terra sanctos esse angelicis institutionibus informandos. At Homilia XI. in Num. num. 4. ad superiora adjicit, angelos iis regendis in futuro saeculo fore praefectos, quos labore

suo ac ministerio e diversis Gentibus congregatos ad Christi notitiam adduxerint, adeo ut Christus non tam rex futurus sit, quam »rex [1]) regum, et Dominus dominantium;« et nonnullos ab angelis Christo offerri, aliquos vero archangelis duntaxat. Denique sic concludit num. 5. »Sicut ex initio saeculi hujus, cum [2]) dispergeret Deus filios Adam, statuit fines Gentium secundum numerum angelorum Dei, et unaquaeque gens sub illo angelo facta est, una autem fuit et electa gens Israel, quae portio Domini fuit, et funiculus haereditatis ejus; ita credo et in fine hujus mundi, atque in initio saeculi alterius, futurum ut iterum dividat Excelsus filios Adam, et qui non potuerint ita mundi esse corde, ut ipsum videant Dominum, et esse portio Domini, videant sanctos angelos, et sint secundum numerum angelorum Dei. Sed beatus est, qui dignus fuerit in illa vita esse portio Domini, et populus ejus Jacob, ac funiculus haereditatis suae Israel.« Germanum horum est quod legitur Hom. XXI. in Num. num. 1., ubi aliud beatitatis genus iis assignat, qui divina ministeria in vivis obierint; aliud iis, qui virtutem segnius excoluerint: illos quippe scribit supergredi summa coeli fastigia, et ibi semper in Domino, semper in Verbo ejus ac Sapientia versantes summis deliciis frui; hos vero terrae alicujus sublimioris et potentioris, terrae nempe viventium haereditatem capturos. Scribit praeterea Homil. III. in Luc., in futura vita non omnes statim atque corpore exierint, Deum angelosve visuros, sed eos tantum, qui munditie cordis dignos se Dei adspectu praebuerint; quamvis autem in eodem loco futuri sint et qui puro corde erunt, et qui sordibus foedati, disparem tamen utrorumque futuram sortem, et illos Dei intuitu fruituros, quo hi carebunt. Homilia XVII. sequente asseverat ab

---

[1]) Cfr. Apocal. XIX, 16.

[2]) Cfr. Deut. XXXII, 8. 9.

ecclesia coelesti dejectum iri digamos, quemadmodum in terra ab ecclesiasticis dignitatibus arcentur. »Non quo, inquit, in aeternum mittantur incendium, sed quo partem non habeant in regno Dei:« et deinde eos ait »esse de secundo gradu, et de his, qui invocant nomen Domini, et qui salvantur quidem in nomine Jesu Christi, nequaquam tamen coronantur ab eo.«

Ad postremum quoniam ad summam perfectionem res creatae nondum adductae sunt, idcirco nondum beatos plenam recepisse laetitiam, nec summo gaudio frui affirmavit, ne ipsos quidem Prophetas, vel Apostolos, imo ne ipsum quidem Christum. Verba ipsius haec sunt Homil. VII. in Levitic. num. 2. »Nondum enim receperunt laetitiam suam, ne Apostoli quidem, sed et ipsi exspectant, ut et ego laetitiae eorum particeps fiam. Neque enim decedentes hinc sancti continuo integra meritorum suorum praemia consequuntur, sed exspectant etiam nos, licet morantes, licet desides. Non enim est illis perfecta laetitia, donec pro erroribus nostris dolent, et lugent nostra peccata.« Cui probando utitur hoc Apostoli Hebr. XI, 39. 40. »»Hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.«« Addit postmodum sanctos perfectam nobiscum in die judicii una beatitudinem capturos, propterea quod totum simul corpus suscitandum sit, homines nimirum universi: quod corpus cum multis constet membris, singulis videlicet hominibus, futurum scilicet truncum corpus et imperfectum, si qua sui parte careat, nec perfecta proinde ac plena fruiturum laetitia, quoad integritatem suam receperit. Et postea: »Quod si tibi, qui membrum es, non videtur esse perfecta laetitia, si desit aliud membrum: quanto magis Dominus et Salvator noster, qui caput et auctor est totius corporis, non sibi perfectam dicit esse laetitiam, donec aliquid ex membris deesse corpori suo

videt?« Laboranti Origeni succurrere conatur Genebrardus in Collect. cap. 6., et haec scribit: »Atqui id de integra et absoluta beatitudinis consummatione, quam nondum sancti in corporibus receperunt, potest explicari.« Quid juvat autem recusanti opem ferre, cum hac neutiquam de causa, quam commemorat Genebrardus, sanctos existimet nondum perfecta frui laetitia: »Non enim est illis, ait ipse, perfecta laetitia, donec pro erroribus nostris dolent, et lugent nostra peccata.«

Cum ait autem Origenes Tom. X. in Matth. num. 2. et 3., animas, postquam pro sordium et inquinamenti ratione, plus minusve fuerint expurgatae, tandem unum solare lumen futuras, et inferioribus lucem suam praebituras: id sibi vult, supremum illas felicitatis apicem consecuturas, supra quem assurgere non licet: quem locum quaecunque tenuerint, aequali luce fulgere, et pari beatitatis mensura frui necesse est. Verum aliquibus ex hoc numero semper recidentibus ad pristina vitia, et e summo illo gradu labentibus, obtusiori luce, et priore hac multum inferiori splendebunt. Similiter intelligendus est, cum ait, futurum aliquando Deum omnia in omnibus, cumque supremum illum finem, ad quem omnia pervenient, rerumque universarum ἀποκατάστασιν commemorat. At cum Tomo XV. in Matth. num. 36. scribit, in remunerandis hominibus voluntatis duntaxat ipsorum ac studii rationem habere Deum, non temporis, quod exercendis virtutibus impenderunt, ac idcirco aequalibus praemiis donandos, quicunque pro virili laborarunt; id ita ex superioribus explicandum est, eandem iis tribuendam esse mercedem, salutem nimirum, at non eandem adhiberi purgationem, si diu illi in virtute, parum isti desudarunt, similibus licet in Deum studiis elati vitam clauserint; sed diversis utrosque disciplinis, et emendationibus reparari, antequam in supremo beatitatis culmine collocentur.

Itaque subjicit Origenes num. 37. *Ἐχέτωσαν*[1]) *μὲν γὰρ διὰ τὴν μετάνοιαν, καὶ τὸ καταλαμβάνεσθαι ἐν ἐπεστραμμένῳ βίῳ, κρείττονα τῶν καταλαμβανομένων ἐν ταῖς ἁμαρτίαις, οὐ μὴν χρὴ ὑπολαμβάνειν περὶ αὐτῶν, ὅτι ὅμοιοί εἰσι τοῖς παρὰ τοῦτο ἡμαρτηκόσιν ἐν τῇ νεότητι, παρὰ τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν τὰ τῆς πίστεως μεμαθηκέναι.* Plurimum ergo haec inter Origenis deliria, ac Joviniani haeresin interest, qui virtutes ac peccata esse aequalia, ac aequalem proinde mercedem et poenam fore arbitrabatur, Stoicos secutus, qui »de parilitate peccatorum, ut ait Augustinus epist. 29. ad Hieronymum, soli ausi sunt disputare contra omnem sensum generis humani.«

XI. Emensis illis ac peragratis spatiis, quae animas purgandi causa decurrere finxit Origenes, quo eas subsistere loco ac conquiescere ratus sit, videndum est. Novum quidem coelum, ac terram novam felicitati et quieti post hanc vitam deputat lib. I. *περὶ ἀρχῶν* cap. 6. num. 2., propter illud Isaiae LXV, 17. »»Ecce enim ego creo coelos novos, et terram novam, et non erunt in memoria priora, et non adscendent super cor:«« quod repraesentatur II Petr. III, 13. et Apocal. XXI, 1. Propter illud autem Pauli I Cor. VII, 31. »»Praeterit enim figura hujus mundi:«« et istud Davidis Psalm. CII, 26. »»Coeli peribunt, tu autem permanes, et omnes sicut vestimentum veterascent:«« et hoc fortasse Isaiae LI, 6. »»Coeli sicut fumus liquescent, et terra sicut vestimentum atteretur:«« eatenus novum coelum et novam terram creatum iri docet, quatenus in fine rerum destruetur iste mundus, et in novam terram, ac novum coelum reparabitur. »Innovatio, inquit ibid. num. 4, coeli et terrae, et transmutatio habitus[2]) hujus mundi, et immutatio coelorum his sine

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 404.

[2]) Deest »habitus« in edd. H.

dubio praeparabitur, qui per illam viam, quam supra ostendimus, iter agentes ad illum finem beatitudinis tendunt, cui etiam ipsi inimici subjiciendi dicuntur, in quo fine omnia et in omnibus dicitur esse Deus.« Itaque Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 1. censuisse Origenem queritur, futurum ut ex animis quibusdam »hominum constet genus in uno aliquo ex mundis, quando juxta Esaiam coelum et terra nova fient.«

Supra hoc etiam conspicabile coelum, terram novam ac coelum novum quandoque collocat; et summi illius ac novi coeli ratione firmamentum esse inferos ait, quemadmodum ratione firmamenti terra haec nostra, quam proprie aridam appellandam censet, inferi sunt; inferorum vero ratione coelum ipsa est; et quemadmodum discedentes ex his terrenis sedibus animae pro suis meritis diversa apud inferos obtinent loca, ita quae in summo loco moriuntur, ablegari in firmamentum, vel in terram, et varia ibi loca nancisci: ac rursum quemadmodum migrantes ex inferis animae, et ob recte gesta in terram remeantes, nasci dicuntur; ita varios animarum ortus in firmamento, et supremo item coelo contingere. Verba ipsa Origenis, quibus haec continetur doctrina, adducit Hieronymus capite 2. et 4. epist. 59. ad Avit. e libro IV. περὶ ἀρχῶν, num. 23. Hujus certe libri num. 22. tradit Origenes Hierosolymam, sed et reliquas etiam terrae regiones, alias sibi cognomines in coelis habere, ibique Aegyptum, Babyloniam, Tyrum, et Sidonem reperiri; multaque de locis illis vaticinatos esse prophetas, quae si quis ad terrena loca referat, valde eum hallucinari. Plurima ibi in sacris voluminibus memorata recenset, quae allegorice interpretanda, et ad coelestia detorquenda arbitratur. Homilia XXVIII. in Num. num. 2. Judaeam in coelo suis distinctam montibus, suis civitatibus et vicis, suis etiam tribubus statuit, in eaque sedem positurum populum Dei, et verum Israëlem, Jesu duce, cujus imaginem gessit Je-

sus alter filius Nave; unumquemque autem in hanc illamve tribum iri ablegatum pro meritis ac virtutibus; neque »solum pro meritis eorum, qui dispensantur, inquit num. 4, sed et pro novissimi Adam, in quo omnes vivificandi dicuntur, contemplatione.« Ibidem collocat Jerusalem, et montem Sion, juxta Apostolum Gal. IV, 26. et Hebr. XII, 22. et Joannem Apocal. III, 12. et XXI, 2., et templum Dei; diesque ibidem festos celebratum iri putat, et quaecunque demum praecipiuntur in lege, quam umbram continere dicit Apostolus futurorum bonorum. Eadem habet Homil. XXIII. in Josue num. 4., eoque refert istud Joann. XIV, 2. »»In domo Patris mei mansiones multae sunt:«« et super civitates illas coelestes potestatem habiturum existimat servum illum frugi, qui commissam sibi pecuniam utiliter posuit. Has ergo inter animarum sedes eam proportionem statuit, et similitudinem Origenes, ut coelestium umbram esse et imaginem velit terram hanc, quaeque in terris geruntur, juxta Apostolum Hebr. VIII, 5. Memorabilis vero prae ceteris ille locus, quem Homil. V. in Psalm. XXXVII. reperimus, ubi hoc explanans Psalm. XXXVII, 34. »»Et exaltabit te, ut haereditate capias terram:«« terram hanc esse vult dorsum ipsius firmamenti: »Unde, inquit num. 4., ego arbitror, quia sicut coeli ipsius, id est, firmamenti inferius solum Arida haec, in qua nos habitamus, terra ejus dicitur; ita et illius superioris, quod principaliter dicitur inferius solum, in quo habitatores illi coelestes conversantur, et, ut ita dicam, dorsum ipsum firmamenti hujus, merito, ut dixi, terra illius coeli esse dicitur: sed terra bona, terra sancta, terra multa, terra vivorum, terra fluens lac et mel.« Fuse totum doctrinae suae contextum explicat libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. num. 6. et 7., atque rerum omnium universitatem, infernarum, terrenarum, coelestium, et quae supra coelum sunt, generali nomine mundum ait appellari, quo ceteri mundi continentur; et quemadmo-

dum firmamentum terram hanc capacitate sua complectitur, ita sphaeram quandam superiorem, quae in Scripturis terra bona, et terra viventium nominatur, et mitibus ac mansuetis promittitur, suo constringi coelo, in quo sanctorum nomina descripta sunt; ex hoc autem coelo, ex eaque terra, terrae ac coeli nominibus affecta fuisse firmamentum et Aridam; aliudque esse cóelum et terram, quae initio a Deo creata sunt, ac firmamentum, quod die secundo conditum dicitur: mundum hunc autem superiorem, eum esse, unde missum se significat Christus dicens Joann. VIII, 23. »»Ego non sum de hoc mundo:«« corruptioni neutiquam ipsum esse obnoxium, nec oculis adspectabilem, sanctis autem et perfectis sedem hanc esse destinatam, et terram quidem mundi illius iis, qui castigationibus et emendationibus fuerunt expurgati, aliis vero coelum, qui dum in terris agerent, Dei mandatis obtemperarunt, sed ita tamen, ut ab illa terra ad coelum supremum transitus pateat. Consimilia sunt quae habentur ejusdem libri cap. IX. num. 3., et quae capite postremo libri III. num. 8. et 9., ubi et illud adjicit, rerum istarum coelestium, quae inferiorum harumce typum gerunt, formam Mosi in monte fuisse monstratam; ad ejusque exemplum tabernaculi et sacrificiorum instrumenta ipsum comparasse, secundum praeceptum illud Dei Exod. XXV, 40. »»Inspice, et fac secundum exemplar, quod tibi in monte monstratum est.«« Adjicit etiam in summo illo coelo futurum illud, quod »aeternum dicitur Evangelium, et testamentum semper novum, quod nunquam veterascet:« in eaque piorum terra eruditum iri ab angelis animas, quemadmodum et in commemoratis supra mansionibus, donec supremum adeptis coelum sit Deus omnia in omnibus. Nec ab his abludit Homil. I. in Genes. num. 2., cum scribit coelum illud supremum et incorporeum, quod Dei sedes est, primum a Deo conditum, deinde corporeum coelum, hoc est firmamentum: nam in-

corporeum appellat, ut supra ostendimus, quod propter eximiam tenuitatem sub sensus non cadit. Item capite ultimo lib. II. περὶ ἀρχῶν num. 6., postquam sanctos ex hac vita discedentes in quendam terrae hujus locum deventuros dixit, qui Paradisus appellatur, inde aëreis mansionibus ac coelestibus transgressis ad ea, quae non videntur, et quae nomine duntaxat nobis cognita sunt, affirmat adscensuros. Hinc libro VII. in epist. ad Rom. num. 5. ea, quae oculis usurpantur, Aridam nimirum vel firmamentum sperari vetat, sed quae in oculos non incurrunt, et aeterna sunt, nempe coelum: »Imo potius, inquit, coelos multo eminentiores et excelsiores, quam est illud firmamentum, quod videri oculis potest,« et terram mansuetis assignatam, edicente Apostolo II Cor. IV, 18. »»Non contemplantibus nobis quae videntur, sed quae non videntur: quae enim videntur, temporalia sunt; quae autem non videntur, aeterna sunt.««

XII. Ad Paradisum quod attinet, a summo illo et supremo coelo eum Adamantius distinxit, et in certo aliquo terrae loco collocavit; cum terrestrem e contrario Paradisum, quem in terra situm fuisse certissimum est, allegorice exponens supra coelum constituerit, ut ostendemus. Ac de priore manifestum est testimonium libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 11. num. 6. »Puto enim, inquit, quod sancti quique discedentes de hac vita, permanebunt[1]) in loco aliquo in terra posito, quem Paradisum dicit Scriptura divina, velut in quodam eruditionis loco.« Atque hanc primam esse vult mansionem, in qua corpore exeuntes animae terrenis sordibus expurgantur; quam et idem esse vult ac sinum Abrahae. »Sed et illam figuram, inquit Homil. XXVI. in Num. num. 4., esse diximus exeundi de Aegypto, cum reliquit anima mundi hujus tenebras, ac naturae corporeae caecitatem, et transfer-

---

[1]) Edd. Huetii: permaneant.

tur ad aliud saeculum, quod vel sinus Abrahae, ut in Lazaro, vel Paradisus, ut in latrone, qui de cruce credidit, indicatur.« Aliquibus etiam Paradisum differentiis discriminat Homil. XIII. in Ezech. num. 2., ut alter sit Paradisus, alter deliciarum Paradisus. Atque hunc deliciarum Paradisum, cum Eden, hoc est, terrestri Paradiso confundit libr. 1. in Cantic. Canticorum. Ait enim: »Qui autem dignus fuerit redire, et esse cum Christo, quique in parvo fidelis inventus constituetur super multa, ille gustabit, et capiet voluptatem Domini, perductus ad locum quendam, qui pro hujusmodi ciborum copiis et varietatibus, deliciarum nominatur locus. Propter quod et in Eden positus dicitur, quod delicias indicat.« Quo de terrestri Paradiso quid senserit, infra explorabimus.

XIII. Hausta sunt et illa fere e Platonis fontibus: nam beatitudinem in Dei similitudine sitam ille voluit. Testes Laërtius in Platone, et Clemens Alexandrinus Strom. libr. II., qui et in eadem fuisse Stoicos sententia demonstrat, et Abammon Aegyptius in responsione ad epistolam Porphyrii. Plato praeterea in Phaedone, postquam inferni topographiam descripsit, narrat animas, quae virtutem inter et vitium mediam tenuerunt viam, post latam de se sententiam ad Acherontem profectas, conscensis vehiculis ad Acherusiadem paludem deportari, expiatisque illic per supplicia sceleribus solvi, et praemia tandem rerum bene gestarum referre, et ad animalium etiam generationem nonnunquam remitti: quae vero insanabilibus sese facinoribus alligarunt, in Tartarum absque ulla futuri exitus spe praecipitari: at quorum crimina sanari possunt, projici et illas in Tartarum, sed transacto illic anno, fluctu inde ejici, et ad Acherusiadem revolvi, nec ante liberari, quam eos exoraverint, quos injuria vel morte affecerunt: quae puram autem et insontem duxerunt vitam, eas regionem quandam superiorem, et deliciis affluentem, quae terrae supereminet, adscendere; nonnullasque

ex iis philosophiae praeceptis institutas corporea mole liberari penitus, et in amoeniora loca concedere. Praecipue notandum venit illud Plotini Enn. III. libr. 4. cap. 6., quo animarum ad superiora progressarum nonnullas asseverat in sensili hoc mundo vitam agere, alias extra hunc mundum: quae in sensili mundo degunt, alias penes solem, vel aliquem planetam, alias in firmamento aevum agitare, unamquamque pro meritis. Dictaverat vero jam ante Pythagoras, ut refert Laertius in Pythagora, *εἶναι πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν ἔμπλεον*. Atque haec interpolata Origenes ad Scripturae sacrae effata utcunque aptavit.

Terra autem illa firmamenti convexis incumbens, quam describit Adamantius, alteri huic persimilis est, quam libro eodem Plato commemorat, ubi ait: *αὐτὴν τὴν γῆν καθαρὰν ἐν καθαρῷ κεῖσθαι τῷ οὐρανῷ, ἐν ᾧπέρ ἐστι τὰ ἄστρα, ὃν δὴ αἰθέρα ὀνομάζειν τοὺς πολλοὺς τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα εἰωθότων λέγειν· οὗ δὴ ὑποστάθμην ταῦτα εἶναι, καὶ συῤῥεῖν ἀεὶ εἰς τὰ κοῖλα τῆς γῆς.* Hinc Tertullianus libr. de anima, cap. 55. »Sed in aethere dormitio nostra cum pueris Platonis; aut in aere, cum Ario; aut circa lunam, cum Endymionibus Stoicorum.« Vetusta quoque illa poetarum theologia beatorum animas in terram quandam, Elysium nempe nemus, recipi canebat. Inde Christianis objectabat Celsus, nos ab Ethnicis edoctos dixisse abituras post mortem animas in aliam terram hac meliorem. Tum vero magistri sui Origenem[1]) puduit, et quae a Platone didicerat, referre maluit ad Mosen, qui bonis Deum induxit promittentem terram lacte et melle manantem, cujus symbolum esse et imaginem Judaeam hanc terrenam et Hierusalem dixit, juxta Apostolum Hebr. XII, 22. In eorum argumentum quibusdam utitur Davidis testimoniis, frugi hominibus terrae cujusdam haereditatem pollicentis. Illius quoque

---

[1]) Cfr. Orig. lib. VII. contra Cels. num. 29. 30.

terrae gemmas ab Isaia LIV, 12. transtulisse Platonem arbitratur, ac reliqua itidem, quae ad hanc fabulam pertinent, quemadmodum et a Mose, aliisque prophetis. Aggaeum vero nominatim laudat, qui cap. 2. vers. 7. terram ab Arida manifeste distinguit.

· XIV. Origenianos errores libris περὶ ἀρχῶν insertos percensens Hieronymus in epist. 59. ad Avit., memoratos illos de suprema felicitate, ac diversis felicitatis gradibus minime praetermisit. Primum hujus epistolae caput legi velim, ac alterum item, quod in his verbis, e fine secundi de Principiis libri petitis, desinit: »Cumque in tantum profecerimus, ut nequaquam carnes et corpora, forsitan ne animae quidem fuerimus, sed mens et sensus ad perfectum veniens, nulloque perturbationum nubilo caligans, intuebitur (legendum fortasse: intuebimur) rationabiles, intelligibilesque substantias facie ad faciem.« Legi velim et quartum ejusdem caput epistolae, quo dixisse Origenem prodit Hieronymus, adversus animas in rerum fine ad coelestem Hierusalem properantes adversariarum fortitudinum bella consurgere, ne animarum remollescat virtus, sed ut proeliis exercitae novum roboris incrementum capiant. Tangit id et Theophilus Pasch. II., cum somniasse dicit Origenem »adscendere animas in coelum, et descendere; et nunc proficere, nunc ad inferiora delabi.« Variarum quoque coeli mansionum figmentum perstringit paulo inferius, dixisse Origenem tradens, corpora »quae resurgunt, post multa saecula in nihilum dissolvenda, nec futura aliquid, nisi cum de coelorum mansionibus animae ad inferiora dilapsae, indiguerint novis, quae alia rursum fiant, prioribus omnino deletis.« Totam hanc etiam de coelo novo, et terra nova, deque coelesti illo mundo, hujus nostri persimili, commentationem exsufflat Hieronymus cap. 4. epist. 59. ad Avit. At immerito Origenem culpat Epiphanius Haeres. 64. cap. 4., quod Davidicum illud Psal. CXVI, 7. »»Convertere anima

mea in requiem tuam:«« ad requiem illam coelestem retulerit, quam ob praeclara in vita hac gesta anima consequitur; totum quippe hunc Psalmum eodem refert ecclesia. Augustinus in libro de haeresibus: »Paradisum, et coelos, et alia non credunt (Origeniani) esse secundum literam, sed in allegoria.« Denique Michael Glycas Annal. part. 1. et 4. vexat Origenem hoc nomine, ipsiusque sententiam a Joanne Chrysostomo profligatam commemorat.

XV. Attamen contra tot adversariorum assultus Origeni praesidio est haec ipsius obtestatio libr. I. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. num. 1., qua animos lectorum ad supra exposita dogmata ita praemunit: »Quae quidem a nobis etiam cum magno metu et cautela dicuntur, discutientibus magis et pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus. Indicatum namque a nobis in superioribus est, quae [1]) sint, de quibus manifesto dogmate terminandum sit, quod et pro viribus nos fecisse puto, cum [2]) de Trinitate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis, quam definiendi, prout possumus, exercemur.« Ad haec libro sequenti, cap. 3. num. 6., quid aut quo loco sit iste mundus, e quo venisse se significabat Servator, cum dicebat: »»Ego [3]) non sum de hoc mundo:«« non satis constanter prodidit: »Sed utrum mundus iste, inquit, quem sentiri vult, separatus ab hoc sit, longeque divisus, vel loco, vel qualitate, vel gloria; an gloria quidem, [4]) et qualitate praecellat, intra tamen mundi hujus circumscriptionem cohibeatur, quod et mihi magis verisimile videtur, incertum tamen est, ut ego arbitror, et humanis adhuc cogitationibus et mentibus inusitatum:« de-

[1]) Desunt in edd. Huet. verba: quae sint.

[2]) Edd. Huetii: cum determinate loqueremur.

[3]) Cfr. ev. Joann. XVII, 16.

[4]) Edd. Huetii: quidem, quia qualitate praecellat, inter tamen etc.

inde triplici de rerum consummatione et summa beatitudine proposita sententia, ad quamlibet persequendam unicuique arbitrii sui libertatem permittit. Et postremum tandem caput lib. III. de Princip., quod est de consummatione mundi, claudit his verbis: »Hactenus nobis etiam corporeae naturae vel spiritualis corporis ratione discussa, arbitrio legentis relinquimus ex utroque quod melius judicaverit eligendum.« Homilia XXIII. in Josue num. 4., postquam loca coelestia his terrestribus similia assignavit, ejusmodi mysteria veneratione digna et silentio esse declarat, nec a mortalium quoquam, ne ipsis quidem Apostolis perfecte proferri posse. Quamobrem et libr. IV. *περὶ ἀρχῶν*, num. 23., regnum coelorum thesauro in agro abscondito comparatum fuisse putat.

Veruntamen, quamvis liquido et sine ambage asseverasset, quae incertus proposuit, sanctorum aliquot virorum suffragiis et consensu adjuvaretur. Clemens Alexandrinus lib. II. Strom. id Platonis axioma, quo tum beatum hominem esse definit, cum Deo similis est, Scripturae sacrae auctoritate defendit. De modo ac loco felicitatis sanctorum, a primis usque ecclesiae temporibus ad Innocentium III. et Benedictum XI. ac Florentinam synodum, nihil certi fuit ab ecclesia praescriptum, adeo ut in diversa Patres abierint. Eorum sententias et testimonia collegit Sixtus Senensis libr. VI. Bibl. annotat. 345., ut in iisdem huc reponendis supervacanea omnis esse opera videatur. Praeter eos, qui ab ipso commemorati sunt, adiri velim Cypriani epistolam 52. ad Antonianum, Novatianum libr. de Trinit. cap. 1., Athanasium in expositione fidei, Paradisum latroni a Christo in cruce promissum eum esse censentem, unde Adamus ejectus est, cum Cyrillo Hierosolymitano I. Catech. mystag., Basilio in libro de Paradiso, et cap. 27. libri de Spiritu sancto, Gregorio Nysseno in orat. in XL. martyres, et Paulino Nolano, idem sentientibus ac sensit Athanasius. Adeatur

et Epiphanius in epist. ad Joann. Hierosolym. cap. 4., et in Ancorato cap. 54., alibi Paradisum collocans, alibi coelum; et Augustinus libr. XX. de Civit. Dei, cap. 14. et 16, in aliquibus Origeni consentiens, et auctor quaestionum ad Antiochum, hominibus absconditum hoc, et ignotum esse mysterium edicens.

XVI. Satis ex superioribus, etiam me silente, colligitur damnatorum poenis modum aliquando et finem ex decreto Origenis impositum iri: cum enim futurum ratus sit, ut quemcunque teneant statum animae, peccare possint, et re ipsa persaepe peccent, ac pro peccatis vel meritis perpetuo circuitu ab imis ad summa, a summis ad ima revolvantur, ipsiusque diaboli aversa a Deo voluntas olim conterenda sit, et Deo Patri regnum Christus sit traditurus, tumque existimaverit plenam omnium *ἀποκαταστάσιν* ac perfectam felicitatem futuram, cum Deus erit omnia in omnibus: consequitur illinc necessario desitura damnatorum supplicia, eaque noxarum duntaxat expurgandi caussa a Deo hominibus infligi. Hominis esset intemperantis, neque satis tempori parcentis suo, quaecunque vesania hac oblita in Origenianis Commentariis reperiuntur, lectori recensenda objicere: adeo multus est in hoc dogmate prodendo, et odiosus Adamantius. Sed ne nos tamen a more deflectamus nostro, illustria solum fidei caussa seponemus. Prior occurrit locus Homilia VII. in Levit., in qua prolixe disputat, quomodo Patri subjectus Filius dici possit, ostenditque Filium catenus dici Patri non esse subjectum, quatenus nos, qui sumus Christi membra, Patri minime subjecti sumus. »Cum vero, inquit num. 2., consummaverit opus suum, et universam creaturam suam ad summum perfectionis adduxerit, tunc ipse dicetur subjectus in his, quos subdidit Patri, et in quibus opus, quod ei Pater dederat, consummavit, ut sit Deus omnia in omnibus.« Subjungit deinde Christum tum vinum bibiturum, cum »subjecta ei fuerint omnia, et salva-

tis omnibus, ac destructa morte peccati, ultra jam necessarium non erit offerre hostias pro peccato.« Addit paulo post: »Quanto magis Dominus et Salvator noster, qui caput et auctor est totius corporis, non sibi perfectam dicit esse laetitiam, donec aliquid ex membris deesse corpori suo videt?« Subjectionem illam simili modo exponit libr. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 5. num.′ 6., cum scribit, Christum in semet ipso complectentem omnes, quos subjecit Patri, et qui hujus ope salutem consecuti sunt, cum ipsis et in ipsis Patri subjectum dici. Subnectit postea num. 7. »Si ergo bona et salutaris accipitur ista subjectio, qua subjectus esse dicitur Filius Patri, valde consequens et cohaerens est, ut inimicorum quae dicitur Filio Dei esse subjectio, salutaris quaedam intelligatur et utilis: ut sicut cum dicitur Filius Patri subjectus, perfecta universae creaturae restitutio declaratur; ita cum Filio Dei inimici dicuntur esse subjecti, subjectorum salus in eo intelligatur, et reparatio perditorum.« His consonant quae leguntur in fine Tractat. XXIII. in Matth. num. 8. Sed et aliqua de subjectione illa Filii disserit Tract. XXX. num. 55. operis ejusdem, quae quoniam alterius sunt argumenti, praetermitto. Succedat Homilia VI. in Num. num. 4., in qua de lepra disputans, propter quam castris ejiciebantur qui ea laborabant, lepram peccato confert, eamque non perpetuo mansuram ait, sed completa septimana ad castra leprosos revocatum iri, in fine nempe mundi, cum plenitudo Gentium introierit, et omnis Israël salvus erit, fietque unus grex, et unus pastor, et Deum ita omnes conclusisse sub peccato, ut omnium demum in Christo misereretur. Illustris et ille locus e Catena Regia in Ezech. V, 13. pag. 415. »*Καὶ συντελεσθήσεται ὁ θυμός μου.*« *Τοῦτο δηλοῖ, ὅτι πέρας ἕξει ὁ θυμὸς τοῦ θεοῦ, ὁμοῦ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου·* et hic ex Homil. IV. in eundem prophetam num. 8. »Talis est justus: vidit mundum ante diluvium, hoc est, ante con-

summationem: vidit mundum in diluvio, in corruptione, et in interitu peccatorum, quae in die sunt eventura judicii: rursum videbit mundum in resurrectione omnium peccatorum:« et il!e quoque ex Homil. X. sequente num. 3. »Ajunt Hebraei Sodomam in eundem statum restituendam, in quo et antea constitit, ut rursum Paradiso Dei et terrae Aegypti compararetur.[1]) Si hoc se sic habet, et sive futurum est, sive non; quaerentur enim istiusmodi res apud eos, qui doctissimi sunt: ut autem fiat quod dicitur, complebuntur mihi annorum tria millia, et tunc restituetur[2]) excruciata tribus millibus annorum Sodoma, id est anima mea: Sodoma, meis poena peccatis. Grande intervallum temporis inter restitutionem et ruinam positum est.« Animae postmodum noxiae figuram esse ait Samariam, quae non alias restituenda sit, quam cum decem tribus fuerint reversae. Tum ait: »Si autem tanto post tempore restituetur id quod praecessit in signum, quando tu restitueris, si tamen restitueris, Samaritana et haeretica anima, quae simulacris et feriis non veris, ac figmentis de Hieroboam corde venientibus credidisti?« Ejusmodi nonnulla in sequentibus videre est, quibus doctrina eadem inculcatur. Sed in Adamantii tamen gratiam notetur istud: »Si tamen restitueris:« quo incertus ejus et fluctuans animus proditur: si modo Origenianum re ipsa hoc est, non Rufinianum. Illustrius etiam istud e libr. I. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. num. 1. et 2., in quo probat hoc Scripturae testimonio: »»Dixit[3]) Dominus Domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum:«« et illo I Cor. XV, 24. 25. »»Deinde finis, cum tradiderit regnum[4])

---

[1]) Ed. Ruaei: comparetur.

[2]) Edd. Huetii: restituetur. Excruciatur tribus etc.

[3]) Psalm. CX, 1. (CIX.)

[4]) Deest »regnum« in edd. H.

Deo et Patri: quum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. Oportet autem illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus ejus,«« cum sequentibus; et isto Psalm. LXII, 1. »»Nonne Deo subjecta erit anima mea? Ab ipso enim salutare meum:«« his, inquam, Scripturae testimoniis futurum probat, ut subactis Christi inimicis in unum finem per Filium, bonitas Dei creaturam revocet universam: subjectionem autem illam id ipsum esse vult, quo Christo adhaerescentes efficimur sancti, et salutem adipiscimur; talem autem futurum finem, qualia fuerunt initia, cum omnes Dei nutibus obtemperantes in unum conspirabant. In sequentibus deinde omnia in unum reparanda esse demonstrat ex hoc Christi: »»Ut [1]) omnes unum sint, sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint. Et ego claritatem, quam dedisti mihi, dedi iis, ut sint unum, sicut et nos unum sumus: Ego in iis, et tu in me, ut sint consummati in unum:«« et illo Pauli Ephes. IV, 13. »»Donec occurramus omnes in unitatem fidei, et agnitionis Filii Dei, in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi:«« nec daemones quidem ipsos restitutionis hujus beneficio carituros esse putat. Quaerit ad haec Tom. X. in Matth. num. 3., quomodo diversa erit in resurrectione hominum claritas, juxta Apostolum I Cor. XV, 41.; cum dixerit Servator: »»Justi fulgebunt sicut sol:«« Matth. XIII, 43.; tum respondet in ipso beatitudinis initio futurum, ut diversa sit hominum claritas, nondum omnibus expurgatis; at postquam collecta fuerint e regno Christi scandala, et igne absumtae nequitiae, tunc omnes unum solare lumen futuros. Non satis vero cohaerere videtur quod sequitur; scribit enim fore, ut justi tunc inferioribus fulgeant, qui lucis eorum participes fient, quemadmodum sol terrae lucem suam praebet.

---

[1]) Cfr. ev. Joann. XVII, 21—23.

Nam si ita omnium expurgata tunc erunt peccata, ut nullo claritatis discrimine fulgeant, quinam inferiores erunt, quinam superiores? Nempe neminis beatitatem, ut jam supra monui, usque adeo propriam esse putat, ut non novis delictis ad inferiora semper delabi possit: ad ima igitur retrocedentibus semper aliquibus, qui locum suum tenuerint, lumen iis suum impartientur. Ejusdem et istud est farinae e Tom. XV. in Matth. num. 27. *Ἀλλὰ*[1]) *κατὰ μὲν ταῦτα πρώτους ἀποδεδώκαμεν τοὺς σωθησομένους· ἐσχάτους δὲ τοὺς μὴ ἀξίους τῆς τοιαύτης τῶν σωθησομένων τάξεως, ἀλλὰ*[3]) *κολάσεως, καὶ τοῦ ἐγκαταλειφθῆναι,*[3]) *ἤτοι ἕως τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθῃ, ἢ ἕως ἐκπληρώσωσι τὰ περὶ τῶν ἰδίων ἁμαρτημάτων·* et istud e Tractat. XXXIII. in Matth. num. 69. »Iste autem, qui unum acceperat talentum, et absconderat ipsum in terra, non solum quasi malus et piger arguitur, sed quasi inutilis mittitur in tenebras exteriores, ubi nulla illuminatio est, forsitan nec corporalis, nec est respectio Dei illic; sed quasi indigni speculatione Dei, qui talia peccaverunt, condemnantur in his, quae exteriores tenebrae appellantur; forsitan donec intellexerint, ut convertantur, et digni efficiantur exire ab iis, forsitan et propter aliam caussam, quam nos ignoramus:« et hoc quoque, quod scribitur lib. VIII. contr. Cels. num. 72., sub easdem leges concludendum aliquando quidquid est rationis particeps, cum verbo Dei in perfectum statum restituetur. In cujus argumentum affert illud Sophoniae III, 9. »»Tunc reddam populis labium electum, ut invocent omnes in nomine Domini, et serviant ei humero uno.««

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 387.

[2]) Ed. R. recte: »*ἀλλὰ κολάσεως*,« edd. vero Huetii: »*καὶ κολάσεως*.« — Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 357. not. 4.

[3]) Edd. H. et R. »*ἐγκαταληφθῆναι*.«

XVII. Perspicuum hinc est, non alias admisisse poenas Origenem, quam piaculares et temporarias; cujusmodi sunt purgatoriae illae, quas ecclesia catholica agnoscit. Sed et manifestius illud est ex eo, quod habetur Homil. VIII. in Levit., ubi agens de puerpera, juxta veteris legis praescriptum, per septem dies immunda, si masculum peperisset; per quatuordecim, si feminam, septimanam hanc praesentis vitae tempus esse dicit, per quod usquequaque mundi esse non possumus, nisi octavus venerit dies, futuri nempe saeculi tempus: »In quo tamen die, inquit num. 4., si masculus est, et viriliter egerit, statim in ipso adventu futuri saeculi purgatur, et statim munda efficitur mater, quae genuit eum: purgatam namque vitiis carnem ex resurrectione recipiet. Si vero nihil habuerit virile adversum peccatum, sed remissus et effeminatus fuit in actibus suis, cujus peccatum tale est, quod non remittatur, neque in praesenti saeculo, neque in futuro: iste transit et unam et aliam septimanam in immunditia sua, et tertia demum incipiente oboriri septimana, purgatur ab immunditia, quam feminam pariendo contraxit.« Ejusdem generis est istud ex Homil. XIV. in Luc. »Sicut scriptum est in lege: si masculum peperit mater, septem diebus mater sedebit in sanguine immundo, ac deinde triginta tribus in sanguine puro; et ad extremum et ipse infans sedebit in sanguine purissimo: sic quia lex spiritualis est, et umbram habet futurorum bonorum, possumus intelligere purgationem veram nobis evenire post tempus. Ego puto, quod et post resurrectionem ex mortuis indigeamus sacramento eluente nos atque purgante; nemo enim absque sordibus resurgere poterit, nec ullam posse animam reperiri, quae universis statim vitiis careat.« Erroris notam merito his inurit Bellarminus libr. II. de purgatorio cap. 9., quod ex Scripturae effato post resurrectionem et judicium nulla supersit emendationis spes. At ea mendosa esse, et vitio librariorum corrupta

putat Suarez Tom. IV. in 3. S. Thom. quaest. 46. sect. 5., quoniam illis ex adverso repugnant quae praecedunt in eadem Homilia, nefas esse cogitare futurum, ut sordidi et polluti resurgamus. Sed tantam esse tamen in multis haesitationem Origenis deprehendimus, ut novum mihi non sit eadem Homilia diversa eum et pugnantia prodidisse. Praedicantur etiam apertissime piaculares poenae Homil. XVI. in Jerem. num. 5., cum superstructa animae aurum, argentum, ligna, foenum, et stipulam igne probanda esse dicit; deinde ait num. 6. *Τί οὖν πρῶτον ἀκολουθεῖ ἀπολαβεῖν διὰ τὰ ξύλα; Δῆλον, ὅτι τὸ πῦρ τὸ ἀναλίσκον τὰ ξύλα, καὶ τὸν χόρτον, καὶ τὴν καλάμην·* et postea, quoniam scriptum est Jerem. XVI, 18. »»Et reddam primum duplices iniquitates eorum:«« *ἀναγκαίως*, inquit, *πρόσκειται τὸ πρῶτον· πρῶτον γὰρ τὰ τῆς ἀδικίας, εἶτα τὰ τῆς δικαιοσύνης ἀποδίδοται.* Quin etiam lib. II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 10. num. 5., animam per peccatum ordinem suum deserere ait, et a compage, cui a Deo fuerit innexa, divelli; et adhibito igne »sine dubio ad firmiorem sui compagem, instaurationemque solidari:« nec multo post num. 6. »Quomodo autem et [1]) ea poena, quae per ignem inferri dicitur, pro adjutorio intelligitur adhiberi, Esaias docet, qui de Israel quidem sic dicit:« »»Abluet [2]) Dominus sordes filiorum, vel filiarum Sion, et sanguinem expurgabit e medio ipsorum spiritu judicii, et spiritu ustionis.«« »De Chaldaeis autem sic dicit:« »»Habes [3]) carbones ignis, sede super eos: hi erunt tibi [4])

---

[1]) Edd. Huetii: et a poena, quae etc.

[2]) Desunt in edd. H. verba: »Abluet Dominus sordes filiorum, vel filiarum Sion, et sanguinem expurgabit e medio ipsorum spiritu judicii, et spiritu ustionis. De Chaldaeis autem sic dicit.« — Cfr. Jesai. IV, 4.

[3]) Cfr. Jesai. XLVII, 14. 15.

[4]) Ed. Ruaei: tibi in adjutorio.

adjutorio.«« »Et in aliis dicit:« »»Sanctificabit [1]) Dominus in igne ardenti.«« »Et in Malachia propheta dicit:« »»Sedens [2]) conflabit et purgabit, et fundet purgatos filios Juda.«« Item libr. VIII. in epist. ad Rom. num. 12. »Verum, [3]) inquit, in hac ipsa purgatione, quae per poenam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisve saeculis de peccatoribus exigat cruciatus, solus scire potest ille, cui Pater omne judicium tradidit.« Denique libr. IV. contr Cels. num. 10. poenas futurae vitae dicit esse *ἀναγκαίας τῷ παντὶ, τάχα δὲ καὶ τοῖς πεισομένοις αὐτὰς οὐκ ἀχρήστους.*

XVIII. Quoniam autem Paulinum illud saepe testimonium usurpat, quod est 1 Cor. XV, 26. »»Novissima autem inimica destruetur mors:«« minime silentio premenda videtur allata ab eo loci hujus expositio. Mortem itaque diabolum significare existimat, quem ita destructum iri putat, quatenus impia ejus et a Deo aversa voluntas expugnabitur. Demus ipsa verba e lib. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6. num. 5. »Propterea namque etiam novissimus inimicus, id est, diabolus, qui mors appellatur, destrui dicitur, ut neque ultra triste sit aliquid, ubi mors non est, neque adversum sit, ubi non est inimicus. Destrui sane novissimus inimicus ita intelligendus est, non ut substantia ejus, quae a Deo facta est, pereat; sed ut propositum, et voluntas inimica, quae non a Deo, sed ab ipso processit, intereat:« et ista ex Homil. VIII. in Josue num. 4. »De diabolo autem dicens, ait:« »»Novissimus [4]) inimicus destruetur mors:«« »quia vere tunc vincetur mors, cum mortale hoc absorbebitur a vita.« Certe

---

[1]) Cfr. Jesai. X, 17.

[2]) Cfr. Malach. III, 3.

[3]) Edd. Huetii: »Verum, inquit, haec ipsa purgatio, quae.«

[4]) Cfr. 1 Cor. XV, 26.

Hebr. II, 14. mortis quidem imperium diabolus habere dicitur; at a morte tamen distinguitur: »»Ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est, diabolum.«« Quod exponens Origenes Tom. XIII. in Matth. num. 9. *Κράτος*[1]) *δὲ θανάτου*, inquit, *νομιστέον ἔχειν τὸν διάβολον, οὐ τοῦ μέσου καὶ ἀδιαφόρου, καθ' ὃν ἀποθνήσκουσιν οἱ σύνθετοι ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, χωριζομένης αὐτῶν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, ἀλλὰ τοῦ ἐναντίου καὶ ἐχθροῦ τοῦ εἰπόντος· »ἐγώ*[2]) *εἰμι ἡ ζωή·« καθ' ὃν »ψυχὴ*[3]) *ἡ ἁμαρτάνουσα, αὕτη ἀποθανεῖται.«*

Cum ait aversam a Deo diaboli voluntatem olim fere conferendam, satis significat se ne daemones quidem ab aeterna felicitate excludere. Sed clarius etiam id evincitur ex dogmatum ipsius sequela, et ex hoc loco e libr. I. *περὶ ἀρχῶν* cap. 6. num 3., quem et supra jam adduximus, et hic quoque repetemus: »Jam vero si aliqui ex his ordinibus, qui sub principatu diaboli agunt, ac malitiae ejus obtemperant, poterunt aliquando in futuris saeculis converti ad bonitatem, pro eo, quod est in ipsis liberi facultas arbitrii: an vero permanens et inveterata malitia velut in naturam quandam ex consuetudine convertatur, etiam tu qui legis probato, si omnimode neque in his, quae videntur temporalibus saeculis, neque in his, quae non videntur, et aeterna sunt, penitus pars ista ab illa etiam finali unitate, atque convenientia discrepabit.« Jacet eadem sententia in istis e Corderiana Catena in Joannem, ad Joann. XII, 31. *Τὸ ἐν τῷ σταυρῷ πάθημα αὐτοῦ κρίσις ἦν τοῦ κόσμου τούτου παντός· ἐπείπερ εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵματος τοῦ σταυροῦ ἑαυτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ γῆς, εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς, μετὰ θριαμβεύ-*

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 227. et 228.

[2]) Cfr. ev. Joann. XI, 25. coll. XV, 6.

[3]) Cfr. Ezech. XVIII, 4. — Edd. H. et R. *ψυχὴ ἁμαρτάνουσα.*

σεως ἐν τῷ ξύλῳ, ἃς ἐπεκδύσατο ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας, ἐκάθισεν ἐν τοῖς ἐπουρανίοις, ἀποκαθιστὰς πάντα ἐπὶ τὸ ἑκάστῳ ἁρμόζον καὶ πρέπον τέλος.

XIX. Ceterum non poenarum duntaxat, sed felicitatis etiam tempus certis circumscriptum terminis esse voluit, animasque ad perfectionis culmen evectas, et peccati ac corporeae molis sordibus expurgatas, statim atque a virtute in vitium deflexerint, in crassioris corporis carcerem compingi. Verba Origenis e libr. II. de Princip. affert Justinianus, quibus corpora interitura dicuntur, cum Deo subjecta fuerint omnia, *τῆς τῶν σωμάτων φύσεως ὑποστησομένης δεύτερον, ἐὰν πάλιν λογικὰ ὑποκαταβῇ.* Affert et alia ex quarto libro, quibus corporum naturam per intervalla existere docet, *διά τινα συμπτώματα γινόμενα περὶ τὰ λογικὰ, δεόμενα σωμάτων· καὶ πάλιν τῆς ἐπανορθώσεως τελείως γινομένης εἰς τὸ μὴ εἶναι ἀναλύεσθαι ταῦτα, ὥστε τοῦτο ἀεὶ γίνεσθαι.* Affert et ista e libr. I. Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 1. »In fine atque consummatione mundi ....., cum omnes (animae) liberum habeant arbitrium, et sponte sua vel virtutes possint capere, vel vitia, illae multo pejori in conditione erunt, quam nunc sunt; hae ad meliorem statum pervenient: quia diversi motus, et variae voluntates in utramque partem diversum accipient statum, id est, ut angeli, homines, vel daemones, et rursum ex his homines, vel angeli fiant:« et illa e libr. III. cap. 6. num. 3. »Nec dubium est, quin post quaedam intervalla temporum rursus materia subsistat, et corpora fiant, et mundi diversitas construatur, propter varias voluntates rationabilium creaturarum, quae post perfectam beatitudinem usque ad finem omnium rerum paulatim ad inferiora delapsae tantam malitiam receperunt, ut in contrarium verterentur, dum nolunt servare principium, et incorruptam beatitu-

[1]) Vide finem libr. I. de Principiis.

dinem possidere.« Quibus et haec adjungenda e libro eodem, cap. 1. num. 21. »Ex quo opinamur, quoniam quidem, (ut frequenter diximus,) immortalis est anima et aeterna, quod in multis et sine fine spatiis per immensa et diversa saecula possibile est, ut a summo bono ad infima mala descendat, et ab ultimis malis ad summa bona reparetur.«

XX. Quod si quis dogmatum istorum requirat originem, sciat ille praeter quaedam Scripturae testimonia, quae mox a nobis commemorata sunt, Adamantium quoque in errorem induxisse male interpretatum illud, quod exstat Isaiae XXIV, 22. »»Et claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur:«« et hoc Joann. X, 16. »»Fiet unum ovile, et unus pastor:«« quod ipse in dogmatis sui fulcimentum usurpat in fine Homil. VI. in Num. Item illud e parabola, quam proponit Christus Matth. XVIII, 23., cum servum nequam iratus Dominus jussit tortoribus tradi, quoad debitum integrum refunderet. Unde Origenes Homil. XXXV. in Luc. »Quae est lex carceris istius? (Inferni) Non egredior ex eo, neque me exactor patitur exire, nisi debitum omne persolvero.« Fraudi ei fuit perperam acceptum et istud Apostoli Rom. XI, 25. 26. »»Caecitas ex parte contigit in Israel, donec plenitudo Gentium intraret: et sic omnis Israel salvus fieret.«« Piaculares autem, quas dixi, et purgatorias poenas his defendit verbis ex I Cor. III, 12., in quibus uniuscujusque opus igne examinatum iri Paulus affirmat. Aliis quibusdam opinionis hujus propugnaculis uti solere Origenistas tradit Hieronymus ad calcem Commentariorum in Isaiam; hoc nimirum Pauli ad Rom. XI, 32. »»Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur:«« et illo Mich. VII, 9. »»Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei: donec justificet caussam meam, et auferat judicium meum, et educat me in lucem:«« et hoc etiam Isaiae XII, 1. »»Benedicam te, Domine, quoniam iratus

es mihi: avertisti faciem tuam a me, et misertus es mei:«« nec non et isto Oseae. XIV, 5. »»Cum ira furoris mei transierit, rursum sanabo:«« atque itidem illo Psalm. XXXI, 19. »»Quam grandis multitudo bonitatis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te!««

Verum non sacris duntaxat auctoribus, sed profanis etiam regendum sese videtur Origenes tradidisse, Platoni inprimis, qui in Phaedone Socratem inducit ita disserentem: hominum, qui sese terrenis cupiditatibus dederint, animas circa sepulchra vagantes pendere poenas, quoad rursus corporibus alligentur. Docet ibidem Socrates, mortuos ab eo daemone, qui viventibus ipsis obtigerat, deduci ad inferos, et post longa deinde temporis spatia ab alio duce revocari Ait postmodum ad Acherusiadem paludem convenire multas mortuorum animas, quae post breviores, vel diuturniores temporum ambitus, rursum ad animalium generationem emittantur; sanabilibus modo noxis inquinatae sint: quae vero *ἀνίατα* crimina admiserint, detrudi in Tartarum, unde nulla spes exeundi supersit. Repetit id ipsum in Gorgia, poenasque temporarias levioribus culpis, insanabilibus vero aeternas, et fine cariturus decernit. Idem libr. X. de Republ. ex Heri cujusdam Armenii persona animas narrat ex coelo sub terras, ac vicissim, ultro citroque remeare; quae coelo fruuntur, deliciis illic et gaudio perfundi; quae sub terris agitant, illic *χιλιετῆ πορείαν* capessere, ac inde tandem exire. Et in Timaeo animam, quae recte hic se gesserit, syderis in numerum referri asserit; quae male, in muliebre corpus demitti; utrique vero post mille annorum curriculum novae vitae optionem dari; et quae novis sese contaminarit vitiis, in pecudum corpora relegatum iri; neque malorum finem ante habituram, quam adhaerescentes sibi ex elementorum colluvie sordes ratione depulerit. Quae in libro de Universitate a Tullio Latine reddita, et ab Alcinoo cap. XVI. repetita exstant.

Postremo nimium obterendae Valentinianae haereseos desiderium Origeni errandi caussam obtulit. Nam cum illi damnari non posse crederent, qui essent spiritualis naturae; servari, qui terrenae; et inter hos diabolum censerent, angelos inter illos: Origenes in diversa abiens cespitavit, asserens angelos damnari posse, et aliquos re ipsa quandoque damnari; diabolum servari posse, et revera servatum aliquando iri.

XXI. Minime ergo mirum est Platonis, Platonicorumque dictata audientem Adamantium, et Christianis eadem non satis caute proponentem, explosum a Patribus ac rejectum fuisse. Futuram illam diaboli conversionem et salutem amare huic exprobrat Epiphanius in epist. ad Joann. Hierosol. cap. 3., et in Synopsi Tomi 1. Panarii libr. 2. cap. 18. Exprobrat et Theophilus Paschal. 2. his verbis: »Talis pastor gregis morbidi Christum ubique suggillat injuriis, et diabolum honore sustollit, dum illum asserit purgatum vitiis atque peccatis pristinam aliquando gloriam recepturum,[1]) et hunc regnare desistere, simulque cum diabolo sub Patris imperio redigendum.« Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 1. dixisse eum queritur: »Omnem creaturam, secundum Apostolum,[2]) vanitati esse subjectam, et liberari in revelationem filiorum Dei:« et in epist. 61. ad Pammach. cap. 3. »Quod dicat et diabolum, et daemones acturos poenitentiam aliquando, et cum sanctis ultimo tempore regnaturos:« quod et fusius explicat cap. 5., et in epist. 65. ad Pammach., et Ocean. cap. 2. sensisse illum ait: »Post multa saecula, atque unam omnium restitutionem, id ipsum fore Gabrielem, quod diabolum: Paulum, quod Caipham; virgines, quod prostibulas:« et in epist. 75. ad Vigilantium scribit veniam

---

[1]) Ed. Ruaei perperam: recepturam.

[2]) Cfr. Rom. VIII, 20. 21.

tunc hominibus condonandam existimasse Origenem, quando diabolo condonabitur: et libr. 1. advers. Pelagianos, cap. 9. »Si autem, inquit, Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, et diabolo tribuit poenitentiam, quid ad nos?« et libr. VI. in Isaiae XIV, 20. »Ubi sunt ergo, qui dant diabolo poenitentiam, et dicunt illum posse mundari?« et libr. VIII. in Isaiae cap. XXVII. vers. 1. »Qui dicunt diabolum acturum poenitentiam, et veniam consecuturum, interpretentur nobis quomodo hoc accipiant, quod scriptum est:« »»Et[1]) interficiet draconem, qui est in mari:«« et libr. I. in Dan. III, 96. »Quidam pessime ad diabolum referunt, quod in consummatione et fine mundi etiam ipse recipiat notitiam Dei, et omnes ad poenitentiam cohortetur.« Acerrime vero in Jonae III, 6. adversus doctrinam hanc invehitur: »Alioquin, inquit, si omnes rationabiles creaturae aequales sunt, et vel ex virtutibus, vel ex vitiis sponte propria aut sursum eriguntur, aut in ima merguntur, et longo post circuitu atque infinitis saeculis, omnium rerum restitutio fiet, et una dignitas militantium: quae distantia erit inter virginem et prostibulum? quae differentia erit inter matrem Domini, et, (quod dictu quoque scelus est,) victimas libidinum publicarum? Idemne erit Gabriel, et diabolus? Idemne Apostoli, et daemones? Idemne prophetae, et pseudoprophetae? Idem martyres, et persecutores? Finge quaelibet, annos et tempora duplica, et infinitas aetates congere cruciatibus: si finis omnium similis est, praeteritum omne pro nihilo est, quia non quaerimus quod aliquando fuerimus, sed quid semper futuri[2]) simus.« Aliis hujusmodi plerisque referendis supersedeo. Miror itaque, quid in mentem venerit Halloxio, cur negaret lib. IV. Origen. de-

---

[1]) Cfr. Jesai. XXVII, 1.

[2]) Ed. Ruaei: futuri sumus.

fens. quaest. 5. Epiphanium, Theophilum, et Hieronymum quicquam de ea re prodidisse. Cum cetera autem Origenis commenta defendi posse dicat Augustinus Haeres. 43. ad Quod vult Deum, istud frustra ab ejus defensoribus excusari fatetur: »Quis enim Catholicus Christianus,« (verba sunt Augustini,) »vel doctus, vel indoctus non vehementer exhorreat eam, quam dicit purgationem malorum, id est, etiam eos, qui hanc vitam in flagitiis et facinoribus, et sacrilegiis, atque impietatibus, quamlibet maximis finierunt: ipsum etiam postremo diabolum, atque angelos ejus, quamvis post longissima tempora purgatos atque liberatos, regno Dei, lucique restitui; et rursus post longissima tempora omnes, qui liberati sunt, ad haec mala denuo relabi et reverti, et has vices alternantes beatitudinum et miseriarum rationabiles creaturae semper fuisse, semper fore? De qua vanissima impietate adversus philosophos, a quibus ista didicit Origenes, in libro de Civitate Dei diligentissime disputavi:« libro, opinor, secundo, capit. 17. et 23., ubi dogma idem excutit, et ejus caussa merito reprobatum ab ecclesia Origenem fuisse narrat; ut et libro de gestis Pelagii, cap. 3. Adi et librum ipsius contra Priscillianistas et Origenistas, cap. 5. et 6., et libro huic praefixum Orosii Commonitorium ad Augustinum. Suggillat eundem ipsa hac de caussa auctor libri de communi essentia libr. III. cap. 6., et auctor dialogorum,[1]) qui Caesario Gregorii Nazianzeni fratri assignantur, quamvis Maximi, qui Caesario recentior fuit, fragmentum exhibeant. Inter Anathematismos Justiniani epistolae ad Menam subnexos, postremus ille est: *Εἴ τις λέγει ἢ ἔχει πρόσκαιρον εἶναι τὴν τῶν δαιμόνων καὶ ἀσεβῶν ἀνθρώπων κόλασιν, καὶ τέλος κατά τινα χρόνον αὐτὴν ἕξειν, ἤγουν ἀποκατάστασιν γενέσθαι δαιμόνων, ἢ ἀσεβῶν ἀνθρώπων, ἀνάθεμα ἔστω.* Et in hac

---

[1]) Cfr. dialog. III. respons. 140.

ipsa quoque epistola, quemadmodum et in altera ad synodum quintam, eundem errorem notat, et ad calcem loca nonnulla Origenis eo pertinentia adducit. Quin etiam synodus quinta hanc haeresin decreto suo jugulavit, si quid Cedreno, et Photio in libello de synodis, et anonymo auctori libri de Conciliis Oecumenicis, et Nicephoro credimus. Quid appellem Gregorium Magnum, qui libr. XXXIV. Moral. cap. 19., et libr. III. exposit. in I Regg. cap. 2. hoc Origenistarum deliramentum prolixe arguit? Quid Maximum, qui in Scholiis ad Dionysii librum de coelesti Hierarch. cap. 6. verba haec Origenis e libr. I. περὶ ἀρχῶν recitat: *Μετὰ δὲ τὸ ἐπὶ πᾶσι τέλος πάλιν ἀπόῤῥευσις καὶ κατάπτωσις γίνεται;* Quid Theophanem Cerameum, qui Homil. II. haec disserit: *Τὸ μέντοι· ἕως ἀποδῷ πᾶν τὸ ὀφειλόμενον· οὐ χρονικὴν σημασίαν δηλοῖ, κατὰ τὴν μυθώδη Ὠριγένους ἀποκατάστασιν, ἀλλὰ τὸ ἀόριστον καὶ ἀτελεύτητον τῆς κολάσεως.* Quid Bedam, qui libr. I. Expositionis in Proverb., quae Hieronymo falso tribuitur, ad cap. II, 19., et lib. II ad cap. XI, 7., et in Retractatione in Acta Apost. ad cap. III. hanc reprehendit doctrinam, eamque ait Origenianos hoc Isaiae testimonio defendere: »»Et[1]) claudentur ibi in carcere, et post multos dies visitabuntur?«« Quid Stephanum Gobarum,[2]) qui in quaestionibus in utramque excussis partem, quae fere Adamantii placitis constant, sic habet: *Ὅτι οἱ ἐν τῇ κολάσει παραδιδόμενοι τῶν ἁμαρτωλῶν καθαίρονται τῆς κακίας ἐν αὐτῇ, καὶ μετὰ τὴν κάθαρσιν ἀπολύονται τῆς κολάσεως· καίτοι οὐ πάντες οἱ παραδοθέντες τῇ κολάσει καθαίρονται καὶ ἀπολύονται, ἀλλά τινες, καὶ ὅτι, ὅπερ ἐστὶν ἀληθὲς τῆς ἐκκλησίας φρόνημα, οὐδεὶς ἀπολύεται τῆς κολάσεως;* Quid Nicetam Acominatum, qui libr. IV. Thesauri orthod. fid.

---

[1]) Cfr. Jesai. XXIV, 22.

[2]) Cfr. Gobar. apud Phot. Cod. 232.

Haer. 31. Origenem male sensisse praedicat de poenarum ac praemiorum perennitate, futurumque dixisse, ut exstinguatur quidem ignis, sordibus absumtis, vermis autem sine fine permaneat? Quid denique Gennadium de dogmat. cap. 9., Leontium Act. 10., Joannem Scholasticum, cognomento Climacum Scal. Par. cap. 5., Anonymum Photii Cod. 117. toties jam in partes vocatum, Sophronium in epist. ad Serg. Act. 11. syn. 6., Theophylactum in Matth. III. et XXV., et Marc. VIII., Freculphum Lexoviensem, Anastasium Bibliothecarium Hist. ann. mundi 5775., Cedrenum in Compend. Hist., Zonaram lib. II., Glycam Ann. part. 3. et 4., Constantinum Harmenopulum de sectis, Nicephorum lib. XVII. cap. 27., Vincentium Bellovacensem specul. doctr. libr. XVIII. cap. 43., et Guidonem Carmelitam in Haeres. Origen., eandem haeresin insectantes?

XXII. His praetermissis in Joanne Damasceno finem facio, qui in libro de Haeresibus Origenistas censere ait: »Christi regnum tandem aliquando desiturum, et simul angelos desituros:« nempe cum omnia unum cum Deo fient: et libr. II. de fide orthod. cap. 1. Origenianam hanc in integrum restitutionem arguit, quam post mille annorum spatium futuram credidisse Adamantium asserit. Gobarus quoque Tritheita apud Phot. Cod. 232. inter disputatas quaestiones hanc etiam posuit: *Ὅτι πρότερον οἱ δίκαιοι ἀναστήσονται, καὶ σὺν αὐτοῖς πάντα τὰ ζῶα, καὶ ἐπὶ χίλια ἔτη τρυφήσουσι, καὶ ἐσθίοντες, καὶ τεκνοῦντες, καὶ μετὰ τοῦτο ἡ καθολικὴ ἐπιστήσεται ἀνάστασις.* Si in hac fuit Origenes sententia, illam Platonis *χιλιετῆ πορείαν*, quam diximus, in Christianam fidem transferre conatus fuerit; atque ita Chiliasta dici possit. Quamquam alia fuit Chiliastarum proprie dictorum haeresis, a Cerintho, vel ut alii, a Papia Hierapolitano episcopo orta. Auctor quippe est Eusebius libr. III. Hist. Eccles. cap. ultimo, Papiam illum, mediocri, ut erat, prae-

ditus ingenio, parum acute intellectis Apostolorum scriptis, (vigesimo nempe Apocalypseos capite,) regnum Christi post resurrectionem per mille annos inter summas corporum voluptates in terris perseveraturum putasse, ac ipsius deinde auctoritatem idem Irenaeo persuasisse. Sectam quoque illam persecuti sunt alii eruditione nobiles viri, Tertullianus, Victorinus Petabionensis, et Lactantius, donec in apertam erupit haeresin, in Apollinario damnatam a Damaso Papa. Attamen vix sibi persuadere potest Epiphanius, assertorem fuisse Apollinarium dogmatis hujusmodi: cujus nec affinem fuisse Origenem perspicuum est ex his verbis Tom. XVII. in Matth. num. 35. *Καὶ*[1]) *ὥσπερ πλανῶνται οἱ διὰ τὸ μὴ τροπολογεῖν τὰ προφητικὰ οἰόμενοι μέλλειν ἡμᾶς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἐσθίειν καὶ πίνειν σωματικὰ βρώματα, ἐπεὶ αἱ λέξεις τῶν γραφῶν τοιαῦτα περιέχουσιν· οὕτως καὶ τὰ περὶ γάμων γεγραμμένα, καὶ ἀνδρῶν, καὶ γυναικῶν τηροῦντες ἐπὶ τοῦ ῥητοῦ, καὶ οἰόμενοι συνουσίαις ἡμᾶς καὶ τότε χρήσεσθαι, δι' ἃς οὐδὲ σχολάζειν ἐστὶ τῇ προσευχῇ δυνατόν· ἐν μολυσμῷ πως ὄντων καὶ ἀκαθαρσίᾳ τινὶ τῶν χρωμένων ἀφροδισίοις.* Adversus eandem haeresin pari modo excandescit libr. II. *περὶ ἀρχῶν*, cap. XI. num. 2., et Prologo in Cantic. »Accidit,[2]) ut simpliciores quidam nescientes distinguere ac secernere quae sint, quae in Scripturis divinis interiori homini, quae vero exteriori deputanda sint, vocabulorum similitudinibus falsi ad ineptas quasdam fabulas et figmenta inania se contulerint;[3]) ut etiam post resurrectionem cibis corporalibus utendum crederent, potumque sumendum non solum ex illa vite vera et vivente in saecula, verum et ex his vitibus ligni.« Ea praeterea de resurrectione, deque poenis damnatorum

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. IV. pag. 167 et 168.

[2]) Desunt in edd. H. verba: Accidit, ut.

[3]) Edd. Huet., cfr. pag. huj. not. 2. »contulerunt«

opinatus est, quae Chilionetitarum vesaniae ex adverso repugnant. Inde Hieronymus in Praefat. libr. XVIII. Commentar. in Isaiam, quae est ad Eustochium, adversus Millenarios disputans, errorem illorum eorum errori, qui resurrectionem tollunt, contrarium et oppositum esse agnoscit: et Justinianus in epist. ad quintam synodum, quam exhibet Cedrenus, doctrinam Pythagorae et Platonis, hujusque adeo verba super his mille annorum periodis exponens, eam Origeni nusquam tribuit.

XXIII. Quamvis autem manifestum erroris teneamus Origenem in quaestione de poenarum et beatitatis perennitate, multa tamen in ejus defensionem adduci possunt, cum ex ejus depromta scriptis, tum apud laudatos scriptores conquisita. Quae priusquam attingamus, dignum illud animadversione est, quod commemorat auctor Praedestinati, quem edidit Jacobus Sirmondus, Haer. 43., Ampullianum quendam Haereticum Bithynum in eam incurrisse haeresin, ut »diceret omnes criminosos cum diabolo et daemoniis eo usque in gehenna decoqui, usquequo puri redditi possint inde mundi et immaculati egredi:« quapropter cum universam ecclesiam adversum se commovisset, vitiatos a se libros Origenis, et eos praecipue, qui sunt *περὶ ἀρχῶν*, in sententiae suae praesidium protulisse. Addit deinde libelli auctor: »Sed qui sani sensus est, et habet splendidos oculos, sic videt addita in Origenis opusculis mala ista, atque cognoscit, sicut si in stragulo coccineo pannos albos, aut cujusque alterius coloris cernat adsutos.« Nunc quae pro se ipse Adamantius suppeditat, colligamus. Primum Hom. VIII. in Levit. num. 5. esse ait peccata quaedam, quae »post hanc vitam nobiscum transeunt, et esse in ipsis quaedam ita animabus infixa, ut nequeant aboleri.« Homilia IV. in Isaiam num. 1. nesciri pronuntiat, quae post mundum eventura sint: »No-

vissima, inquit, ut sunt, non valent enarrari.« »»Quis [1]) annuntiat de novissimis?«« »ait Scriptura. Quae videmus, (ut tamen concedamus, quia aliqua videmus,) media sunt: quae ante mundum fuerint, ignoramus: fuerunt porro quaedam ante mundum. Quae post mundum secutura sunt, ad certum non apprehendimus: erunt autem alia post mundum.« Tum postea: »Ea quae post extremum saeculum futura sunt in saecula saeculorum, quis potest exponere? Garrulorum est hominum horum notitiam polliceri, nescientium, quia homo ea tantum potest capere, quae media sunt, et ea quae post mundum usque ad consummationem in judicio sunt futura de poenis, de retributione. Et horum quoque multa absconsa sunt nobis, ut propter hoc quidem scriptum sit:« »»Duabus [2]) velabant faciem.«« Unde res eas pertractaturus lib. 1. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6. num. 1. hac obtestatione lectoris mentem occupat: »Quae quidem a nobis etiam cum magno metu et cautela dicuntur, discutientibus magis et pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus. Indicatum namque a nobis in superioribus est, quae sint, de quibus manifesto dogmate terminandum sit: quod et pro viribus nos fecisse puto cum determinate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis, quam definiendi, prout possumus, exercemur.« Atque hac admonitione praemunitam dissertationem altera hac excipit, initio capitis sequentis: »Haec quidem, quae superius disseruimus, [3]) in generali nobis sermone digesta sunt, per consequentiam magis [4]) intellectuum, quam definito dogmate pertractata atque discussa de rationabilibus naturis, [5]) post eum lo-

---

[1]) Cfr. Jesai. XLI, 26. [2]) Cfr. Jesai. VI, 2.

[3]) Ed. Ruaei: disseruimus, generali nobis sermone digesta sint.

[4]) Edd. Huetii: magis intellecta.

[5]) Edd. Huetii: secundum eum locum.

cum, quem de Patre, et Filio, et Spiritu sancto pro nostris viribus exposuimus. Nunc ergo videamus, quae sint, de quibus disserere in consequentibus convenit secundum dogma nostrum, id est, secundum ecclesiae fidem.« Magis etiam fluctuat Tom. XXVIII. in Joann. num. 7. quaerens, an aliquando vinculis solvendus sit, nec ne, homo ille impudens, qui cum absque nuptiali veste ad convivium accessisset, mitti jussus est in tenebras exteriores, ligatis pedibusque manibusque: *Οὐ γὰρ ἐμφαίνεται*, inquit, *τὰ περὶ ἀπολύσεως ἐσομένης γεγραμμένα περὶ αὐτοῦ· οὐ δοκεῖ δέ μοι ἀσφαλὲς εἶναι, μὴ καταλαβόντα ὁτιποτοῦν, μάλιστα τῷ μὴ γεγράφθαι περὶ αὐτοῦ, ἀποφήνασθαι·* et libr. VIII. in epist. ad Rom. num. 12. »Verum [1]) in hac ipsa purgatione, quae per poenam ignis adhibetur, quantis temporibus, quantisque saeculis de peccatoribus exigatur [2]) cruciatus, solus scire potest ille, cui Pater omne judicium tradidit. [3])«

Facit et illud pro Origene, quod libr. III. *περὶ ἀρχῶν* cap. 6. legitur. Cum enim tamdiu Deum dixisset futurum omnia in omnibus, quamdiu animae absque ulla materiae corporalis admixtione perseverassent, addit demum num. 6. »In quo statu etiam permanere semper et immutabiliter Creatoris voluntate est credendum, fidem rei faciente sententia Apostoli, dicentis:« »»Domum [4]) habemus non manufactam, aeternam, in coelis.«« Nisi haec forte de suo Rufinus interpres attexuit. Et id subsidium quoque praestat Adamantio, quod scriptum est Tractat. XXXIV. in Matth. num. 72. »Nullus enim ignis inter homines est aeternus, sed nec multi temporis; ex-

---

[1]) Edd. Huetii: Verum haec ipsa purgatio, quae etc.

[2]) Edd. Huet., cfr. pag. huj. not. 1. »exigat cruciatus.«

[3]) Cfr. ev. Joann. V, 22.

[4]) Cfr. II Cor. V, 1.

stinguitur enim cito. Aeternus autem ignis est ille, de quo et Esaias dicit in fine prophetiae suae: « »»Vermis [1]) eorum non morietur, et ignis eorum non exstinguetur:«« et quod Homil. XXXV. in Luc. »Quod si magnam pecuniam debuerimus, sicut ille, qui scribitur decem millia talenta debuisse, quanto tempore claudamur in carcere, donec reddamus debitum, non possum manifeste pronuntiare. Si enim qui parum debet, non egredietur nisi exsolvat minutum quadrantem; utique qui tanto debito fuerit obnoxius, infinita ei ad reddendum debitum saecula numerabuntur.« Quin etiam certam aliquando, et immutabilem felicitatem futuram concedit libr. IV. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 2. num. 24. »Sed et comminationes positae sunt his, qui praevaricati fuerint legem; nec non et his, qui purificatione indigebant, diversa purificationum genera, velut qui frequentius essent polluendi, traduntur: ut per haec tandem ad illam unam purificationem veniant, postquam pollui ultra non licet.« Et [2]) Homil. XVIII. in Jerem. XVIII. num. 1. emendationem [3]) post mortem neutiquam suscipere homines decernit: *Ἐπὰν δὲ μετὰ τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα ἥκωμεν πρὸς τῷ τέλει γενόμενοι τῆς ζωῆς, ἔπειτα πυρωθέντες, ἤτοι ὑπὸ τοῦ πυρὸς τῶν πεπυρωμένων τοῦ πονηροῦ βελῶν γενέσθαι ὁμοιοῦν γινόμεθα, ἢ ὑπὸ τοῦ θείου πυρὸς, ἐπεὶ καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν πῦρ καταναλίσκον ἐστίν· ἐὰν γενώμεθα, φημὶ, ὑπὸ τοιοῦδε, ἢ τοιοῦδε πυρὸς, ὅ,τίποτ' ἂν γενώμεθα, ἐὰν συντριβῶμεν, εἴτε ἀπὸ τοῦ καλὰ σκεύη γεγονέναι*

---

[1]) Jesai. LXVI, 24.

[2]) Desunt in textu quidem edd. Huet. verba: »Et Homil. XVIII. in Jerem. XVIII. num. 1. emendationem — *οὐκ ἀνακτιζόμεθα, οὐδὲ ἐπιδέχεται ἡμῶν ἡ κατασκευὴ βελτίωσιν*, exhibentur tamen eadem in Addendis edd. Huet. Tom. II. in calce affixis.

[3]) Ed. Ruaei sola: ad emendationem.

εἰς σωτηρίαν, εἴτε ἀπὸ τοῦ μοχθηρὰ σκεύη γεγονέναι εἰς ἀπώλειαν, οὐκ ἀνακτιζόμεθα, οὐδὲ ἐπιδέχεται ἡμῶν ἡ κατασκευὴ βελτίωσιν.

XXIV. Uti possumus praeterea ad tuendum aliqua ex parte Origenem testimonio quodam, quo damnatis quidem aditum ad beatitatem patefactum aliquando iri statuit, diabolo autem penitus interclusum. Habetur illud libr. VIII. in epist. ad Rom. num. 9. ibique Luciferi casum a lapsu Israelitarum differre asseverat: »Illorum enim, inquit, vel in fine saeculi conversio erit, tunc cum plenitudo Gentium subintraverit, et omnis Israël salvus fiet: istius autem, qui de coelo cecidisse dicitur, nec in fine saeculi erit ulla conversio.« Inde est quod vehementer succenset in epistola ad amicos suos Alexandrinos jactatum fuisse in vulgus se dicere: »patrem malitiae ac perditionis, et eorum, qui de regno Dei ejiciuntur, id est, diabolum esse salvandum: quod, inquit, ne aliquis quidem mente motus et manifeste insaniens dicere potest.« Propterea Hieronymus Apolog. II. in Rufin. cap. 5. palam eum hoc crimine exsolvit, quod alias ipsi persaepe objicit: »Asserit Candidus, inquit, diabolum pessimae esse naturae, et quae salvari nunquam possit. Contra hoc recte Origenes respondit, non eum perituræ esse substantiae, sed voluntate propria corruisse, et posse salvari. Hoc Candidus vertit in calumniam, quasi Origenes dixerit: diaboli naturam esse salvandam. Quod ille falso objecerat, hic refutat.«

XXV. Nempe rebus ab ecclesia nondum hoc tempore definitis varia animo agitavit Origenes, quod et ab aliis subinde Patribus factum observamus. Justinus Martyr in dialogo cum Tryphone decrevisse videtur poenas damnatorum per mortem animarum esse finiendas: *Ἀλλὰ μὴν οὐδὲ ἀποθνήσκειν φημὶ πάσας τὰς ψυχὰς ἐγώ· ἕρμαιον γὰρ ἦν ὡς ἀληθῶς τοῖς κακοῖς· ἀλλὰ τί; Τὰς μὲν τῶν εὐσεβῶν ἐν κρείττονί ποι χώρῳ μένειν, τὰς δὲ*

ἀδίκους καὶ πονηρὰς ἐν χείρονι, τὸν τῆς κρίσεως ἐκδεχομένας χρόνον τότε. Οὕτως αἱ μὲν ἄξιαι τοῦ Θεοῦ φανεῖσαι, οὐκ ἀποθνήσκουσιν ἔτι· αἱ δὲ κολάζονται ἔς τ᾽ ἂν αὐτὰς καὶ εἶναι καὶ κολάζεσθαι ὁ Θεὸς θέλῃ. Eandem arripit doctrinam Irenaeus libr. II. cap. 64., ubi animas non secus ac alia Dei opera tamdiu superesse et perseverare asserit, quoad »usque ea Deus ét esse et perseverare voluerit:« nec multo post: »Non enim ex nobis, inquit, neque ex nostra natura vita est, sed secundum gratiam Dei datur: et ideo qui servaverit datum vitae, et gratias egerit ei, qui praestitit, accipiet et in saeculum saeculi longitudinem dierum; qui autem abjecerit eam, et ingratus exstiterit factori ob hoc, quod factus est, et non cognoverit eum, qui praestat, ipse se privat in saeculum saeculi perseverantia.« Arnobius animas tormentorum diuturnitate et saevitia consumtum iri et exstinctum arbitratus est; atque hanc esse mortem aeternam impiis hominibus tam saepe in Scriptura intentatam: piorum vero et sanctorum hominum animas felici immortalitate ac vita aeterna perfrui. Quamobrem animas humanas ancipitis esse, mediaeque vitam inter et mortem ac ambiguae naturae, libro secundo iterum iterumque repetit. Gregorius Nazianzenus Orat. XXXIX. Haereticos difficilem et diuturnum ignis baptismum suscepturos minatur, nisi ab haeresi discedant, quo igne omnis malitia sic tanquam foenum exurenda sit. Oratione vero sequenti dubitat, utrum sempiternae damnatorum poenae futurae sint, an vero a Deo pro sua humanitate breviandae. Narrat profecto Simeon Metaphrastes, in vita S. Cyriaci cap. X., cum a Cyrillo monacho quaereret Cyriacus, quaenam praecipue dogmata tuerentur Nonnus, Leontius, aliique Novae Laurae Origenistae, respondisse Cyrillum affirmare illos: »Dogmata de praeexistentia, et restitutione in eundem statum esse media, et ab omni periculo aliena; dicentes illa iis ad hoc ferre testimonium, quae alicubi

in suis Apologeticis magnus Gregorius ita reliquit scripta: Mihi videtur res non vilis, nec contemnenda, dare in tempore unicuique dimensum orationis, et dispensare in judicio veritatem nostrorum dogmatum, quae de mundo, aut de mundis philosophamur, de materia, de anima, de intelligentia, et naturis intelligentibus, tam praestantioribus, quam deterioribus; de providentia, quae omnia colligat quae videntur evenire ratione, et quaecunque praeter rationem inferiorem et humanam: et quae praeterea de prima nostra constitutione, figurisque, et veritate, et testamentis, et Christi primo adventu, et secundo: in his enim et assequi est non inutile, et non assequi vacat periculo.« Hoc Origenistis praesidium eripere conatur Aloysius Lipomanus Veronensis episcopus; sed quidquid tamen afferat, videtur id sibi voluisse Gregorius, has quaestiones nondum satis liquidas, nec per ecclesiam fuisse circumscriptas. Quid hoc est autem, quod ibidem subjicit Cyriacus, existimasse Origenistas illos, quod »in pristinum statum resurrectione poterunt, quaecunque sunt ratione praedita, ad daemones usque fabricari Aeones, id est, saecula? Nam Aeones, aliaque Valentinianorum τερατεύματα Origenes satis aversabatur. Gregorius alter Origenianam sententiam absque ulla dubitatione amplectitur in disputatione de anima et resurrectione, qua animas exemtas corporibus, et daemones quoque, omni olim deposita vitiositate Christum esse confessuros declarat: et alio dissertationis ejusdem loco Deum ait non aliter esse posse omnia in omnibus, juxta Apostoli sententiam, quam evulsa funditus et exstirpata omni nequitia. Alia deinde permulta huic adstruendo congerit, quae vitandae caussa prolixitatis praetereo. Catecheticae praeterea orationis capite VIII. post hanc vitam curari a Deo pravos animi affectus affirmat, qui in hac vita sanari per virtutem non potuerunt. Tum cap. XXVI. non homines duntaxat nequam, et impios, sed peccati etiam auctorem diabolum a

Filio Dei beneficio affectum docet, quem ita expurgari ait, quemadmodum aurum adhibito igne expurgatur, secreta et excocta sequiore materia; tandemque aliquando per longos temporum ambitus consumto, quod naturae inest, omni malo, damnatos in integrum iri restitutum, ut uno ore gratias creatae res universae Deo refundant. Aurum itidem in exemplum adsciscit cap. XXXV. libri ejusdem, et ne futurae quidem spe salutis eos intercludit, qui neque baptismi, neque poenitentiae, nec ulla denique purgatione vitae noxas eluerunt. Verum intercedit Germanus Patriarcha Constantinopolitanus, qui ut hujus opinionis labem a Gregorio Nysseno abstergeret, librum scripsit, cujus excerpta habet Photius Cod. 233. Hoc opere demonstrandum sibi proponit Germanus, ab eo errore alienum fuisse Gregorium; si qua vero in ejus scriptis illuc videntur pertinere, fuisse ab Origenistis intexta, vel certe depravata. Id ipsum se inaudisse narrat Nicephorus libr. XI. cap. 19. Ne Ambrosius quidem ab Origene dissonat, cum Psalmum CXIX. exponens, reos suppliciis subjici censet, quia iis aliquando eximendi sunt; diaboli vero poenam differri, ut nunquam finiatur. Quo accedit Ambrosiaster in epistol. ad Ephes. cap. II., ecclesiam docens, etsi sancta dicatur, hominibus tamen vitiosis constare, non perituris quidem, sed per ignem purgandis: et in cap. III. praedicationem ecclesiasticam ait daemonibus proficere, ut detractato diaboli imperio ad Deum convertantur. Caute quoque observandum est Hieronymum, qui tot Origeniano nomini contumelias inflixit, id fere in Origene super hac quaestione arguere, quod diabolum poenis liberandum esse asseruerit, quamvis contrarium fateatur alicubi, ut notavimus; de liberatione vero hominum siluisse ipsum. Itaque abnormia disserit quaedam, et a fide aliena, libr. I. advers. Pelagian. cap. 9. poenas tradens sempiternas destinari diabolo, et hominibus impiis; at iniquis et peccatorum reis temporales solummodo

Impium autem ab iniquo ita distinguit: »Omnis impius iniquus est, et peccator; nec reciprocatur, ut possimus dicere: omnis peccator et iniquus etiam impius est. Impietas enim proprie ad eos pertinet, qui notitiam Dei non habent, vel cognitionem transgressione mutarunt; peccatum autem et iniquitas pro qualitate vitiorum post peccati et iniquitatis vulnera recipit sanitatem.« Postmodum sententiam suam cum Origeniana ita componit: »Si Origenes omnes rationabiles creaturas dicit non esse perdendas, et diabolo tribuit poenitentiam, quid ad nos, qui et diabolum, et satellites ejus, omnesque impios et praevaricatores dicimus perire perpetuo: et Christianos, si in peccatis praeventi fuerint, salvandos esse post poenas?« Clara sunt et illa, in quibus finem ponit Commentariis suis in Isaiam, dicens neutiquam evulgandum esse illud dogma, quod damnatorum terminat poenas, ne metu supplicii aeterni ablato, magis sese licentia prorumpat. Demum sic definit: »Et sicut diaboli, et omnium negatorum atque impiorum, qui dixerunt in corde suo:« »»Non[1]) est Deus:«« »credimus aeterna tormenta; sic peccatorum atque impiorum, et tamen Christianorum, quorum opera in igne probanda sunt atque purganda, moderatam arbitramur et mistam clementiae sententiam judicis.« Haec cum Commentariis quoque suis in epistolam ad Ephesios adspersisset, reprehensus est a Rufino Invect. 1. et 2., hujus licet reprehensiones devitare conetur Hieronymus libr. 1. Apolog. advers. Rufin. cap. 6. Libro vero ejusdem Apologiae secundo, cap. 1., haec habet: »Quod autem imprecaris[2]) fratribus, hoc est criminatoribus tuis, aeternos ignes cum diabolo, non tam fratres mihi videris premere, quam diabolum sublevare, cum iisdem, quibus homines Christiani, ignibus puniendus sit:«

---

[1]) Psalm. LIII, 1. (LII.)

[2]) Edd. Huetii: imprecans.

quasi alio ignis genere diabolus cruciandus sit, alio homines Christiani. Itaque Stanislaus Pannonius Anabaptista hunc Origenis propugnans errorem, in libro de divina philanthropia, Hieronymi auctoritatem non sine ratione usurpat, immeritoque a Sixto Senensi libr. VI. Bibl. ann. 290. ob eam rem reprehenditur. Nam quamvis nefariae penitus et damnatae doctrinae defensionem susceperit Haereticus ille, in eoque impudenter egisse fatendum sit; Hieronymi tamen patrocinium absque impostura et mendacio, quae ipsi objicit Sixtus, sibi adsciscit. Proferantur enim licet sexcenta Hieronymi testimonia, quibus contrarium tradidit; unum inde illud efficitur, mutasse illum aliquando sententiam, nec unicae semper opinationi adhaesisse. At par pari retulit Hieronymus, quo Rufinum remorderet, qui cum haec ad Anastasium Papam in Apologia fidei suae scripsisset: »Si quis negat diabolum aeternis ignibus mancipandum, partem cum ipso aeterni ignis accipiat, ut sentiat quod negavit:« in suspicionem tamen assertae diaboli salutis vocare tentavit Hieronymus Apolog. II. cap. 1., eam a se licet suspicionem propulsare Rufinus Invectiva prima laborasset. Verum omisso hoc Rufini loco, quem non sine cavillatione in sequiorem trahi posse sensum putamus, aperte definit in Symbolo sempiternis quidem tormentis cruciandum esse diabolum; sontes vero homines, temporariis et aliquando finiendis. Nam quid aliud sibi velle potest, cum affirmat futurum, ut peccatores »absque interitione sua debitas luant poenas?« et justis quidem »perpetuitatem gloriae, peccatoribus autem prolixitatem confusionis et poenae« Deus ministret? Recte quidem et ex ecclesiae praescripto de poenarum perennitate disserunt Chrysostomus et Augustinus, sed uterque tamen peculiare illud habet, quod cruciatus damnatorum, si minus finiri, at vivorum certe precibus et sacrificiis mitigari putavit; hic in Enchiridio ad Laurentium cap. 110. et 112., ille in III Homil. in

epist. ad Philipp. Prorsus vero Platonizat Synesius epist. 44. ad Joannem: daemones quippe ait expiandis sceleribus praefectos eandem in animas artem, quam fullones in sordidas vestes exercere: animarum ergo quarundam non magno labore abstergi maculas, pristinumque induci nitorem; aliis vero ita inolitas esse sordes, ut nulla lotione, purgatione nulla mundari possint: cetera meri sunt Platonismi. Comparatio illa purgandae animae, cum panno sordido fullonis arte mundando, ut et aliae a Patribus ad id explanandum argumentum cum igne et auro institutae, profectae videntur ex his Malachiae III, 2. 3. »»Ipse enim quasi ignis conflans, et quasi herba fullonum: et sedebit conflans, et emundans argentum, et purgabit filios Levi, et colabit eos quasi aurum, et quasi argentum:«« et ex illo Jeremiae II, 22. »»Si laveris te nitro, et multiplicaveris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me, dicit Dominus Deus.«« Prius illud Malachiae usurpavit Origenes libr. VI. contra Celsum, cum quaereret, quare vallis Ennon, quae ipsa est Gehenna, et poenarum locus, in eadem tribu, Benjamitica nimirum, in qua Hierusalem, censeretur, respondetque locum hunc poenarum accipi pro cruciatibus purgatoriis, qui a coelestis Hierosolymae rege ac Domino animae infliguntur, secundum verba e Malachia adducta. Subnectit demum mysteria haec silentio obsignanda, ne homines nequam in vitium effrenes ruant, quippe qui ne poenarum quidem aeternarum, et fine carentium opinione ac metu a sceleribus absterreantur. Quod expressit Hieronymus in fine Comment. in Isaiam. Perspicuum est itaque sententiam hanc de terminandis aliquando damnatorum suppliciis, Origenis aetate, multisque post annis, nondum clara haereseos et expressa nota fuisse infamatam, utpote quam nonnulli de coetu Patrum, iique non infimi puncto suo comprobarint. Quocirca Facundus Hermianensis lib. IV. cap. 4. scribit, Domitianum Ancyranum, Origenianae do-

ctrinae defensorem, in libello, quem scripsit Vigilio Papae, conquerentem »de his, qui contradicebant dogmatibus Origenis, asserentis animas humanas ante corpora in quadam beata vita praeexstitisse, et omnes quae fuerint aeterno supplicio destinatae, in pristinam beatitudinem cum diabolo et angelis ejus restitui, dicere etiam haec: Prosiluerunt ad anathematizandos sanctissimos et gloriosissimos doctores, sub occasione eorum, quae de praeexsistentia et restitutione mota sunt, dogmatum, sub specie quidem Origenis, omnes autem qui ante eum, et post eum fuerunt, sanctos anathematizantes.«

Petrus Halloxius Origenianarum partium insignis patronus, duobus fere modis objectum Adamantio crimen amoliri studet Origen. defens. lib. IV. quaest. 4. Nam vel eum conatur ostendere, non dixisse quidem damnatos et daemones ad superiora regressuros, sed regredi tantum posse, idque certis quibusdam conditionibus, quae cum neutiquam possint contingere, non aliter intelligendum Origenem, ac si omni penitus liberatione diabolum, damnatosque homines privasset. Conditiones autem illae sunt hujusmodi, posse angelos et beatos ad ima provolvi, si libertate utentes arbitrii a virtute deficiant; ac e contrario ad summa posse damnatos et daemones pervenire, si gratia adjuti divina resipiscant. Cum autem nullo prorsus modo futurum sit, ut hi resipiscant, illi a virtute deficiant: hinc colligit Halloxius, arbitratum fuisse Origenem nec a beatitate dilapsuros illos, nec hos poenis iri liberatum. »Quare, inquit, quoties dicit Origenes, diabolum posse salvari, intelligendus est dicere ex parte naturae, non ex parte malitiae; sive quod natura ejus non sit repugnans saluti. Hoc enim tenebant Valentiniani.« Quam levis sit haec excusatio, satis, ni fallor, probatum est superioribus testimoniis, quae non ὑποθετικῶς, sed absolute et simpliciter felicitatem damnatis et daemonibus pollicentur. Plus habet roboris in specie Holloxii defensio

altera, quae in copiosa Origenianorum locorum congerie posita est, quibus aeternae diabolo et damnatis poenae, aeterni ignes adscribuntur. Nam quod dixerat Origenes *αἰώνιον*, interpretes Latine »aeternum« reddiderunt. Tota ergo argumentationis vis in vocis illius, *αἰώνιον*, propria significatione posita est.

XXVI. *Αἰών* non simplici notione gaudet; nam modo finitum tempus, modo indefinitum, modo infinitum sonat. Hesychius: *Αἰών, ὁ βίος τῶν ἀνθρώπων· ὁ τῆς ζωῆς χρόνος· ποτὲ δὲ καὶ ἐπὶ μακροῦ χρόνου νοεῖται.* Plures etiam Joannes Damascenus libr. II. de fide orthod. cap. 1. vocis *αἰών* significationes proponit, quae partim ad terminatum, partim ad interminatum temporis spatium pertinent. Aristoteles I. de Coelo, factam putat vocem *αἰών*, ab *ἀεὶ ὤν*, quo aeternitatis notatio continetur. Hanc originationem deinde usurparunt Plotinus, Proclus, Etymologus, et alii. At eo tamen vocabulo utrumque tempus exprimi fatetur ibidem Aristoteles. Ab *αἰών* prodiit Latinum »aevum,« inserto digamma Aeolico; ut ab *ὄϊς* »ovis.« »Aevum« igitur, ut *αἰών*, multiplicem habet vim, modo tempus fine carens, modo terminatum designans. Prioris testes Servius in VI. Aeneid. vers. 764., Censorinus cap. 16., et Isidorus Originum libr. V. cap. 38. »Aevum, inquit, est aetas perpetua, cujus neque initium, neque extremitas nascitur, quod Graeci *αἰῶνα* vocant, quod aliquando apud eos pro saeculo, aliquando pro aeterno ponitur. Unde et apud Latinos est derivatum.« Posterioris significationis testis Horatius Carmin. libr. II. Od. 9. vers. 13., ubi »ter aevo« functum Nestorem dicit, qui tres *γενεάς* excesserat, hoc est 90. annos. Idem aevum pro tempore usurpat epist. 1. lib. II. vers. 159., cum ait vestigia ruris in longum aevum mansisse. Saepe pro aetate adhibetur, unde »longaevus, grandaevus, coaevus.« Ab »aevo, aevitas,« et per contractionem »aetas:« cujus idem est intellectus ac »aevi;« nam modo tempus aeternum, modo

circumscriptum signat. Ab »aevo« itidem »aeviternus,« et per syncopen »aeternus:« qua voce tempus etiam finitum aliquando exprimitur. Notabile illud Ciceronis libr. III. de Orat. »Nullum est enim genus rerum, quod aut avulsum a caeteris per se ipsum constare, aut quo caetera si careant, vim suam atque aeternitatem conservare possint.« Errant multi, item docti, et etymologicae artis principes, qui ab »aeternus« factum putant »sempiternus.« Repugnat modulus syllabae secundae, quae corripitur. »Sempiternus« fit a »semper,« ut ab »heri, hesternus;« a »diu, diurnus,« auctore Prisciano. Quod *αἰὼν* apud Graecos, »aevum« apud Latinos, idem apud Ebraeos significat עולם, »tempus, seculum, aeternitas:« a radice עלם, quod est: »abscondere, latere:« fortasse quod tempus res sit vulgo ignorabilis; vel quod nobis parum liquido nota sint praeterita, futura vero penitus ignota; vel quod tempus tacite et occulte subrepat. Diceres ad hanc originem respexisse Horatium, cum scripsit libr. I. Od. 12. vers. 45. et 46.

Crescit occulto, velut arbor, aevo
Fama Marcelli.

et Ovidium Metam. lib. X. vers. 519.

Labitur occulte, fallitque volatilis aetas.

Valet ad superiorum confirmationem, quod habetur Deut. XV, 17. de homine, qui se in voluntariam et aeternam servitutem mancipat: »»Assumes subulam, et perforabis aurem ejus in janua domus tuae, et serviet tibi usque in aeternum.«« Hebr. והיה לך עבד עולם. LXX. *Καὶ ἔσται σοι οἰκέτης εἰς τὸν αἰῶνα.* Cui simile illud Horatii lib. I. epist. X. vers. 41.

Serviet aeternum, quia parvo nesciet[1]) uti.

Utile etiam hoc Hieronymi in Ezech. cap. XXVI. vers. ult. »»Et ultra non eris in sempiternum:«« »sive ut in

---

[1]) Edd. II. et R. »nesciit.«

Hebraico עולם, et in Graeco *αἰών* scribitur, unum saeculum significat, juxta illud Esaiae, qui post septuaginta annos dicit Tyrum restituendam in integrum statum. Ajunt autem unum saeculum, id est, humanae tempus aetatis septuaginta annorum numero supputari, Psalmista dicente:« »»Dies [1]) annorum nostrorum in ipsis septuaginta anni:«« et istud in Gal. 1. »In Hebraeo saeculum, id est עולם, ubi ו literam positam habuerit, aeternitatem significat: ubi vero sine ו scribitur, annum quinquagesimum, quem illi Jubilaeum vocant.« *Αἰών* vero non infinitum tempus, sed indefinitum significat in istis Lucae 1, 33. »»Et regnabit in domo Jacob in aeternum,«« *εἰς τοὺς αἰῶνας*. Nam si id spatium temporis interminatum exprimeret, quorsum adderetur: »»Et regni ejus non erit finis?«« Id sibi vult ergo Lucas, sive potius Gabriel: Obtinebit ille quidem in domo Jacob regnum diuturnum, ac nullo fine cariturum. Saepe igitur *τὸν αἰῶνα τοῦτον*, pro praesenti tempore, et *τὸν αἰῶνα ἐρχόμενον*, ac *τοὺς αἰῶνας ἐπερχομένους*, pro futuro, in Novo Instrumento reperias. Inde Origenes Homil. VI. in Exod. num. 13. »Quoties *in saeculum* dicitur, longitudo quidem temporis, sed esse finis aliquis indicatur: et si in aliud saeculum dicatur, aliquis sine dubio longior quidem, tamen ponitur finis: et quoties saecula saeculorum nominantur, fortasse licet ignotus nobis, tamen a Deo statutus aliquis terminus indicatur:« et libr. II. *περὶ ἀρχῶν* cap. 3. num. 5. »Movet autem in hoc Scripturae sanctae auctoritas, quae dicit:« »»In [2]) saeculum et adhuc.«« »»Et adhuc«« »enim quod dicit, plus aliquid sine dubio quam saeculum vult intelligi. Et vide, ne illud quod dicit Salvator:« »»Quia [3]) volo, ut ubi

[1]) Cfr. Psalm. XC, 10. (LXXXIX.)

[2]) Exod. XV, 18.

[3]) Cfr. ev. Joann. XVII, 24. coll. 21. 22.

ego sum, et isti sint mecum; et sicut ego et tu unum sumus, et isti sint in nobis unum:«« »ostendere videatur plus aliquid quam est saeculum, et saecula; fortasse etiam plus quam est saecula saeculorum; id videlicet, cum jam non in saeculo sunt omnia, sed omnia, et in omnibus Deus.« Igitur neque »in saeculum,« neque »in saecula saeculorum« spatium interminatum significare voluit Origenes. Quorsum ergo ait Caesarius dial. III. existimasse illum finitum iri supplicia damnatorum, *ἐκ τοῦ αἰώνιον μόνον φῆσαι τὸν κύριον τὸ κολαστήριον πῦρ, καὶ οὐκ αἰώνιον αἰώνων;* Adstipulatur superioribus Leontius Byzantius, qui Origenistas dicere ait: *Ὅτι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα ἐπὶ ὡρισμένου χρόνου λαμβάνεται, καὶ ὅταν εἴπῃ ἡ γραφὴ, ὅτι αἰωνία ἐστὶν ἡ κόλασις, οὐ λέγει εἰ μὴ ἐπὶ ὡρισμένου χρόνου.* Tum fatetur, *ὅτι τῷ ὄντι τὸ τοῦ αἰῶνος ὄνομα καὶ παρὰ τοῖς ἔξω, καὶ παρὰ τῇ γραφῇ πολλάκις ἐπὶ ὡρισμένου χρόνου λαμβάνεται.* Subjectam vero Origeniani hujus dogmatis confutationem ab aliis jam contritam usurpavit.

Primitivi sui notationem repraesentat *αἰώνιος*, rem indicans quandoque infiniti temporis, quandoque rem certi temporis et terminati. Quapropter saeculares ludos centenis fere quibusque recurrentes annis, *αἰωνίους* Graeci dixere. Frustra ergo in Origenis gratiam et tutelam ea adducuntur testimonia, in quibus infernum ignem, aeternum fore pronuntiat, vel ut Graece scribebat, *αἰώνιον*. Hac enim voce longum, sed finiendum tempus intellexit. Qualem igitur huic vocabulo affingebat sensum, talem illi a scriptoribus sacris fuisse inditum censebat. Memoranda in id argumentum scripsit Augustinus in libello contra Priscillianistas et Origenistas; nam cum ad eum Commonitorium scripsisset Orosius, quod huic Augustini Opusculo praefigi solet, in quo jactari ex Origenis libris conquerebatur tartareum illum ignem, qui aeternus praedicatur, juxta »etymologiam Graecam non esse perpetuum,

etiam Latino testimonio adjecto, quia dictum sit: In aeternum, et: In saeculum saeculi:« respondet Augustinus cap. 6. et 7., geminum esse intellectum vocis *αἰών*, aliquando saeculum, aliquando aeternitatem notantis; at vocem *αἰώνιος* rebus fine carentibus imponi solere. Quod ita tamen non esse et nos supra probavimus, et facile probatur ex duobus Scripturae locis, quos sibi objicit Augustinus, et frustra, si quid video, solvere satagit. Prior saepissime in Pentateucho occurrit, cum, ceremoniis et ritibus Legis antiquae institutis, dicit Deus: »»Hoc [1]) vobis erit legitimum aeternum.«« »Quamquam, inquit Augustinus, si diligentius dicta intelligantur, ea fortassis, quae illis sacramentis significabantur, finem non erant habitura. Ita enim, ne longius abeam, dicimus aeternum Deum, non utique istas duas brevissimas syllabas, sed quod iis significatur.« Quasi vero cum sancit Deus, ut nonnisi indutus lineis feminalibus Tabernaculum testimonii ingrediatur Aaron; additque: »»Legitimum [2]) sempiternum erit Aaron, et semini ejus post eum:«« id non ad mandatum proxime institutum, sed ad mysterium mandato hoc significatum pertineat. Quasi has, quae proxime scriptae sunt, syllabas legitimum sempiternum esse velit: non praeceptum syllabis illis institutum, quoad literam, non quoad anagogicum sensum. Quid est autem literam destruere, si hoc non est? Non minus validus est sequens locus ex epist. ad Tit. I, 2. »»Spem vitae aeternae, quam promisit non mendax Deus ante tempora aeterna:«« Graece: *πρὸ χρόνων αἰωνίων*. »Cum autem, inquit, retrorsum tempora a constitutione mundi habere videantur initium, quomodo sunt aeterna, nisi quia aeterna dixit, quae ante se non habent ullum tempus?« Atqui nullum licet tempus tempora illa praecesserit, ab initio tamen aliquo pro-

[1]) Cfr. Levitic. XVI, 29. 34.
[2]) Exod. XXVIII, 43.

fluere illa aliquando coeperunt; ac proinde ab anteriori parte finita sunt. Infirma est igitur utraque solutio haec, et ita sane ab Augustino proposita, ut non multum ei innixus sit. Addit deinde, in illo Matth. XXV, 46. »»Ibunt illi in ambustionem aeternam, justi autem in vitam aeternam:«« parem esse vocis *αἰώνιος* utrobique notationem, sive cum vitae justis promissae, sive cum igni malis inferendo adjungitur; ac proinde ignes fine cårituros significari, quoniam vitam illam fine carituram ex aequo apud omnes constat: quod idem legitur quoque libr. XXI. de Civit. Dei, cap. 23. At id parum omnino valet contra Origenem, qui tam beatorum felicitati, quam impiorum cruciatibus terminum praescribebat.

Complures vocabuli *αἰών* notiones proponit Etymologus, modo vitam, modo vitae tempus significantis: tum haec habet: *Αἰὼν καὶ ὁ τῶν χιλίων ἐτῶν ἀριθμός·* et paulo post: *Αἰὼν λέγεται καὶ οἱ ἑπτὰ αἰῶνες ἀπὸ τῆς τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς κτίσεως μέχρι τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων ἀναστάσεως.* Priore modo usus est voce *αἰών* Origenes, cum dixit damnatos cruciatum iri ad mille annos, si modo revera post mille annorum decursum in integrum restitutum iri damnatos opinatus est, ut supra objectum ei a Joanne Damasceno narrabamus: posteriore fortasse, cum eosdem tortum iri confessus est, *εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.* Cèterum non est praeter Origenis opinionem alia haec vocabuli *αἰών* significatio, quam notat ibidem Etymologus: *Αἰὼν καὶ ὁ ἀΐδιος καὶ ὁ ἀτελεύτητος.* Nam Tom. XXVIII in Joann. num. 7. *εἰς αἰῶνα*, vel *εἰς αἰῶνας* intelligi vult Origenes pro eo quod est *ἀεί.* Verba haec sunt: *Ζητήσεις*[1]) *δὲ περὶ τοῦ μὴ*[2]) *ἐνδεδυμένου ἔνδυμα γάμου, περὶ οὗ εἴρη-*

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. II. pag. 325.

[2]) Deest »*μή*« in edd. H.

ται· »δήσαντες [1]) αὐτὸν ποδῶν καὶ χειρῶν, ἐκβάλλετε αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον·« πότερον εἰ ἀεὶ μένει δεδεμένος, καὶ ἐν τῷ ἐξωτέρῳ σκότῳ. Οὐ γὰρ πρόσκειται τό· »εἰς τὸν αἰῶνα·« ἤ· »εἰς τοὺς αἰῶνας·« ἤ· »λυθήσεταί ποτε.« Nec aliter intelligendum puto vocabulum, αἰώνιος, lib. VII. contr. Cels. Ἀλλ' οὐδ' ἀκίνδυνον τὴν τῶν τοιούτων σαφήνειαν πιστεῦσαι γραφῇ, ἅτε τῶν πολλῶν οὐ χρηζόντων πλείονος διδασκαλίας παρὰ τὴν περὶ τῆς κατὰ τῶν ἁμαρτανόντων κολάσεως· εἰς γὰρ τὰ ὑπὲρ ἐκεῖνα αὐτῆς οὐ χρήσιμον ἀναβαίνειν διὰ τοὺς μόγις φόβῳ τῆς αἰωνίου κολάσεως κἂν συστέλλοντας ἐπὶ ποσὸν τῆς κακίας, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς ἁμαρτανομένων χύσιν.

QUAESTIO DUODECIMA.

DE MUNDO, PARADISO TERRESTRI, ET ADAMO.

I. Duo de mundo quaeri possunt. II. Primum: Utrum et quo sensu dixerit Origenes, mundum propter rationales naturas fuisse a Deo conditum; III. Ita ut existimasse eum Patres aliqui testificantur. IV. Alterum: Utrum plures vel fuisse, vel esse, vel fore mundos existimaverit: V. Quemadmodum ipsi a Patribus quibusdam objectum est: VI. Quamquam ejus caussam nonnulla adjuvant. VII. Exploratur Origenis sententia de consitione Paradisi terrestris; VIII. Et de scorteis tunicis, quibus post peccatum Adamus indutus est. IX. Quaeritur, utrum dixerit Adamum per peccatum similitudinem Dei amisisse: X. Et utrum homines Praeadamitas exstitisse sibi finxerit.

I. Circa quaestionem de mundo duplex excutiendum venit Paradoxum Origeni adscriptum: primum: Utrum et

[1]) Cfr. Matth. XXII, 13.

quo sensu dixerit mundum propter animas rationales a Deo fuisse conditum; alterum: An unicum duntaxat mundum creasse antehac, vel posthac creaturum esse asseveraverit. Quae duo quaerenda sibi proponit Origenes in tertio capite libri II. περὶ ἀρχῶν, quod inscribitur: »De initio mundi et caussis ejus.«

II. Primum quod attinet, nemo non videt ex antecedenti ipsius doctrina aptum id esse, naturarum illarum gratia, quae sunt rationis participes, mundum a Deo fuisse procreatum. Cum enim animas quocunque statu collocatae sint, arbitrii sui libertate ad peccandum vel recte agendum uti voluerit, et pro peccatis hanc iis irrogatum iri poenam, ut in graviora ac crassiora corpora amandentur, eam ob rem dicere debuit gravia illa corpora formari a Deo, quemadmodum ergastula ad retinendos reos construuntur. Copiosa ad id probandum Origenis habetur dissertatio libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. »Cum ergo, inquit num. 1., tanta sit mundi varietas, atque in ipsis rationabilibus animantibus sit tanta diversitas, propter quam etiam omnis reliqua varietas ac diversitas putanda est exstitisse: quam caussam aliam dici oportebit,[1]) qua mundus exstiterit, praecipue si intueamur illum finem, per quem omnia restituenda in statum initii sui libro superiori dissertum est? Quod utique si consequenter dictum videtur, quam aliam, ut diximus,[2]) caussam putabimus tantae hujus mundi diversitatis, nisi diversitatem ac varietatem motuum, ac proiapsuum[3]) eorum, qui ab illa initii unitate atque concordia, in qua a Deo primitus procreati sunt, deciderunt?« Eadem[4]) dicit cap. 9. li-

---

[1]) Edd. Huetii: oportebat.

[2]) Edd. Huetii: dicimus.

[3]) Edd. Huetii: prolapsum.

[4]) Edd. Huetii: »In eodem pronuntiato sic concludit cap. 8. libri II. de Princip.« etc.

bri II. de Princip. num. 2. »Pro motibus suis unaquaeque mens vel [1]) amplius, vel parcius bonum negligens, in contrarium boni, quod sine dubio malum est, trahebatur. Ex quo videtur semina quaedam et causas varietatis ac diversitatis ille omnium conditor accepisse; ut pro diversitate mentium, id est, rationabilium creaturarum, quam diversitatem ex ea caussa, quam superius diximus, putandae sunt concepisse, varium ac diversum mundum crearet.« Capite vero eodem num. 6. rem altius repetens, Deum ait ab initio cum rationis compotes naturas creare vellet, nullam habuisse creandi illarum caussam praeter se ipsum, suamque bonitatem: in eo autem cum nulla sit diversitas, neque ex parte rerum creandarum ulla esset, aequales eas, et undequaque similes ipsum procreasse: has vero, utpote libero praeditas arbitrio, non eodem modo omnes hac usas esse facultate, aliis in vitium ac nequitiam ruentibus, aliis ad meliora assurgentibus; atque inde rationalium naturarum exstitisse differentiam: Deum autem unamquamque pro meritis ornare volentem vel ulcisci, diversitates mentium in unius mundi consonantiam traxisse, sic tanquam in unam domum, quae vasis aureis, argenteis, et fictilibus instruitur. »Et has caussas, inquit, (ut ego arbitror,) mundus iste suae diversitatis accepit, dum unumquemque [2]) divina [3]) providentia pro varietate motuum suorum, vel animorum, propositoque [4]) dispensat.« Quocirca Tomo XIX. in Joann. num. 5. et cap. 5. libri III. περὶ ἀρχῶν num. 5. observat creationem mundi apud Scriptores sacros novo hoc et proprio καταβολῆς nomine nuncupari: quia nimirum »de superioribus ad in-

---

[1]) Desunt in edd. H. verba: vel amplius, vel parcius.

[2]) Edd. Huetii: unumquodque.

[3]) Desunt in edd. H. verba: divina providentia.

[4]) Edd. Huetii: propositique Deus dispensat.

feriora descensum est, non solum [1]) ab his animabus, quae id motuum suorum varietate meruerunt, verum et ab iis, quae ad totius mundi ministerium ex illis superioribus et invisibilibus ad haec inferiora et visibilia deducta sunt, licet non volentes: [2])« »»vanitati [3]) quippe creatura subjecta est non volens, sed propter eum, qui subjecit in spe:«« »qua vel sol, vel luna, vel stellae, vel angeli explerent obsequium mundo, et his animabus, quae ob nimios defectus mentis crassioribus istis [4]) et solidioribus indiguere corporibus, et propter eos, quibus hoc erat necessarium, mundus iste etiam visibilis institutus est.« Et mox: »Talem vero ac tantum putandum est factum esse mundum, qui vel omnes eas animas, quae in hoc mundo statutae sunt exerceri, caperet, vel omnes eas Virtutes, quae adesse iis, et dispensare eas, ac juvare paratae sunt.« Atque haec ipsa loca librorum *περὶ ἀρχῶν* reprehensionis caussa profert Hieronymus epist. 59. ad Avit. cap. 2. et 3. Alia praeterea duo e libro II. *περὶ ἀρχῶν* cap. 1. num. 1., et e libro IV. refert Justinianus ad calcem epist. ad Menam, quae huc inseruisse supervacuum non fuerit. Prior hic est: *Οὕτω δὴ ποικιλωτάτου κόσμου τυγχάνοντος, καὶ τοσαῦτα διάφορα λογικὰ περιέχοντος, τί ἄλλο χρὴ λέγειν αἴτιον γεγονέναι τοῦ ὑποστῆναι αὐτὸν, ἢ τὸ ποικίλον τῆς ἀποπτώσεως τῶν οὐχ ὁμοίως τῆς ἑνάδος ἀποῤῥεόντων;* Alter ita se habet: *Ἀνάγκη μὴ προηγουμένην τυγχάνειν τὴν τῶν σωμάτων φύσιν, ἀλλὰ ἐκ διαλειμμάτων ὑφίστασθαι διά τινα συμπτώματα γινόμενα περὶ τὰ λογικὰ, δεόμενα σωμάτων.*

III. Itaque hoc etiam nomine non Justiniani solum, sed et aliorum convitia sensit Origenes. »Quis propheta,

[1]) Deest »solum« in edd. H.
[2]) Edd. Huetii: volentia.
[3]) Cfr. Rom. VIII, 20. 21.
[4]) Deest »istis« in edd. H.

inquit Theophilus Pasch. 1., sentire docuit (Origenem) propter ruinam et lapsus de coelis animarum, Deum esse compulsum corpora fabricare? Quis juxta beatum Lucam eorum, qui viderunt, et ministri fuerunt sermonis Dei, huic tradidit ad docendum, negligentia et motu, et fluxu de altioribus rationabilium creaturarum, provocatum Deum mundi hujus condere diversitatem?« Et postmodum: »Dicit enim propter peccata intelligibilium creaturarum mundum esse coepisse.« Hieronymus in epist. ad Eph. I, 4. non expresso Origenis nomine, sententiam ipsius exponit: »Alius dicit, inquit, ante visibiles creaturas coelum, terram, maria, et omnia quae intra ea sunt, fuisse alias invisibiles creaturas, in quibus et animas, quae ob quasdam caussas soli Deo notas dejectae sint deorsum in vallem istam lacrimarum .... Itaque priusquam animae, inquiunt, praecipitarentur in mundum, et mundus ex animabus fieret, cum habitatricibus suis in infimum ipse dejectus, elegit Paulum Deus.« Quae quamvis ex alterius opinione recitata sint, his tamen consensisse Hieronymum contendit Rufinus Invect. I., sed calumniam a se removet Hieronymus libr. I. Apolog. in Rufin. cap. 6. Augustinus vero libr. XI. de Civit. Dei, cap. 23., Origenem nominatim adoritur: »Animas dicunt, non quidem partes Dei sed factas a Deo peccasse a Conditore recedendo; et diversis progressibus pro diversitate peccatorum a coelis usque ad terras, diversa corpora quasi vincula meruisse. Et hunc esse mundum, eamque caussam mundi fuisse faciendi, non ut conderentur bona, sed ut mala cohiberentur. Hinc Origenes jure culpatur; in libris enim, quos appellat *περὶ ἀρχῶν*, id est, de Principiis, hoc sensit, hoc scripsit.« Atque haec valide postmodum oppugnat. Oppugnat etiam cum alibi, tum maxime libro contra Priscillianistas, et Origenistas, cap. 8. cum scripsisset ad eum Orosius in Commonitorio, id esse Origenistis quibusdam persuasum: »Mundum novissime ideo esse factum, ut in

eo animae purgarentur, quae ante peccaverunt.« Isidorus libr. VIII. Origin. cap. 5. »Origeniani, inquit, animas in mundi principio dicunt peccasse, et pro diversitate peccatorum de coelis usque ad terras lapsas, diversa corpora quasi vincula meruisse, eaque caussa mundum factum fuisse.« Quae fere αὐτολεξεί repetit Honorius Augustodunensis in libro de Haeresibus. Denique S. Thomas adversus eandem opinionem libr. II. contr. Gentil. cap. 44. acerrime decertat.

Quoniam autem ita cum antecedentibus conjuncta est, ut, quae ad tuendam Origenis causam supra attulimus, hic quoque valere possint, quid attinet plura conquirere; cum praesertim Hieronymus, postquam cap. I. epist. 59. ad Avitum, quaecunque in 1. libr. περὶ ἀρχῶν damnosa sunt, collegit, inter quae frequens occurrit isthaec, quam tractamus, opinio, talia illum denuntiare dicat: »Haec juxta nostram sententiam non sint dogmata, sed quaesita tantum, atque projecta, ne penitus intractata viderentur?«

IV. »Jam sane quoniam [1]) diversos motus rationabilium creaturarum, variasque sententias causam dedisse diversitatis mundo huic, sermo superioris disputationis ostendit, videndum ne [2]) forte similis initio exitus quoque huic mundo conveniat. Dubium enim non est, quin finis ipsius in diversitate multa adhuc et varietate reperiendus sit; quae utique varietas [3]) in hujus mundi fine deprehensa causas [4]) rursus diversitatum alterius mundi post hunc futuri [5]) occasionesque praestabit, quod scilicet hujus mundi finis initium sit futuri.« Verba sunt Orige-

[1]) Edd. Huetii: quomodo.

[2]) Edd. Huetii: ne forte simul cum initio exitus etc.

[3]) Edd. Huetii: varias.

[4]) Deest »causas« in edd. H.

[5]) Edd. Huetii: futuri occasiones praestabit.

nis libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. num. 3., superioris quaesiti cum isthoc, quod hoc loco nobis excutiendum proposuimus, connexionem declarantis. »Possibile enim videtur, inquit libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 3. num. 3., ut rationabiles naturae, a quibus nunquam aufertur liberi facultas arbitrii, possint iterum aliquibus motibus subjacere.... Quos motus sine dubio rursum varietas corporum et diversitas prosequetur,[1]) ex qua mundus semper adornatur, nec unquam poterit mundus nisi varietate ac diversitate constare, quod effici nullo genere potest[2]) extra materiam corporalem.« Doctrinae igitur suae cohaerentiam servavit Origenes, et quod ex dogmatibus suis effici putavit, id manifesta assertione decrevit: nam in sequentibus, repudiatis nonnullis, qui mundo huic pares usquequaque mundos ac consimiles in futuris saeculis continenti successione prodituros affirmabant, quod libertati arbitrii officeret ejusmodi sententia, alios quidem, sed plane diversos conditum iri statuit; an autem dignitate superiores, an inferiores, vel aequales nescire se fatetur. Addit praeterea mundum hunc, qui et ipse saeculum dicitur, multorum saeculorum esse finem, ac multorum porro saeculorum initium. Sed velut dubitanter ait, tandem post multorum saeculorum creationem et interitum, aliquid saeculis majus in omnium restitutione futurum esse, cum Deus erit omnia in omnibus. Libro deinde operis ejusdem tertio, cap. 5. postquam mundum coepisse, et interiturum esse ostendit, objici adversus hanc assertionem solere scribit num. 3. »Si coepit mundus ex tempore, quid ante faciebat Deus, quam[3]) mundus fieret? Otiosam enim et[4]) immobilem dicere naturam Dei

---

[1]) Edd. Huetii: persequitur.

[2]) Edd. Huetii: possit.

[3]) Edd. Huetii: antequam.

[4]) Desunt in edd. H. verba: et immobilem.

impium [1]) est simul et absurdum, vel putare, quod bonitas aliquando bene [2]) non fecerit, et omnipotentia aliquando non egerit potentatum.« Atque id demum praeclare solvere se putat hac responsione: »Nos vero consequenter respondebimus observantes regulam pietatis, et dicentes, quoniam non tunc primum, cum visibilem istum mundum fecit Deus, coeperit operari; sed sicut post corruptionem hujus erit alius mundus, ita et antequam hic esset, fuisse alios credimus.« Duplex his confirmandis adhibet Scripturae testimonium, alterum ex Isaiae LXV, 17., et LXVI, 22, ubi coelum novum, et terram novam creaturum se praedicit Deus: alterum ex Eccles. I, 9. 10., quod est hujusmodi: »»Quid est quod fuit? Ipsum quod futurum est. Quid est quod factum est? Ipsum quod faciendum est. Nihil sub sole novum; nec valet quisquam dicere: Ecce hoc recens est; jam enim praecessit in saeculis, quae fuerunt ante nos.«« Mundos autem istos non plures simul esse, sed perpetua serie sibi successuros fore censet. Atque haec ipsa reprehensionis caussa indidem transtulit Hieronymus in epistolam 59. ad Avit. cap. 3. Eadem porro est Origeniani hujus loci ratiocinatio, quae libri 1. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 2. num. 10., ubi ait omnipotentem Deum esse, hoc est *παντοκράτορα*, quatenus aliqua habet, in quae potentiam suam exercere possit: »et ideo, ut omnipotens ostendatur Deus, omnia subsistere necesse esse:« quod si quis aliquando non fuisse velit ea, quae deinceps facta sunt, huic fatendum esse necessario omnipotentem tunc non fuisse Deum, omnipotentiam vero deinde accepisse, cum habere coepit quae potentia sua gubernaret. »Quod si factum [3]) nunquam est, inquit, quando non omnipotens fuerit, neces-

---

[1]) Edd. Huetii: otiosum est etc.

[2]) Deest »bene« in edd. H.

[3]) Deest »factum« in ed. Ruaci.

sario subsistere oportet etiam ea, per quae omnipotens dicitur, et semper habuit, in quibus exercuerit potentatum, et quae fuerint ab ipso, vel Rege, vel Principe moderata.« Officiose quidem et amico adversus Origenem animo, at non perinde vere, id sibi velle eum adnotat Genebrardus, Deum »Patrem omnipotentiam suam ostendisse, dum genuit Filium: ac nisi genuisset, non fuisse omnipotentem:« nam de rebus numero pluribus, in quae imperium teneat Deus, non de una aliqua, qualis est Filius, agere Origenem manifestum est: sed et res creatas in animo habuisse satis illud evincit quod sequitur: »De quibus plenius in locis propriis, in quibus de creaturis ejus disputandum fuerit, disseremus.« Ac superior ille locus Origenis, vel alter certe ipsi consimilis, refertur a Methodio in libro *περὶ τῶν γενητῶν*, cujus excerpta habet Photius Cod. 235. *Εἰ οὐκ ἔστιν*, inquit, *δημιουργὸς ἄνευ δημιουργημάτων, ἢ ποιητὴς ἄνευ ποιημάτων, οὐδὲ παντοκράτωρ ἄνευ τῶν κρατουμένων. Τὸν γὰρ δημιουργὸν διά τε δημιουργήματα ἀνάγκη, καὶ τὸν ποιητὴν διὰ τὰ ποιήματα, καὶ τὸν παντοκράτορα διὰ τὰ κρατούμενα λέγεσθαι· ἀνάγκη ἐξ ἀρχῆς αὐτὰ ὑπὸ τοῦ θεοῦ γεγενῆσθαι, καὶ μὴ εἶναι χρόνον, ὅτε οὐκ ἦν ταῦτα.* Et deinde: »*Ἀλλὰ καὶ ἀλλοιοῦσθαι, καὶ μεταβάλλειν τὸν ἄτρεπτον καὶ ἀναλλοίωτον συμβήσεται θεόν. Εἰ γὰρ ὕστερον πεποίηκε τὸ πᾶν, δῆλον ὅτι ἀπὸ τοῦ μὴ ποιεῖν εἰς τὸ ποιεῖν μετέβαλε. Τοῦτο δὲ ἄτοπον μετὰ τῶν προειρημένων. Οὐκ ἄρα δυνατὸν λέγειν μὴ εἶναι ἄναρχον καὶ συναΐδιον τῷ θεῷ τὸ πᾶν.* Dignum et istud est animadversione, quod ait Adamantius Homil. IV. in Isaiam num. 1. »Quae ante mundum fuerint, ignoramus; fuerunt porro quaedam ante mundum. Quae post mundum secutura sunt, ad certum non apprehendimus; erunt autem alia post mundum.« Ne quis vero Dei Filium hic intelligat, qui ante saecula a Patre genitus est, vel Spiritum sanctum, qui nunquam non ab utro-

que processit, aquas illas, super quas ferebatur Spiritus Dei, et tenebras, quae erant super faciem abyssi, creatas quidem, sed hoc tamen mundo antiquiores intelligere se declarat. Et demum: »Ea, inquit, quae post extremum saeculum futura sunt in saecula saeculorum, quis potest exponere? Garrulorum est hominum horum notitiam polliceri.«

Quod autem materiam Deo coaeternam impugnans disserit in Comment. in Genes. I, 12. et libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 1. num. 4., sic accipiendum est: repudiare eum quidem materiam illam ἀγένητον, ortu et principio carentem, qualem invexerant philosophi quidam, et Marcionistae defendebant, Deo coaevam, et alterum rerum principium; at nihilo secius materiam aliam admittere, non ortus quidem et principii expertem, sed [1]) ante saecula ita a Deo procreatam, ut lumen a sole proficiscitur. In eo ergo ab Haereticis illis dissentiebat, quod duo hi rerum principia ponerent, Deum, et materiam, utrumque utrique coaeternum, neutrum ab altero pendens; ille Deum unicum rerum universarum statueret principium, qui materiam ex se nunquam non produxerat Mundos autem ex materia illa deinceps conflari fingebat. Ita discrepabat a Marcionistis, quamvis ipsorum argumentis uteretur. Hermogenem enim Haereticum eodem modo ratiocinatum esse refert Tertullianus libro peculiari ipsum oppugnans; Deum enim ajebat semper fuisse Dominum; Dominum autem ab omni retro aevo esse non potuisse, nisi semper fuisset aliquid, cujus esset Dominus; proindeque materiae semper Dominum fuisse: unde efficitur, nunquam non fuisse materiam. Hanc ratiocinationem a

---

[1]) Vide supra Quaest. secund. num. XXIV. observationes nostras in haec Huetii verba: »Vel quia materiam, e qua conflatus est mundus, quam a Dei substantia ab omni retro aevo emanasse censuit, quemadmodum ostendemus infra creatam dici sciebat.« Ruaeus.

veteribus philosophis sumserant Marcionistae, eamque in Proclo obterit Philoponus de aeternitate mundi. At quamvis mundum ex materia quidem aeterna, a Deo tamen conditum dixerit post Socratem Plato; et in tempore quoque creatum affirmaverit, ut tradunt Ambrosius, et Zacharias Mitylenaeus; atque ita dixisse eum Aristoteles et Theophrastus censuerint; Platonici tamen recentiores, ut magistrum suum cum Aristotele conciliarent, factum quidem mundum dixisse Platonem fatebantur, at ab aeterno; adeo ut principio temporis careret, sed principium caussae, Deum nempe haberet; »nec esset hoc videlicet temporis, sed substitutionis initium,« ut ait Augustinus libr. X. de Civit. Dei cap. 31., qui et hoc comparatione quadam explicari a Platonicis ita scribit: »Sicut enim, inquiunt, si pes ex aeternitate semper fuisset in pulvere, semper ei subesset vestigium; quod tamen vestigium a calcante factum nemo dubitaret, nec alterum altero prius esset, quamvis alterum ab altero factum esset: sic, inquiunt, et mundus, atque in illo Dii creati, et semper fuerunt, semper exsistente qui fecit, et tamen facti sunt.« Atque hanc fuisse Platonis mentem pertendunt Boëtius; Simplicius item, Taurus, Porphyrius, et Proclus: Censorinus, Apulejus, et Macrobius. Vigente hac itaque Origenis temporibus, et vulgo inter Platonicos recepta sententia, in eam quoque ille concessit.

In alterum porro, de perpetua mundorum propagatione placitum unde inductus sit, si quis quaerere velit, nihil occurrit verisimilius quam id ab eo esse confictum ad illud Stoicorum, quod conflagraturum mundum hunc statuit, aliumque huic omni ex parte consimilem, vel parum certe discrepantem proditurum; adeo ut non hujus solum figuram penitus referat, sed eosdem etiam casus, eadem omnia; alteroque hoc etiam combusto, alium oriturum postea, ac deinde alium, renascentibus semper ac conflagrantibus mundis. Platonici vero, et Pythagorei, ab

Aegyptiis instructi, mundum quidem incorruptibilem autumabant, sed sideribus post longos anfractus ad eandem stationem reversis, rursum eventura eadem, eosdemque nasciturós homines, et in pristinam formam reditura omnia, quam simili vigente astrorum positione tenuerunt. Quamvis autem ejusmodi delirationes libro V. contra Cels. num. 20. 21. et seq. exploserit Adamantius, pro eo ac debuit; nihilominus tamen ex his recoctis suum illud procudisse dogma censuerim; accedente praesertim gemino, quem recitavimus supra Salomonis, et Isaiae loco, ad quem falsa interpretatione detortum interpolatas illas philosophorum opiniones concinnavit libr. III. περὶ ἀρχῶν cap. 5. num. 3.

V. Minimo illud quidem silentio pressum Patres Origeni condonarunt, nam et refellitur a Methodio apud Photium Cod. 235., et ab Hieronymo epist. 59. ad Avit. cap. 2. his verbis: »In secundo autem libro (περὶ ἀρχῶν) mundos asserit innumerabiles, non juxta Epicurum uno tempore plurimos et sui similes, sed post alterius mundi finem alterius esse principium: et ante hunc nostrum mundum, alium fuisse mundum: et post hunc alium esse futurum, et post illum alium, rursumque caeteros post caeteros. Et dubitat, utrum futurus sit mundus alteri mundo ita ex omni parte consimilis, ut nullo inter se distare videantur; an certe nunquam mundus alteri mundo ex toto indiscretus, et similis sit futurus.« Mox adducit verba Origenis: »Et [1]) idcirco arbitror pro varietate caussarum diversos mundos fieri; et elidi errores eorum, qui similes sui mundos esse contendunt.« Tradita fuisse haec eadem ab Origene libr. I. et III. περὶ ἀρχῶν, refert Hieronymus cap. 1. et 3. ejusdem epistolae; quamobrem et hunc in crimen vocat Apolog. libr. I. cap. 5., et libr. II. cap. 3. Justinianus quoque in epist. ad Menam ita scribit: Ὑπο-

[1]) Cfr. lib. II. περὶ ἀρχῶν cap. 1. num. 3.

τίθεται δὲ καὶ διαφόρους κόσμους συστῆναί τε καὶ συνίστασθαι, τοῦτο μὲν παρελθόντας, τοῦτο δὲ μέλλοντας.

Notanda vero accurate quae praecedunt: *Κἀκεῖνο δὲ τὸ πάσης δυσσεβείας ἀνάμεστον τῆς αὐτοῦ ἐστι μυθολογίας τὸ λέγειν, ὅτι πάντα τὰ γένη, καὶ τὰ εἴδη συναΐδιά ἐστι τῷ θεῷ.* Ipsa etiam verba adducit Justinianus ad calcem epist. e libr. I. *περὶ ἀρχῶν.* Parem suo tempore propugnasse doctrinam Origenistas quosdam significare videtur Orosius in Commonitorio ad Augustinum: »Primum omnia antequam facta apparerent, semper in Dei sapientia facta mansisse dicentes hoc verbo: Deus enim quaecunque fecit, faciendo non coepit.« Quae multis refutat Augustinus in libro contra Priscillianistas et Origenistas cap. 8. Pulsat eadem de caussa Origenem Nicephorus, non genera et species, sed *κτίσματα* Deo coaeterna statuisse ipsum praedicans; perperam scilicet, ut videtur, accepta Origenis sententia, aperte tamen exposita libr. I. *περὶ ἀρχῶν*, apud Justinianum in fine epist. ad Menam: »Genera, inquit, omnia et species semper erant; non ita de singularibus differentibus numero dixerit quispiam.« Hanc in sententiam Origenem magistri sui Platonis ideae perpulerunt. Itaque genera et species Deo esse coaeterna eatenus dixerit, quatenus Deus ab omni retro aevo ea in mente habuit.

VI. Verum tamen quantumvis haec diserte videatu affirmasse Origenes, id tamen praemisit in Prooemio librorum *περὶ ἀρχῶν* num. 7. »Est [1]) praeterea et illud in ecclesiastica praedicatione, quod mundus iste factus sit, et a certo tempore coeperit, et pro ipsa sui corruptione solvendus. Quid tamen ante hunc mundum fuerit, aut quid post mundum erit, jam non pro manifesto

[1]) Edd. Huetii: Est praeterea illud ecclesiastica praedicatione definitum, quod etc.

multis innotuit: non[1]) enim evidens de his in ecclesiastica praedicatione sermo profertur.« Quarum rerum obscuritatem significari ait[2]) per alas illas quatuor Seraphinorum duorum, quae Dei faciem ac pedes velabant. Unde existimari potest, quaecunque super hoc argumento conscripsit, velut meras conjecturas proposuisse, non tanquam dogmata asseverasse.

Praetermittere vero minime decet illud Hieronymi e libr. I. in epist. ad Tit. non longe ab initio: »Sex millia necdum nostri orbis implentur anni, et quantas prius aeternitates, quanta tempora, quantas saeculorum origines fuisse arbitrandum est, in quibus angeli, throni, dominationes, caeteraeque Virtutes servierint Deo, et absque temporum vicibus, absque mensuris, Deo jubente, substiterint.« Materiam autem a Deo ante mundum creatam posuerunt Philo, Tatianus, Lactantius, et alii, ex qua mundum postea fabricaverit.

VII. Multorum disputationibus ita celebrata est ea Origenis opinio, quae Paradisi consitionem ad allegoricam expositionem detorquet, ut nostrum quoque postulare videatur examen. Arbitratus ille est Paradisum hunc, qui terrestris vulgo dicitur, positum in tertio coelo fuisse; arbores vero, aliaque, quibus velut terrestris quidam notatur locus, ac reliqua denique omnia allegorice explicavit: nam animas in coelo degentes, per Adamum et Evam in Paradiso creatos signari opinatus est; crimina quae illic animae admittunt, per vetiti mali esum; animarum exsilium propter delicta, per expulsionem primorum parentum e Paradiso; terrenum corpus et mortale animabus impositum, per scorteas tunicas, quibus Adamum et Evam Deus induit.

---

[1]) Edd. Huetii: non enim evidenter de his etc.

[2]) Cfr. Orig. Homil. IV. in Jesaiam num. 1.

Id[1]) ipsi objiciunt Methodius apud Epiphanium Haer. 64. cap. 47., et Photium Cod. 234., Eustathius de Engastrimytho, ipse Epiphanius capit. 4. ejusdem Haereseos, et in Ancorato cap. 54.; quibus locis ostendunt opinionem suam firmasse Origenem hoc Pauli testimonio II Cor. XII, 2. 3. 4., ubi raptum se fuisse ait in tertium coelum, et in Paradisum; ex eoque collegisse idem esse Paradisum ac tertium coelum: quod negant Methodius et Epiphanius, Paradisum a tertio coelo distinguendum esse asserentes. »Quis audiat, inquit alibi Epiphanius in epist. ad Joann. Hierosolym. cap. 3., in tertio coelo donantem nobis Origenem Paradisum, et illum, quem Scriptura commemorat, de terra ad coelestia transferentem, et omnes arbores, quae scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem, quod scilicet arbores angelicae fortitudines sunt, cum hoc veritas non recipiat?« Et postea: »Sed dicis: Legimus, quod S. Paulus raptus sit usque ad ter-

[1]) Idem objicit et Chrysostom. Homil. XIII. in Genes. Tom. IV. novae editionis pag. 102. et 103., ubi ait: »Hoc loco illud:« »»plantavit:«« »sic intelligendum, scilicet ipsum imperasse, ut paradisus in terra fieret.... Ideo etiam loci nomen affert Moses in Scripturis, ut ne liceret frustra nugari volentibus simpliciorum auribus imponere, dicereque non esse in terra paradisum, sed in coelo, et fabulas hujusmodi somniare. Nam si cum divina Scriptura tanta usa sit verborum accuratione, non dubitarunt tamen quidam de facundia sua, nec non de philosophia exotica altum sapientes, adversa Scripturis loqui, et dicere paradisum in terra non esse, multaque alia praeter ea, quae dicta sunt, adoptantes, contra Scripturam sentire, et adversam tenere viam, atque ea, quae de terra dicta sunt, de coelis dicta putare, nisi humili illa et attemperata verborum ratione usus Moses esset, Spiritu sancto linguam ejus movente, quo non devoluti essent? Ruaeus.

tium coelum, et usque in Paradisum. Bene dicis. Quando ponit tertium coelum, et postea addit: « »»Et [1]) in Paradisum: «« »ostendit alibi esse coelum, et alibi Paradisum.« Atque id Joanni Hierosolymitano objectum, minime ab ipso purgatum fuisse ait Hieronymus epist. 61. ad Pammach. cap. 3., qui et in cap. X. Danielis: »Eorum, inquit, deliramenta conticescant, qui umbras et imagines in veritate quaerentes, ipsam conantur evertere veritatem; ut flumina et arbores et Paradisum putent allegoriae legibus se debere subruere.« Sophronius quoque in epist. ad Sergium, et Anastasius Sinaita lib. VII. Anagog. Contemplat., et Joannes Damascenus in libro de Haeresib., et Cedrenus, Paradisi plantationem ab Origenistis sublatam, corpus Adamo et Evae detractum, et serpentis colloquium refutatum criminantur. Sed audiamus ipsum Origenem: *Τίς* [2]) *γοῦν*, inquit lib. IV. de Princip. cap. 2. num. 16., *νοῦν ἔχων οἰήσεται πρώτην, καὶ δευτέραν, καὶ τρίτην ἡμέραν, ἑσπέραν τε καὶ πρωΐαν χωρὶς ἡλίου γεγονέναι, καὶ σελήνης, καὶ ἄστρων, τὴν δὲ οἱονεὶ πρώτην καὶ χωρὶς οὐρανοῦ; Τίς δ' οὕτως ἠλίθιος, ὡς οἰηθῆναι τρόπον ἀνθρώπου γεωργοῦ τὸν Θεὸν πεφυτευκέναι παράδεισον ἐν Ἐδὲμ κατὰ ἀνατολὰς, καὶ ξύλον ζωῆς ἐν αὐτῷ πεποιηκέναι ὁρατὸν καὶ αἰσθητὸν, ὥστε διὰ τῶν σωματικῶν ὀδόντων γευσάμενον τοῦ καρποῦ, τὸ ζῆν ἀναλαμβάνειν· καὶ πάλιν καλοῦ καὶ πονηροῦ μετέχειν τινὰ παρὰ τὸ μεμασῆσθαι τὸ ἀπὸ τοῦδε τοῦ ξύλου λαμβανόμενον; Ἐὰν δὲ καὶ ὁ Θεὸς τὸ δειλινὸν ἐν τῷ παραδείσῳ περιπατεῖν λέγηται, καὶ ὁ Ἀδὰμ ὑπὸ τὸ ξύλον κρύπτεσθαι· οὐκ οἶμαι διστάζειν τινὰ περὶ τοῦ αὐτὰ τροπικῶς διὰ δοκούσης ἱστορίας, καὶ οὐ σωματικῶς γεγενημένης, μηνύειν τινὰ μυστήρια.* Quod

---

[1]) Cfr. II Cor. XII, 3. 4.

[2]) Desiderantur in edd. Huet. verba: »*Τίς γοῦν* —, *μηνύειν τινὰ μυστήρια.* Quod sic vertit Rufinus.«

sic vertit Rufinus: »Cuinam, quaeso, sensum habenti convenienter videbitur dictum, quod dies prima, et secunda, et tertia, in quibus et vespera nominatur et mane, fuerint sine sole, et sine luna, et sine stellis; prima autem dies sine coelo? Quis vero ita idiotes invenietur, ut putet velut hominem quendam agricolam Deum plantasse arbores in Paradiso, in Eden contra Orientem, et arborem vitae plantasse in eo, id est, lignum visibile, et palpabile, ita ut corporalibus dentibus manducans quis ex ea arbore, vitam percipiat, et rursus ex alia manducans arbore, boni et mali scientiam capiat? Sed et illud, quod Deus post meridiem deambulare dicitur in Paradiso, et Adam latere sub arbore, equidem nullum arbitror dubitare, quod figurali tropo haec a Scriptura proferantur, quo per haec quaedam mystica indicentur« Vide item Homil. I. in Genes. num. 1., et lib. IV. contr. Cels. num. 39.

In eam sententiam traxit Origenem Philo ad allegoriam haec ipsa itidem flectens in fine libri de Opificio sex dierum, et in 1. libr. allegor. legis. Traxit et Papias, et Irenaeus, et Pantaenus, et Clemens Alexandrinus, quos Paradisi descriptionem ad mysticam expositionem deflexisse narrat Anastasius Sinaita libr. VII. Anagog. Contemplat., eorumque deinde exemplo Gregorium utrumque. Origenem vero secutus est Ambrosius, et Paradisum terrestrem in coelo tertio collocavit, eodem innixus Pauli loco, ex quo opinioni suae robur additum Origenes existimavit. Haec ille quidem in libro de Paradiso, cap. 3., quamvis alibi in I Cor. VI. Paradisum terrestrem ab eo distinguat, in quem sublatus fuit Paulus. At in epist. ad Sabinum omnia haec ad allegoriam convertit. Hieronymus autem ante mundi hujus fabricam conditum Paradisum affirmat in Traditionibus Hebraicis in Genes. Quod si conditum hunc ante mundum opinatus est, utique extra mundum fuisse censuit. Moses bar Cepha libr. I. de Paradiso cap. 8, medium ipsum terras inter et

firmamentum locat; in eumque dimissam putat pii latronis animam, quod et de aliorum sanctorum animabus affirmant Severianus Orat. V. de Cosmop., et Eulogius apud Phot. Cod. 230. Quin etiam errorem Origenis paulo ante suam aetatem a Francisco Georgio renovatum scribit Sixtus Senensis libr. V. Biblioth. annot. 34., totamque ejus loci quaestionem proximis annotationibus exhaurit.

Alibi tamen Origenes Paradisum Eden, seu terrestrem eundem esse scribit ac Paradisum illum, in quem piorum animae post obitum dimittuntur; quem cum in terris collocaverit, ut supra dixi, illum quoque in terris esse necesse est. »Qui autem, inquit Libr. I. in Cantic., dignus fuerit redire, et esse cum Christo, quique in parvo fidelis inventus constituetur super multa, ille gustabit et capiet voluptatem Domini, perductus ad locum quendam, qui pro hujusmodi ciborum copiis et varietatibus, deliciarum nominatur locus. Propter quod et in Eden positus dicitur, quod delicias indicat.«

VIII. Ut Paradisi plantatione mysticum quid notari finxit sibi Adamantius, ita scortearum tunicarum, quibus Adamum post noxam Deus induit, textura corpus ipsum terrenum et mortale significari somniavit, quo Adami anima illigata est, cum antea immortalis esset et incorporalis; alioqui ridiculum fore Deum asserere, sic tanquam coriarium et sutorem, animantes glubisse, et detractas pelles consuisse. Hunc refellunt errorem Irenaeus lib. I. cap. 1., et Tertullianus advers. Valentin. cap. 24., et libr. de resurrect. carn. cap. 7.; jam enim ante Origenis aetatem inoleverat. Refellit quoque, et in Cassiano quodam damnat Clemens Alexandrinus Stromat. lib. III., ut monuit me Paulus Pellissonus, in quo plusne ingenii amoenitatem, an praestantiam doctrinae laudem nescio. Refellunt et Justinus, seu quisquis auctor est Quaestionum ad Orthodoxos, quaest. 49., et auctor Dialogorum,

qui Caesario Gregorii Nazianzeni fratri tribuuntur, dialog. III. interrog. 149., et Gregorius Nyssenus orat. cat. cap. 8., et Chrysostomus Homil. XVIII. in Genes. cap. 3., et Anastasius Sinaita Contempl. anagog. in Hexaëm. libr. XI., et Rupertus lib. III. cap. 2. in Genes. cap. 3. Eundem exprobrant Origeni Methodius apud Epiphan. Haeres. 64., et apud Phot. Cod. 234. Epiphanius Haeres. 64., et in epist. ad Joann. Hierosol. cap. 3., Hieronymus epist. 61. ad Pammach. cap. 3, Sophronius in epist. ad Serg., Stephanus Gobarus Tritheita apud Phot. Cod. 232., Joannes Damascenus de Haeres., Glycas part. 1. et 4. annal., Cedrenus, et Nicetas thesaur. orthodox. fid. libr. IV. Haeres. 31.

In varios profecto sensus tractus est iste Scripturae locus: Methodius vestes scorteas, non quidem mortale corpus esse dixit, sed corporis antea immortalis, deinde vero mortalis effecti dissolutionem significare. Gregorius Nazianzenus corporis nuditate exprimi vult immortale prius et nullis obnoxium morbis Adami corpus; vestibus vero, mortalitatem, gravitatem ac infirmitatem, quae corpus illud invaserunt. Nonnulli vero, quos refellit Theodoretus quaest. 39. in Genesin, scorteas tunicas esse dixerunt arborum cortices, quae sunt velut arborum pelles et indumenta.

His suffragatoribus errorem suum excusaret Origenes, si ejus esset manifestus. At quanta fuerit ipsius in hac quaestione fluctuatio, ex sequenti loco patebit, quem Catenae uno consensu Origeni tribuunt. Is ergo in Gen. III, 21., postquam ineptum esse dixit Deum fingere detractas animalium pelles consuentem, subdit: *Πάλιν τε φυγόντα τὸ οὕτως ἄτοπον, λέγειν τοὺς δερματίνους χιτῶνας οὐκ ἄλλους εἶναι, ἢ τὰ σώματα, πιθανὸν μὲν, καὶ εἰς συγκατάθεσιν ἐπισπάσασθαι δυνάμενον· οὐ μὴν σαφὲς, ὡς ἀληθές. Εἰ γὰρ οἱ δερμάτινοι χιτῶνες σάρκες καὶ ὀστέα εἰσὶ, πῶς πρὸ τούτων φησὶν ὁ Ἀδάμ·*

»Τοῦτο[1]) νῦν ὀστοῦν ἐκ τῶν ὀστῶν μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκός μου;« Addit praeterea nonnullos his circumseptos angustiis existimasse, scorteas tunicas esse moriendi necessitatem Adamo et Evae post peccatum impositam: quod ipsum difficultate non carere censet. Clarius in orthodoxam videtur concedere sententiam Homil. VI. in Levitic. num. 2., cum ait: »Velim conferre illa infelicia indumenta, quibus primus homo, cum peccasset, indutus est, cum his sanctis et fidelibus indumentis. Et quidem illa dicitur Deus fecisse:« »»Fecit[2]) enim, inquit, Deus tunicas pelliceas, et induit Adam et mulierem ejus.«« »Illae ergo tunicae de pellibus erant ex animalibus sumtae: talibus enim oportebat indui peccatorem, pelliceis, inquam,[3]) tunicis, quae essent mortalitatis, quam pro peccato acceperat, et fragilitatis ejus, quae ex carnis corruptione veniebat, indicium.« Itaque auctor dialogi de orthodoxa fide, qui Origeni vulgo tribuitur, ipsum inducit sect. V. veram et in ecclesia receptam opinionem de tunicis illis scorteis, adversus Marinum Bardesianistam propugnantem.

IX. Inter criminationes, quas adversus Origenem collegit Epiphanius Haer. 64. cap. 4., et in epist. ad Joannem Hierosolym. cap. 4. una haec est: »Inter multa etiam illud ausus est dicere, perdidisse imaginem Dei Adam:« quod et Hieronymus repetit in epistol. 61. ad Pammach. cap 3. Quasi Adamum voluerit in poenam peccati, non gravi duntaxat corpore, sic tanquam compedibus fuisse constrictùm, sed imagine etiam Dei, ad quam conditus fuerat, excidisse. At paulo inferius docet Epiphanius, non idem super hac quaestione sensisse Origenistas omnes: »Quidam enim eorum, inquit, dicunt quod imago Dei, quam prius accepit Adam, illo peccante pe-

---

[1]) Genes. II, 23. [2]) Genes. III, 21.

[3]) Edd. Huetii: inquit.

rierit: alii suspicantur corpus, quod Filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsam esse imaginem; alii sensum; alii virtutem; isti Baptisma; hi, quod homo ad imaginem Dei dominetur omnibus.« Nicetas vero in thesauro orthodoxae fidei, libr. IV. Haer. 31., dixisse ait Origenem Adamum, antequam peccaret, effigiem humanam corporeis involucris immunem, et sola humana forma praeditam conservasse; admisso autem peccato formam illam amisisse, cum corpus hoc anima subiit. Tum deinde de Origene haec disserit: »Aliud enim Deum, aliud id, quod ad imaginem efformatum est; aliud item similitudinem, aliud id, quod ad similitudinem effectum est, esse statuebat. Atque primas quidem imagines et similitudines Dei angelos, aliasque virtutes esse dicebat: nos autem secundos ab illis, ut minores illis, qui ad illorum scilicet imaginem efformati simus. Deinde ad deteriora deflectens, imaginem invisibilis Dei Unigenitum Filium vocat, Apostolica voce corrupta, nec eo adjecto, quod in illo mutationi obnoxium non est; nosque ad imaginem Dei, seu Filii Unigeniti factos esse scribit, quod impietate non caret.«

Certe si satis constaret dixisse Origenem, per peccatum imaginem Dei Adamum amisisse, Augustinum tamen sibi suffragantem haberet, qui libr. VI. de Genes. ad liter. cap. 27. ita loquitur: »Hanc imaginem in spiritu mentis impressam perdidit Adam per peccatum, quam recepimus per gratiam justitiae.« Id nihilominus emollit libr. II. Retractat. cap. 24., non erasam ex homine hanc imaginem dicens, sed ita deformatam, ut fuerit reformanda. At si doctrina Origenis, non ex adversariorum conquestionibus, sed ex ejus spectetur verbis, prout a Rufino, levi prorsus interprete, conversa sunt, sine caussa hic ipsum vapulare fatebimur. Nam animo hominis, non corpori, imaginem Dei impressam esse docet, cum a Deo conditus est: Dei vero similitudinem tunc adipisci, cum

animum virtutibus exornat. »Hunc sane hominem,« inquit Homil. I. in Genes. num. 13. »quem dicit ad imaginem Dei factum, non intelligimus corporalem. Non enim corporis figmentum Dei imaginem continet, neque factus esse [1]) corporalis homo dicitur, sed plasmatus, sicut in consequentibus scriptum est. Ait enim:« »»Plasmavit [2]) Deus hominem:«« »id est, finxit de terrae limo. Is autem, qui ad imaginem Dei factus est, et [3]) ad similitudinem, interior homo noster, est invisibilis et incorporalis, et incorruptus atque immortalis. In his enim talibus Dei imago rectius intelligitur. Si qui vero hunc corporeum putent esse, qui ad imaginem et similitudinem Dei factus est, Deum ipsum corporeum, et humanae formae videntur inducere, quod sentire de Deo manifestissime impium est.« Mox imaginem Dei, ad quam formatus est homo, ipsum esse asserit Christum, quatenus figura est substantiae Dei, non quatenus corpore a Maria sumto indutus. »Ad hujus ergo, inquit, imaginis similitudinem homo factus est, et propterea Salvator noster, qui est imago Dei, misericordia motus pro homine, qui ad ejus similitudinem factus fuerat, videns eum deposita sua imagine maligni imaginem induxisse, ipse motus misericordia, imagine hominis assumta, venit ad eum.« Ostendit deinceps peccando similes nos effici diabolo; recte agendo, Christo: »Sed nemo, inquit, desperet videns similitudinem suam magis esse cum diabolo, quam cum Deo, posse se iterum recuperare formam imaginis Dei, quia non [4]) venit Salvator vocare justos, sed peccatores in poenitentiam.« Tomo [5]) quoque XX. in Joann. num. 20. Dei

---

[1]) Edd. Huetii: etiam. [2]) Genes. II, 7.

[3]) Desunt in edd. H. verba: »et ad similitudinem.«

[4]) Cfr. Luc. V, 32.

[5]) Desunt in textu edd. Huet. verba: »Tomo quoque XX. in Joann. — Tum subjicit: *Καὶ ἡμῶν — ἀπο-*

nos similitudinem assumere ait, cum mandatis ipsius obsequimur; diaboli, cum ad vitia inclinamur. Tum subjicit: *Καὶ*[1]) *ἡμῶν δὲ ἡ προηγουμένη ὑπόστασίς ἐστιν ἐν τῷ κατ᾽ εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ἡ δὲ ἐξ αἰτίας ἐν τῷ ληφθέντι ἀπὸ τοῦ χοὸς τῆς γῆς πλάσματι. Καὶ εἰ μὲν, ὥσπερ ἐπιλαθόμενοι τῆς ἐν ἡμῖν κρείττονος οὐσίας, ὑποτάξωμεν ἑαυτοὺς τῷ ἀπὸ τοῦ χοὸς πλάσματι, καὶ τὸ κρεῖττον τὴν εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ λήψεται· εἰ δὲ συνιέντες τὸ ποιηθὲν κατ᾽ εἰκόνα, καὶ τὸ ληφθὲν ἀπὸ τοῦ χοὸς τῆς γῆς, ὅλοι προσνεύομεν πρὸς τοῦτον, οὗ κατ᾽ εἰκόνα γεγόναμεν, ἐσόμεθα καὶ καθ᾽ ὁμοίωσιν θεοῦ, πᾶσαν τὴν πρὸς ὕλην καὶ σώματα προσπάθειαν καὶ τὴν πρός τινα τῶν καθ᾽ ὁμοίωσιν ἀπολείψαντες·* et num. 21. *Ὅσον*[2]) *μὲν οὖν ζῇ ὁ ἄνθρωπος, οὐ φορεῖ τὴν τοῦ χοϊκοῦ εἰκόνα· ἀποθνήσκων δὲ, καὶ ἀναιρούμενος ὑπὸ τοῦ ἀνθρωποκτόνου, ἅμα τε οὐ συνέχει τὴν τοῦ θεοῦ εἰκόνα, καὶ ἀναλαμβάνει τὴν τοῦ χοϊκοῦ καὶ νεκροῦ· νεκρὸς γὰρ ὁ χοϊκὸς, ὥσπερ ζῶν ὁ ἐπουράνιος.* Manifestius etiam illud e libr. III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 6. num. 1. »Igitur summum bonum, ad quod natura rationabilis universa festinat, quod[3]) etiam finis omnium dicitur, a quamplurimis etiam philosophorum hoc modo terminatur, quia summum bonum sit, prout possibile est, similem fieri Deo. Sed hoc non tam ipsorum inventum, quam ex divinis libris ab iis sumtum puto. Hoc namque indicat Moses ante omnes, cum primam conditionem hominis enarrat, dicens:« »»Et[4]) dixit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram.«« »Tunc

---

λείψαντες· et num. 21. *Ὅσον μὲν οὖν —, ὥσπερ ζῶν ὁ ἐπουράνιος,*« exstant vero eadem, mutilata licet, in Addendis.

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. II. pag. 246.

[2]) Cfr. ed. nostr. Tom. II. pag. 258.

[3]) Edd. Huetii: quae etiam etc.

[4]) Genes I, 26.

deinde addit: « »»Et [1]) fecit Deus hominem, ad Dei imaginem fecit eum, masculum et feminam fecit eos, et benedixit iis.«« »Hoc ergo quod dixit: « »»ad [2]) imaginem Dei fecit eum: «« »et de similitudine siluit, non aliud indicat, nisi quod imaginis dignitatem in prima conditione perceperit; [3]) similitudinis vero perfectio in consummatione servata est: scilicet ut ipse sibi eam propriae industriae studiis ex Dei imitatione consciscerct, cum [4]) possibilitate sibi perfectionis divinitus data, per imaginis dignitatem, in fine demum per operum expletionem perfectam sibi ipse similitudinem consummaret: « et illud e libr. IV. in epist. ad Rom. num. 5.: »In initiis homo, cum propositum fuisset, ut ad imaginem et similitudinem Dei fieret, ad imaginem quidem factus est, similitudo autem dilata est, ob hoc, ut prius confideret in [5]) Deum, et ita fieret similis ei, et ipse audiret, quia similis ei fiet omnis qui confidit in [6]) eum.« Hanc imaginis et similitudinis distinctionem videtur perstrinxisse Methodius, cum scripsit in libro de Resurrectione, datum fuisse homini a Deo *τὸ θεοειδὲς, καὶ θεοείκελον, καὶ πάντα πρὸς ἐκείνην ἀπηκριβωμένην τὴν πρωτότυπον τοῦ πατρὸς, καὶ μονογενοῦς εἰκόνα.* Reprehendit id quoque Jansenius Tom. I. lib. II. cap. 7., quasi per imaginem Dei Adamo impressam, animae solum inspirationem notari putaverit Origenes; per similitudinem vero, habitualis gratiae infusionem, (scholae verba usurpamus;) ac proinde Origenem nulla gratiae hujus habitualis dote instructum in creatione credidisse Adamum, atque eam ab actibus totam suspen-

---

[1]) Genes. I, 27.

[2]) Genes I, 27. [3]) Ed. Ruaei: percepit.

[4]) Edd. Huetii: »cum possibilitatem sibi perfectionis divinitus datam per imaginis« etc.

[5]) Edd. Huetii: in Deo.

[6]) Edd. Huetii: in eo.

disse; eoque multum de naturae integrae dignitate derogasse, in qua Adamus, cum in faciem ipsius spiravit Deus, Spiritum sanctum accepit. Verum postremus ille Origenis locus ex proxime praecedenti explicandus est: unde apparebit vitam ipsum mortalem cum futura comparasse vita, et existimasse nos in illam prodeuntes, ab ortu praeferre imaginem Dei, hoc est, ut ait ipse: »possibilitatem perfectionis divinitus datam:« tum cum crearetur Adamus; adumbratam vero per recte facta similitudinem, in sequenti aevo, sive »in consummatione,« omnibus numeris iri absolutum. Quod si imaginem Dei nihil aliud esse voluit Origenes, quam »possibilitatem perfectionis divinitus datam,« ut prae se fert Rufiniana interpretatio, sequitur ipsum neutiquam censuisse ea Adamum excidisse, quippe quem plena nunquam non libertate fruiturum esse sexcenties asseverarit. Eandem porro imaginis et similitudinis distinctionem retinuerunt Victorinus lib. 1. adversus Arium, et Eucherius Lugdunensis lib. 1. in Genesin, et Nicetas in Thesauro orthodoxae fidei, lib. IV. Haer. 31.

X. Ex superioribus lux conciliatur obscuro ac difficili Origenis loco Tom. XIV. in Matth. num. 16., ubi ab hominibus, qui humo formati sunt, eos distinguit, qui ad Dei similitudinem fuere procreati: *Ὕστερον γάρ ποτε ἐκείνων*, inquit, *ἔπλασε κύριος ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν λαβὼν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτοῦ τὴν βοηθόν.* Factos quippe ad imaginem Dei homines, interiores homines et spirituales intelligit, sensilium ac corporalium rerum contagione immunes. Unde statim adjicit: *Οὐδέ ποτε γὰρ γυνὴ κατ᾽ εἰκόνα, οὐδὲ ἀνήρ· ἀλλ᾽ οἱ μὲν διαφέροντες, ἄῤῥεν· οἱ δὲ δεύτεροι, θῆλυ.* Qui carni autem dediti sunt, et fluxis ac sordidis rebus delectantur, eos esse statuit virum et uxorem, duos nempe in una carne. Similiter Philo hominem ex humo fictum ab eo sejungit et secernit, qui ad imaginem Dei creatus est; sed rem aliter explicat; hunc quippe hominem esse

vult et *ἀρχέτυπον* et *νοητόν*, sive hominis ideam, quae Dei menti inest; illum vero hominem esse mortalem ac terrenum, ad hujus formam expressum. Inique ergo consuleretur in Origenem, si ex eo loco Praeadamitas invexisse homines argueretur, cum alias saepe Adamum ab initio rerum a Deo creatum asserat, ac primum hominem appellet. Iniquius etiam consuleretur in ipsum, si ex hoc altero, quem exhibet Methodius apud Photium Cod. 235. erroris ejusdem insimularetur: *Οὔτε οὖν ἀπὸ Ἀδὰμ, ὥς φασί τινες, πρότερον οὐκ ὢν ὁ ἄνθρωπος, τότε πρῶτος πλασθεὶς εἰς κόσμον παρῆλθεν· οὔτε αὖ κόσμος πρὸ ἓξ ἡμερῶν τῆς τοῦ Ἀδὰμ γενέσεως ἤρξατο δημιουργεῖσθαι.* Non hic quidem Praeadamitas, ut dictum est, sed pejus quid fingit; nempe ante hunc mundum mundos alios exstitisse. Ait quippe Methodius ibi ipsum de Universi aeternitate disserere.

QUAESTIO DECIMA TERTIA.

DE [1]) ALLEGORICA SCRIPTURAE INTERPRETATIONE.

I. Allegoriis nimis indulsisse Origenem Patres clamant. II. Varia afferuntur loca, in quibus literam visus est pessumdedisse. III. A quibus morem hunc interpretandae Scripturae acceperit, exquiritur. IV. Idem aliquando suam literae dignitatem servat. V. Refelluntur Eustathii Antiocheni adversus Origenis allegorias querelae.

I. Quando quidem Theologiae fundamentum est Scriptura sacra, et ex perversis fere sanctorum Librorum

---

[1]) De methodo, quam ad interpretandas Scripturas sibi propriam fecit Origenes, vide Praefationem nostram Tomo secundo praefixam. Ruaeus. — Cfr. Prolegomena Origenianis justo tempore apponenda.

interpretationibus haereses profectae sunt, plurimum reipublicae Christianae interest, salvos eorum sartosque servare sensus, et nimium in ea explicanda ingenio suo permittentium hominum quorundam licentiam coërcere. Propositum id unice fuit vetustis ecclesiae Patribus, ut ex perpetuis illorum adversus Scripturae corruptores velitationibus intelligimus; adeo ut Origenes, quod in divinis Voluminibus edisserendis, pessumdato nonnunquam vel neglecto historico sensu, allegoricis expositionibus rei veritatem oblimasset, multorum insimulationes vivus vidensque expertus sit, ut ipse queritur Homil. XIII. in Genes. num. 3. »Si ergo incipiam et ego, inquit, Veterum dicta discutere, et sensum in iis quaerere spiritualem; si conatus fuero velamen Legis amovere, et ostendere allegorica esse [1]) quae scripta sunt, fodio quidem puteos; sed statim mihi movebunt calumnias amici literae, et insidiabuntur mihi, inimicitias continuo, et persecutiones parabunt, veritatem negantes stare posse nisi super terram.« Et quoniam perlate patet iste error, multorumque errorum veluti seges est, idcirco e novem criminationibus a Pamphilo in Apologia collectis, quarta et sexta eo pertinere reperiuntur. Theophilus quoque Paschal. 1. »Quae enim illum ratio, inquit, quis disputationum ordo perduxit, ut allegoriae umbris et cassis imaginibus Scripturarum tolleret veritatem?« »Veritatem historiae, ait Epiphanius epist. ad Joann. Hieros. cap. 2. »allegoriae depravans mendacio infinita verba multiplicat:« quod eidem objicit Haer. 64. cap. 4., adjicitque ad falsarum opinionum praesidium testimonia Scriptoribus sacris perperam afficta ab eo afferri. Eadem de caussa hunc culpat Hieronymus in epist. 61. ad Pammach. cap. 3. At in cap. 10. Danielis, nomini Origenis pepercit, rem ipsam coarguit. Coarguunt et Basilius Hom. IX. in Hexaëm.,

---

[1]) Deest »esse« in edd. II.

et Chrysostomus Homil. XIII. in Genes., et Augustinus libr. XIII. de Civit. Dei, cap. 21., et libr. VIII. de Genes. ad liter. cap. 1., et Anastasius Sinaita libr. VII. Anagog. Contemplat., et Michaël Glycas Annal. part. 4., et Nicetas Choniates in Thesauro orthod. fid. libr. IV. Haer. 31., et his omnibus antiquior Eustathius Antiochenus in libro de Engastrimytho; cujus incursiones in Origenem et assultus infra retundemus.

II. Jurene an injuria lis ea adversus Origenem mota sit, videamus. Saepe quidem historicum sensum proculcandum ac contemnendum esse docet: velut libr. VI. contr. Cels. num. 70. *Τὸ γράμμα ἀποκτείνει, τὸ δὲ πνεῦμα ζωοποιεῖ. Γράμμα μὲν τὴν αἰσθητὴν ὠνόμασεν ἐκδοχὴν τῶν θείων γραμμάτων, πνεῦμα δὲ τὴν νοητήν.* Ibidem num. 60. et 61. imperitiae eos arguit, qui rebus procreandis sex veros dies Deum insumsisse putant: et libr. VII. num. 20. refellens Celsum, qui instituta quaedam Christi Mosaicae legi contraria esse pugnabat, duplicem esse legem respondet, alteram juxta literam, alteram juxta intellectum: legem, quae est *πρὸς τὸ ῥητόν*, ab Ezechiele[1]) appellari *δικαιώματα οὐ καλὰ, καὶ προστάγματα οὐ καλά·* at legem, quae est *πρὸς διάνοιαν*, ab eodem propheta *δικαιώματα καλά*, et *προστάγματα καλά* nuncupari. Idem Homil. VI. in Genes. num. 3. »Quae nobis, inquit, aedificatio erit legentibus Abraham tantum patriarcham, non solum mentitum esse Abimelech regi, sed et pudicitiam conjugis prodidisse? Quid nos aedificat tanti patriarchae uxor, si putetur contaminationibus exposita per conniventiam maritalem? Haec Judaei putent, et si qui cum iis sunt literae amici, non spiritus:« et Homil. X. sequenti num. 4. »Saepe jam dixi, quod in his non historiae narrantur: sed mysteria contexuntur« Homilia vero II. in Exod. num. 1.

---

[1]) Cfr. Ezech. XX, 25.

»Si secundum historiae narrationem suscipienda essent quae scripta sunt, videtur hoc, quod dicit Scriptura, quia »»non [1]) fecerunt obstetrices secundum quod praeceperat iis rex Aegypti:«« »stare non posse:« et paulo post: »Haec interim propter eos, qui amici sunt literae, et non putant legem spiritualem esse, et spiritualiter intelligendam. Sed nos, qui omnia quae scripta sunt, non pro narrationibus antiquitatum, sed pro disciplina et utilitate nostra didicimus scripta,« etc., et deinde num. 2. »»Quia [2]) timebant obstetrices Deum, fecerunt sibi domos.«« »Quod dictum nullam consequentiam secundum literam habere potest:« et postea num. 3. »Nolite putare, ut saepe jam diximus, veterum vobis fabulas recitari, sed doceri vos per haec, ut agnoscatis ordinem vitae.« Homilia sequenti num. 2. haec scribit: »Et tu ergo nisi adscenderis ad montem Dei, et ibi occurreris Mosi, id est, nisi excelsum legis adscenderis sensum, nisi ad spiritualis intelligentiae cacumen evaseris, non est os tuum apertum a Domino. Si in humili loco literae steteris, et historiae textum Judaicis narrationibus innectas, non occurristi Mosi in montem Dei, nec os tuum aperuit Deus, neque instruxit te quae oporteat te loqui.« Homilia XI. in librum eundem num. 2. talia quoque offendas: »Si quis est, qui legens Mosen murmurat adversus eum, et displicet ei lex, quae secundum literam scripta est, quod in multis non videtur servare consequentiam, ostendit ei Moses Petram, quae est Christus, et adducit eum ad ipsam, ut inde bibat, et reficiat sitim suam.« Homilia III. in Levit. num. 3. Judaeos inepte et inutiliter servasse ait praeceptum, quo immundorum et cadaverum contactus prohibetur, atque id allegorice intelligendum

---

[1]) Cfr. Exod. I, 17. — Edd. H. et R. »secundum quod praeceperat ei rex Aegypti.«

[2]) Cfr. Exod. I, 21.

esse tradit, quod et in Homil. VII. in Levit. num. 4. et seq. multis inculcat. Praeterea Homilia eadem III. num. 8. praeceptum Levitici exponens, quod pro peccato non spontaneo arietem immaculatum siclo sancto emtum offerri jubet, secundum literam absurdum id esse decernit, et ad spiritualem expositionem trahit. Homilia IV. ad mandatum de azymis, quae quisquis tetigerit, sanctificatum iri lex sancit, sic ait num. 7. »Enimvero nullo modo vel rei natura, vel veritas religionis hoc recipit; et ideo redeundum nobis est ad expositiones Evangelicas, atque Apostolicas, ut lex possit intelligi. Nisi enim velamen abstulerit Evangelium de facie Mosis, non potest videri vultus ejus, nec sensus ejus intelligi. Vide ergo, quomodo in ecclesia Apostolorum discipuli adsunt his, quae Moses scripsit, et defendunt ea, quod et impleri queant, et rationabiliter scripta sunt: Judaeorum vero doctores, et impossibilia haec et irrationabilia sequentes literam faciunt:«[1]) quibus consimilia habentur Homil. IX. in Josue num. 4. Haec insuper commentatur Homilia V. in Levit. num. 1. ad Mosis praeceptum de hostia pro peccato, quod exstat Levitic. VI, 25. et seq. »Haec omnia nisi alio sensu accipiamus, quam literae textus ostendit, sicut saepe jam diximus, cum in ecclesia recitantur, obstaculum magis et subversionem Christianae religioni, quam[2]) hortationem, aedificationemque praestabunt.« Addit postmodum Scripturam constare corpore, anima, et spiritu; litera nimirum sensu, qui intra ipsam deprehenditur, et umbra quadam rerum coelestium; corpus usui fuisse iis, qui nos praecesserunt, nobis animam, spiritum iis, qui coelestem haereditatem consequentur: multis deinde interjectis ait num. 5.: »Triplicem namque in Scripturis divinis intelligentiae inveniri

---

[1]) Ed. Ruaei: faciant.

[2]) Edd. Huetii: quam rationem.

saepe diximus modum, historicum, moralem, et mysticum: unde et corpus inesse ei, et animam, ac spiritum intelleximus.« Apertissimum vero quod legitur Hom. VII. in Lev. num. 5. »Si adsideamus literae, et secundum hoc, vel quod Judaeis, vel id quod vulgo videtur, accipiamus quae in lege scripta sunt, erubesco dicere et confiteri, quia tales leges dederit Deus. Videbuntur enim magis elegantes, et rationabiles hominum leges, verbi gratia, vel Romanorum, vel Atheniensium, vel Lacedaemoniorum. Si vero secundum hanc intelligentiam, quam docet ecclesia, accipiatur Dei lex, tunc plane omnes humanas supereminet leges, et vere Dei lex esse creditur.« Homilia VI. in Isaiam num. 4. aliqua asserit haberi in Evangeliis, quae juxta literam falsa sint, et mendacia; quale illud Servatoris esse dicit: »»Si[1]) credideritis, non solum quae ego facio, facietis, sed et majora horum facietis:«« at juxta spiritualem sensum, majora Christi operibus opera Apostolos edidisse. Christum quippe homines »corporaliter,« hos »spiritualiter« sanasse. Tomo X. in Joann. num. 2. veritatem Evangeliorum servari, eorumque dissonantiam solvi nonnisi per anagogen posse scribit; et in Joann. II, 13. et seq. num. 16. dubitat, reverane nummularios et propolas templo exturbarit Christus, uti Evangelia narrant: quemadmodum columbas et turtures pro Christo oblatos, aliud aliquid quam volucres, *divinum* scilicet *quiddam*, *et humana contemplatione augustius* fuisse conjectat Homil. XIV. in Luc. Quendam praeterea ejus locum in Gen. III, 21. Catenae afferunt, in quo postquam multis disseruit de scorteis tunicis, ita demum concludit: *Λεκτέον, ὅτι οὐ δεῖ περιέχεσθαι τοῦ γράμματος τῆς γραφῆς, ὡς ἀληθοῦς· τὸν δὲ κεκρυμμένον θησαυρὸν ἐν τῷ γράμματι ζητεῖν.* Denique Socrates quantumlibet Origeniani nominis stu-

---

[1]) Cfr. ev. Joann. XIV, 12.

iliosus, sic tamen scribit libr. V. cap. 21. *Ὅστις (Ὠριγένης) σοφὸς ἦν διδάσκαλος, καὶ κατιδὼν ὅτι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου Μωϋσέως ἀσθενεῖ πρὸς τὸ γράμμα ἀποδοθῆναι, τὸν περὶ τοῦ Πάσχα λόγον εἰς θεωρίαν ἀνήγαγεν ἓν Πάσχα μόνον ἀληθινὸν γεγενῆσθαι λέγων, ὅπερ ὁ σωτὴρ ἐπετέλεσεν ἐνεργήσας κατὰ τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων διὰ τοῦ προσομιλῆσαι τῷ σταυρῷ, τροπαίῳ τούτῳ κατὰ τοῦ διαβόλου χρησάμενος.* Quae sic interpretatur Epiphanius Scholasticus: »Qui cum sapiens esset magister, et consideraret, quod impossibilitas Mosaicae legis ad literam esset infirma, rationem Paschae ad modum contemplationis evexit, unum Pascha solummodo verum fieri dicens, quod Salvator celebravit adversus contrarias potestates, dum crucem susciperet, et hoc trophaeo uteretur contra diabolum. Sed quoniam huic argumento totum librum IV. *περὶ ἀρχῶν* a num. 8. usque ad num. 28. consecravit, summam capitis hujus, quod in Philocalia Graece scriptum habetur, huc referre operae pretium esse duco. Primum igitur ad allegoricam Scripturae interpretationem adstruendam, Judaeorum imperitiam castigat, quibus quo minus Christum susciperent, impedimento fuere diversa Scripturae vaticinia, quae quamvis allegorice ad Christum pertinerent, eadem tamen juxta literam accipientes, in Jesu minime completa putaverunt. Addit eundem Scripturae interpretandae modum Valentinianos, Marcionistas, aliosque Haereticos compulisse ut geminum admitterent Deum, justum alterum mundi Opificem, bonum alterum Christi Patrem; nec non et ex Orthodoxis quosdam, ut male de Creatore sentirent. Fatendum insuper ait, multa quidem mystica, et figuris involuta in Scripturis contineri; quae tamen illa, et cujusmodi sint ignorari: tum nonnulla recenset, quae mysteriis scatere ita contendit, ut literae sensum neutiquam repudiare videantur. Non prophetarum autem libris, sed Novi etiam Instrumenti voluminibus occultos et recondi-

tos sensus inesse dicit. Cum homine postmodum, qui corpore, anima, et spiritu constat, Scripturam confert, corpore itidem, hoc est communi et historico sensu constantem; anima quoque, sublimiori nempe sensu; ac demum spiritu, profundissimo scilicet sensu et reconditissimo. Tum subjungit historicum aliquando sensum non reperiri, sed animam solum, et spiritum, id quod variis Apostoli locis approbat; ac ne haec quidem omnibus obvia esse, sed iis duntaxat, qui in Scripturae meditatione subacti diuturno studio fuerint. Ait deinde mysteria hominibus tradere volentem Spiritum sanctum, ea historici sensus integumentis implicuisse, qui reconditioris doctrinae penus tantum et promtuarium est: quem ne quis interioris et occultae doctrinae praeceptis vacare putaret, ista »de caussa procurasse divinam sapientiam offendicula quaedam, vel intercapedines intelligentiae fieri historialis impossibilia quaedam et inconvenientiam per medium inserendo, ut interruptio ipsa narrationis velut obicibus quibusdam legenti resisteret objectis, quibus intelligentiae hujus vulgaris iter ac transitum negaret:« et ita ad alium tramitem, celsiorem nempe et eminentiorem diverteremus; multa igitur hujusmodi haberi in Scriptura, vel »minus gesta, vel quae omnino geri non possent; interdum etiam quae possent quidem geri, nec tamen gesta sunt;« praecipue vero in Lege, quae multa habet, in »quibus nulla prorsus ratio utilitatis ostenditur; interdum vero et impossibilia decernuntur;« sed et in toto Veteri ac Novo etiam Testamento. Hinc varias Scripturae tangit historias, in quibus historici sensus veritatem frustra requiri affirmat; frustra, exempli caussa, existimari tres priores ab orbe condito dies fuisse sine sole, luna, et stellis; priorem etiam sine coelo, quod supra jam excussimus: inepte quoque et insulse credi Deum in Paradiso plantasse arbores, et eam, quae vitae dicitur, et quae scientiam boni et mali continere; Deum post meridiem am-

bulasse in horto, et Cainum a facie Dei exivisse, quae a nobis fere tractata sunt: multa ejusmodi posse colligi e Scripturis, quae »scripta sunt quidem tanquam facta; non tamen secundum historiam competenter et rationabiliter fieri potuisse, credenda sunt:« hujus generis esse, quod narrat Evangelium, in excelsum montem a diabolo Jesum esse subvectum, ut universa mundi regna inde ei monstraret: et quod praecipit Moses exterminari omne masculinum, quod octavo die non fuerit circumcisum: et tragelaphum inter munda animalia, gryphum inter immunda haberi; cum hic ab homine non possit capi, ille ne esse quidem: licet gryphes et tragelaphos et esse et capi proditum sit a Veteribus: sabbato [1]) item loco suo non moveri, nec onus levare; et quod habent Evangelia: »neminem [2]) in via salutaveritis:« duas [3]) neutiquam habendas tunicas, nec calceamenta: dexteram [4]) percutienti maxillam, sinistram esse praebendam, cum »omnis, inquit, qui percutit dextra [5]) manu sinistram percutiat maxillam:« oculum, [6]) qui sit offensioni et scandalo, eruendum; non adducendum [7]) amputatum praeputium. Quae omnia a se allata esse scribit, ut intelligamus res non solum rationi contrarias, sed etiam quae fieri minime possint, in litera contineri. Subnectit postea non omnem idcirco sese historiae sensum aspernari, cum »multo plura sint, quae secundum historiam constant, quam ea, quae nudum sensum continent spiritualem:« cujusmodi nonnulla commemorat, puta Decalogi praecepta. Deinde vero multam adhibendam ait cautionem et diligentiam, quo mysticus sensus a sensu literae discernatur; tum notam hanc

---

[1]) Cfr. Exod. XVI, 29. [2]) Cfr. Luc. X, 4.

[3]) Cfr. Matth. X, 10. [4]) Cfr. Matth. V, 39.

[5]) Legi malim: dextram manu sinistram quoque percutiat etc.

[6]) Cfr. Matth. V, 29. [7]) Cfr. I Cor. VII, 18.

ac regulam ad id utilem proponit; quotiescunque de Hierusalem, vel Judaea, vel Israële, vel Jacob vaticinantur aliquid prophetae, hoc ex ipsius Pauli instituto ad coelestem Hierusalem, vel Judaeam, vel Israëlem, vel Jacob anagogice esse referendum: et pari etiam modo quaecunque de Aegypto, Babylone, Tyro, et Sidone praedicta sunt: cum in coelo loci sint terrenis istis cognomines, ac locorum istorum incolae, animae videlicet. Denique multis interpositis sic concludit: »Sunt quaedam, quorum significationem proprie nullus omnino potest humanae linguae sermonibus explicare, sed simpliciore magis intellectu, quam ullis verborum proprietatibus declarantur. Ad quam regulam etiam divinarum literarum intelligentia retinenda est, quo scilicet ea, quae dicuntur, non pro utilitate sermonis, sed pro divinitate sancti Spiritus, qui eas conscribi inspiravit, censeantur.«

III. Primus [1]) hunc interpretandae Scripturae morem Origenes non invexit. Scribit Eusebius lib. II. Histor. Eccles. cap. 17., multa Philonem de Therapeutis, qui Ascetae erant Christiani Aegyptum incolentes, commemorare: sed illud praecipue, totos in meditatione Philosophiae dies traducere solitum fuisse ipsis, et in praeceptis sapientiae sibi traditis allegorice explicandis; quippe qui verba existimarent signa esse rerum abditarum, quae allegoriarum ope sint eruendae: atque hanc porro consuetudinem Therapeutas illos a majoribus accepisse, *οἳ τῆς αἱρέσεως τούτων ἀρχηγέται γενόμενοι, πολλὰ μνημεῖα τῆς ἐν τοῖς ἀλληγορουμένοις ἰδέας ἀπέλιπον.* Hoc ipsum clarius Philonem his verbis repetere ait aliquibus interjectis Eusebius: *αἱ δὲ ἐξηγήσεις τῶν ἱερῶν γραμμάτων γίνονται αὐτοῖς δι' ὑπονοιῶν ἐν ἀλληγορίαις.*

---

[1]) Vide praefationem Tomi II. Orig. Opp. sub finem, articulo. 8. Ruaeus. — Cfr. Prolegomena Tom. ed. nostrae XXIV. praefixa.

Ἅπασα γὰρ ἡ νομοθεσία δοκεῖ τοῖς ἀνδράσι τούτοις ἐοικέναι ζώῳ· καὶ σῶμα μὲν ἔχειν τὰς ῥητὰς λέξεις, ψυχὴν δὲ τὸν ἐναποκείμενον ταῖς λέξεσιν ἀόρατον νοῦν. Quam similitudinem Origenes quoque usurpavit, ut superius dictum est. Itaque si stare velimus id, quod scribit de Philone Photius Cod. 105. *Ἐξ οὗ, οἶμαι, καὶ πᾶς ὁ ἀλληγορικὸς τῆς γραφῆς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ λόγος ἔσχεν ἀρχὴν εἰσρυῆναι·* et quod ait Bellarminus, Testamenti Veteris Scripturas Philonem primum exposuisse, ita accipiendum est, primum eorum esse Philonem, quorum expositiones in Testamentum Vetus ad hanc aetatem pervenerunt. Cum veteres ergo Therapeutae majorum suorum instituta persequentes Scripturam allegoricis explanationibus illustrarent, hanc ab illis consuetudinem accepisse Philonem ipsum verisimile est, cujus luculentae in Scripturam allegoriae supersunt. Aristobulus quoque Judaeus Philone vetustior Commentariis suis in Pentateuchum Mosis, allegorias inseruerat. At Porphyrius apud eundem Eusebium libr. VI. Histor. cap. 19. refert, Origenem ex assidua librorum Chaeremonis Stoici, et Cornuti tractatione, haustum hunc allegoriarum modum ad Scripturas sacras transtulisse. Cur non et eo impulsum dicam Metrodori Lampsaceni exemplo, quem narrat Tatianus totum Homerum in allegorias traxisse, et Heraclidis Pontici Homericarum allegoriarum scriptoris? Equidem praeter superiora Paulum praecipue Origeni auctorem fuisse censeo, cur allegoricas expositiones sectaretur: is namque in ep. ad Galatas per allegoriam dicta sciscit, quae in Scriptura de Isaaco et Ismaële, hoc ex ancilla nato, illo e libera, commemorantur. Inde Origenes lib. IV. contr. Cels. num. 44. *Νύμφας τε καὶ θεραπαινίδας ἀνάγεσθαι ἐπὶ τροπολογίαν οὐχ ἡμεῖς διδάσκομεν, ἀλλ᾽ ἄνωθεν ἀπὸ σοφῶν παρειλήφαμεν· ὧν εἷς τις ἔφασκε διεγείρων τὸν ἀκροατὴν ἐπὶ τροπολογίας· »λέγετέ μοι οἱ τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες, τὸν νόμον οὐκ ἀκούετε;«*

Qae verba habentur Gal. IV, 21. Itaque arcessitis e Paulo testimoniis allegorias suas tueri consueverat Origenes; velut illo Pauli e I. Cor. X, 4. »Bibebant autem de spirituali consequente eos petra; petra autem erat Christus:« et isto e II. Cor. III, 6. »Qui et idoneos nos fecit ministros Novi Testamenti, non literae, sed spiritus: litera enim occidit, Spiritus autem vivificat:« et reliquo capite, ac sequenti, ex quo illud praecipue usurpabat: »Habemus [1]) autem thesaurum istum in vasis fictilibus:« et hoc etiam e Coloss. II, 16. 17. »Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei, aut neomeniae, aut Sabbatorum: quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi:« aliisque multis, quae libr. IV. de Princip. cap. 2. et libr. IV. contr. Cels. num. 44. recitantur. Nonnulla quoque Joannes, nonnulla etiam Christus Dominus ad allegoriam trahenda docuit: quibus exemplis fretus Origenes in allegorias poterat excurrere, si modum tenuisset. At Celsus ejusmodi interpretationes in calumniam trahebat, cum diceret multa in Scripturis haberi honestati morum parum consentanea, iisque allegoriarum praetextum a Judaeis et Christianis consulto obtendi, cum omnem tamen allegoriam respuerent, ac merae essent fabulae. Respondet Origenes in eam sententiam, quasdam historias historicum complecti sensum, quasdam dedita opera ad id esse scriptas, ut allegorice interpretentur: cui multis Scripturae locis fidem facit.. Tum quia adjecerat Celsus conscriptas in Libros sacros allegorias turpes esse et absurdas, hoc in Philonis vel Aristobuli Commentarios jactum suspicatur Origenes ab impuro Sophista, quamvis multa inde Graeci Philosophi suos in usus excerpserint: Numenium quoque Pythagoreum, *πολλαχοῦ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ ἐκτιθέμενον τὰ Μωϋσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ οὐκ ἀπιθάνως αὐτὰ τροπολογοῦντα.*

---

[1]) II Cor. IV, 7.

Atque haec Adamantio ad interpretandam allegorice Scripturam alluxisse facem reperio. Quo eum etiam perpulit praebita a Marcione occasio, pestifero Haeretico, quicum perpetuis velitationibus conflictabatur: is enim cum allegorias a Scripturae expositionibus penitus excluderet, ejus oppugnandi studio contraria omnia secutus est, allegoriisque consulto indulsit. Quod et adversus literae sectatores factum ab eo conjicere licet ex iis, quae Homilia XIV. in Levit. ipse conscripsit.

IV. Attamen [1]) accuratius scripta ejus evolventi multa occurrent, in quibus suam literae dignitatem servat, et de ea aequa ac recta scribit; historicum in aliquibus admittens sensum, allegoricum in pluribus, in multis utrumque. Quid usitatius illi ad populum peroranti, quam mysticae expositioni interpretationem literae veluti fundamentum substernere? Homilia quidem priore in Genesin num. 14. et 15., versum 27. et 28. primi capitis edisserens ab explanatione literae auspicatus ad allegoriam transit. Homilia sequenti num. 1. verba facturus de fabrica arcae Noëticae: [2]) »Primo omnium, inquit, videamus quae de ea secundum literam referuntur, et quaestiones proponentes, quae objici a pluribus solent, etiam absolutiones earum ex his, quae nobis sunt a majoribus tradita, requiramus: ut cum hujuscemodi fundamenta jecerimus, ab historiae textu possimus adscendere ad spiritualis intelligentiae mysticum et allegoricum sensum, et si quid in iis arcanum continetur, aperire.« Homilia VII. in Genes. de Isaaco et Ismaële agens, Apostolum narrat allegorice interpretandam eorum historiam censuisse. Tum ait num. 2. »Quid ergo? Isaac non est secundum carnem natus? Non eum peperit Sara? Non est circumcisus? Hoc

[1]) Vide praefationem Tomi secundi, articulo 8. Ruaeus. — Cfr. pag. 263. not. 1.

[2]) Edd. Huetii: Noiticae.

ipsum quod ludebat cum Ismaële, non in carne ludebat? Hoc est enim quod mirabile est in Apostoli sensu, quod de quibus non potest dubitari, quin secundum carnem gesta sint, haec ille dicit esse allegorica: ut nos quid faciendum sit in ceteris noverimus, et in his maxime, in quibus nihil divina lege dignum historica videtur indicare narratio.« Homilia XIV. in Levit. num. 2. »Cum Scripturas quis legit, et literam quidem sequitur, intellectum autem repudiat spiritualem, hic matrem quidem Israëlitam habet, id est literam; sensum vero, quia spiritualem non sequitur, sed carnalem, isti est Aegyptius pater:« et mox: »Nos vero, qui ex utroque genere Israëlitae sumus, et literam, et spiritum in Scripturis sanctis defendimus.« Totam vero in ejus rei tractatione Homiliam contrivit, quae undecima est in Num., ubi de primitiarum oblatione disputans: »Hanc ergo legem, inquit num. 1., observari etiam secundum literam, sicut et alia nonnulla, necessarium puto.« Postea sic ait: »Sunt qui ita dicant, quia si aliquid Domino observandum est secundum literam, cur non et cuncta serventur? Si vero ad spiritualem intelligentiam, quae lex continet, referenda sunt, nihil omnino secundum literam, sed spiritualiter debent universa discerni. Nos autem utriusque assertionis insolentiam temperantes, qualis regula in hujuscemodi legis sermonibus observanda sit, ex auctoritate divinarum Scripturarum proferre tentabimus.« Tum haberi dicit in Scriptura leges, mandata, justificationes, praecepta, testimonia, et judicia, a se invicem discreta et diversa, quae neutiquam permiscenda et confundenda sint, licet haec omnia nonnunquam unico legis nomine significentur: legem ergo, juxta Apostolum,[1]) umbram habere futurorum bonorum; reliqua non item. »Haec ergo singula, quae nequaquam penitus secundum literam observanda dicit Apostolus,

[1]) Cfr. Hebr. X, 1.

omnia fere apud Mosen sub legis titulo designari:« quae autem mandati nomine censentur, puta isthaec: Non [1]) occides, non adulterium facies, non furaberis, et reliqua hujusmodi, secundum literam esse observanda. Nam »quid opus est in his allegoriam quaerere, cum aedificet etiam litera?« Inde sic concludit: »Ostendimus ergo esse quaedam, quae omnino non sunt servanda secundum literam legis, et esse quaedam, quae allegoria penitus immutare non debet, sed omnimodo, ita ut Scripturae de iis continent, observanda sunt.« Ostendit postmodum aliqua secundum literam servanda esse, et allegoricum tamen sensum complecti, velut illud: »Propter [2]) hoc relinquet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una:« quod juxta Apostolum et mysteria continet, et secundum literam observandum est. In hoc etiam censu ea collocat, quae de Ismaële et Isaaco in Scripturis tradita ad allegoriam Paulus retulit, et quae de primitiis offerendis sanciuntur. Subjungit denique: »Ostendimus, ut opinor, auctoritate Scripturae divinae, ex iis, quae in Lege scripta sunt, aliqua penitus refugienda esse, et cavenda, ne secundum literam ab Evangelii discipulis observentur; quaedam vero omnimode, ut scripta sunt, obtinenda; alia autem habere quidem secundum literam veritatem sui, recipere tamen utiliter et necessario etiam allegoricum sensum.« Atque eorum discretionem sapienti Scripturarum interpreti permittit. Constat certe plerisque locis sensum utrumque admittere Codices sacros, ut testis est ipse Paulus I Corinth. X, 1., et Galat. IV, 24. Constat et illud, solam in nonnullis allegoriam esse requirendam; quidquid contra obtendant Scholastici quidam; velut ubi de spontanea sui ipsius castratione Christus loquitur: atque in istis verum est, quod ait Hieronymus Apolog. 1. in Rufin. cap. 6. »Quando

[1]) Cfr. Rom. XIII, 9. [2]) Cfr. Genes. II, 24

dico tropicam intelligentiam, doceo verum non esse quod dicitur, sed allegoriae nubilo figuratum.« Non alium autem aliis inesse sensum quam historicum censent aliqui. At Origenes etiamsi hunc solummodo in aliquibus requirendum esse sensum putet, ne haec quidem tamen mysteriis vacare existimat. Hujus enim illud pronuntiatum est Homil. 1. in Exod. num. 4. »Ego credens verbis Domini mei Jesu Christi, in Lege et prophetis jota quidem unum, aut unum apicem non puto esse mysteriis vacuum, nec puto aliquid horum transire posse, donec omnia fiant.« Unde libr. IV. *περὶ ἀρχῶν*, num. 26. et 27., pleraque Scripturae sacrae mysteria hominibus ignorabilia esse fatur. Perpauca quidem, sed ad purgandum Origenem satis apposita protulit Apologiae auctor, e libr. II. *περὶ ἀρχῶν* cap. 2. magna ex parte petita, in quibus Veteris Testamenti historias non fictitias, sed veras esse praedicat, et ab iis necessario admittendas, qui salutem adipisci cupiunt. Quid? quod historicam saepe, mysticam, et moralem in Scriptura expositionem rimatur; velut Homil. XVII. in Genes. disserens de benedictionibus Patriarcharum: »Quae res, inquit num. 1., nobis tripartitam, ut in aliis fecimus, explanationis materiam subjicit, ita ut benedictiones historiae locum servent; prophetia vero mysticum atque dogmaticum; morum [1]) correptio et objurgatio moralem dirigat stylum:« atque triplicem hanc explanationem in reliqua Homilia persequitur. Quae quidem in Origenis gratiam ab interpretibus conficta et interpolata ne caussere: ecce enim tibi illum Tomo XV. in Matth. num. 15. dictum hoc Christi: »Si [2]) vis perfectus esse, vade, vende quae habes, et da pauperibus:« ad allegoriam, spreta litera converti vetantem, et ne quis id

---

[1]) Edd. Huetii: quorum correptio etc.

[2]) Matth. XIX, 21.

attentare audeat, historiis Ethnicorum quibusdam absterrentem.

V. His [1]) animadversis facilis est jam dijudicatio, aequane censura Origenem vexaverit Eustathius Antiochenus, qui acerrime prae reliquis ipsius allegorias insectatus est in Diagnostico de Engastrimytho. Ac primum id queritur, eum cetera allegoriis alioqui pervertere solitum, Deos illos, quos de terra adscendentes videre se Sauli dicebat Pythonissa I Sam. XXVIII, 13., ad literam exposuisse. Profecto de illa Samuelis evocatione idem quod Origenes plurimi tradiderunt; ut dicemus infra. In eo autem, quod angelum simul cum illo adscendisse ratus est, multorum quoque juvatur suffragiis, qui angelos ψυχοπομπούς animabus adjungunt, quemadmodum superius ostendimus. Nullam ergo sui carpendi ansam hic obtulit. Difficilior ejus foret defensio, si id objecisset, quod a multis objici solet, omnia eum fere in allegoricum traxisse sensum, praeterquam illud Sospitatoris, quo voluntariam sui ipsius, coelestis regni consequendi caussa, exsectionem commendat, et illud, quo unicam servandam tunicam, abjicienda calceamenta, in crastinum neutiquam prospiciendum esse ait: quae allegoricam tamen interpretationem maxime omnium postulabant. Attamen temerarius juvenilis aetatis calor excusationi est, quo vigente talia attentavit; sed prodeuntibus annis mutasse consilium id mihi persuadet, quod spontaneam castrationem damnaverit Tom. XV. in Matth. num. 2., ut alibi a nobis observatum est. Alterum id expostulat Eustathius, quod Paradisum terrestrem, et fructiferas Paradisi arbores allegorica expositione aboleverit. Hoc ipsum fere criminati sunt, quotquot allegoricas ipsius interpretationes damnasse

---

[1]) Vide praefationem Tomi II. Orig. Opp., articulo 8. Ruaeus. — Cfr. Prolegomena Tom. XXIV. ed. nostrae praefixa.

notavimus. At patrocinatur Philo Judaeus, e cujus libris περὶ κοσμοποιΐας, et Allegor. Leg. I. suam de Paradiso sententiam mutuatus est. Futilis est sequens Eustathii cavillatio in vocabulo μῦθος, quo Paradisi historiam Origenes appellavit; cum Grammatici sciant μύθου nomine res quoque vere gestas significari, quemadmodum Historiarum nomine fabulae quoque nonnunquam intelliguntur. Propertius libr. IV. Eleg. 1. »Hactenus historiae,« cum Trojae fabulas fuisset persecutus. Pergit conqueri Eustathius, quod effossos ab Abrahamo puteos in allegoriam derivaverit, qui sua tamen aetate supererant. Verum vel illud postremum iniquam ejus criminationem satis refellit; nam Origeni, qui tot in Judaea transegit annos, ignoti esse non potuerunt hi putei; tamne vero projecti ipsum pudoris fuisse credemus, ut rem in propatulo positam, et omnium oculis obviam, commentitiam esse ac fictitiam affirmaverit? Isaaci praeterea et Rebeccae res gestas immutasse eum refert. Certe Homilia X in Genes., quam hic designasse videtur Eustathius, id habet Origenes num. 4. »Saepe jam dixi, quod in his non historiae narrantur, sed mysteria contexuntur:« quod ita intelligo, narrari historias quidem, sed non tam id agi, quam mysteria contexi: cum et Homilia XV. num. 1. in Genes. Scripturam asserat, non tantum historicis servire narrationibus, quantum rebus et sensibus mysticis. Sin secus sensit, Eustathii querelam probo. Dictum illud quoque de iis velim, quae peccata ab eo circa Jobi historiam idem ait. Iniquum vero prorsus et ineptum est, quod subjicit, perperam ab Origene Lazarum, quem propter virtutem Christus diligebat, in hominem peccatis laborantem anagogica interpretatione fuisse mutatum. Consulat lector Tomum XXVIII. in Joann. num. 6., Origenem culpa immunem comperiet. Nam postquam Lazari historiam, juxta literam, fuse explicavit, hac praeterea homines signari addit, qui peccatis admissis, amicitia cum Jesu prius contracta,

quae animae vita est, excidunt, et novis rursum gratiae auxiliis excitati eandem recuperant. Aliud est autem laborare peccatis, aliud hominis peccatis laborantis imaginem gerere: postremum hoc Lazaro tribuit Origenes, prius vero minime. Quid ad sequentia porro respondeam, non habeo, in quibus insimulatur Adamantius, quod contra Evangelii auctoritatem Judaeos negaverit lapides in Christum jaciendos sustulisse, remque ad tropologiam detorserit: nam vetustate imminutis Commentariis in Joannem, pars illa intercidit, in qua haec Evangelii narratio explanatur. Quomodo ergo ab Origene accepta sit, incertum est. Denique aegre Eustathio est, quod argumentis ex nominum interpretatione petitis, in allegorias Adamantius nonnunquam excurrat, cum duo saepissime homines, moribus et ratione vitae penitus discordes, idem tamen nomen gerant. At non tam inde allegorias Origenem arcessere verum est, quam aliunde petitas hoc insuper argumento, quantumvis levi confirmare.

QUAESTIO DECIMA QUARTA ET ULTIMA.

QUAESTIUNCULAS ALIQUOT QUASI PER SATURAM COMPLEXA.

I. Quaeritur Origenis sententia de ligandi et solvendi potestate sacerdotibus concessa. II. Excutitur ejusdem de Eucharistia opinio. III. Quaedam ipsius de matrimonio dogmata notantur. IV. Utrum magicis artibus faverit, exploratur: V. et de Engastrimytho quid statuerit; VI. ecquid de mendacio, VII. et de jurejurando.

I. Postremam hanc quaestionem aperiet brevis de sacerdotum potestate, juxta Origenis sententiam, disputa-

tio. Is Tomo XII. in Matth. num. 14. scribit potestatem clavium habere episcopos, et quae ab ipsis vel ligata, vel soluta sunt in terris, ligata esse et soluta in coelo, si modo Petri virtutes aemulentur: sin peccatorum vinculis alligati teneantur, frustra eos ligare et solvere. Quod si meritis licet ac pietate inferiores Petro, nihilominus ligatum iri sperent in coelo, et solutum, quae in terris ligaverint et solverint: legitimum eos Scripturarum ignorare sensum, et superbia excaecatos esse. In hunc locum annotat Sixtus Senensis libr. VI. ann. 70., alludere Origenem ad errorem ab Hussitis postmodum propugnatum, qui Papae et episcoporum potestatem ex morum sanctitate pendere volebant, ut quotiescunque peccando fierent Petri dissimiles, una potestatem ipsius amitterent; damnatumque hunc esse a Trid. Syn. Sess. 14. Can. 10. his verbis: »Si quis dixerit sacerdotes, qui in peccato mortali sunt, potestatem ligandi et solvendi non habere, anathema esto.« Assentior Sixto, et peccare ajo Origenem, atque hanc videri amplecti haeresin, in qua deinde versati sunt Donatistae, cum a sacerdotum sanctitate ecclesiae potestatem suspenderunt. Attamen commodam haec possunt interpretationem admittere. Frustra, inquit, ligandi vel solvendi potestatem sibi arrogant episcopi, quae Petro praecipue concessa est, nisi eadem, qua Petrus, sanctitate et aequitate floreant: hoc est, nisi eandem, quam Petrus, aequitatem in solvendo et ligando adhibeant. Cum ergo tam sancte jure suo Petrus uteretur, ut eos tantum criminibus solveret, qui id poenitentia sua et pietate essent promeriti, solos noxios ligaret; si quis episcopus Petro dissimilis potestate abutens sua insontes ligaverit, indignos solverit, non perinde in coelo se res habebit. Subsidio est Origeni istud Hieronymi libr. III. in Matth. XVI, 19. »Istum locum episcopi et presbyteri non intelligentes, aliquid sibi de Pharisaeorum assumunt supercilio, ut vel damnent innocentes, vel solvere se no-

xios arbitrentur, cum apud Deum non sententia sacerdotum, sed reorum vita quaeratur.« Noxios dicit, qui noxis impliciti, nulla scelerum poenitudine tanguntur: alioqui nemo solvi potest nisi noxius.

Asserit praeterea Origenes Tomo XIII. in Matth. num. 31., ligandi et solvendi potestatem omnibus a Christo fuisse concessam, quicunque noxios ter reprehenderint. Ita Tomo XII. num. 10. omnem Christi discipulum petram esse ait, super quam ecclesia Christi aedificatur; coeli claves perfectis quibusque tribui; et quaecunque tandem Petro pollicitus est Christus adepturum, quisquis Petro similem se praestiterit. Verum posteriora haec allegorice dicta esse, non dogmatice, illud evincit quod subest: *Εἴ*[1]) *τις λέγει τοῦτο· σὺ*[2]) *εἶ ὁ Χριστὸς, ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ τοῦ ζῶντος*‘ « *πρὸς αὐτὸν* (*Χριστὸν*,) *οὐ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀποκαλυψάντων αὐτῷ, ἀλλὰ τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς πατρὸς, τεύξεται τῶν εἰρημένων, ὡς μὲν τὸ γράμμα τοῦ εὐαγγελίου λέγει, πρὸς ἐκεῖνον τὸν Πέτρον· ὡς δὲ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ διδάσκει, πρὸς πάντα τὸν γένομενον, ὁποῖος ὁ Πέτρος ἐκεῖνος.* Ostendunt idem et sequentia, in quibus portas Inferi esse peccata, haereses esse daemones, regna coelorum virtutes esse dicit. Priore autem, quem laudavimus, loco, licet ligandi et solvendi potestatem omnibus tribuat, quicunque ter peccantes corripuerint; peculiari tamen modo, et pleniori potestate, ac potiori jure Petro id concessum fuisse vult, cum in uno duntaxat coelo solvere illos et ligare posse affirmet, Petrum autem in omnibus. Adde easdem apud Patres saepe locutiones occurrere, quae ad rectam itidem interpretationem revocandae sunt. Irenaeus lib. IV. cap. 20. »Omnes justi sacerdotalem habent ordinem.« Tertullianus libr. de exhortatione castitatis, cap. 7. »Nonne

---

[1]) Cfr. ed. nostrae Tom. III. pag. 148.

[2]) Matth. XVI, 16.

et laici sacerdotes sumus? Scriptum est: Regnum [1]) quoque nos, et sacerdotes Deo, et Patri suo fecit.« Gregorius Nyssenus libr. de perfectione: *Διὰ τούτου καὶ τῶν τοιούτων πέτρα καὶ ἡμεῖς ἐσόμεθα, μιμούμενοι, καθὼς ἐστι δυνατὸν, ἐν τῇ τρεπτῇ φύσει τὸ ἄτρεπτον καὶ ἀμετάθετον.* Ambrosius Comment. in Luc. IX. »Qui carnem vicerit, ecclesiae fundamentum est, et si aequari Petro non potest, imitari potest.« Deinde: »Magna autem Christi gratia, qui omnia prope vocabula sua discipulis ipsis donavit:« »»Ego [2]) sum, inquit, lux mundi:«« »et id tamen, quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit, dicens:« »»Vos [3]) estis lux mundi:«« »»Ego [4]) sum panis vivus:«« »et:« »»Nos [5]) omnes unus panis sumus:«« »»Ego [6]) sum vitis vera:«« »et tibi dicit:« »»Plantavi [7]) te vitem fructuosam omnem veram.«« »Petra est Christus:« »»Bibebant [8]) enim de spirituali sequente petra; petra autem erat Christus:«« »etiam discipulo suo hujus vocabuli gratiam non negavit, ut et ipse sit Petrus, quod de petra habeat soliditatem constantiae, fidei firmitatem. Enitere ergo ut et tu petra sis.« Augustinus libr. II. Quaest. Evang. cap. 40. »Sacerdotium vero Judaeorum nemo fere fidelium dubitat figuram fuisse sacerdotii regalis, quod est in ecclesia, quo consecrantur omnes pertinentes ad corpus Christi, summi et veri principis sacerdotum. Nam nunc et omnes unguntur, quod tunc regibus tantum et sacerdotibus fiebat. Et quod ait Petrus ad Christianum populum scribens:« »»Regale [9]) sacerdotium:«« »utrumque nomen illi populo convenire declaravit, quo illa unctio pertinebat.« Ligandi quoque et

---

[1]) Apocal. I, 6. [2]) Ev. Joann. VIII, 12.
[3]) Matth. V, 14. [4]) Ev. Joann. VI, 51.
[5]) Cfr. I Cor. X, 17. [6]) Ev. Joann. XV, 1.
[7]) Jerem. II, 21. [8]) I Cor. X, 4.
[9]) I Petr. II, 9.

solvendi potestatem eorum omnium, qui peccantes fratres objurgationibus incessunt, communem esse volunt Augustinus de verbo Domini, Homil. XV. Theophylactus in Matth. XVIII, 18., et Anastasius Nicenus Quaest. 61.

II. Magnis vero et repetitis controversiis vexatus est ille Origenis de Eucharistia locus, quem hic Tomo XI. in Matth. num. 14. exhibemus. Summa illius haec est: Quendam objicit sibi dicentem, cum juxta Christi pronuntiatum, quod in os intrat, hominem non inquinet, ita quod in os intrat, hominem sanctum non efficere, licet secus de pane Christi simpliciores sentiant. Respondet Origenes, quemadmodum non cibus edentem inquinat, sed ejus conscientia, qui cum dubitatione comedit; et quemadmodum impuro homini mundum nihil est, non ex se, sed propter impuri hujus hominis immunditiam: ita quod per verbum Dei, et precem consecratum est, non ex se comedentem efficere sanctum, alioquin et ei, qui peccatis pollutus comedit, sanctitatem collaturum; sed ex eo tum emolumentum capi, cum pura mente, et integra conscientia accipitur: neque abstinendo ab hoc pane, vel eundem comedendo, ex hac abstinentia vel esu, bono aliquo nos fraudari vel augeri, sed ita duntaxat, si vel nequam, vel probi simus, dicente Paulo I Corinth. VIII, 8. »Neque enim si manducaverimus, abundabimus; neque si non manducaverimus, deficiemus.« Subjungit praeterea, quemadmodum in ventrem demittitur, quod intrat in os, ac deinde ejicitur in secessum; ita panem consecratum, secundum id quod materia concretum huic inest, in ventrem demitti, et ejici in secessum, sed per precationem, quae illi accessit, utilem comedenti effici pro ejus fidei portione; nec panis materiam, sed prolatum super eo sermonem, eum juvare, qui non indigne ipsum comedit. Denique panem illum, typicum et symbolicum corpus appellat. Reliqua ad esum corporis Christi spiritualem pertinent, non sacramentalem ut supe-

riora, contra quam opinatus est Vincentius Bellovacensis, Specul. doctrinal. libr. XVIII. cap. 43. Origenem hac de caussa immerito castigans. Facilis est loci hujus juxta ecclesiae doctrinam expositio. Nam ut ex corporis Christi esu adjumentum quis capiat, non esus ipse sufficit, sed integra praeterea et intaminata mens requiritur; alioquin judicium sibi manducat et bibit, qui noxis pollutus ad altaris sacramentum accedit. Itaque non ex se solum et simpliciter edenti sanctitatem confert, sed ita, si ab edente certa fides, et purus animus adhibeantur. Similiter homo hoc abstinens sacramento, vel quod nondum sibi sit satis probatus, vel quod nondum justam attigerit aetatem, vel alia quavis legitima de caussa, detrimentum ex hac abstinentia non capit; imo nec bono aliquo inde privari ait Origenes. Quod ita intelligo: cum homo nondum sibi satis probatus, vel alicujus criminis sibi conscius, si ad altaris Sacramentum accedat, judicium sibi manducet et bibat, atque ex hoc esu et potu mortem animae suae consciscat, nedum fructum aliquem inde percipiat, sequitur, ut si haec reformidans Sacramento abstineat, bono aliquo non privetur, dum non sumit corpus Christi; cum malum tantum fuisset nacturus, si sumsisset. Materia autem constans illa panis pars, quam in secessum ejici ait, ea sunt accidentia materiae panis inhaerentia et ejus propria, quae corrupta a stomacho, et in novam conversa substantiam, vel in secessum abeunt, vel humani corporis formam induunt. Precationem vero illam, quae panem comedentibus utilem efficit, et sermonem super pane prolatum, quid aliud esse dicam, quam mystica illa verba, quibus panis consecratur, et quae εὐχὴν ac mysticam precem nonnulli Patres appellant? quia precationem, licet non expressam, involvunt, qua Deum rogat sacerdos, ut prolatis a se mysticis verbis idem efficiat, quod effecit olim, cum eadem ipse proferret. Atque per haec cum panis in corpus Christi efficiatur con-

versio, comedentem accidentia illa minime juvant, sed per mystica illa verba fit, ut esu corporis Christi adjuvemur. Typicum denique et symbolicum corpus appellat, vel quod sub specie et similitudine panis delitescat; et cum corpus Christi re ipsa sit, typo et symbolo panis esse videatur: quod idem est ac si sacramentale dixisset, quia non nudum Christi contingimus corpus, sed sub symbolis involutum. Quapropter Homilia VII. in Levit. num. 5. sic disserit Adamantius: »Est et in Novo Testamento litera, quae occidat eum, qui non spiritualiter quae dicuntur, adverterit. Si enim secundum literam sequaris hoc ipsum, quod dictum est: « »»Nisi[1]) manducaveritis carnem meam, et biberitis sanguinem meum: «« »occidit haec litera « Spiritualiter haec intelligi jubet, quia sacramentaliter carnem suam manducari et sanguinem suum bibi sancit Christus, non quo modo carnes alias dentibus comminuimus. Nec responsionis hujus robur infringit Edmundus Albertinus,[2]) cum ait, negare illic Origenem comedi carnem Christi secundum literam; quisquis autem comedit Christi carnem, licet non in propria specie et figura comedat, Christi tamen carnem secundum literam comedere. Infitior enim carnem Christi eum comedere secundum literam, qui illam non in propria specie et figura comedit; nam comedere secundum literam, illud est, ita comedere, quomodo esculenta comedere consuevimus, nimirum ori inserta dentibus permolere, lingua versare, palato degustare, gula sorbere, in ventriculum demissa concoquere, intestinis excepta a faecibus secernere, et in corporis alimentum distribuere. Hac ratione cum Christi caro neutiquam a nobis comedatur, non comeditur profecto secundum literam, sed sacramentaliter. Vel

---

[1]) Cfr. ev. Joann. VI, 53.

[2]) Cfr. Albert. de sacram. Euchar. libr. II. in Exam testim. Orig. cap. 1.

eucharisticum panem eatenus appellat Origenes corpus typicum, et symbolicum, non quatenus absentis corporis Christi typus est et symbolum, quod vult Edmundus Albertinus, aliique cum eo Heterodoxi: sed quatenus, cum re ipsa sit corpus Christi, aliarum rerum typus est et symbolum, puta sui ipsius extra Sacramentum, ut fuit olim in cruce, et ut est nunc in coelo; vel resurrectionis nostrae juxta Nicaenum Concilium; vel »unius illius corporis, cujus ipse (Salvator) caput exsistit, cuique nos, tanquam membra, arctissima fidei, spei, et caritatis connexione adstrictos esse voluit,« juxta Tridentinos Patres; vel fidei et promissionis, juxta Clementem Alexandrinum. Penitus confirmant expositionem istam similes locutiones Origenis, in quibus res quaedam symbolicae appellantur, vel symbolice tales, talesve esse dicuntur; non quod revera tales, talesve non sint; sed quod cum tales, talesve revera sint, aliarum tamen rerum symbola sint. Sic Tomo XXXII. in Joann num. 13. Joannem ait symbolice recubuisse in sinu Christi: non quod revera in sinu Christi non recubuerit, sed quod recubitus ille symbolum esset propensi affectus, et pronae fidei, quam erga Christum gerebat Joannes. Similiter Tomo eodem num. 16. ait, symbolice noctem fuisse, cum Jesum proditurus Judas exiit; non quod revera nox non esset, — Joannes quippe noctem fuisse scribit cap. XIII. vers. 30. —, sed quod nox illa symbolum esset noctis alterius, quae Judae animo incubabat. Quin etiam Tom. XIV. in Matth. num. 22. Paulum jussisse ait, ut episcopus, presbyter, et diaconus, quos symbola fuisse vult verarum rerum, symbolice monogami sint; non quod revera monogamos non esse velit, — tales enim esse debere satis hoc loco docet —; sed quod monogamia illa symbolum sit munditiei animae, quam tueri debent, qui sacra administrant. Idem praeterea Tom XVI. in Matth. num. 3. summum Judaeorum sacerdotem, symbolicum appellat; non quod sacerdos re-

vera non esset: — quis enim hoc neget —? sed quod symbolum esset veri sacerdotis Christi. Ibidem sacrificia Mosaicae legis, symbolica appellat: non quod revera sacrificia non essent; sed quod symbola essent sacrificiorum, quae fiunt pro peccatis. Addit demum, cum subjugi, corpore nempe suo, vectum Jesum excepit vera Jerusalem, superna scilicet, tunc dissipatam fuisse Jerusalem, quae umbra est: umbram dicens, pro eo, quod symbolum dixerat: non quod Jerusalem inferior, terrena nimirum, revera Jerusalem non esset; sed quod umbra esset et symbolum supernae Jerusalem. Pari modo igitur, cum corpus Christi appellat symbolicum et typicum, non illic revera adesse negat Christi corpus, sed praesens illic Christi corpus symbolum et typum esse vult rerum aliarum, earum nempe, quas commemoravimus, puta sui ipsius extra Sacramentum. Id quod satis indicat Origenes, cum proxime subjungit: *Πολλὰ δ' ἂν καὶ περὶ αὐτοῦ λέγοιτο τοῦ λόγου, ὃς γέγονε* [1]) *σάρξ, καὶ ἀληθινὴ* [2]) *βρῶσις·* in quibus disserit de Christi corpore extra Sacramentum. Nulla hac, quam damus, aptior vel solidior excogitari potest loci hujus solutio, utpote quae ex consimilibus scriptoris ejusdem testimoniis petita sit, et mentem ipsius manifesto declaret. Frustra igitur ex superioribus Adamantii de Eucharistia verbis praesidium causae suae arcessere conati sunt multi temporum istorum Heterodoxi. Frustra quoque lŏcum ab Haereticis depravatum suspicatus est Sixtus Senensis Biblioth. lib. VI. Annot. 66. Frustra ab Erasmo interprete corruptum conjectati sunt Genebrardus, et Perronius; cum integritatem loci Mss. Codicum Graecorum consensus aperte probet.

Praeter duo illa Origenis testimonia, quibus de Eucharistiae sacramento perperam sensisse visus est, alia quatuor generis ejusdem affert Petrus Martyr. in libro

---

[1]) Ev. Joann. I, 14. [2]) Ev. Joann. VI, 55.

contra Gardinerum, unde caussam suam non parum confirmari putat. Prior locus depromtus est ex Homil. XVI. in Num. num. 9. »Bibere dicimur [1]) sanguinem Christi, non solum sacramentorum ritu, sed et cum sermones ejus recipimus, in quibus vita consistit, sicut et ipse dicit:« »»Verba [2]) quae locutus sum, spiritus et vita est.«« At manifeste facit illud pro Catholica caussa; nam sacramentalem sanguinis Christi potationem ab alia secernit, qua verbum Christi auribus et mente, spirituali quodam modo bibitur. Nec [3]) plus valet pro adversariorum partibus

---

[1]) Ed. Huetii: dicimus.

[2]) Ev. Joann. VI, 63.

[3]) Non magis favent heterodoxis quae post haec verba Mss. Codd. auctoritate in textum restituimus: »Non enim panem illum visibilem, quem tenebat in manibus, corpus suum dicebat Deus Verbum, sed Verbum, in cujus mysterio fuerat panis ille frangendus. Nec potum illum visibilem sanguinem suum dicebat, sed verbum, in cujus mysterio potus ille fuerat effundendus. Nam corpus Dei Verbi, aut sanguis, quid aliud esse potest, nisi verbum quod nutrit, et verbum, quod laetificat cor?« Tria enim hic Origenes cum Veteribus quibusdam in Eucharistia distinguit: nempe speciem externam sensibus subjectam; substantiam intus latentem, et solo fidei contuitu adspectabilem; et mysticam quandam Sacramenti significationem. Ad partem externam oculis apparentem, et Christi manibus contrectatam respicit, cum ait: »Non enim panem illum visibilem, quem tenebat in manibus, corpus suum dicebat Deus Verbum, sed Verbum, in cujus — frangendus. Nec potum illum visibilem, sanguinem suum dicebat.« Substantiam sub externa specie latentem aperte designat tum his praecedentibus verbis: »Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur, —, et potus iste, quem Deus Verbum sanguinem suum fatetur:« tum his subsequentis articuli: »Et ostendit (*Jesus*), quando eos (*discipulos*) hoc pane nutrit, proprium esse corpus, —.

alterum hoc e Tract. XXXV. in Matth. num. 85. »Panis iste, quem Deus verbum corpus suum esse fatetur, ver-

---

Deinde docebat discipulos, qui — manducaverant corpus Verbi,« etc. Denique de mystica Sacramenti significatione per totum articulum disserit, verba institutionis Eucharistiae allegorice interpretando de verbo Dei, quod instar cujusdam panis et potus coelestis »nutrit et laetificat, potat et inebriat praeclare corda bibentium.« Sanctus Augustinus sermone 272. ad Infantes, eodem fere modo, quo hic Origenes, disserit de altaris Sacramento: »Quod videtis, inquit, panis est et calix, quod vobis etiam oculi vestri renuntiant: quod autem fides vestra postulat instruenda, panis est corpus Christi, calix sanguis Christi. Breviter quidem hoc dictum est, quod fidei forte sufficiat: sed fides instructionem desiderat. Dicit enim propheta:« »»Nisi credideritis, non intelligetis.«« (Cfr. Jesai. VII, 9.) »Potest enim in animo cujusquam cogitatio talis suboriri: quomodo est panis corpus ejus? et calix, vel quod habet calix, quomodo est sanguis ejus? Ista, fratres, ideo dicuntur Sacramenta, quia in iis aliud videtur, aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, Apostolum audi dicentem fidelibus:« »»Vos autem estis corpus Christi et membra.«« (Cfr. I Cor. XII, 27.) »Si ergo vos estis corpus Christi et membra, mysterium vestrum in mensa dominica positum est: mysterium vestrum accipitis. Ad id quod estis, Amen respondetis, et respondendo subscribitis. Audis enim: *Corpus Christi:* et respondes: Amen! Esto membrum corporis Christi, ut verum sit Amen. Quare ergo in pane? Nihil hic de nostro afferamus: ipsum Apostolum identidem audiamus, qui, cum de isto Sacramento loqueretur, ait:« »»Unus panis, unum corpus multi sumus:«« (I Cor. X, 17.) »intelligite, et gaudete: unitas, veritas, pietas, caritas.« »»Unus panis.«« »Quis est iste unus panis?« »»Unum corpus multi.«« »Recolite, quia panis non fit de uno grano, sed de multis. Quando ex-

bum est nutritorium animarum, Verbum de Deo Verbo procedens, et panis de pane coelesti,« etc. Cui consimilia reperire est Homil. VII. in Levitic. num. 5. ab Her-

— — — .

orcizabamini, quasi molebamini. Quando baptizati estis, quasi conspersi estis. Quando spiritus sancti ignem accepistis, quasi cocti estis. Estote quod videtis, et accipite quod estis. Hoc Apostolus de pane dixit. Jam de calice quid intelligeremus, etiam non dictum, satis ostendit. Sicut enim ut sit species visibilis panis, multa grana in unum consperguntur, tanquam illud fiat, quod de fidelibus ait Scriptura sancta:« »»Erat illis anima una, et cor unum in Deum:«« (Cfr. Act. IV, 32.) »sic et de vino. Fratres recolite unde fit vinum. Grana multa pendent ad botrum, sed liquor granorum in unitate confunditur. Ita et Dominus Christus nos significavit, nos ad se pertinere voluit: mysterium pacis et unitatis nostrae in sua mensa consecravit.« Hoc tantum disserunt Augustinus et Origenes, quod alter symbolicam mysterii Eucharistici significationem ad unitatem fidelium in uno eodemque Christi corpore mystico, alter vero ad verbum Dei deflectat. Uterque ipsam Sacramenti naturam fidelibus satis notam non nisi leviter et quasi in transitu attingit, unice attentus ad mysticas rationes aperiendas. His praemissis, quid ad causam suam confirmandam ex hac Origenis allegoria eruere queant Heterodoxi, non video. Si enim hic excludatur quilibet sensus praeter allegoricum, excluditur profecto Calvinianus de figura, typo, virtute et efficacia corporis Christi. Si vero alius supponitur sensus, utique sensus literalis Catholicorum, quem satis clare exprimit Adamantius verbis modo citatis; non sensus Calvinianorum, cujus ibi ne minimum quidem vestigium. Alium porro sensum praeter allegoricum de verbo Dei agnovisse Origenem liquet ex Homil. XVI. in Numeros. »Bibere dicimur, inquit, sanguinem Christi, non solum Sacramentorum ritu, sed et cum sermones ejus recipimus, in quibus vita consistit, sicut et ipse dicit: »Verba quae locutus sum, spiritus et vita est.« (Cfr. ev. Joann. VI, 63.)

manno Bodio in Collectaneis adversus Catholicam doctrinam usurpata. Nam si juxta literam id sumendum putamus, ut sumendum vult Martyr, quomodo panis ille, qui coenanti Christo oblatus est, fractus, et discipulis distributus, quemque suum esse corpus dixit Christus, nihil aliud est quam »verbum animarum nutritorium,« quod contendit Bodius? Quomodo panis ille, secundum id, quod ex materia concretum habet, in ventrem abit, et in secessum ejicitur, ut ex Origenis Tomo XI. in Matth. num. 14. objecisse Martyrem supra notavimus, si panis ille »Verbum est animarum nutritorium?« Certe tota haec Origenis de pane illo dissertatio Tractat. XXXV. in Matth. allegorica est. Nec validius est, quod hinc colligit Martyr, corpus Christi esse panem, cum scripserit Origenes: »Panis iste, quem Deus Verbum corpus suum esse fatetur.« Panis enim dicitur corpus Christi, quia panis fuit, et nunc quoque cum corpus Christi est, panis speciem gerit. Hinc appellatur etiam ἄρτος ἁγιαζόμενος, et consecratus panis, hoc est, ut sic loquar, panis transsubstantiatus in corpus Christi.

Apertissima vero loci tertii sententia, ut frustra eam perversa explicatione corrumpere Martyr contendat. Talis ille est Hom. IX. in Levit. num. 10. »Ritus quidem apud Veteres propitiationis pro hominibus, qui fiebat ad Deum, qualiter celebraretur, edocuit: sed tu qui ad Christum venisti, Pontificem verum, qui sanguine suo Deum tibi propitium fecit, et reconciliavit te Patri, non haereas in sanguine carnis, sed disce potius sanguinem Verbi, et audi ipsum tibi dicentem, quia« »»hic [1]) sanguis meus est, qui pro vobis effundetur in remissionem peccatorum.«« Agitur hoc loco de sacrificiis Mosaicis, quae figura erant mortis Christi. Idcirco non haerendum scribit Origenes in sanguine carnis, hoc est in sacrificiis Te-

[1]) Matth. XXVI, 28.

stamenti Veteris, sed mentem ad sanguinem Christi, et sacrificium Novae Legis esse erigendam. Quis hic cavillationi locus?

Sumtum e libro VIII. contra Cels. num. 33. postremum Origenis testimonium sic se habet: *Ἡμεῖς δὲ τῷ τοῦ παντὸς δημιουργῷ εὐχαριστοῦντες,*[1]) *καὶ τοὺς μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐχῆς τῆς ἐπὶ τοῖς δοθεῖσι προσαγομένους ἄρτους ἐσθίομεν, σῶμα γενομένους διὰ τὴν εὐχὴν ἅγιόν τι, καὶ ἁγιάζον τοὺς μεθ' ὑγιοῦς προθέσεως αὐτῷ χρωμένους.* Celsum refellit Origenes, qui rebus universis praefectos esse daemones censens, quaecunque ad victum comparant homines, quaecunque vel edendo, vel bibendo consumunt, fruges, vinum, baccas arborum, aquam, et ipsum quoque aërem, a daemonibus accipere arbitrabatur; multisque in contrariam adductis sententiam, concludit tandem Adamantius, panes, qui nobis ad esum offeruntur, Christianos daemonibus acceptos non referre, sed Deo rerum conditori, eosque cum gratiarum actione recipere; ac per precationem corpus quoddam sanctum ipsos effici, sanctos efficiens, quicunque eo cum sano proposito utuntur. Ad Eucharistiam minime haec videntur pertinere. Quod et ipse fatetur Albertinus. Quod si quis tamen contradicat, non assentiar modo, sed ecclesiae etiam doctrinam his confirmari pertendam; panes quippe ait per precationem, per mystica nimirum verba, corpus effici sanctum, et sanctos efficiens, qui cum sano proposito eo utuntur: corpus videlicet Christi.

Martyri succenturiatus prodit in pugnam Albertinus de Sacrament. Euchar. lib. II. in Exam. testim. Origen., recoctisque aliquot testimoniis ex Origene jam ante a Martyre depromtis, quatuor indidem petita de suo addit, ad trutinam nostram revocanda. Prius habetur Tom. XXXII. in Joann. num. 16., ubi de offula Judae a Jesu

[1]) Edd. Huetii: *εὐαρεστοῦντες.*

porrecta disserens, vim ei quandam ac virtutem a Christo inditam fuisse vult, quae Judae utilis esse potuisset, nisi offulae praevertisset Satanas, et ne benefica ejus vi frueretur proditor, occupato ipsius corde impedivisset. Tum id gemino illustrat exemplo, priore corporis et sanguinis Christi, quae pro ejus pietate vel nequitia qui suscipit, utilia sunt, vel noxia; altero panis illius communis, quo alimur, quique pro comedentis habitu vel sanitatem confert ac vigorem, si valenti corpore; vel morbum, si febriculoso ac infirmo exceptus sit. Locus ita conceptus est: »*Καὶ* [1]) *οὕτως δ' ἂν οὐκ ἀπιθάνως εἰς τὸν τόπον λέγοιτο, ὥσπερ ὁ ἀναξίως* [2]) *ἐσθίων τὸν ἄρτον τοῦ κυρίου, ἢ πίνων αὐτοῦ τὸ ποτήριον, εἰς κρίμα ἐσθίει καὶ πίνει, τῆς μιᾶς ἐν τῷ ἄρτῳ κρείττονος δυνάμεως, καὶ ἐν τῷ ποτηρίῳ, ὑποκειμένῃ μὲν διαθέσει κρείττονι, ἐνεργαζομένης τὸ βέλτιον, χείρονι δὲ ἐμποιούσης τὸ κρίμα· οὕτω τὸ ἀπὸ τοῦ Ἰησοῦ ψωμίον ὁμογενὲς ἦν τῷ δοθέντι καὶ τοῖς λοιποῖς ἀποστόλοις, ἐν τῷ· »λάβετε,* [3]) *φάγετε·« ἀλλ' ἐκείνοις μὲν εἰς σωτηρίαν, τῷ δὲ Ἰούδᾳ εἰς κρίμα, ὡς μετὰ τὸ ψωμίον εἰσεληλυθέναι εἰς αὐτὸν τὸν σατανᾶν. Νοείσθω δὲ ὁ ἄρτος, καὶ τὸ ποτήριον, τοῖς μὲν ἁπλουστέροις κατὰ τὴν κοινοτέραν περὶ τῆς εὐχαριστίας ἐκδοχήν· τοῖς δὲ βαθύτερον ἀκούειν μεμαθηκόσι, κατὰ τὴν θειοτέραν, καὶ περὶ τοῦ τροφίμου τῆς ἀληθείας λόγου ἐπαγγελίαν· ὡς εἰ ἐν παραδείγματι ἔλεγον, ὅτι καὶ ὁ κατὰ τὸ σωματικὸν τροφιμώτατος ἄρτος πυρετὸν μὲν ὑποκείμενον αὔξει, εἰς ὑγείαν δὲ τὴν* [4]) *εὐεξίαν ἀνάγει.* Ex his sic ratiocinatur Albertinus: Offula Judae porrecta ejusdem erat generis ac Eucharisticus panis, juxta Origenem: *ψωμίον ὁμογε-*

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. II. pag. 458. et 459.

[2]) Cfr. 1 Cor. XI, 27—29.

[3]) Matth. XXVI, 26.

[4]) Edd. Huetii: *καί.*

νὲς ἦν τῷ δοθέντι καὶ τοῖς ἀποστόλοις· atqui offula illa merus fuit panis: merus igitur et ille. Attendisset vero subtilis ille disputator quae in exemplum assumuntur, in eo debere convenire, cujus caussa instituitur comparatio, discrepare posse in aliis, hoc est partim esse ὁμογενῆ, partim ἑτερογενῆ· hic autem institui ab Origene comparationem offulae Judae oblatae cum pane Eucharistico, non ad explicandam panis Judae porrecti naturam, sed ad declarandum ejus effectum, ac vim juvandi, vel nocendi, pro sumentis habitu; atque ita esse ὁμογενῆ, quoad illam efficientiam, de qua hoc loco quaeritur; ἑτερογενῆ vero quoad naturam, de qua nulla penitus hic habita est disputatio. Fimbria vestis Christi, quae αἱμοῤῥοοῦσαν sanavit, ex contactu sacri corporis Christi virtutem contraxerat, itidem ut offula a Jesu Judae porrecta. Fimbriae contactus, pro tangentis pietate, vel nequitia, utilis esse poterat, vel noxius. Pari ergo jure fimbriae contactum cum panis Eucharistici esu comparare Origenes potuit; utraque enim in eo conveniebant, quod pro tangentis et edentis habitu salubria vel damnosa esse poterant; in aliis discrepabant. Id si fecisset, utraque sane dicere potuisset ὁμογενῆ, nempe quoad illam vim et efficientiam; non quoad naturam. Idem dicas de offula Eucharistico pani assimilata. Alioqui cum offulam Judae porrectam pani illi, quo vitam sustinemus, similem esse dixit Origenes, hoc est ὁμογενῆ, in eo nempe, quod ut illa animae, sic ille corpori pro comedentis habitu robur conciliare potest, vel morbum: concludam utique eadem virtute pollere panem nostrum, quo vescimur, ac offulam illam, cui peculiarem vim contactu suo Christus indidit: quod est absurdum. Quid si praeterea offulam illam fuisse panem ipsum Eucharisticum Judae porrectum Origenem existimasse dicamus? Profecto locus iste contrarium nihil habet huic sententiae, quam et Cyrillus in Joann. VI., et Anastasius Sinaita Orat. de Synaxi amplexi

sunt. Id si sit, plane ὁμογενεῖς fuerint Eucharisticus panis et offula Judae porrecta, et quoad efficientiam, et quoad naturam.

Parem propemodum adhibebimus explicationem loco alteri ex Homil. VII. in Levit. num. 1., quo agitur de praecepto Aaroni, et sacerdotibus tradito, ne ad altare accessuri vinum biberent. Quoniam autem lex est umbra [1]) futurorum bonorum, quid hac lege significetur perscrutans Origenes, Christum hunc esse Pontificem censuit, sacerdotes Apostolos; et Christum quidem cum ad altare, crucem nempe esset accessurus, in suprema coena vinum quidem non bibisse putavit, his inductus verbis Marci XIV, 25. »»Amen dico vobis, quia jam non bibam de hoc genimine vitis, usque in diem illum, cum illud bibam novum in regno Patris mei:«« Apostolos vero bibisse vinum, quia nondum ad altare crucis erant accessuri. En tibi ipsa verba: »Videamus, quomodo id vero Pontifici Christo Domino nostro, et sacerdotibus ejus ac filiis, nostris vero Apostolis possimus aptare, etc. Quaeritur ergo, quomodo Dominus et Salvator noster, qui est verus Pontifex, cum discipulis suis, qui sunt veri sacerdotes, antequam accedat ad altare Dei, bibebat vinum; cum vero accedere coeperit, non bibebat. Venerat in hunc mundum Salvator, ut pro peccatis nostris carnem suam offerret hostiam Deo. Hanc priusquam offerret, inter dispensationum moras vinum bibebat: denique dicebatur homo [2]) vorax, et vini potator, amicus publicanorum, et peccatorum. Ubi vero tempus advenit crucis suae:« »»Accipiens, [3]) inquit, calicem benedixit, et dedit discipulis suis, dicens: Accipite et bibite ex hoc.«« »Vos, inquit, bibite, qui [4]) modo accessuri non estis ad altare.

---

[1]) Cfr. Hebr. X, 1. [2]) Matth. XI, 19.

[3]) Matth. XXVI, 27. coll. 26.

[4]) Edd. Huetii: quia non accessuri estis etc.

Ipse autem tanquam accessurus ad altare, dicit de se: »»Amen [1]) dico vobis, quia non bibam de generatione vitis hujus, usque quo bibam illud vobiscum novum in regno Patris mei.«« Hinc Albertinus effici putat, Christi discipulos merum vinum in ultima coena bibisse, quemadmodum Aaron et sacerdotes ad altare non accessuri merum vinum bibebant; nec capere se dicit quid contra opponere possimus. Respondeo vero Origenem, cum existimavit vetus illud Levitici praeceptum, quo pontifici et sacerdotibus ad altare accessuris vino interdicebatur, umbram eorum fuisse, quae Christo et Apostolis contigerunt, quando ille ad altare crucis accessurus vino abstinuit, hi vero nondum ad crucis altare accessuri vinum biberunt, id sibi voluisse, vinum Aaronis et sacerdotum in eo ὁμογενῆ fuisse Eucharistico vino Christi et Apostolorum, quod utroque abstinerent qui accessuri erant ad altare, ab iis vero, qui non essent accessuri ad altare, utrumque biberetur; qua de re scilicet hoc loco agebatur: in aliis autem fuisse ἑτερογενῆ, ac in eo praecipue, quod Aaronis et sacerdotum vinum, merum esset vinum; Christi vero et discipulorum, specie duntaxat. Urgebit vero aliquis dicens, nulla hic nota distingui vinum illud, quod cum publicanis et peccatoribus bibebat Christus, ab eo vino, quo in ultima coena abstinuit, sed utrumque opponi vino Aaronis, ac proinde simile fuisse vinum, quo Christus abstinuit in postrema coena, vino, quod cum publicanis et peccatoribus bibit. Respondeo, satis fuisse Origeni, recte institui posse comparationem vinum inter Aaronis, et vinum a Christo sive epotum in vitae decursu cum publicanis et peccatoribus, sive non potum, sed discipulis traditum in ultima coena. Nam quamvis hoc specie tantum esset vinum, revera esset Christi sanguis; illud vero et specie et re vinum esset, non in eo simili-

[1]) Marc. XIV, 25.

tudinem quaesivit, vel quaerere debuit Origenes, quod utrumque vinum esset vel re, vel specie, sed in eo, quod illo accessurus ad altare Christus abstinuerit, illud non accessurus ad altare biberit: quemadmodum veteris Testamenti vino abstinebant pontifices et sacerdotes accessuri ad altare, idem vero non accessuri ad altare bibebant.

Tenue vero et infirmum tertii loci robur, quem e Prologo in Canticum profert Albertinus. In eo hominis exterioris, corporis nimirum, proprium quendam esse cibum scribit Origenes, corporeum scilicet et terrenum: interioris vero hominis et spiritualis proprium quoque esse cibum, panem nempe vivum, qui de coelo descendit. Sed ipsa repetamus verba: »Est materialis hujus hominis, qui et exterior appellatur, cibus, potusque naturae suae cognatus, corporeus iste scilicet et terrenus. Similiter autem et spiritualis hominis ipsius, qui et interior dicitur, est proprius cibus, ut panis [1]) ille vivus, qui de coelo descendit. Sed et potus ille est ex illa aqua, quam promittit Jesus dicens:« »»Quicunque [2]) biberit ex hac aqua, quam ego do ei, [3]) non sitiet in aeternum.«« »Sic ergo per omnia similitudo quidem vocabulorum secundum utrumque hominem ponitur; rerum vero proprietas unicuique discreta versatur, et corruptibili corruptibilia praebentur; incorruptibili vero incorruptibilia proponuntur. Unde accidit, ut simpliciores quidam nescientes distinguere ac secernere quae sint, quae in Scripturis divinis interiori homini, quae vero exteriori deputanda sint, vocabulorum similitudinibus falsi ad ineptas quasdam fabulas et figmenta inania se contulerint, ut etiam post resurrectionem cibis corporalibus utendum crederent, potumque sumendum non solum ex illa vite vera et vivente

---

[1]) Cfr. ev. Joann. VI, 41. 51.

[2]) Ev. Joann. IV, 14.

[3]) Deest »ei« in edd. Huetii.

in saecula, verum et ex his vitibus et[1]) fructibus ligni.« Tantum abest, ut hinc aliquid pro sua caussa colligere possit Albertinus, ut vel ipsius opinioni contrarium id potius et adversarium sit; vel certe pro neutra parte pugnet. Duplex si quidem cibus, duplex esus interioris hominis intelligi potest: vel esus sacramentalis, quum Christi corpus ore recipimus; vel alter, quum Verbum carnem factum fide apprehendimus et comedimus: quorum uterque capite Joannis sexto exponitur; hic quidem a versu 31. ad haec verba versus 51. »Et panis, quem ego dabo:« ille vero ab his verbis ad versum 59. Si esus ille intelligitur, quo Verbum carnem factum fide comedimus, quid inde efficere possit Albertinus, non video. Fatemur enim Verbum carnem factum, quatenus fide apprehenditur et comeditur, animae proprium esse cibum, non corporis. Et ne quid dissimulem, hunc esse loci intellectum censeo. Sin vero esus sacramentalis hic significatur, suo sibi gladio jugulatur Albertinus; nam cibum illum vocabulo tantum cum cibis reliquis convenire ait Origenes, suam vero unumquemque proprietatem servare; illos corrumpi, hunc integrum manere: sic nos panem Eucharisticum cum aliis panibus vocabulo convenire dicimus, re ipsa discrepare; hos corrumpi, corpus vero Christi, corruptis accidentibus, incorruptum manere: et quamvis corpore, itidem ut alii panes, excipiatur, illos tamen in alimentum corporis mutari; hoc animae, interiori scilicet homini ac spirituali, alimoniam subministrare, accidentibus duntaxat corpus alentibus, postquam in novam substantiam conversa sunt. Qui vero haec sententiae suae accommodabunt Heterodoxi, cum panem Eucharisticum nomine tantum cum panibus reliquis convenire asserat Origenes; illi non nomine solum, sed re ipsa penitus convenire dicant: hunc animae, hominis nempe

---

[1]) Desunt verba: »et fructibus,« in edd. H.

spiritualis et interioris, pabulum esse tradat Origenes; illos corpus alere Heterodoxi putent: hos corporeos et terrenos appellet Origenes, ut ab illo distinguat, qui spiritualis est, mysticus et sacramentalis; Heterodoxi vero et hunc et illos plane corporeos et terrenos esse decernant?

Ultimum locum, quoniam ex Dialogo de orthodoxa fide, spurio quippe libro, et Origenis nomen falso prae se ferente petitus est, nec ad hoc pertinet institutum, praetermitto.

Lepidus vero est Albertinus, cum adversus Bulengerum disputat, qui contr. Casaub. Part. 2. Diatr. 3. pag. 167. Catholicum de Eucharistia dogma defendebat hoc Origenis testimonio: *Καὶ γὰρ ὁ ἄρτου μετέχων, τοῦ σώματος κυρίου μεταλαμβάνει· οὐ γὰρ προσέχομεν τῇ φύσει τῶν αἰσθητῶς προκειμένων, ἀλλ᾽ ἀνάγομεν τὴν ψυχὴν διὰ πίστεως ἐπὶ τὸ τοῦ λόγου σῶμα. Οὐ γὰρ εἶπε· τοῦτό ἐστι σύμβολον· ἀλλά· τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα· δεικτικῶς, ἵνα μὴ νομίσῃ τις τύπον εἶναι.* Non nodum solvit Albertinus,[1]), sed secat hac responsione: »Fictitius locus est, ac Graeculi forte alicujus recentioris, Origeni falso affictus: Bulengerus enim ipsemet alium adducit ex eodem Origene locum, ubi plane in contrarium ait de pane et vino Eucharistico, illa antitypa esse Dominici corporis: *ἀντίτυπά εἰσι τοῦ δεσποτικοῦ σώματος.* Quemadmodum et in loco ex Commentario in Matthaeum supra citato, panem vocat corpus typicum et symbolicum, hoc est, corporis typum ac symbolum. Quis autem eum crediderit tam pugnantia scripsisse? Absit igitur a nobis tanta supinitas, ut verba haec nescio unde sumta, tanquam Origenis genuina suscipiamus.« Alibi tamen Albertinus citata quaedam ab eodem Bulengero loca Origenis, quae caussae suae credidit opportuna, pro germanis admisit: »Sic enim et Origenes, inquit lib. II. cap. 5., a Bulen-

---

[1]) Cfr. Albertin. de Sacram. Euch. lib. II. cap. 2.

gero relatus ait contra Casaubonum Diatr. III. pag. 166., *τὰ ἐπὶ τοῦ λογικοῦ ἡμῶν θυσιαστηρίου ἐπιτελούμενα ἁγιάζει τὴν τράπεζαν, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ σκεύη. Ἀντίτυπα γάρ εἰσι τοῦ δεσποτικοῦ σώματος.*« Commoda sane et facilis disputandi ratio; si quae Catholicam caussam juvant testimonia, pro falsis ea, spuriis, ac fictitiis habere: si quae videntur eidem contraria, his haud secus ac legitimis et genuinis uti. Vel prior sane solvatur locus, vel postremus non intentetur; quem nos tamen itidem excipimus ut alium, in quo Eucharisticus panis corpus typicum et symbolicum appellatur: nam *ἀντίτυπον δεσποτικοῦ σώματος*, idem est ac si Sacramentum corporis Christi appellet. Praeterea non satis apparet, an »de pane et vino Eucharistico« illic agat Origenes, ut vult Albertinus. Ait enim, quae »perficiuntur super altari nostro rationali,« hoc est, in animo nostro, »mensam, et vasa, quae in ipsa sunt, sanctificare,« hoc est animum, et animi facultates. Non video, cur haec ad esum potius sacramentalem referenda sint, quam ad eum, quo Verbum carnem factum fide comedimus. Atque ut hic esus est *ἀντίτυπον* sacramentalis esus, ita Verbum fide apprehensum, et, ut ita dicam, manducatum, *ἀντίτυπον* est Dominici corporis. Priore vero loco cum corpus Christi ait non esse typum, sic intellige, non esse merum typum et signum sine re signata, quae vulgaris est typi notio; sed non negat esse typum ac signum alterius generis, nempe re significata conjunctum. Atque haec in praesentia sufficiant. Qui plura volet, Bellarminum consulat libr. II. de Eucharist. cap. 8., ubi non allata solum a Martyre Origenis exponit testimonia, sed plurima quoque ejusdem recitat, quibus recte de Sacramento Eucharistiae sensisse creditus est: et nos quoque nonnulla ad Tom. XI. Origen. in Matth. num. 14. super eodem argumento observamus.

III. Ab Eucharistiae sacramento progrediamur ad

sacramentum matrimonii, circa quod a communioribus ecclesiae dogmatis Origenes in quibusdam abiisse videtur. Primum Hom. XI. in Jerem. num. 5., quaecunque ex coitu et voluptate proficiscuntur, purgatione indigere ait: et Tom. XVII. in Matth. num. 35. quodammodo pollutos esse vult, quicunque venereis utuntur; ne eas quidem voluptates excipiens, quarum matrimonium licentiam facit. Deinde libro II. in epist. ad Rom. num. 13. incircumcisum appellat, qui concessis matrimonii jure voluptatibus intemperantius abutitur; circumcisum vero, si [1]) »quis in hujuscemodi negotio legitimis, et quantum posteritati sufficit utatur officiis.« In quo praeterquam quaerendae [2]) sobolis gratia, congressum omnem conjugalem videtur respuere, etiam illum, qui ut debitum reddatur, vel vitandae tentationis caussa perpetratur. Sed haec quoque in voce »legitimis« contineri possumus respondere; vel circumcisum quidem eum esse, qui procreandae tantum ad cultum Dei prolis caussa actum conjugalem exercet; at non incircumcisum, qui alios praeterea fines spectat, sed qui intemperanter se gerit. Hieronymus certe lib. II. in epist. ad Ephes. cap. 5. reliquos omnes videtur improbare fines, unum hunc admittere, quo soboles comparanda proponitur. »Si, inquit, ita uxor subjicienda viro est, ut Christo ecclesia, inter virum et uxorem erit sancta conjunctio, et nunquam corporis servient passionibus.« Corinthiis vero, ut infirmis, necdum solida pietate roboratis, mutuam debiti solutionem per *συγκατάβασιν* et indulgentiam Paulum concessisse dicit; at Ephesiis, utpote in Christi doctrina provectioribus ademisse; unicuique tamen vel Ephesios, vel Corinthios aemulari fas esse. Et paulo post: »Liberorum ergo, ut diximus, in matrimonio opera concessa sunt. Voluptates autem,

---

[1]) Edd. Huetii: si qui.

[2]) Ed. Ruaei perperam: querendae.

quae de meretricum capiuntur amplexibus, in uxore damnatae. Hoc legens omnis vir et uxor, intelligant sibi post conceptum magis orationi quam connubio serviendum. Et quod in animalibus et bestiis ipso naturae jure praescriptum est, ut praegnantes ad partum usque non coeant, hoc in hominibus sciant arbitrio derelictum, ut merces esset ex abstinentia voluptatum« Eo accedunt ista Epiphanii Haer. 63. cap. 4. *Ὁ σεμνὸς δὲ γάμος παιδοποιΐαν οὐκ εἰς αἰσχύνην τὰ ἐκ θεοῦ καλῶς κεκτισμένα ἀπαγορεύει· ἀλλ' οὔτε ἄλλως μεταχειρίζεται τῆς τοῦ γάμου κοινωνίας τὴν ἐκ θεοῦ τεταγμένην ἀγωγήν.* Adstipulatur Augustinus libro de Bono conjugali, cap. 7. »Reddere, inquit, debitum conjugale, nullius est criminis; exigere autem ultra generandi necessitatem, culpae venialis:« quod iterat cap. 10. et 11. et libr. I. de Nupt. et Concupisc. cap. 14. Adstipulatur et Supplementum Summae S. Thomae q. 49. artic. 5. Quod autem jactat Theophilus Pasch. 2. et 3. Origenem »honorabiles condemnasse nuptias,« non id ex ejus verbis, sed ex doctrinae ipsius consequentia arguit. Sic enim ratiocinatur: Si in corpora, sic tanquam in ergastula, detruduntur animae noxiae, non esse illud »cubile immaculatum,« nec »honorabiles nuptias,« quae formandis corporibus, ac animis puniendis operam dant, cum »propter poenas animarum, et non propter generationis ordinem, nuptiarum adolescentulis vincula tribuantur.«

Hoc amplius, scribit Origenes Homil. VI. in Num. num. 3. actibus conjugalibus Spiritum sanctum non adesse. Verba haec sunt: »Connubia quidem legitima carent quidem peccato; nec tamen tempore illo, quo conjugales actus geruntur, praesentia sancti Spiritus dabitur, etiamsi propheta esse videatur, qui officio generationis obsequitur.« At constat tamen actum hunc, si suscipiendae prolis caussa exerceatur, vel debiti reddendi, — quia aliud est religionis opus, aliud justitiae —, sanctum esse

et pium, ac proinde Spiritus sancti subsidio et ope exerceri. Contradicit nihilominus Auctor Operis imperfecti in Matth. I, 18. aitque, matrimonium etsi utentibus poenam non inferat, mercedem tamen non praestare.

Postremo iteratas nuptias, non quasi damnosas penitus ac noxias, sed quasi pio et Christiano homine indignas Adamantius traduxit: quod merito criminati sunt Magdeburgenses Centur. III. cap. 10. »Nunc vero, inquit Homil. XVII. in Luc., et secundae, et tertiae, et quartae nuptiae, ut de pluribus taceam, reperiuntur, et non ignoramus, quod tale conjugium ejiciet nos de regno Dei.« Et deinde: »De coetu primitivorum, immaculatorumque ecclesiae, quae [1]) non habet maculam, neque rugam, ejicietur digamus, non quo in aeternum mittatur incendium, sed quo partem non habeat in regno Dei.« Tum mox: »Puto enim monogamum, et virginem, et eum, qui in castimonia perseverat, esse de ecclesia Dei; cum vero, qui sit digamus, licet bonam habeat conversationem, et caeteris virtutibus polleat, tamen non esse de ecclesia, et de eo numero, qui non babet rugam aut maculam, aut aliquid istiusmodi; sed esse de secundo gradu, et de his, qui invocant nomen Domini, et qui salvantur quidem in nomine Jesu Christi; nequaquam tamen coronantur ab eo.« Hinc Homilia XIX. in Jerem. num. 4. non aeterno quidem addicendum tradit supplicio digamum, sed participem salutis alicujus futurum, non tamen tantae felicitatis, quantae qui purus vixerit. Tomo quoque XX. in Joann. num. 10. in eo neutiquam imitandum Abrahamum pronuntiat, quod ancillae concubuerit, et defunctae uxori aliam in senectute superinduxerit. Profecto non Montanistae, inter quos Tertullianus, nec Novatiani solum hac opinione infecti sunt, sed nonnulla etiam hujus affinia ex orthodoxis scriptoribus afferri solent, quae in Decretorum

---

[1]) Cfr. Ephes. V, 27.

parte II. causs. 31. quaest. 1. can. 8. 9. et 10. retulit Gratianus. Prior locus est ex Neocaesariensi Concilio, quo »secundarum nuptiarum connubio presbyter« interesse prohibetur, cum praesertim nuptiis ejusmodi poenitentia imponi soleat. Ubi pro: »connubio:« legendum est: »convivio.« Sic enim paulo post habetur: »Quis erit presbyter, qui propter convivium illis consentiat nuptiis? Ita legitur in ipsis Concilii exemplaribus, ex Graeco: *Πρεσβύτερον εἰς γάμους διγαμούντων μὴ ἑστιᾶσθαι.* Quod sic reddit Dionysius Exiguus: »Presbyter in nuptiis ejus, qui duas uxores ducit, seu digamus efficitur, ne convivetur.« Alter locus est ex Auctore Operis imperfecti Homil. XXXIII. in Matth. XIX., quo decernitur, licitum esse secundum Apostoli praeceptum secundas adire nuptias, secundum »autem veritatis rationem, vere fornicationem esse: sed cum permittente Deo publice et licenter committitur, fieri honestam fornicationem.« Tertium demum suppeditat Hieronymus lib. I. in Jovinian. cap. 8, quo secundas nuptias vix nuptiarum nomine donandas, et vix excusandas definit. At id non tam ad eas repudiandas, quam ad extollendam viduarum castitatem dictum respondet Gratianus, et ex aliis ejus testimoniis approbat. Tot vero scatet erroribus Operis imperfecti scriptor, ut in dogmaticis disputationibus minime sit audiendus. Neocaesariensem autem synodum de pluribus simul ductis uxoribus agere nonnulli respondent. Quam responsionem probare non possum. Malim fateri, talem fuisse ea aetate ecclesiae severitatem et rigorem, ut licitas licet, aliquam tamen incontinentiae speciem prae se ferentes nuptias secundas, non celebritate solum carere, eique presbyterum omnino non interesse, sed poenitentiae etiam impositione quodam modo notatam esse vellet.

IV. Theophilus Alexandrinus Pasch. 2. epistol. Origenem caussatur magicis artibus patrocinium tribuisse. Verba haec adducit e scriptis Origenis: »Ars magica non

mihi videtur alicujus rei subsistentis vocabulum: sed etsi sit, non est operis mali, ne quid habere possit contemtui.« Tum multa adversus eum oratorie exaggerat; res attentius introspicere insuper habet. Origenem ait Elymae, Jamnae, et Mambrae fautorem esse; deletam fuisse adventu Christi idololatriam, quae ex arte magica profecta est, ac deletam proinde Magiam ipsam; aliaque ejusmodi plurima congerit. Quocirca Anonymus apud Photium Cod. 117. inter criminationes in Origenem ab adversariis conflatas hanc nono loco recenset: *Ὅτι οὐ κακὸν ἡ μαγία.* Meminissent accusatores illi duplicem esse Magiam, ut recte ex Hieronymo, et Justino probant Sixtus libr. VI. annot. 8., et Genebrardus Collect. cap. 6.; alteram, quae ex naturalibus caussis et principiis res praevidet et praedicit, et nonnunquam etiam efficit, quae proprie philosophia est; alteram, quae daemonum ope et subsidio utens, praestigiis homines fallit et deludit. Magos illos, a quibus Magia dicta est, Deorum religionibus addictos, nomen inde a patria dialecto sortitos refert Porphyrius lib. III. *περὶ ἐμψύχων ἀποχῆς. Παρὰ μέν γε τοῖς Πέρσαις,* inquit, *οἱ περὶ τὸ θεῖον σοφοὶ, καὶ αὐτοῦ θεράποντες, μάγοι μὲν ὀνομάζονται· τοῦτο γὰρ κατὰ τὴν ἐπιχώριον διάλεκτον σημαίνει ὁ μάγος.* Praecipui autem inter philosophiae parentes Magi commemorantur a Laërtio in Prooemio. Magiam ergo si rem non malam esse dixit Origenes, perinde est ac si philosophiam rem non malam dixerit. Pari modo accipiendum est, quod ait libr. VII. contra Cels. num. 5., artem *προγνωστικὴν* medium aliquid esse et indifferens: nam si ex caussarum naturalium inspectione proficiscatur, laudabilis est; sin ex daemonum technis, vituperanda. *Ὁ λόγος δὴ αἱρεῖ,* inquit, *φαῦλ' ἄττα νομίζειν εἶναι τὰ τοιαῦτα (πνεύματα) τῇ προγνωστικῇ δυνάμει, μέσῃ τυγχανούσῃ, εἰς ἀπάτην ἀνθρώπων χρώμενα, καὶ πρὸς τὸ περισπᾶσαι αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ θεοῦ, καὶ τῆς καθαρᾶς εἰς αὐτὸν

εὐσεβείας. Magicas ergo artes, quae daemonum fallaciis administrantur, improbat et rejicit: sed multo etiam disertius sub finem antecedentis libri num. 80. Ibi quippe Celsum coarguit, qui magos *ἐνθεωτάτους* appellaverat, *ἀφ᾽ ὧν*, inquit, *ἡ παρώνυμος τοῦ ἔθνους αὐτῶν μαγεία καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσιν, ἐπὶ διαφθορᾷ καὶ ὀλέθρῳ τῶν χρωμένων αὐτῇ, ἐπιδεδήμηκε·* et Homil. XIII. in Num. num. 5. »Nec mireris, si est in magica arte tale aliquid: esse enim hanc artem designat etiam Scriptura, sed uti ea prohibet. Nam et daemones Scriptura esse designat, sed coli eos et exorari vetat. Recte ergo etiam magica uti prohibet, quia magorum ministri angeli sunt refugae, et spiritus maligni, et daemonia immunda.« Reliqua non minus dilucida vitandae satietatis caussa praetermitto. Tractatu etiam in Matth. trigesimo quinto num. 110. Judaicum esse dicit adjurare daemonia, neque secundum potestatem a Christo concessam; quo significari vult S. Thomas II. 2. quaest. 90. artic. 2. id adjurationis genus, quod fit per preces, sacrificia, et vetitas ceremonias; non alterum illud, quod fit »potestative,« ut loquitur Thomas, et quo ecclesia uti solet. Libro etiam III. *περὶ ἀρχῶν*, cap. 3. num. 3. et 4. ita de Magia disserit, ut pro noxia et perniciosa hanc ipsum habuisse constet.

V. Quae cum ita se habeant, miror id scripsisse Eustathium Antiochenum: *Ἀλλ᾽ ὁ κομψὸς Ὠριγένης εἰδωλολατρείας ὄργανα, καὶ νεκρομαντείας εὑρήματα τῷ τῆς ἐκκλησίας θέλων ἐπεισκυκλῆσαι χορῷ, τοῦ θείου καταψεύδεται γράμματος.* Locus habetur in libello de Engastrimytho, quem lucubravit ad id rejiciendum Origenis dogma, quo animam ipsam Samuelis a Pythonissa per incantamenta evocatam decrevit. Eadem de caussa peculiari libro Origenem Methodius Tyrius refellit, ut auctor est Hieronymus de script. eccles. cap. 94. Hunc etiam notat errorem, suppresso licet Origenis nomine,

Gregorius Nyssenus in epistola ad Theodosium de Pythonissa. Ac Eustathius quidem, cujus librum Leo Allatius edidit, variis rationibus ostendere conatur non Samuelem, Samuelisve animam Pythonissae carminibus fuisse excitatam, sed daemonem, vel phasma a daemone confictum. Sigillatim haec persequi, non est otii nostri, nec instituti: satis habet Origenes praesidii in Patrum aliquot consensu, quos Leo Allatius in Syntagmate de Engastrimytho cap. 7. recenset: Justini in his Dialog. cum Tryph., Sulpitii Severi Histor. sacr. libr. I., et Anastasii Antiocheni in ὁδηγῷ, quaest. 112., et eorum praeterea, quos laudat Bellarminus libr. IV. de Christo cap. 11. His adde antiquissimorum Rabbinorum suffragium, qui tradunt mortuorum animas, si ante annum a morte praeteritum evocentur, quo tempore excita fuit Samuelis anima, videri quidem ab Engastrimytho, non audiri; audiri ab eo, qui oracula scitatur, non videri; ab aliis nec audiri, nec videri.

VI. Hieronymus libr. I. Apolog. in Rufin. cap. 4. Origenis locum affert e libr. VI. Stromat., in quo juxta Platonis sententiam mentiri nonnunquam licere defendit. Idem visum est ipsi Hieronymo lib. I. Comment. in epist. ad Galat. cap. 2. vers. 11., multisque opinionem suam defendit. Visum id quoque Chrysostomo lib. I. de Sacerdotio, et Cassiano lib. XVII. Collat. cap. 8. et 17. et seq. Sed palam refragatur Augustinus in libro de Mendacio ad Consentium cap. 2., et in epistola quadam ad Hieronymum, eique assentiuntur Theologi omnes, quodlibet mendacium, simulationem quamlibet damnantes, et peccati nota afficientes.

VII. Qui vero mendacium non usquequaque damnat Origenes, idem jurejurando penitus interdicit Tractat. XXXV. in Matth. num. 110. ita disputans: »Simile est enim, quod dicit in Evangelio Dominus ipse:« »»Ego [1])

[1]) Cfr. Matth. V, 34.

autem dico, non jurare omnino:«« »et non adjurare omnino. Si enim jurare non licet, quantum ad Evangelicum Christi mandatum, verum est, quia nec adjurare alterum licet.« In eadem fuere sententia Athanasius, Chrysostomus, Epiphanius, Hilarius, aliique complures, quos citat Sixtus Senensis libr. VI. Annot. 26., eorumque secutus est opinionem Pelagius, ut ab Augustino traditur in calce epistol. 89., et recentium Heterodoxorum magna pars: cum e contrario sanctum esse et utile juramentum, pie modo et prudenter, et flagitante necessitate adhibeatur, Catholica ecclesia constituat.

CAPUT TERTIUM.

GENERALE ORIGENIANAE DOCTRINAE EXAMEN.

I. Iniqua fere pro Origene, vel contra Origenem judicia. II. Recensentur ipsius defensores. III. Multa ad Origeniani nominis oppugnatores confutandos generatim proponuntur. Mutua criminationum repugnantia. IV. Origenistarum errores Origeni affieti. V. Rufini interpretis perfidia. VI. Patrum falsis criminibus appetitorum exemplum. VII. Philocalia a Gregorio Theologo, et Basilio ex Origenis scriptis excerpta. VIII. Allegoricae ipsius interpretationes. IX. Frustra haereseon fons appellatus est. X. Librorum ipsius depravatio. XI. Multa quoque ad ipsum excusandum in universum adducuntur: perpetua ipsius in proponendis sententiis haesitatio, ejusdem modestia; XII. Constans haereseon insectandi studium; XIII. Nimia in scribendo festinatio; XIV. Theologicae quaestiones ipsius temporibus nondum satis excussae, nec per ecclesiam definitae. XV. Eum tandem temere dictorum poenituit. XVI. Immerito Rufinum reprehendit Hie-

ronymus, propter inscriptum Origenis Apologiae Pamphili nomen. XVII. In multis peccasse Origenem fatendum est. XVIII. Quo numero libri Origenis habendi sint, disputatur: XIX. Et utrum inter Haereticos ponendus ipse sit.

I. Quod de Origene Origenisque dogmatis jactabatur olim: Ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo pejus: idem propemodum nunc de eo, iisque merito dici potest, qui de ipsius doctrina sententiam tulere: Ubi bene accipitur, neminem accipi melius, neminem majoribus extolli praeconiis, neminis doctrinam acrioribus studiis defendi; ubi male, duriori neminem et asperiori censura defricari. Adeo extrema omnia, non in vita solum, sed post mortem etiam vir ille expertus est; nescio qua fati urgente pertinacia, et perpaucos Adamantium inter, ipsiusque adversarios medias sectari partes patiente. Alios quidem tam inique erga ipsum animatos videas, ut in nefariorum ac pestiferorum Haereticorum censu Origenem ponant, et tanquam de ecclesiae propudio ac vibice, sic de eo statuendum esse velint: alii contra tam caeco et effreni studio in eum feruntur, ut omnia ipsius facta ac dicta tueri parati sint, nec aliter dogmata ejus, quam ut κυρίας δόξας amplectantur.

Unus[1]) utrique[2])
Error; sed variis illudit partibus.

Equidem extrema haec inter, medium quoddam iter tenendum puto, si quis aequus esse, nec sese ipse fallere velit. Fatendum est saepe peccasse Origenem, et in damnosos errores incidisse; in multis falso et immerito fuisse accusatum, si quis neget, profligati illum pudoris esse, et supra jam probavimus, et deinceps etiam osten-

---

[1]) Cfr. Horat. Satyrar. lib. II. Satyr. 3. vers. 50. et 51.
[2]) Edd. Huetii: utrisque.

demus. Praeclare Pamphilus in[1]) Praefatione Apologiae: »Consequens erat ex his omnibus laborum et studiorum suorum testimoniis amplecti talem virum, (Origenem), et neque defensionis studio plus dare ei meriti, quam mensura deposcit; neque rursus obtrectandi vitio facile condemnare, et alienum ab ecclesiastica doctrina temere pronuntiare: cum utrumque istud praecipitium providens ante divinus sermo prohibuerit dicens:« »»Non[2]) sit in te mensura major, neque mensura minor: abominabile est enim in conspectu Domini utrumque.«« »Unicuique enim prout dignum est retribuere, justitiae hoc[3]) proprium est. Propter quod et mensura integra, et pondus aequale acceptabile est apud Deum; non hoc, quod mentitur veritatem, per quod vel plus donatur rebus, quam merita deposcunt, vel subtrahitur meritis, quod debetur.« Igitur utrorumque mihi improbatur ratio, tum qui apologiis suis omni labe purgare Origenem student, tum qui ejus nomen ab ecclesia penitus detestantur: sed iis tamen, qui ipsius propugnandam susceperunt causam plus favere me profiteor; scitum quippe est plus reo favendum esse, quam actori.

II. Nec me quorundam hominum movent convitia, qui non sua modo defensione indignum Origenem existimant, sed iis etiam temeritatis notam inurunt, quicunque aliquod ei excusationis praestant officium. Quo suo decreto, non quosdam de trivio magistellos, sed principes in literis, et pietate insignes viros percellunt. Nam ut Alexandrum Hierosolymitanum, Theoctistum Caesariensem, Dionysium Alexandrinum, Firmilianum Caesariensem, Gregorium Thaumaturgum, et Athenodorum, aliosque Origeni coaevos praetermittam; et totam denique Palaesti-

---

1) Edd. Huetii: in Apologia.

2) Cfr. Prov. XX, 10.

3) Deest »hoc« in edd. Huetii.

nam, Arabiam, Phoeniciam, et Achaiam, quae Origenis partes adversus Demetrium Alexandrinum tutatae sunt, aperte easdem luculentis scriptis deinde propugnaverunt Eusebius, et Pamphilus, cum in ecclesiastica Historia, tum multo magis per Apologiam sex libros complexam, quorum unicus superest. Alios quoque magni nominis viros complures Eusebii temporibus Apologias pro Origene scripsisse tradit Photius Cod. 118. Inter Origeniani nominis fautores Athanasium ponit Stephanus Tritheita, cognomento Gobarus, cujus excerpta habet Photius Cod. 232. His accensendus Didymus Alexandrinus, qui pro Origene Apologeticum edidit, et Titus Bostrensis, et Gregorii ambo, Nazianzenum dico, et Nyssenum, qui a Gobaro commemorantur, et Joannes Hierosolymitanus assiduis eam ob rem Epiphanii et Hieronymi probris lacessitus. Methodium quoque, infensum illum Origenis adversarium, sui aliquando odii poenituit, et inter ejus admiratores ac defensores nomen suum professus est. Tulit eadem aetas addictissimum Origeni Rufinum Aquilejensem, et innumeros per Aegyptum dispersos monachos, maximis eadem de causa cum Theophilo Alexandrino velitationibus conflictatos. Anonymi cujusdam toties a nobis jam supra laudati Apologiam pro Origene legisse se testatur Photius Cod. 117. Auctoris nomen et aetatem silentio pressit. Quid jam recentiores commemorem, Joannem Picum Mirandulanum, Jacobum Merlinum Victurniensem, Desiderium Erasmum Roterodanum, Sixtum Senensem, Claudium Espencaeum, Gilbertum Genebrardum, et novissime Petrum Halloxium, quorum luculentae exstant in Origenis defensionem dissertationes?

III. Horum quidem exemplum sine reprehensione sectari me potuisse puto; neque feci tamen, nec porro faciam: in neutram enim partem nimis conspici velim: tantum quid utrimque afferri in universum possit, disputabo. Primum, quid Origenis caussae maxime faveat,

videndum est: cujus duplex est ratio, vel conflatis in eum criminationibus diluendis, vel ipso Origene excusando. Confutantur primum accusationes hoc argumento, quod pleraeque sibi repugnant invicem, et in sese incurrunt. Inter novem criminationes a Pamphilo commemoratas, contrariae sibi sunt priores quatuor, quae ad Christum pertinent, ut vel silente ipso Origene, mutuo sese illae refellant. Quod si quis superius caput, quod Adamantii dogmata complectitur, attentis oculis perlustret, multa illic objecta Origeni crimina adversari sibi invicem deprehendet.

IV. Alterum defendendi Adamantii argumentum ex eo petitur, quod Origenistarum Heterodoxorum errores Origeni saepe affieti sunt, et quod, ut ait Beda in Collectaneis et Florib. cap. de luminarib. eccles. »multi ejus pessimi discipuli multa venenosa sub nomine hujus edidisse videntur.« Cum enim Christianum orbem in factiones dissipasset ipsius doctrina, ut multa huic falso ab adversariis impacta sunt, ita non pauca tanquam ab ipso tradita propugnarunt ipsius asseclae; vel quae re ipsa fuerant ab illo tradita, in aliam sententiam detorserunt: quorum caussa insonti Origeni delegabatur. Caute ergo et diligenter Origenistica dogmata ab Origenicis seponat, et in diversis caussis Origenem ac Origenistas versari sciat, quisquis historiam hanc accurate rimari, et perspectam habere volet.

V. Nocuit[1]) et illud Origeni, quod maximae lucubrationum suarum partis Rufinum interpretem nactus est. Cujus tanta fuit in Latine reddendis Veterum scriptis, et tam immoderata licentia, quemadmodum saepe monuimus, cum multa detrahendo, vel inferciendo, tum pleraque in-

---

[1]) Vide praefationem nostram Tom. I. praefixam pag. 2. 3. et 4. Ruaeus. — Cfr. Prolegomena Tomo XXIV. ed. nostr. praefigenda.

terpolando et recoquendo, ut intelligere debeat, quicunque conversum a Rufino scriptorem aliquem leget, non tam se auctoris ipsius, quam Rufini sententias et verba legere. Eo vero latius patet id vitium, quod ipsum Origenianae doctrinae fontem, libros περὶ ἀρχῶν, unus ille ad nos derivarit, et suis quidem sordibus inquinatos; cujus testem citamus Rufinum ipsum in Prologo, et in Praefatione libri III. Nemo autem superioris Capitis dissertationum fidem hinc elevari posse putet. Cum enim magna criminationum pars, quas Origenis oppugnatores jactant, inde petita sit: quid aptius quam responsiones indidem depromere, unde criminationes petitae sunt? Si quis ergo e corrupto libro prolatas defensiones caussetur, cadat accusationum ex eodem accersitarum fides necesse est. Quod si suum his servetur robur, stabit illarum quoque auctoritas.

VI. Multum etiam ad defensionem Origenis confert Patrum aliorum exemplum, quibus errores aliqui exciderunt humanitus, quamvis orthodoxam in aliis tenuerint fidem, et inter orthodoxos positi sint. Nam ut alios brevitatis caussa praetermittam, quot recensere possumus, nulla haereseos suspicione adspersos, et de Trinitate tamen falsa et absurda commentos? Venient in hunc ordinem Justinus Martyr, Athenagoras, Theophilus Antiochenus, Clemens Romanus, Gregorius Thaumaturgus, Methodius, Lucianus, et Origenis praecipue discipulus Dionysius Alexandrinus, quem idcirco Anomoeorum parentem appellat Basilius epist. 41., et Arianismi fontem Gennadius libr. II. de dogmat. cap. 2., cum eum tamen ab his accusationibus vindicet Athanasius, et praeter Athanasium Hieronymus, qui eum »in Trinitate Catholicum esse« testatur Apolog. libr. II. cap. 4. Quam multos integrae et sanae fidei viros tulit ecclesia, calumniis proscissos, et ignominiis notatos? Unum laudabo prae reliquis Joannem Chrysostomum, vel hanc potissimum ob causam, quod

has ipsi conflictationes Origenismi suspicio peperit. Nam cum Origenistas monachos adversus Theophili Alexandrini injurias tueretur, in suspicionem venit affectati Origenismi, variisque artibus episcopatu depulsus, Constantinopoli deturbatus, in exilium actus, summa ac prope ferina a submissis satellitibus inclementia adhibita, aegritudine tandem animi ac corporis doloribus exstinctus est, Origenisque calamitatem et fortunam Origenistas protegens in se expressit.

VII. Notandum quoque in gratiam Origenis, quaecunque nobis ipsius exhibet Philocalia, (multa autem exhibet, etiam ab ejus criminatoribus reprehensa), quoniam a Gregorio Theologo et Basilio selecta Philocaliae nomine affecta sunt, ipsorum quasi suffragio et approbatione munita videri. Nam si secus de iis sensissent, cane *ἐκλογὰς χρησίμους τοῖς φιλολόγοις* Gregorius appellasset in ep. ad Theodorum Tyaneum episcopum?

VIII. Allegoricae praeterea ipsius interpretationes Lectores nonnunquam fefellerunt: cum enim saepe ab expositione literae ad spiritualem sensum ita transeat, ut vix utriusque praecipiatur commissura, allegoricas interpretationes habuerunt pro dogmaticis assertionibus, et sic in eas, tanquam adversus novas opiniones in ecclesiam invectas velitati sunt.

IX. Nec fraudi huic esse debet, quod Manichaeorum, Sabellianorum, Arianorum, Eunomianorum, Anomoeorum, Pelagianorumque pater, et omnium haereseon fons a nonnullis appellatur. Nam ut ad confingendas haereses incentivum scripta ejus malis ingeniis subdidisse demus, lectorumne culpam et perversa judicia praestare tenetur? meritone aegri stomachi vitium in cibum sincerum transfertur? Imo vero, summae ejus in ecclesia auctoritatis vel ex eo praejudicium sumi potest, quod ex ipsius suffragio magnam erroribus suis vim accedere putarunt Heterodoxi. Annon autem praecipuam figmentis suis fidem

ex Scriptura sacra conciliare itidem student Haeretici annon ex divinis Libris in alienos et nefarios sensus a se contortis pestifera sua dogmata extuderunt? Pari ergo jure errorum omnium, si ita loqui licet, Scriptura sacra, male scilicet accepta, fons dicatur et origo, ob praepostera nempe Haereticorum ingenia, optima quaeque pervertentium.

X. Denique [1]) potissimum Origeni ex librorum ipsius depravatione patrocinium conciliatur. Argumentum illud arripuit Anonymus ipsius defensor apud Photium Cod. 117. Idem vero peculiari libello dilatavit Rufinus, cujus summa haec est: Inde Origenis Codices ab Haereticis et malevolis depravatos argui, quod contraria et repugnantia non in diversis solum ipsius scriptionibus, sed iisdem etiam locis comperiantur, qualia ab homine non insano, nec penitus mente commoto scripta nullus suspicari possit; Patrum aliorum libros pari modo ecclesiae perduelles corrupisse, puta Clementis Romani, Clementis alterius Alexandrini; ac Dionysii item Alexandrini; ejus libris manus ab Haereticis illatas Athanasium demonstrasse; eundem casum Athanasii ipsius Codices sustinuisse; Hilarii quoque et Cypriani; nec sacris ipsis Voluminibus nefarios homines Marcionistas et Apellitas pepercisse; non unam lucubrationum suarum corruptelam ab adversariis suis profectam Origenem ipsum deprehendisse, uti ipse apud amicos Alexandrinos questus est in epistola, quam descripsit Rufinus; eandem quoque querelam in alia ipsum epistola iterasse. Prae aliis vero depravatos fuisse libros *περὶ ἀρχῶν*, idem tradit Rufinus in Prologo iis praefixo. Huic adsonat Vincentius Lirinensis in libello adversus Haereses, capit. 23. »Sed dicet ali-

---

[1]) Adi Praefationem Tomi I. pag. 2. 3. et 4., ubi haec sententia confutatur. Ruaeus. — Cfr. Prolegomena ed. nostr. Tom. XXIV. praefigenda.

quis, inquit, corruptos esse Origenis libros: non resisto, quin potius et malo. Nam id a quibusdam et traditum et scriptum est, non Catholicis tantum, verum etiam Haereticis.« Auctor Catalogi ad Desiderium: »Multi tamen aliquos ejus (Origenis) pessimos discipulos multa venenosa sub ejus nomine edidisse testantur:« quae verba repetit Beda. Auctor Praedestinati Haer. 22. et 43. minime ab his discrepat, additque Ampullianum quendam Haeresiarcham Bithynum adstruendi sui dogmatis gratia vitiatos a se Origenis libros protulisse. Denique Haymo Alberstatensis in libro de Christianarum rerum memoria ita disserit: »Ego sane de Origene viro tam illustri, abstinentissimae vitae et castissimae, praeclarae doctrinae, puri et lucidi sermonis, salva fide Patrum dixerim, quod haec omnino non scripserit, sed ab Haereticis ob praeclarum nomen ejus offuscandum, maligne conficta sunt et conscripta, et nomini suo praetitulata.«

Constat profecto solenne id esse Haereticis, veteres libros arcessendae sibi auctoritatis caussa violare. Frequentia occurrunt exempla in Panario Epiphanii. Scribit item Evagrius libr. III. cap. 31., Nestorianos et Eutychianos sanctorum Patrum lucubrationes saepe depravasse, multosque Apollinarii libros Gregorio Thaumaturgo, Athanasio, et Julio mutatis titulis adscripsisse. Apollinaristas quoque Cyrilli libros pervertisse auctor est Leontius. Notarios praeterea Homilias Origenis, et dictata ex ipsius ore excipientes per nimiam festinationem erroribus aliquibus respersisse crediderim; nec non et indoctas puellas, quarum opera ad exarandos nitidis literis Codices utebatur.

Sed Hieronymus totam hanc Origenis, quae ex librorum ipsius depravatione petitur, defensionem flocci facit libr. II. Apolog. adv. Rufin. cap. 4. et 5., et cum Rufino pedem confert, ac loca Origenis, in quibus repugnantia exstare dixerat Rufinus, designari sibi postulat. Nos certe

in superiore capite testimonia attulimus tam sibi contraria, ut Hieronymo satisfacere possint. Ait deinde hac responsione usum non esse Didymum, non Eusebium. Quid tum autem? Si, quae ab Haereticis inserta sunt, benigna interpretatione mollivit Didymus, vel perperam defendit Eusebius; si objectum testimonium solvere maluerunt, quod erat in promtu, quam ut falsum repudiare, quod probatu difficilius erat, minusne idcirco incerta et adventitia sunt? Usus erat deinde Rufinus aliorum Patrum exemplo, quorum lucubrationes fuerant violatae. Ait vero Hieronymus futurum, ut si id concedatur, jam incerti sint librorum auctores, nihil ad eos relatum iri qui scripserunt, sed ad corruptores omnia, ac ne ad illos quidem, cum ignoti sint. »Hac defensionis, inquit, perturbatione, nec Marcion, nec Manichaeus, nec Arius, nec Eunomius accusari poterunt« Attendisset vero Hieronymus ad superiora: scribit Rufinus falsi ea esse suspecta, quibus alia in eodem Scriptore ex adverso opposita exstant: his duntaxat falsitatis notam apponit Rufinus: »Non enim, inquit Invect. 1. in Hieron., generaliter promisi me prolaturum quae essent fidei contraria, sed quae ipsi sibi essent contraria:« ideone porro incerti erunt librorum auctores, si ea duntaxat illis abjudicentur, quae reliquis contradicunt? ecquod hinc sibi patrocinium spondere poterunt Marcion, Manichaeus, et alii? Tum objicit sibi Hieronymus: »Quomodo in libris eorum (Patrum Ecclesiae) vitiosa nonnulla sunt?« Respondet: »Si me caussas vitiorum nescire respondero, non statim illos Haereticos judicabo: fieri enim potest, ut vel simpliciter erraverint, vel alio sensu scripserint, vel a librariis imperitis eorum paulatim scripta corrupta sint: vel certe, antequam in Alexandria, quasi daemonium meridianum, Arius nasceretur, innocenter quaedam et minus caute locuti sunt, et quae non possint perversorum hominum calumniam declinare.« Excusationem accipio, cur tu eandem pro Ori-

gene adhibitam repudiabis? A librariis scripta ejus fortasse corrupta fuisse dicimus; ante Arium minus caute locutum pronuntiamus, vel alio sensu scripsisse, vel denique errasse: idcircone haereseos ipsum damnabis? Allata demum Patrum aliorum exempla deridens ait, non haereseos suspicione vacare Origenem, etiamsi in haeresi Patres alii fuerint. Dicendum potius haeresi vacare Origenem, quamvis in errores lapsus sit, quod paribus impliciti erroribus Patres, omni tamen haereseos nota sint immunes. Mutilatae postmodum epistolae Adamantii ad amicos Alexandrinos Rufinum arguit Hieronymus; ut si quis mutilatum a me scriptorem esse dicat, cum testimonium aliquod ex eo vel fragmentum ad rem in disputatione positam pertinens adduco: quorsum enim Origenis adversus Demetrium querelas, quae in reliqua epistolae parte continentur, retulisset Rufinus, de librorum ipsius constupratione agens? Ad id autem, quod caussatus fuerat Origenes in epistola ad Alexandrinos, adulteratum a Candido Valentiniano haeretico habiti secum Dialogi Codicem, subjicit Hieronymus: »Intelligimus in hoc tantum Dialogo ab Origene argui haereticam falsitatem, et non in ceteris libris, de quibus nunquam quaestio fuit: alioqui si omnia quae haeretica sunt, non erunt Origenis, sed Haereticorum, omnes autem propemodum illius Tomi his erroribus pleni sunt, nihil Origenis erit, sed eorum, quorum ignoramus vocabula.« Quid fiet autem altera Origenis epistola, in qua scribit Rufinus parem haberi de libris ejus violatis querimoniam? Deinde non id velle Rufinum diximus, quaecunque haeretica sunt in Origenis lucubrationibus, Haereticorum esse, sed ea tantum, quibus repugnantes sententias Origenes asseruit. In ep. quoque 65. ad Pammachium et Oceanum cap. 4. multa in eandem sententiam Hieronymus colligit, idemque habet, quod in Apologia adversus Rufin. propositum est, et a nobis supra confutatum, nempe defensores Origenis, Eusebium

et Didymum, hac responsione, quae ex librorum ipsius constupratione petitur, minime usos fuisse. Tum ait: »Solus inventus est Origenes, cujus scripta in toto orbe falsarentur.« Itane vero? Annon Evangelistarum, Apostolorumque scripta adulteras Haereticorum manus senserunt? Parum quoque valet, quod subnectitur: »Ipse Origenes in ep. quam scribit ad Fabianum, poenitentiam agit, cur talia scripserit; et caussam temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita in publicum protulerit.« Nam nec haereticus ille est, nec habendus est, quem temere dictorum poenituit. Aliud praeterea his verbis suggerit nobis defendendi Origenis argumentum Hieronymus; perperam scilicet ab Ambrosio vulgatos fuisse Codices, quos exercitationis gratia secreto Origenes elucubraverat. Hinc denique refellitur illud Baronii ad ann. 232. cap. 10. »At in eo certe minus excusatione dignus esse videtur, quod cum sciret sua ab omnibus impugnari, retractatorium nullum ediderit Commentarium; cum ipsi tamen satis otii et temporis superfuerit, ut ad omnes Catholicae fidei numeros cuncta, quae a se scripta essent, attemperaret.« Nam et pro »retractatorio commentario« haberi potest illa ad Fabianum epistola, et alios insuper fortasse scripsit, vetustate deinde consumtos.

XI. Quae ad frangendas Origenis oppugnatorum accusationes, eumque adversus calumnias tuendum, et immunem culpa praestandum valere poterant, collegimus: nunc quid ad eum excusandum, et ad conciliandum huic, etiam erranti, hominum favorem conferat, videamus. Utilissimum est inprimis, quod nullam in proponendis opinionibus pervicaciam, nullam in defendendis pertinaciam, quae praecipua haereseos nota est, prae se fert, sed fluctuans semper et incertus cogitata sua profert in medium, solenni hac vocula *μήποτε*, quae haesitantis est, lectorum animos occupans, et disputationes suas ordiens, easdemque consueta obtestatione concludens, qua universos ad

alia perscrutanda et proponenda hortatur, paratum se significans a suis discedere, ad meliora transire. Saepe quidem in libris περὶ ἀρχῶν dubitationem suam fatetur: velut lib. I. cap. 6. num. 1. »Quae quidem a nobis etiam cum magno metu et cautela dicuntur, discutientibus magis et pertractantibus, quam pro certo ac definito statuentibus. Indicatum namque a nobis in superioribus est, quae[1]) sint, de quibus manifesto dogmate terminandum sit: quod et pro viribus nos fecisse puto, cum[2]) de Trinitate loqueremur. Nunc autem disputandi specie magis, quam definiendi, prout possumus, exercemur.« Quod iterat in fine capitis ejusdem, et initio sequentis. De Incarnatione Christi dicturus haec praefatur libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 6. num. 2. »De quo nos non temeritate aliqua, sed[3]) quoniam ordo loci deposcit, ea magis, quae fides nostra continet, quam humanae rationis assertio vindicare solet, quam paucissimis proferemus, suspiciones potius nostras, quam manifestas aliquas affirmationes in medium proferentes« Nec aliter suam de anima disputationem accipi vult. Ait enim in eodem libr. II. περὶ ἀρχῶν, cap. 8. num. 4. »Veruntamen quod diximus mentem in animam verti, vel si qua alia in hoc videntur adspicere, discutiat[4]) apud se qui legit diligentius et pertractet; a nobis tamen non putentur velut dogmata esse prolata, sed tractandi more ac requirendi esse discussa:« et paulo post num. 5. »Haec prout potuimus de rationabili anima discutienda magis a legentibus, quam statuta ac definita protulimus.« Plena sunt ejusmodi obtestationum omnia, e quibus nonnullas adducit Pamphilus suam pro Origene Apologiam exordiens, ex ejusque

---

[1]) Desiderantur verba: »quae sint,« in edd. Huetii.

[2]) Edd. Huetii: cum determinate loqueremur.

[3]) Edd. Huetii: sed quomodo ordo.

[4]) Edd. Huetii: et discutiat.

haesitatione validissimum tuendi ipsius argumentum sumit, idque non semel adversariis objectat. Hinc Guilielmus Parisiensis in part. 1. de Universo cap. 19. haec scribit: »Hinc est error, qui impositus fuit a quibusdam uni e praecipuis doctoribus Christianorum, et iste fuit e sapientibus Theologis Graecorum, et vocatus fuit Origenes. Apparebit autem tibi ipsum nullatenus ex sententia et assertione dixisse.« Qui minus autem hanc pro Origene excusationem usurpabimus, cum eandem pro Origenis discipulo Gregorio Thaumaturgo usurpaverit Basilius epist. 64.? Merito itaque Joannes Picus Mirandulanus, secundo articulo Apologiae pro Origene, probat eum, si quid fidei minus consonum scripsit, neque »dogmatice, neque assertive, sed dubitative semper et inquisitive procedere;« multaque Origenis congregat loca, in quibus apparet ipsius fluctuatio.

Multum etiam modestiam Origenis, et submissos ac humiles de se, suaque doctrina sensus praedicat Pamphilus initio Apologiae: et merito. Quid enim tam ab haeresi alienum, cujus certus character est superbia? Factum itaque optime est ab Halloxio, cum in ejus contestanda demissione et modestia operam suam posuit, et loca ipsius multa coacervavit. Orig. defens. lib. II. cap. 2.

XII. Quid? quod internecinum cum Haereticis bellum perpetuo gerit Origenes, Valentinianis, Marcionistis, Basilidianis, Apellitis, Helcesaitis; eaque teneri ac credi duntaxat jubet, quaè ab ecclesia recepta sunt. »Illa sola, inquit in Prooemio lib. 1. περὶ ἀρχῶν num. 2., credenda est veritas, quae in nullo ab ecclesiastica et [1]) Apostolica discordat traditione:« quod saepe repetit: et Hom. XVI. in Luc. »Ego vero quia opto esse ecclesiasticus, et non ab haeresiarcha aliquo, sed a Christi vocabulo nuncupari, et habere nomen, quod benedicetur super ter-

---

[1]) Desunt in cdd. H. verba: et Apostolica.

ram, et cupio tam opere, quam sensu, et esse, et dici Christianus, aequalem et in veteri et in nova lege quaero rationem.« Unde Pamphilus Apologiae cap. 1. »Hoc idem facit etiam (Origenes), cum Haereticorum discutit sectas, quibus omnibus confutatis atque convictis,[1]) unam solam eamque, quam supra exposuit, Catholicae veritatis sententiam tenet. De quibus singulis qualiter responderit Haereticis, et quomodo universa eorum dogmata destruens ipse semper Apostolicam confirmaverit fidem, si velimus omnes sententias ejus congregare, et longum satis est, et erit tam nobis, qui scribimus, onerosum, quam legentibus taediosum.« Profecto haereses, haereseonque principes a pueritia usque adeo aversabatur, ut Paulo Haeretico, excellentis licet facundiae viro, in precationibus adsistere nunquam voluerit, etiamsi eodem ac ille contubernio uteretur: *φυλάττων*, inquit Eusebius libr. VI. Histor. cap. 2., *ἐξ ἔτι παιδὸς κανόνα ἐκκλησίας, βδελυττόμενός τε, ὥς αὐτῷ ῥήματί φησί που αὐτὸς, τὰς τῶν αἱρέσεων διδασκαλίας.*

XIII. Suam praeterea in scribendo festinationem Origeni nocuisse credibile est; nam cum tot inter curas animum distraheret, qua verba faciendo ad populum, qua Catechumenos instituendo, qua munia omnia pietatis exsequendo, non multum scilicet succisivi supererat otii ad elaborandas scriptiones; proindeque quod piis exercitationibus impenderat temporis, summa diligentia repraesentabat, ut plus septem notarios scribendo defatigaret, tantumque librorum ediderit in publicum, ut mirabile sit. Quo factum est, ut saepe eum *σολοικίζοντα* deprehenderimus; animo rebus intento, ad orationis compositurам incurioso. Quid ergo mirum, aliqua non satis caute dicta hinc interdum excidisse?

XIV. Potissimum vero juvat Origenem, quod quae-

---

[1]) Edd. Huetii: victis, unam solam eam, quam etc.

stiones pleraeque nondum fuerant Theologorum disputationibus ventilatae et illustratae, nec ecclesiae decretis et sanctionibus definitae. Avia ergo loca, et nullius ante solo trita peragrantes Theologi, quae proxima ad verum videbatur via, hac ferebantur confestim, et aberrabant saepe, sed venia digno errore, nondum recto tramite per ecclesiam monstrato. Quod aliis igitur Patribus benigne condonari solet, idem ut indulgeatur Origeni aequum ac verum est. Quaenam autem communi ecclesiae consensu sua aetate recepta et probata essent, tum quae in utramque partem possent disputari, cauta distinctione secrevit ipse Origenes in Prooemio libri I. περὶ ἀρχῶν. In postremum hunc censum conjicit quaestiones de animae origine, de natura angelorum et daemonum, de iis, quae mundi ortum antecesserunt, et quae post ejus interitum futura sunt, aliaque nonnulla. Eadem in simili caussa usus est exceptione Hieronymus lib. II. Apolog. advers. Rufin. cap. 4., cum veteres ecclesiae scriptores, quorum Codices erroribus infecti sunt, excusare vellet: »Fieri potest, ut antequam in Alexandria, quasi daemonium meridianum, Arius nasceretur, innocenter quaedam et minus caute locuti sint, [1]) et quae non possint perversorum hominum calumniam declinare.« Reddimus itaque Hieronymo voces suas, et quod pro aliis valere vult, id ipsum pro Origene ut valeat, jure nostro postulamus.

XV. Denique cum in epistola 65., quae est ad Pammach. et Oceanum, cap. 4. testificetur Hieronymus, ut dictum superius a nobis est, errorum suorum Origenem poenituisse, idque Fabiano Papae ipsum significasse per literas, et temeritatis caussam in Ambrosium retulisse, quod secreto edita publicasset; is ab omni haereseos infamia plane vindicatur, qua ii notantur duntaxat, qui temere pronuntiata pertinaciter defendunt. Optime id pro

---

[1]) Edd. Huet. sunt.

ingenii sui perspicacitate notavit Picus Mirandulanus art. 4. Apologiae suae pro Origene: verum [1]) minus recte addidit, Origenem ante sexagesimum aetatis suae annum multa titubanter proposuisse, utpote in Theologicis quaestionibus nondum satis subactum; quae vero deinceps elucubravit, puta libros contra Celsum, et Commentaria in Matthaeum, ea tum scripsisse, cum jam Catholica veritas ipsi fuisset comperta: quasi non iidem compareant in iis errores, quos in prioribus admiserat.

---

[1]) Miror haec Miranduli verba reprehendere Huetium, qui ipse alibi ait: »Alia senex Adamantius, ingenio per aetatem magis subacto, elimavit; alia efferente sese in juventutis aestu fecunditate profudit« De quibus praeclare dixit Hieronymus in Prologo ad Commentarios in Lucam, Origenem in quibusdam Tractatibus »quasi iterum talis ludere, alia esse virilia ejus et senectutis seria.« »Certe alia ad amicos secreto scripsit,« ut verbis Georgii Bulli utar, cfr. defens. fidei Nicaen. de Filii τῷ ὁμοουσίῳ cap. 9. num. 3. »quae lucem nunquam visura speravit; in quibus libere ac pene sceptice disseruit, ac plerumque non tam suam certam ac definitam sententiam, quam vel aliorum ratiocinationes, vel suos quosdam scrupulos ac dubitatiunculas, ad clariorem veritatis elucidationem proposuit. Alia ipse in publicum emisit, sive contra infideles, sive adversus haereticos, seu denique ad instruendam plebem Christianam; in quibus via trita ac tuta incedens, receptam in ecclesia catholica doctrinam studiosius tradidit. Negari autem non potest, quin Origenis suffragium de catholica doctrina peti debeat ex iis praecipue scriptis, quae publicis usibus ipse destinavit, quae cogitate et attente exaravit, quae denique jam senex et longo rerum usu et experientia edoctus composuit. Hujusmodi sunt, omnium consensu, libri octo contra Celsum Epicureum, et Commentaria in Matthaeum.« Attamen non negaverim plerosque errores in iis comparere, quos in prioribus admiserat.

XVI. Quoniam autem defensores Origenis percensemus hoc capite, et quae illi tuendo commoda esse possunt, summatim colligimus, locus nos admonet, ut Apologiae sub nomine Pamphili pro eo scriptae, cujus testimonium toto hoc opere saepe adhibuimus, verum ac legitimum auctorem indicemus. Lucubrationi huic a se Latinis literis redditae Pamphili nomen Rufinus adscripserat, uti hodieque adscriptum exstat; et in Invectiva priore in Hieronymum tanquam a Pamphilo elaboratam laudaverat: quem secuti sunt deinde Auctor Praedestinati libr. 1. Haer. 43., Socrates libr. IV. Hist. eccles. cap. 27., et Nicephorus libr. X. cap. 14. Rufino reclamavit Hieronymus, fucumque lectoribus factum conquestus est: at in assignando scriptionis hujus auctore varia disseruit. Nam in Prooemio in Dialogos advers. Pelagianos, et Apolog. 1. in Rufin. cap. 2. eam docet primum esse librum e sex libris, quibus constabat Apologia Eusebii pro Origene; ex eoque id esse manifestum, quod in sequentibus Eusebii libris citetur ille primus; et in primo vicissim sequentes; nihil Pamphilum, teste Eusebio, proprii operis condidisse: et in libro advers. Pelag. ad Ctesiph. cap. 2. »Fecerat hoc, inquit, et in sancti Pamphili martyris nomine, ut librum primum sex librorum defensionis Origenis, Eusebii Caesariensis, quem fuisse Arianum nemo est qui nesciat, nomine Pamphili martyris praenotaret:« et libr. VI. in Ezech. cap. 18. »Nec mirum si gentilem philosophum in martyrem et Romanae urbis episcopum transtulerit; cum Eusebii quoque Caesariensis primum pro Origene librum, Pamphili martyris vocabulo commutarit; ut facilius tali laudatore libros impiissimos περὶ ἀρχῶν Romanis conciliaret auribus.« At [1]) in epistola 41. alias 65. ad Pammach. et Ocean. cap. 4. com-

---

[1]) Vide Monitum nostrum in Apologiam Pamphili. R. — Cfr. ed. nostr. Tom. XXIV.

positum ab amicis Origenis et sectatoribus librum suspicatur, eoque facilius compositum, quod, nullis aliis a Pamphilo editis scriptionibus, ex earum conflictu verum deprehendi non posset, additque [1]) supposititium hoc opus ad mille versus e principio libri sexti Eusebianae Apologiae continere. Subjungit postmodum Pamphilum inter et Eusebium magnam fuisse animorum concordiam: »Quomodo igitur, inquit, inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, et Pamphilus Nicaenae synodi, quae fuit postea, defensorem?« Unde concludit vel Didymi esse illud opusculum, vel alterius cujuslibet, qui sexti Eusebii libri »capite detruncato cetera membra sociarit:« hoc est, qui libri sexti initium in priorem inseruerit. Nam libro III. Apolog advers. Rufin. cap. 4. haec habet: »In Caesariensi Bibliotheca Eusebii sex volumina reperi ἀπολογίας Ὠριγένους: quae cum legissem, primum eum librum deprehendi, quem tu solus sub nomine Martyris edidisti, de Filio et Spiritu sancto in bonam partem plerisque blasphemiis commutatis; et hoc vel Didymum, vel te, vel alium fecisse nescio quem, quod tu apertissime in libris περὶ ἀρχῶν fecisse convinceris: maxime cum idem Eusebius, ut jam duobus libris docui, scribat Pamphilum nihil proprii operis edidisse.« Ex his efficitur Didymum,

---

[1]) Ut tollatur aperta verborum repugnantia, Eminentissimus Cardinalis Norisius dissert. historica de synodo quinta cap. 13. eam rejicit in Amanuensium errorem, qui cum in hac ad Pammach. et Ocean. epist. legerent abbreviatas hasce notas: »VI. Lib. Eusebii super Origenis defensione principium:« reddiderunt: »Sexti Libri:« cum scribere debuissent:« Sex Librorum Eusebii super Origenis defensione principium.« Sic etiam paulo post legentibus: »qui VI. Libr. capite detruncato:« non exscribendum iis erat: »Sexti Libri:« sed: »Sex Librorum.« R.

aut alium quemlibet, in priorem Eusebianae Apologiae librum mille circiter versus ex sexti initio detractos inseruisse, Rufinum vero exposuisse Latine, et sub Pamphili nomine publicasse, cum Eusebii potius dicendum esset; ac nonnulla quoque de Filio Dei et Spiritu sancto, in eo vel ipsum, vel Didymum, vel alium commutasse. Hoc idem reperitur libr. I. Apolog. advers. Rufin. cap. 2. et libr. IV. cap. 4., quo postremo loco aliqua etiam orthodoxae fidei minus congrua in Rufini interpretatione exstitisse tradit Hieronymus, quae nusquam hodie comparent; a [1]) Rufino, ut opinor, erasa, quo omnem querelae ansam praecideret. Libri ejusdem secundi capite sexto narrat Hieronymus Apologeticum hunc, primum sibi in Codice Rufini visum, Pamphili nomine inscriptum, diversum ab Eusebii Apologetico aliquando existimasse: sed pellecto utroque facile intellexisse primum ex Eusebianis sex libris eum esse, cui a Rufino Pamphili nomen inductum est, quique hoc titulo Latine ac Graece editus est, immutatis »duntaxat sensibus de Filio et Spiritu sancto, qui apertam blasphemiam praeferebant:« eo factum, ut in libro de scriptoribus ecclesiesticis Pamphilo lucubrationem hanc adscripserit. Verba ejus sunt: »Scripsit, antequam Eusebius scriberet, Apologeticum pro Origene.« Id ita demum excusat, libr. II. Apolog. advers. Rufin. cap. 6. »Sed cum ipse dicat Eusebius Pamphilum nihil scripsisse, exceptis brevibus epistolis ad amicos, et primus liber sex voluminum illius eadem et iisdem verbis contineat, quae sub nomine Pamphili a te ficta sunt, perspicuum est te idcirco librum hunc disseminare voluisse, ut sub persona Martyris haeresin introduceres; cumque de ipso libro, quem Pamphili simulas, multa perverteris,

---

[1]) Vide Monitum nostrum in Apologiam Pamphili num. 7., ubi haec Huetii opinio confutatur. R. — Cfr. ed. nostr. Tom. XXIV.

et aliter in Graeco, aliter in Latino sit, fraudem tuam errori meo imputare non debes; credidi enim ejus esse librum, quem titulus praeferebat:« atque haec repetit libr. III. Apolog. cap. 4. Quamvis autem in assignando Apologetici hujus auctore dubius haereat Hieronymus, Marianus tamen Victorius accuratus Hieronymi editor eum sine dubitatione Eusebio adscribere non dubitavit.

Verum concertationem dirimit Photius Cod. 118. Docet enim Pamphilum, cum attineretur in carcere, quinque priores Apologetici illius libros praesente Eusebio elaborasse; sextum vero, perpesso martyrium Pamphilo, ab Eusebio fuisse absolutum. Praecipuum nempe operis auctorem Pamphilum agnoscit, socium vero Eusebium et administrum. Res ex ipsius verbis melius spectabitur: »*Ἀνεγνώσθη Παμφίλου τοῦ μάρτυρος, καὶ Εὐσεβίου ὑπὲρ Ὠριγένους· τόμοι δὲ τὸ βιβλίον ἕξ, ὧν οἱ μὲν πέντε Παμφίλῳ τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντι, συμπαρόντος καὶ Εὐσεβίου ἐξεπονήθησαν. Ὁ δὲ ἕκτος, ἐπεὶ ὁ μάρτυς ξίφει τοῦ ζῆν ἀπαχθεὶς, ἀνέλυσε πρὸς ὃν ἐπόθει θεὸν, Εὐσεβίῳ λοιπὸν ἀπαρτίζεται.*« Et deinde: »*Τὴν δὲ ὑπὲρ Ὠριγένους ἀπολογίαν, ὡς ἔφημεν, ὁ Πάμφιλος σὺν Εὐσεβίῳ καθειργμένος τῷ οἰκήματι συνεγράψατο, καὶ ταύτην πρὸς τοὺς ἐν μετάλλοις διὰ Χριστὸν ταλαιπωρουμένους διεπέμψατο.*« Eusebius ipse scriptam eam a se et Pamphilo fatetur Histor. lib. VI. cap. 33. »*Ὅσα δὲ ἀναγκαῖα*, inquit, *τῶν περὶ αὐτῶν διαγνῶναι ἦν, ταῦτα καὶ ἐκ τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ πεπονημένης ἡμῖν τε καὶ τῷ καθ' ἡμᾶς ἱερῷ μάρτυρι Παμφίλῳ ἀπολογίας, πάρεστιν ἀναλέξασθαι.*« Pamphilum igitur et Eusebium auctores habet Apologeticus iste, et, si Photium audimus, primarium quidem et praecipuum Pamphilum. Postremum duntaxat e libris sex unus Eusebius conscripsit. Ad id autem, quod objicit Hieronymus, mille versus detractos e postremo Apologiae libro, qui Eusebii fuit, in priorem illum Pamphili fuisse inductos, proindeque non

totum a Pamphilo fuisse lucubratum; respondeo, nec totum lucubratum fuisse ab Eusebio, et utrique adscribi posse. Vana est vero altera Hieronymi petitio, cum ait, summum fuisse Eusebium inter et Pamphilum opinionum consensum; cum autem Eusebius Origenem toto in opere suo probare videatur Ariani fuisse defensorem dogmatis, Pamphilus vero Nicaenae synodi, quae fuit postea, defensorem; hinc effici non esse Pamphili et Eusebii totum illud opus, sed partem esse Eusebii, priorem vero librum alterius cujuslibet, puta Didymi. Non magis enim mirum est diversa de Origenis doctrina sensisse et scripsisse Pamphilum et Eusebium, quam de Christi divinitate orthodoxam fuisse Pamphili opinionem, Arianam vero et haereticam Eusebii. Facile quoque diluitur aliud argumentum Hieronymi, nihil proprii operis Pamphilum condidisse asserentis: nec enim proprium ejus opus Apologeticus ille dici potest, quem alterius opera adjutus, Eusebii scilicet, elaboravit. Nunc vero arbitrentur aequi et eruditi Lectores, meritone Rufinum Hieronymus reprehenderit, propter inscriptum Pamphili nomen priori hujus Apologiae libro. Ceterum cum sex constaret libris haec Pamphili Apologia, cujus prior duntaxat a Rufino conversus ad nos pervenit, non est cur miretur Baronius, Gregorii Neocaesariensis encomiasticam orationem Origeni dictam, quam a Pamphilo Apologiae suae insertam fuisse proditum est, in ea hodie non inveniri, cum quinque libris mutilatum hoc opus habeamus.

XVII. Quamvis autem multa vel ad refellendos Origenis adversarios, vel ad ipsum excusandum attulerimus, in multis tamen peccasse fatendum est. Ac plerosque sane ipsius errores supra jam ab aliis deprehensos agnovimus, vel nondum perspectos notavimus, cum ejus dogmata perpenderemus. Peccandi caussa judicium praeceps, et immoderata ingenii lascivia et licentia, cui tam intemperanter morigerabatur, ut cogitata omnia, cruda

etiamnum et immatura profunderet. Accessit inepta quaedam Scripturae plerumque explicandae ratio, vocum singularum notionibus eruendis et expendendis odiose ac putide studens, et in minutis quibusque consectandis ac invicem conflicendis morose et frigide laborans. Adde nimium profanarum doctrinarum, ac Platonicae praesertim philosophiae, quam Tertullianus lib. de Anima cap. 23. »haereticorum omnium condimentarium esse factum« ait, studium, ad cujus normam Theologica dogmata cum exigeret, absurdis opinionibus ipse primum imbutus, mox ecclesiam conturbavit. Platonis quidem disciplinam assectati sunt vetusti Patres quamplurimi, partim vetustiores Origene, partim eodem recentiores, quicunque praesertim Nicaenum Concilium antecesserunt: at ea solum ab illo mutuati sunt, quae decretis ecclesiae consentiebant: Origenes vero totam Academiam visus est in ecclesiam transtulisse, licet fateatur Homil. XIV. in Genes. num. 3. »Philosophiam neque in omnibus Legi Dei contrariam esse, neque in omnibus consonam.« Inde tanta errorum seges bonae frugi succrevit. Ex his satis liquet, quam inanes sint Rufini conatus, cum quidquid falsum apud Origenem occurrit, pro spurio et ab Haereticis intruso haberi jubet; nam [1]) multa quidem Origeni afficta fuisse verum est, sed plura tamen, eaque noxia et damnosa ab illo profecta esse, candidum virum fateri decet.

XVIII. Nunc quaerendum superest, quo numero habendi sint libri Origenis, ipseque adeo Origenes: utrum hic inter Haereticos, illi inter damnatas ac reprobatas scriptiones ponendi sint. Quod erit capitis hujus velut corollarium. Disputemus primum de libris. In varios Origenem impegisse errores, satis a nobis confessum est. At quamvis eos operibus ipsius aliunde assutos daremus,

---

[1]) Vide Praefationem Tomi I. pag. 2 et 3. R. — Cfr. Prolegomena ed. nostr. Tom. XXIV. praefigenda.

quod multi affirmarunt, planeque iis immunem Origenem agnosceremus, valeret id quidem ad excusationem auctoris; non ad purgationem librorum. Cum certum sit igitur, falsis eos et impiis scatere sententiis, et jam inde a vetustis temporibus malo fermento fuisse infectos, quaeritur penitusne repudiari eos jubeat ecclesia, et abjici, quemadmodum Haereticorum libri solent, an ipsorum usum eadem vel probet, vel certe permittat.

Auctor est Pamphilus in Apologia, Haereticorum loco sua aetate a multis habitos, quicunque libris Origenis uterentur, nec eam quidem concessam ipsis fuisse veniam, quae »impartiri solet (verbi gratia) his, qui Graecorum saecularium libros, vel nonnunquam etiam Haereticorum percontandi atque cognoscendi studio decurrunt.« Pamphili circiter temporibus florebat Pachomius Abbas, vitae sanctitate illustris, quem jam morti proximum, monachos suos ab earum lucubrationum lectione gravissimis verbis prohibuisse narrat, qui vitam ejus literis consignavit: sed fidem narrationi detrahit perspectum scriptoris adversus Origenismum odium. Multum deinde a Theophilo et Epiphanio laboratum est, omnium de manibus ii libri ut excuterentur: proditum quippe est a Socrate libr. VI. cap. 9. 12., et Sozomeno libr. VIII. cap. 14., solas Origenis lucubrationes criminatum esse Theophilum, earum licet auctoritate adversus Arianos jam ante Athanasius pugnasset; Alexandriae concilium conflasse, in eoque illae ut repudiarentur perfecisse; easdem in Cypria synodo suasu ipsius Epiphanium damnasse, et ne quis iis legendis operam daret sanxisse, decretum Constantinopolin misisse, idemque ut faceret, Chrysostomum valde fuisse hortatum; eodem ipsum contendisse, episcopos in suam sententiam pellicere voluisse, et Origeniana denique scripta in Apostolorum templo publica denuntiatione reprobare parantem Sarapionis monitu absterritum fuisse. A Faustino quoque vetitum eorum usum testificatur Hiero-

nymus epistol. 76. ad Tranquill. Nec Baronio [1]) assentior, contra Sulpitii Severi, Socratis, et Sozomeni auctoritatem falsum esse asserenti, Epiphanium inter, Theophilum, et Chrysostomum de libris Origenis prohibendis hac tempestate actum, vel eos in Alexandrina synodo aut Cypria fuisse proscriptos; nec Gennadio, qui Severum in Dialogo priore referre ait: »suo tempore apud Alexandrinam synodum episcoporum decretum, Origenem et cautius a sapientibus pro bonis legendum, et a minus capacibus pro malis repudiandum.« Ait quidem Sulpitius, maximam fuisse monachos inter et episcopos concertationem »ex ea occasione, quia congregati in unum saepius sacerdotes frequentibus decrevisse synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret, aut haberet.« Gratissimum praeterea sibi fuisse asseverat Anastasius Papa in ep. ad Joannem Hierosolymitanum, quod ab Origenis lectione Christianos revocarunt Arcadius et Honorius. Eo quoque inclinare videtur Vincentius Lirinensis cap. 23. contr. Haeres., ut ab usu Christianorum libri isti removeantur. Denique Justinianus in ep. encyclica ad Menam et alios episcopos, cupere se scribit omnes Christianos cognoscere scripta Origenis prorsus a Christiana fide esse aliena, ac penitus explodenda.

Sed contra pro libris Adamantii steterunt Theotimus Tomitanus, et Joannes Chrysostomus, aliique complures episcopi, et καθαρετικά illa Origenianorum operum, quae Constantinopolin invexerat Epiphanius, subscriptione sua vel assensu confirmare renuerunt. Ea etiam videntur, si non palam approbasse, at certe non penitus respuisse, quicunque suas ex iis Scripturae sacrae interpretationes transtulerunt, quos in Observationibus pro tempore laudavimus. Et quamvis ecclesiae decretis aliquando vetita esset eorum lectio, his tamen contrarius usus derogasse diceretur.

[1]) Cfr. Baron. Ann. 402. cap. 15.

Aequissima haec profecto, et perpetua ecclesiae consensione firmata videtur esse sententia, quae librorum Origenis usum vulgo concedendum definit, ipsius modo errores fugiantur. Ita sensit Hieronymus, quantumlibet Adamantio infensus: »Quia meae parvitatis, inquit epist. 76. ad Tranquill., quaeris sententiam, utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte: Ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, Novatum, Arnobium, Apollinarium, et nonnullos ecclesiasticos scriptores Graecos pariter et Latinos, ut bona eorum diligamus, vitemusque contraria, juxta Apostolum dicentem:« »»Omnia [1]) probate, quod bonum est tenete.«« Et mox: »Nec enim propter doctrinam ejus prava suscipienda sunt dogmata, nec propter dogmatum pravitatem, si quos Commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt.« Hac imbutus persuasione Theophilus ille Origenimastix, post vexatum misere Chrysostomum, Constantinopoli Alexandriam redux, cum esset in Origenis lectione deprehensus, scite dixit: *Τὰ Ὠριγένους ἔοικε βιβλία λειμῶνι πάντων ἀνθέων. Εἴ τι οὖν ἐν αὐτοῖς εὑρίσκω καλὸν, τοῦτο δρέπομαι· εἰ δέ τί μοι ἀκανθῶδες φανείη, τοῦτο ὡς κέντρον ὑπερβαίνω.* Eandem regulam in Origene legendo Cassiodorus servari jussit libr. de Institut. divin. Scriptur. cap. 1., habendaque ait ejus scripta more anethi; ejus succo condiendam sacrae Scripturae lectionem, decoctum ipsum exsuccumque esse projiciendum; cumque de eo dictum sit: »Ubi bene, nemo melius; ubi male, nemo pejus:« magna ipsum cautione esse tractandum. »Quapropter, inquit, in operibus ejusdem Origenis, quantum transiens invenire praevalui, loca, quae contra regulas Patrum dicta sunt, achresti dispunctione« (sic enim lego,

---

[1]) I Thess. V, 21.

pro: »haeresin disputatione) signavi, ut decipere non praevaleat, qui tali signo in pravis sensibus cavendus esse monstratur. Posteriores autem in toto dicunt esse fugiendum, propterea quia subtiliter decipit innocentes.« Jam antea vero Concilium Romanum, quod sub Gelasio celebratum est, ita de ea re decreverat: »Origenis nonnulla opuscula, quae vir beatus Hieronymus non repudiat, legenda suscipimus, reliqua autem omnia cum auctore suo dicimus esse renuenda.« Quapropter recte scripsisse videtur Socrates libr. VI. cap. 13., nobiles Origenis adversarios, Methodium, Eustathium, Apollinarium, et Theophilum, a quibus multis ille criminibus compellatus est, satis ostendisse probari sibi, quaecunque minime reprehendissent. Quod cum ita sit, non cuivis tamen e vulgo Christianorum, sed iis solum permittendum esse Origenianarum scriptionum usum censeo, quorum perspecta sit fides, et diuturnis experimentis probata constantia. Hos autem probatos effici trapezitas velim, adulterinos doctrinae nummos a legitimis caute seponere scientes.

XIX. Diximus de libris; de ipso Origene quid sentiendum sit, exploremus. Etsi geminam adversus eum conflaverat synodum Demetrius Alexandrinus episcopus, a quibus sacerdotii honore exutus, ab ecclesiae communione prohibitus, et Alexandria pulsus est, consentiente in id decretum toto propemodum orbe: non ante tamen Haeretici nota iterum ipsi inuri coepta est, quam Epiphanius cum Joanne Hierosolymitano, Theophilus cum Nitriensibus monachis, Hieronymus cum Rufino altercatus est. Nam postquam synodum Alexandriae coëgit Theophilus, et Origenis colubros Evangelico ense truncavit, ut ipse ait, Epiphanium rogavit per epistolam, ut synodum ipse congregaret, perficeretque, ut »Origenes nominatim, et nefaria haeresis condemnaretur;« cujus consilio Epiphanius demum obsecutus est. Refert Hieronymus libr. II. Apolog. advers. Rufin. cap. 6., et in epist. ad Pammach.

et Marcell., Anastasium Romanum Pontificem, Theophilum Alexandrinum, Venerium Mediolanensem, Chromatium Aquilejensem, et omnem tam Orientis quam Occidentis Catholicorum synodum pari sententia et pari spiritu haereticum illum denuntiasse: quo eum ipse quoque titulo infamat. Theophilus Hydram eum omnium haereseon et erroris magistrum ac principem nominat Pasch. 1., quemadmodum et Zonaras in Decio. Gelasius Papa in Romano Concilio Schismaticum eum appellat. Antiochena Ephraëmii synodus anathema dixit Origeni; dixit et Quinta Universalis. In ea autem ante omnia quaesitum narrat Evagrius libr. IV. cap. 38., utrum homines jam vita functi anathematis subjici possint: Eutychius, qui episcopo Amaseno erat a responsis, et episcopatum Constantinopoleos postmodum adeptus est, quaestionem solvit exemplo Josiae regis, qui non daemonum solum sacerdotes interfecit, sed mortuorum etiam loculos refodit: quod magno omnium, sed Justiniani praesertim applausu exceptum est. Neque semel, sed iterum iterumque in variis synodi hujus actionibus id disceptatum est; quas disceptationes summatim retulit Gratianus Decret. Part. II. Causs. 24. Quaest. 2., decrevitque demum synodus Haereticos et in vita et post mortem anathematis esse obnoxios. Itaque anathemate perculsus ab ea, et Haereticus Origenes appellatus est. Quod a sexta subinde synodo fuit approbatum: nam hujus inter Acta relata est Sophronii ad Sergium epistola, qua eodem Adamantius appetitur maledicto; et Actione 8. repetitur professio fidei a Macario Antiocheno oblata Constantino imperatori, in qua damnat Origenem, Didymum, et Evagrium, eorumque deliramenta; et Actione 17. et 18. probatur anathema Origeni a quinta synodo inflictum, et in edicto Constantini imperatoris ad populum habitantem in Occiduis partibus; probatur denique in ep. Leonis II. Papae ad Constantinum. Facundus praeterea, qui trium Capitulorum

defensionem suscepit, Origenem inter Haereticos libr. XII. cap. 1. aperte recenset. Quin et Patrum multorum suffragiis eodem numero habitum tradit Cassiodorus libr. de Instit. divin. Script. cap. 1. Haeresiarcharum deterrimum appellat Pelagius II. Papa. Ab ecclesia cum aliis Haereticis proscribitur a prima Lateranensi synodo. Denique Graeci recentiores, aliique etiam plurimi eodem ipsum convitio proscindunt. Haec ergo in praejudicium trahunt Origenis adversarii, nec hiscere contra licere ulli existimant.

Qui contrarias autem sectantur partes, talia regerunt, a Demetrio licet, plurimisque ipsi consentientibus episcopis segregatus fuerit ab ecclesia Origenes, ipsius tamen causam suscepisse et propugnasse Palaestinam, Arabiam, Phoeniciam, et Achaiam; et juxta testificationem Hieronymi, non ipsius errores, sed adversariorum invidiam has ei turbas peperisse: nullam Demetrianarum synodorum mentionem factam a Theophilo et Epiphanio infensissimis Origenis adversariis, ac nullam proinde ipsarum rationem duxisse: eundem ab Hieronymo, et jam ante a Didymo alterum ecclesiarum post Apostolos magistrum nuncupari: quod quis de homine Haeretico dictum putet? Horum auctoritate refelli Theophilum, cum Origenem queritur ecclesiae doctorem appellari: pium episcopum Theotimum Epiphanio librorum Origenis damnationem urgenti respondisse: *Οὔτε ὅσιον εἶναι τὸν πάλαι τετελευτηκότα ὑβρίζειν, οὔτε βλασφημίας ἐκτὸς τῆς τῶν παλαιοτέρων διαβάλλειν κρίσιν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων δεδοκιμασμένα ἀθετεῖν·* ipsum Epiphanium non Origenis proscriptionem, sed librorum ejus duntaxat damnationem postulasse: *Οὐκ αὐτὸν Ὠριγένην ἀκοινώνητον εἶναι ὑπέφηνεν, ἀλλὰ τὰ βιβλία μόνα διέβαλε·* inquit Georgius Alexandrinus episcopus in Vita Chrysostomi cap. 43.; non ita vero intelligendum Gelasium, cum Schismaticum eum appellat, quasi secessionem a supremo ecclesiae capite fecisse eum voluerit, sed dissidia ac turbas

in ecclesiam intulisse: *σχίσματα βαλόντα ἐν ἐκκλησίᾳ·* ut de eo scribit Petrus Alexandrinus in Mystagogia: quod ad quintam synodum attinet, judicare posse synodos de fide, non de personis, praesertim mortuis; hinc factum, ut quae de Theodoro, Theodoreto, et Iba decrevit quintum illud Concilium, temporis progressu vim et auctoritatem paene amiserint: scitum illud esse S. Thomae Quodlibeto nono, artic. ult., neminem ad assensum ecclesiae adhibendum necessario adstringi in iis, quae ad »substantiam fidei« non pertinent: Vigilium Papam in Constituto ad Justinianum, Theodori, Theodoreti, et Ibae errores refellere et damnare, auctoribus ipsis, quoniam in pace ecclesiae obierunt, parci jubere: quod eatenus probandum ait Baronius ad Ann. 553. cap. 185., si modo constet eum, qui in ecclesiae pace obierit, neque haeresin, dum viveret, pertinaciter defendisse, neque in ecclesiae communione simulate perseverasse: Origenem autem quis dogmatis suis pertinaciter haesisse dicat, quem tam submisse de se et moderate sensisse ostendimus, tantaque modestia, quae sentiebat, declarasse? Quis ecclesiae communionem simulate secutum eum existimet, qui fidei professionem ad Fabianum Papam dedit, exorientes haereses acerrime insectatus est, nullam cum Haereticis societatem iniit, Catholicorum episcoporum familiaritate ad mortem usque constanter usus est? Caverat certe jam ante Justinianum Nicaena synodus, ne absente eo, cujus agebatur caussa, sententia ferretur. Unde praeclare Pontianus episcopus in epistola ad Justinian. »In extremo epistolae vestrae cognovimus, quod nos non mediocriter remordet, debere nos Theodorum, et scripta Theodoreti, et epistolam Ibae damnare. Eorum dicta ad nos usque nunc minime pervenerunt. Quod si et pervenerunt, et aliqua ibi apocrypha, quae contra fidei regulam sint, legerimus, dicta possumus respuere, non auctores jam mortuos praecipiti condemnatione damnare. Quod si adhuc viverent,

et correcti errorem suum non condemnarent, justissime damnarentur.« Cum ait ergo Justinianus in Edicto adversus tria Capitula: »Si vero quidam dicunt, non oportere Theodorum post mortem anathematizari, sciant qui talem Haereticum defendunt, quod omnis Haereticus usque ad finem vitae in suo errore permanens, juste perpetuo anathemati, et post mortem subjicitur: et hoc in multis Haereticis et antiquioribus et propioribus factum est, id est Valentino, Basilide, Marcione, Cerintho, Manichaeo, Eunomio, et Bonoso: hoc autem idem et in Theodoro factum est, et in vita accusato, et post mortem anathematizato a sanctis Patribus:« minime id pertinet ad Origenem. Nam etsi in errores lapsus sit aliquando, ab iis tamen, postquam ab ecclesia semel forent damnati, recedere se nolle neutiquam professus est: error fuit in intellectu; pertinaciae crimen in voluntate non fuit. Denique [1]) suam Origeni famam et nomen satis asseruit Leo III. Pontifex maximus, cum inter Lectiones ex Patrum lucubrationibus decerptas, et Romano insertas Breviario, nonnullas quoque ex Origenianis libris petitas eidem inseruit.

Qui ergo omnem haereseos suspicionem ab Origene abesse volunt, cum iis, qui invidioso Haeretici nomine ipsum infamant, ita conciliari posse censeo. Si duplici notione sumi Haeretici appellationem dicamus, vel ad eum significandum, qui haeresin aut fabrefecerit, aut secutus sit, eam licet ejurare paratus, simul atque fuisset ab ecclesia repudiata; vel ad designandum eum, qui non haereseos duntaxat auctor et assecla, sed perpetuus etiam propugnator, et pertinax adversus ecclesiae auctoritatem assertor fuerit: priore igitur notione Haeretici nomen a Patribus Adamantio imponi, ut haereseos auctor, non as-

---

[1]) Vide insuper epistolam nuncupatoriam Tomo I. praefixam, versus finem. R. — Cfr. ed. nostr. Tom. XXIV.

sertor significetur. Quo sensu orthodoxi quoque Patres quamplurimi haeretici dici possunt, velut Irenaeus, Papias, Cyprianus, et alii. Haec insuper adhiberi potest responsio, ignominiosam Haeretici appellationem non aliter ab ecclesia, quam ex hypothesi cuiquam infligi, ita si spretis ecclesiae decretis in haeresi obierit: quae quidem in Origenem minime cadit criminatio. Acquiescamus igitur in hoc Hieronymi placito e Traditionibus Hebraicis: »Hoc unum dico: vellem cum invidia nominis ejus, habere etiam scientiam Scripturarum, flocci pendens imagines, umbrasque larvarum, quarum natura esse dicitur, terrere parvulos, et in angulis garrire tenebrosis:« et in illo ex epist. 65. ad Pammach. et Ocean. cap. 3. »Quod si quis Judas Zelotes opposuerit nobis errores ejus, audiat libere:

Interdum [1]) magnus dormitat Homerus,
Verum operi longo fas est obrepere somnum.

Non imitemur ejus vitia, cujus virtutes non possumus sequi. Erraverunt in fide alii, tam Graeci, quam Latini; quorum non necesse est proferre nomina, ne videamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere . . . . . Nunc vero, cum simpliciter errorem ejus fatear, sic legam, ut ceteros, quia sic erravit ut ceteri. Sed dicas: Si multorum communis est error, cur solum persequimini? Quia vos laudatis ut Apostolum. Tollite [2]) amoris ὑπερβολήν, et nos tollimus odii magnitudinem:« et in isto e Prolog. libr. II. in Mich. »Nam quod dicunt, Origenis me volumina compilare, et contaminari non decere Veterum scripta: quod illi maledictum vehemens esse existimant, eandem laudem ego maximam duco, cum illum imitari volo, quem cunctis prudentibus et vobis placere non dubito.«

---

[1]) Cfr. Horat. de arte poetica vers. 359. et 360.

[2]) Edd. Huetii: Tolle amoris etc.

Excursus IX.

(Cfr. pag. 68. not. 1.)

Cum accusandi Origenis materia et ex libris a Rufino interpretatis, qui, ut ipse ait Huetius, parum Origeni praejudicare debent, et ex Catholicis de libero arbitrio sententiis desumta sit, mirari satis non possum, cur eruditi viri in his Rufini interpretationibus inhaeserint, contextum Origenis Graece exstantem neglexerint, et quae ad liberi arbitrii defensionem contra detestandas haereses Catholice disputat, ea ad haeresin Pelagianam, aut saltem Semipelagianam detorserint; quae vero sexcentis locis de gratuitae et efficacis gratiae necessitate magnifice praedicat, ne legisse quidem aut animadvertisse videantur. Fatendum sane est, quod Origenes ex animarum praeexistentia opinatus est, id si vehementius urgeatur, consecutiones habere cum Catholico dogmate pugnantes. Sed nemo nescit, optimos viros saepe in errato aliquo ita versari, ut quae ex eo consequuntur, minime defendant. Quod si usquam alias verum fuit, certe in Origene comprobatur, qui suam illam de animarum praeexistentia opinionem, ut probabilem conjecturam, re non decisa, proponit; at nulla habita ratione hujus commenti, Christi gratiam, magnum illud Dei incarnati et crucifixi munus sic exponit, sic defendit, ut ab eo fieri par erat, qui in hoc incarnationis mysterio et meditando, et praedicando, et contra Judaeos, Ethnicos, et Haereticos defendendo vitam consumsit.

I. Ita explorata erat Origeni humana imbecillitas, ut lib. VII. contra Celsum num. 42. Dei cognitionem assequi homines non posse decernat sine divino auxilio. Hinc nec Platoni, ad quem provocabat Celsus, nec ceteris philosophis cognitum fuisse Deum pronuntiat, quia, si eum invenissent, nunquam alios Deos coluissent. Tum addit: »Nos autem affirmamus, Deum a natura humana nullo modo quaeri aut pure inveniri posse, nisi adjuvetur ab eo, quem quaerit.« Non sic loquitur, qui gratiam ex libero arbitrio, non ex gratuita Dei voluntate pendere existimet, qui initia homini adscribat, progressus vero divinae gratiae libero arbitrio submissae. Hujus imbecillitatis sibi conscius si quando in difficilem Scripturae locum incidisset, cognitionem veritatis a Christo petebat, velut cum illud Exodi exponens: »Induravit [1]) Dominus cor Pharaonis:« fatetur, sibi opus esse Salvatore Deo, ut ejus justitiae et sapientiae convenientia proferat. Sic etiam difficilem Jeremiae locum exponens, ait Homil. XVIII. num. 11. »Fateor iis exponendis meas vires esse impares, et egere, ut supra dixi, praesenti auxilio virtutis Jesu, qua Sapientia et Verbum ac Veritas est, ut ipsius praesentia lucem infundat in faciem animae meae.« Fatetur generatim Tom. XII. in Matth. num. 40. nullam veritatem sine Christo percipi posse: *Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια χωρὶς ἐνεργείας εἰπόντος· »ἐγώ [2]) εἰμι ἡ ἀλήθεια.«* Nihil ergo mirum, si Origenes fidem Dei donum esse censet, nec quemquam posse credere, nisi a Deo donetur. Observat. Tom. XX. in Joann. num. 26, donum fidei tertio loco apud Paulum numerari, nimirum post donum sapientiae et donum scientiae. Tum haec addit: *Καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας δὲ ἐπιστήσαντι σαφὲς ἔσται, ὅτι οὐχ*

---

[1]) Exod. X, 27.

[2]) Ev. Joann. XIV, 6. coll. edd. nostr. Tom. III. pag. 197.

ἡ τυχοῦσα δωρεά ἐστι τοῦ θεοῦ, πλειόνων δογμάτων διαφόρων ὑπὸ πολλῶν κηρυσσομένων τῶν διδάσκειν τὰ ἀληθῆ ἐπαγγελλομένων, τὸ μηδενὶ ἢ μόνῳ τῷ ἀληθεῖ πιστεῦσαι. Non dissimulandum est, Origenem hoc loco non de initiis fidei agere, sed de perfecta fide, quae precibus gementium ac suam ad credendum imbecillitatem confitentium impetratur: sed tamen perabsurde hanc fidem Dei donum non vulgare dixisset, si debitam existimasset initiis fidei sine gratia comparatis.

II. At ipsa illa fidei initia, in quibus dicta Christi intelligimus quidem, sed non omnino assentimur, a Christo perfici et donari declarat Origenes. Nam Tom. XX. in Joann. num. 18. cum Heracleon et alii hujusmodi haeretici ex his Christi verbis: »Quare [1]) dicta mea non agnoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum:« diversas esse in hominibus naturas colligerent, sic iis occurrit, ut demonstret, non ideo Judaeos illos Christi verba agnoscere non potuisse, quod deterioris essent naturae, sed quod eorum aures divinis sermonibus obseratae essent: quam surditatem non eorum naturae propriam esse, sed a Christo tolli. »Unde primum,« inquit, »comparanda nobis est vis audiendi divinum sermonem, ut deinde Jesu dicta agnoscere possimus; licet enim illi, qui antea non valebat audire sermones Jesu, postea eo pervenire, ut possit audire illos.« Quomodo autem comparetur illa vis, sic explicat: Ἐπεὶ [2]) καί, ὅσον μὲν οὐδέπω ἰάθη τις τὰς ἀκοὰς ἀπὸ τοῦ λόγου τοῦ λέγοντος τῷ κωφῷ· »διανοίχθητι·« [3]) οὐ δύναται ἀκούειν. Ἐπὰν δὲ λυθῇ ὁ αἴτιος τῆς κωφότητος σύνδεσμος, τότε ἀκούειν τις οἷος ἔσται τοῦ Ἰησοῦ, ὅτε καὶ γινώσκειν δύνα-

---

[1]) Ev. Joann. VIII, 43.

[2]) Cfr. Tom. XX. in Joann. num. 18. coll. ed. nostr. Tom. II. pag. 240.

[3]) Marc. VII, 34.

ται αὐτοῦ τὴν λαλιάν. Ex his patet Origenem, dum haereticos refellit, in contrarium errorem non currere, sed dogma Catholicum accuratissime defendere. Hanc haeretici causam afferebant, cur alii crederent, non crederent alii, quod isti spiritualis essent naturae, hi vero animalis: contra Origenes surditatem, quam isti animalibus affingebant, omnibus adsignat, quorum Christus vincula non solvit; fidem non naturae, sed gratiae donum esse in iis, qui credunt; pertinaciam in iis, qui non credunt, non naturae adjunctum esse proprietatem, sed a gratia superari posse contendit. Quodnam igitur fidei initium excogitari potest, quod non Origenes Christi gratiae acceptum referat, si quidem neminem non credere, sed ne audire quidem et intelligere posse declarat, nisi Christus dicat: »Adaperire?« [1])

III. Haec doctrina de Christi gratia non solum adversus haereticos Origeni, sed etiam adversus Ethnicos usui fuit. Demonstrat lib. I. contra Celsum num. 31., nunquam Apostolos tot labores suscepturos, tot adituros fuisse pericula, »nisi iis maximam quandam fiduciam Christus fecisset, non solum eos docens ipsius dogmata tenere, sed etiam aliis persuadere.« In eodem libro Celsi dicteria in Apostolos a Christo electos argumenti loco sumit, cur non eorum ingenio et eloquentiae, sed Christi potentiae tribuendum sit, quod nationes ad fidem adduxerint. »Nunc autem,« inquit num. 62., »ecquis est, qui, cum videt piscatores, et publicanos, vel primorum elementorum imperitos, — id enim de illis Scriptura testatur, et Celsus ipsis inscientiam suam vere describentibus credit —, confidenter de fide Jesu adjungenda non modo apud Judaeos disputare, sed etiam apud reliquas gentes prospere Jesum annuntiare, non quaesierit, unde illis inesset persuadendi facultas? Neque enim erat vulgaris.

[1]) Marc. VII, 34.

Ecquis non dixerit Jesum in Apostolis divina quadam virtute executum fuisse, quod his promiserat verbis:« »»Venite [1]) post me, faciam vos piscatores hominum?«« Et paulo post: »Etsi supra memoravi, quod Salvator in Evangelio dixit, nihilo minus tamen idem rursus huc et quidem opportune adducam. Hinc enim quivis perspiciet, et Evangelii praedicationem a Salvatore nostro divine fuisse praevisam, et quanta sit verbi illius vis, quae etiam sine magistris subdit sibi eos, qui fidem amplectuntur, quam ipsis amplectendam divina virtus persuasit.« Hinc cum Celsus sic in Christum jocatus esset: »At [2]) tali voce non utitur Dei corpus, nec talibus persuadendi modis:« respondet Origenes, facere eum injuriam celebratis apud Ethnicos oraculis, in quibus vox Deorum audiebatur. Tum addit num. 70. *Πολλῷ δὲ τούτου βέλτιον ἦν χρήσασθαι τὸν θεὸν φωνῇ ἐμποιούσῃ, διὰ τὸ μετὰ δυνάμεως ἀπαγγέλλεσθαι, ἄφατόν τινα πειθὼ τοῖς ἀκούουσιν.* Minime igitur mirum, si Origenes viribus suis diffidens, ac laboris sui fructum ex divina gratia pendere persuasus, sic Deum precatur initio libr. V. »Faxit Deus, ut ne ad hanc disputationem afferamus animum sermonemque nudum, ac divinitate vacuum, sine qua fides eorum, quibus prodesse cupimus, humana tantum sapientia niteretur; sed ut Spiritu Christi accepto ab eo, qui solus illum dat, Patre, et ad intelligendum Dei verbum adjuti, omnem [3]) altitudinem contra cognitionem Dei se extollentem destruamus, simulque Celsi fastum, quo in nos, in Jesum nostrum, in Mosen et prophetas insolescit, reprimamus. Faxit ille, inquam, qui dat [4]) verbum evangelizantibus virtute multa, ut eodem verbo nobis con-

---

[1]) Matth. IV, 19.

[2]) Cfr. lib. I. contra Cels. num. 70.

[3]) Cfr. II Cor. X, 5.

[4]) Psalm. LXVIII, 11. (LXVII.)

cesso, multaque virtute data, fides verbo et potestate Dei firmata in lectoribus innascatur.« Sic etiam in lib. de Oratione num. 2. fatetur, sibi opus esse »et Patre illuminante, et Verbo docente, et Spiritu sancto cooperante, ut ea intelligat et dicat, quae tanto argumento digna sint.«

IV. Non minus necessariam existimat divinam gratiam ad tentationes superandas, implenda mandata, corruptos mores emendandos. De Christi ad inferos descensu ait Homil. II. in lib. 1. Regum: »Quid absurdi est, principem medicorum ad aegrotantes descendere? Illi medici quidem erant, et sane multi; at Dominus meus et Salvator princeps eorum est. Etenim internam cupiditatem, quae non potest ab aliis curari, curat ipse: quod a nemine potuit medicorum sanari, sanatur a Christo Jesu.« Declarat Homil. I. in Jerem. num. 16., frustra homines adhortari et praedicare, nisi Deus intus moveat. »Sermones,« inquit, »eradicant nationes, sermones regna suffodiunt carnis et saeculi; sed his, quae dicuntur, virtus non adest, nisi Deus dederit, secundum illud:« »»Dominus[1]) dabit verbum evangelizantibus virtute multa.«« Et Homil. V. num. 6. »Quando enim Salvator ait:« »»Ego[2]) sum pastor bonus:«« »non tantum, ut ceteri, universe dictum intelligo, eum nempe esse pastorem credentium; — et hoc enim sanum est et verum —; sed et in anima mea debeo Christum intus habere, bonum pastorem, qui in me regat motus irrationales, nec amplius ad pascua, ut casus tulerit, exeant, sed a pastore ducti, ipsius proprii fiant, qui ab eo alieni aliquando erant.« Homil. VIII. in Jerem. num. 1. explicans illud prophetae: »»Qui[3]) fecit terram in fortitudine sua:«« sic loquitur: *Χρείαν ἔχομεν τῆς ἰσχύος τοῦ θεοῦ· χωρὶς δὲ τῆς δυνάμεως τοῦ θεοῦ οὐχ οἷόν τέ ἐσμεν ἐπιτελέσαι ταῦτα, ὅσα οὐ κατὰ*

---

[1]) Psalm. LXVIII, 11. (LXVII.)

[2]) Ev. Joann. X, 11. [3]) Jerem. X, 12.

φρόνημά ἐστι τῆς σαρκός. Libenter Huetio adsentirer, si id tantum vellet, mandata Dei ab Origene impossibilia asseri, nisi adsit gratia; sed nescio, quomodo vir doctissimus hunc stultissimum errorem Origeni affinxerit infra num. 21., praeceptis divinis morem geri non posse. Nihil agit locus ab eo depromtus ex lib. II. Origenis in ep. ad Romanos, ubi docet, legem secundum literam non posse habere factorem; et veritatem in omnibus servare, humanae naturae pene impossibile esse: quorum alterum de illo jugo intelligendum, quod nec Apostoli, nec eorum patres portare potuerant, ut ait Petrus Act. XV, 10., alterum vero ab ipso Origene adhibita quadam emendatione lenitur, vel etiam de natura, quam adjuvat gratia, accipi non debet. Constans certe Origenis doctrina est, mandata a nobis adimpleri posse, si adsit gratia. Id confirmat Homil. XVII. in Jerem. num. 4. *Ὥσπερ αὐτοδικαιοσύνη ἐστὶν ὁ σωτὴρ, αὐτοαλήθεια, αὐτοαγιασμὸς, οὕτως αὐτουπομονή. Καὶ οὐκ ἔστιν οὔτε δίκαιον εἶναι χωρὶς Χριστοῦ, οὔτε ἅγιον χωρὶς αὐτοῦ, οὔτε ὑπομένειν μὴ Χριστὸν ἔχοντα.*

V. Ex his intelligi potest, quod ait Tom. X. in Matth. num. 19. »Nam [1]) etsi quis erit consummatus in fide inter filios hominum, si ab illo abfuerit virtus tua, in nihilum computabitur: aut consummatus in temperantia, qnantum quis inter filios hominum esse potest, si abfuerit temperantia tua, in nihilum computabitur: aut consummatus in justitia, et reliquis virtutibus, si abfuerit justitia tua, et reliquae virtutes, in nihilum computabitur.« Haec non idcirco ab Origene dicta crediderim, quod fidem, temperantiam, justitiam, ac reliquas virtutes, sine gratia comparari posse crediderit; sed quod, etiam si quis haec assecutus sibi videatur, inania et futilia sint or-

---

[1]) Cfr. Sap. Salom. IX, 6. coll. ed. nostr. Tom. III. pag. 53. et 54.

namenta, nisi a Deo donata sint. Haec interpretatio confirmatur ex his, quae sequuntur: *Τὸ*[1]) *γὰρ καυχήσεως ἄξιον οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ δῶρόν ἐστι τοῦ θεοῦ, ἡ ἀπ' αὐτοῦ σοφία, καὶ ἡ ἀπ' αὐτοῦ ἰσχὺς, καὶ οὕτω τὰ λοιπά.* Sub finem Tom. XIV. in Matth. num. 25. castitatem donum Dei esse docet. »Servator vero,« inquit, »omnibus absolutam numeris castitatem donum Dei esse nos edocens, non ipsa solum exercitatione comparandum, sed precibus etiam a Deo impetrandum, ad id haec retulit:« »»Non[2]) omnes capiunt verbum istud, sed quibus datum est.«« Cum autem quidam haec Christi verba: »»quibus[3]) datum est:«« auderent vituperare, et ad excusationem eorum pertrahere, qui suscepto coelibatu cupiditatibus vincuntur, respondet Origenes, nullam hujusmodi hominibus excusationem relictam, quia donum illud precibus impetratur, Christo dicente: »»Petite,[4]) et accipietis.«« Sed ipsas preces donum Dei esse, conceptis verbis declarat in lib. de Oratione num. 2. *Οὐδὲ*[5]) *γὰρ δύναται ἡμῶν ὁ νοῦς προσεύξασθαι, ἐὰν μὴ πρὸ αὐτοῦ τὸ πνεῦμα προσεύξηται, οἱονεὶ ἐν ὑπηκόῳ αὐτοῦ· ὥσπερ οὐδὲ ψάλαι καὶ εὐρύθμως καὶ ἐμμελῶς καὶ ἐμμέτρως καὶ συμφώνως ὑμνῆσαι τὸν πατέρα ἐν Χριστῷ, ἐὰν μὴ τὸ*[6]) *πνεῦμα τὸ πάντα ἐρευνῶν, καὶ τὰ βάθη τοῦ θεοῦ, πρότερον αἰνέσει καὶ ὑμνήσει τοῦ νοῦ τὰ βάθη ἠρεύνηκε, καὶ ὡς ἐξίσχυσε κατείληφεν.* Cum ergo et fidem et preces Dei dona esse tam conceptis verbis declaret Origenes, quis ferat ad Semipelagianismum trahi quod ait Tom. XIII. in Joann. num. 1. »Fortasse dogma esse, ut nemo divinum donum accipiat, nisi qui illud

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 54.

[2]) Matth. XIX, 11. [3]) Matth. XIX, 11.

[4]) Matth. VII, 7.

[5]) Cfr. ed. nostr. Tom. XVII. pag. 91.

[6]) Cfr. I Cor. II, 10.

petierint.« Non majus vitium in his, quae leguntur lib. II. de Princip. cap. 9. num. 2.

VI. Cum Origenes de gratuita Christi gratia tam egregie sentiat, non mirum, si et merita nostra, et mercedem meritis debitam dona Dei esse pronuntiat Hom. XVI. in Jerem. num. 5. »Ne itaque suspicentur,« inquit, »quia non ex misericordia, sed ex proprio merito:« *ὅτι ἐκ δικαιοσύνης αὐτοῖς ταῦτα γεγένηται, κτλ.* Matrem filiorum Zebedaei merito castigatam a Christo ait Tom. XVI. in Matth. num. 5. *Ὅτι* [1]) *ἡ τηλικαύτη δωρεὰ χάρις ἐστὶ τοῦ ἐπὶ πᾶσι θεοῦ συμπνέοντος, καὶ συνεργοῦντος, καὶ ἱδρύοντος ἐν τῇ τοιαύτῃ ὑπεροχῇ οὓς οἶδεν ἐπιτηδείους* Non belle Huetius his in verbis Semipelagianismum suspicatur. Accuratissime Origenes dogma Catholicum exprimit, cum felicitatem aeternam simul et meritorum praemium, et Dei donum et gratiam esse statuit.

VII. Multa alia in Origene reprehenduntur, sed quae partim sua sponte sana sunt, velut cum docet lib. IX. in epist. ad Roman. num. 5., varia Spiritus dona fide comparari, partim facile explicantur, si observes nullos haereticos ab Origene saepius refelli, quam qui homines natura aut spirituales, aut carnales, natura aut salvari, aut damnari docebant. Quamobrem cum nihil merito, nihil bonis operibus relinquerent loci, quid mirum, si Origenes interdum bona opera nostra esse, si justitiam, castitatem, aliasque virtutes opus nostrum esse declarat Homil. I. in Ezech. num. 3., et Homil. XXXV. in Lucam; si lib. I. *περὶ ἀρχῶν* cap. 5. num. 5. »in nobis esse« ait, »et in nostris motibus, ut vel beati, vel sancti simus, vel in malitiam et perditionem vergamus:« si lib. VII. in epist. ad Rom. num. 16, »Ut boni, vel mali simus, nostrae esse voluntatis;« si denique Homil. XI. in

---

[1]) Cfr. ed. nostr. Tom. IV. pag. 14.

Num. num. 4. »Omnia apud Deum ratione et judicio fieri; nec ad gratiam, sed pro merito,« docet. In his et aliis ejusmodi locis, quae infra num. XIII. et XIV. videri possunt apud Huetium, non ea retexit Origenes, quae alibi de gratia disserit, nec secum pugnat absurde; sed bona opera, virtutes, et merita nostra quamvis gratiae dona sint, jure tamen in nobis sita esse defendit, quia non a natura, ut volebant haeretici, proficiscuntur, nec in nobis fiunt a Deo sine nobis. »Nos in causa sumus,« inquit Tom. X. in Matth. num. 11., »ut vel pulchra simus et digna vasorum genera, vel putrida, et digna, quae foras projiciantur: non enim natura in nobis causa est nequitiae, sed liberum arbitrium quod peccat: nec natura causa est justitiae, quasi injustitiae capax non esset; sed verbum, quod recipimus, quodque justos efficit.« Similiter quod ait interdum Origenes, eos adjuvari, qui digni et idonei sunt, vel contra haereticos dictum est, qui naturalem sanctitatem et gratiam hominibus in scelere perseverantibus ac proinde indignis affingebant, vel de iis intelligendum, qui gratia adjuti precantur, vel de iis, quos Deus ad sua consilia idoneos judicat: quo sensu docet Origenes lib. II. contra Celsum num. 48., »eos solos resuscitatos fuisse, quos Dei Verbum ad resurrectionem idoneos noverat, ut, quae a Domino fiebant, non solum signa essent quarumdam rerum, sed etiam jam tum multos ad doctrinam evangelicam miraculi magnitudine adducerent.«

VIII. Ex his testimoniis magna jam ex parte perfectum est, non pedissequam humanae voluntatis gratiam ab Origene existimari, sed praepotentem et efficacem. Nam si nemo credere potest, nisi Christus dicat: »»Adaperire:«« [1]) si fides, castitas, justitia, virtutes omnes, ipsa oratio sunt Dei dona, liquet non solum Deum adjuvare,

[1]) Marc. VII, 34.

ut credamus, ut casti simus, ut oremus; sed etiam ipsam fidem, castitatem, orationem in nobis omnipotenti voluntate operari. Sed tamen quia in hoc genere plurimum de Origenis fama detractum est, promenda sunt magnificentiora adhuc testimonia. Vim primo loco gratiae efficacis repetit ex omnipotenti Dei voluntate lib. III. contra Celsum num. 59. 60. 65. 66. 69. 70., ejusque omnipotentiam mirifice censet in hoc gratiae dono elucere: in quo quidem communem omnium Christianorum sententiam confirmat. Celsus enim in his locis ridet et exagitat Christianos, quod, cum peccatores ad religionem Christianam invitarent, et Deum peccatoribus missum dicerent, eos, qui, ut ipse Celsus, innata et consuetudine confirmata vitia emendari non posse censebant, hoc dicto refellebant: *δυνήσεται πάντα ὁ Θεός*. Accommodate ad hanc sententiam sic loquitur Origenes lib. I. contra Celsum num. 43. »Jesu virtutes non enituere solum tempore illo, quo corpus indutus cum hominibus versatus est;« sed usque adhuc *ἡ Ἰησοῦ δύναμίς ἐστιν ἐνεργοῦσα τὴν ἐπιστροφὴν καὶ τὴν βελτίωσιν ἐν τοῖς πιστεύουσι δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ*. Docet lib. II. num. 38., Christum venisse, »ut doctrinam suam stupendo prorsus modo, et divina quadam potentia,« *μετά τινος δυνάμεως Θειοτέρας*, »in humanum genus disseminaret.« Demonstrat in lib. III. contra eundem Celsum num. 68, plurimum esse discriminis inter Apostolorum persuadendi rationem, et philosophorum, quorum suadela nihil habuit supra humanam naturam. *Ἡ δ' ἀπόδειξις ἐν τοῖς Ἰησοῦ ἀποστόλοις Θεόθεν δοθεῖσα, πιστικὴ ἀπὸ πνεύματος καὶ δυνάμεως. Διόπερ τάχιστα καὶ ὀξύτατα ἔδραμεν ὁ λόγος αὐτῶν· μᾶλλον δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ, δι' αὐτῶν μεταβάλλων πολλοὺς τῶν ἁμαρτάνειν πεφυκότων, καὶ εἰθισμένων· οὓς οὐδὲ κολάζων μὲν ἄν τις ἀνθρώπων μετέβαλεν, ὁ δὲ λόγος μετεποίησε, μορφώσας καὶ τυπώσας αὐτοὺς κατὰ τὸ αὐτοῦ βούλημα*. Dixerat ante lib. II. num. 72.

»Talis est enim Dei vox, ut ab iis solis audiatur, quos eam audire vult qui loquitur....;« et cum ipse, »qui loquitur, vocem suam ab omnibus exaudiri non vult, qui habet aures praestantiores, audit Deum; qui vero mentis auribus obsurduit, non audit Deum loquentem.« Visus est sibi Origenes praeclarum divinae potentiae exemplum perspicere in illa comparatione, qua Christus salutem divitum camelo per foramen acus transeunti assimilat.[1]) »Fieri itaque potest,« inquit Tom. XV. in Matth. num. 20., »ut camelus etiam per foramen acus transeat; at id in hominum potestate non est: ita et ut in regnum Dei dives ingrediatur. Quanam vero ratione res hujusmodi possibiles efficiat Deus, ipse noverit, et Christus ejus, et cui Filius ejus revelaverit.« Praeterire non possum praeclarissimum ex lib. de Oratione testimonium, ubi explicans illud: »»Fiat[2]) voluntas tua,«« etc., sic loquitur num. 26. »Sive adhuc terra sumus propter peccatum, oremus et ad nos quoque sic Dei voluntatem emendationis causa extendi, quemadmodum ad eos pervenit, qui ante nos coelum facti sunt: sive non jam terra, sed coelum deputamur Deo, precemur ut sicut in coelo, ita et in terra, id est, in deterioribus impleatur Dei voluntas,« etc.

IX. Sententiam Origenis secundo loco perspicere possumus ex variis testimoniis, in quibus miracula a Christo sanandis corporibus edita umbram et imaginem eorum esse declarat, quae sanandis mentibus operatur. »Animam egressam retrahere,« inquit Tom. XII. in Matth. num. 2., »ita ut jam foetens et quatriduanus exiret e sepulcris, nullius erat praeterquam ejus, qui a Patre audiverat:« »»Faciamus[3]) hominem ad imaginem et similitudinem nostram.«« Sed haec miracula, ut idem Origenes testatur Tom. VI. in Joann. num. 17., »imagines sunt eo-

---

[1]) Cfr. Matth. XIX, 24.

[2]) Matth. VI, 10. [3]) Genes. I, 26.

rum, qui semper a Verbo Dei curantur ab omni morbo et infirmitate.« Hinc Lazari resurrectionem Tom. XXVIII. in Joann. num. 6. comparat cum eorum resurrectione, quos Jesus a morte peccati ad vitam revocat. »Sed notemus necesse est,« inquit, »aliquos etiamnunc Lazaros esse, qui post contractam cum Jesu amicitiam infirmati sunt, et periere: qui etiam in monumento, et in mortuorum loco manserunt cum mortuis mortui, et postea oratione Jesu, qui illos e monumento ad prodeundum foras voce sua magna vocavit, vivificati: cui qui paret, egreditur, vinculis mortificatione dignis ob priora peccata circumdatus, et faciem etiamnunc obvinctam habens, neque videns, neque ambulare valens, neque aliquid operari propter mortificationis vincula, donec Jesus jusserit solventibus eum, penes quos etiam facultas esset sinendi eum abire.« Similiter lib. II. contra Cels. num. 48. »Quotidie enim patefiunt oculi eorum, qui mente caeci erant: aures eorum, qui ad vocem illius, qui eos ad virtutem hortabatur, erant surdi, avide audiunt quae de Deo beataque vita apud illum fruenda dicuntur: multi, qui claudi erant quoad hominem, ut Scriptura vocat, interiorem, nunc doctrina sanati non simpliciter saliunt, sed saliunt ut cervus infestum serpentibus animal, et cui viperarum virus omne nocere non potest.« Sed inprimis observanda quae leguntur Tom. X. in Joann. num. 16., ubi quaerit Origenes, quomodo nummularii flagellari se a Christo et mensas suas subverti moleste non tulerint. Hujus rei non alia ei videtur afferri posse causa, nisi »vis quaedam Jesu divinior, qui poterat, cum vellet, inflammatum inimicorum animum exstinguere, et multa hominum millia superare divina gratia, et cogitationes tumultuantium dissipare: « »»Dominus [1]) enim dissipat consilia gentium,«« etc. Hanc historiam Origenes nulli ex

[1]) Cfr. Psalm. XXXIII, 10. (XXXII.)

miraculis a Christo editis concedere declarat: »Hanc etiam,« inquit, »majorem pronuntiare possumus, quam quod in Cana Galilaeae sit aqua in vinum mutata: nimirum quod illic inanimem materiam mutaverit, hoc vero in loco tot myriadum ingenia, praestantissimasque animae partes subjugarit.« Eandem affert causam, cur Galilaei Christum receperint, cum omnia vidissent, ut testatur Joannes IV, 45., quae fecisset Jesus Hierosolymis in die festo. »Quid ergo in his tanti est,« inquit Tom. XIII. in Joann. num. 55., »ut horum gratia moti Galilaei Dominum reciperent, quos, quia hunc recipiant, testatur Evangelista Hierosolymam cum venissent, vidisse omnia quae illic Jesus fecerat? Ad quod respondendum est: si memores sumus eorum, quae diximus in hunc locum, quae declarabant non minorem potentiam Servatoris apparuisse in ejiciendis illis, quam cum operabatur, ut caeci visum reciperent, surdi audirent, claudi ambularent, Galilaeos fortasse, cum vidissent quod nunquam rati fuissent, perculsos divinitate Jesu, ipsum in Galilaeam adventantem excepisse, nimirum cum omnia vidissent, quae Hierosolymis fecisset.

X. Sic explorata erat Origeni omnipotens Christi voluntas, ejusque mirabilis effectus, ut, quidquid in nobis operatur Christus, id creari in nobis existimaret. Sic lib. VI. contra Cels. num. 67. hortatur, ut qui mente excaecati sunt, accedant ad Jesum, ut ab eo novos et bonos oculos accipiant, quales a Verbo Deo creari decet. Quin etiam persuasum illi erat, hac Christi gratia hominem penitus refingi, et quodammodo iterum creari. Citans Homil. IV. in Jerem. num. 5. haec Joannis verba: »»Quia [1]) potens est Dominus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahae:«« ait: »Lapides nos esse significat, quia ad similitudinem lapidum obdurantes corda nostra renui-

---

[1]) Luc. III, 8.

mus veritatem,« etc. Et Homil. XVI. num. 1. »Non tunc tantum Salvator, sed et usque ad praesentem diem mittit hominum piscatores, instituens eos animas liberare de mari, et ex acerbissimis fluctibus ad auram producere liberiorem. Verum illi pisces cum sagenis, retibus atque hamis extracti de aqua fuerint, moriuntur: apud nos vero cum aliquis fuerit sermonis rete comprehensus, et eductus de mari saeculi, moritur quidem et ipse, sed peccato, sed mundo, ut consurgens Christo, vivat Deo. Si ergo possis ad intelligendum sensum, quem conamur exponere, animo inducere pisces de mari extractos aliam rursus vitam assumere, et aliud corpus induere, tunc scies, quo nobis profecerit exemplum. Nemo blasphemet, nemo male laceret, non vocetur crimen, quod ab alterius abductum est intelligentia. Et tu igitur, cum de saeculi istius fluctibus per discipulos Domini fueris extractus, muta corporis vitia, muta sensum animae; non sis ille piscis, qui in falsis versabaris undis, sed de profundo gurgite erutus ad meliora convertere,« etc.

XI. Vim gratiae demonstrat, quod non uno in loco docet Origenes, eam fortiorem esse concupiscentia, nec daemonum telis posse superari. »Ipsi illi, qui sanati sunt claudi,« inquit lib. II. contra Cels. num. 48., »accipiunt a Jesu potestatem calcandi iis pedibus, quibus antea uti non poterant, serpentes et scorpiones malitiae, atque adeo totam inimici potentiam; idque nullo vulneris periculo, utpote ita fortes facti, ut nulla potentia, nullum daemonum virus laedere illos queat.« Et Tom. X. in Joann. num. 18. »Quisquis igitur ipsum (Jesum) receperit, non jam formidabit diversae sectae homines eloquentiae viribus armatos, qui currus Ephraim dicuntur, et a Domino exscinduntur; nec fallacem equum ad salutem, hoc est, desiderium insanum et rebus sub sensum cadentibus cognatum.« Ita magnifice sentiebat de his Christi donis, ut, dum ea diserte commendat, in stultam illam Stoicorum

ἀπάθειαν, sive impatibilitatem et impeccabilitatem, quam Pelagiani renovarunt, incidere Hieronymo visus sit. Sed ab haereticis et philosophis longe discrepat; Christi enim gratiae attribuit tum firmum illum animi statum, sive caritatem, quae diffunditur in cordibus nostris per Spiritum sanctum, tum etiam quidquid praeclare agimus in hoc statu firmati. Hanc sententiam diserte exprimit Tom. XII. in Matth. num. 25., ubi sic loquitur: »Nam« »»vivo [1]) ego, jam non ego,«« »vox erat se ejurantis, tanquam qui propriam vitam amisisset, in se autem Christum suscepisset, ut ipse in eo viveret, tanquam justitia, et tanquam sapientia, et tanquam sanctificatio, et tanquam pax nostra, et tanquam potentia Dei omnia in eo efficiens,« *πάντα ἐν αὐτῷ ἐνεργῶν* [2]) In lib. de Oratione explicans primas voces orationis dominicae: »»Pater [3]) noster:«« sic de filiis adoptionis loquitur num. 22. »Itaque omne eorum opus et sermo et cogitatio ab Unigenito Verbo ipsi conformata, imitantur imaginem invisibilis Dei, et fiunt ad imaginem Creatoris,« etc. Non is ergo erat Origenes, qui perfectos propriis viribus stare et in virtute confirmari putaret. Hanc eorum stabilitatem ex Christi gratia repetit: velut cum ait Tom. II. in Joann. num. 29. »Jesus in ipsum (Simonem) intuitus est, per illum intuitum declarans, se Simonis curam gerere, animae illius praestantissima parte illustrata: potuitque Simon, eo quod Jesus in ipsum intuitus est, eo usque stabiliri, ut ab opere stabili firmoque cognomen traheret, et vocaretur Petrus.« In eandem sententiam accipi debet, quod ait Tom. XVI. in Matth. num. 8. »Quicunque est cum Jesu, a morte invadi non posse.« Quamobrem frustra existimat Huetius excusationem non mereri, quod ait Origenes Tom. XII.

---

[1]) Gal. II, 20.

[2]) Cfr. ed. nostr. Tom. III. pag. 172.

[3]) Matth. VI, 9.

in Matth. num. 23. »Scandalo obnoxium non esse eum, qui in caritate perfectionem adeptus est:« et Tom. XV. num. 6., pueros eo consilio oblatos Jesu fuisse, »ut, cum eos tetigisset, et suam virtutem in eos tangendo immisisset Jesus, nullus eos casus, nullum daemonium, aut quidpiam aliud posset attingere.« Tum his in locis, tum in alio ex eodem Commentario, ubi *ἀπαθείας* nomen usurpat, nihil creaturae attribuit, quod non proficiscatur a Christi gratia, nihil quod sine gratia conservari possit. *Ἀπαθείας* nomine non ineptam illam ab omni affectu, sed ab omni nequitia immunitatem intelligit, siquidem paulo ante, nempe num. 16., de eodem perfecto disserens, nunc eum »extra omnem esse cupiditatem,« nunc »omnem abjecisse nequitiam dicit.« Quod si vituperatur Origenes ob ejusmodi dicta, vituperandi erunt sancti martyres, qui fidem suam nec vinci, nec mutari posse, nec ullis se tormentis separari posse a caritate Christi dicebant. Eandem notam merebitur Cyprianus, qui »nihil posse separare credentes« docet epist. XI., »nihil posse avellere corpori Christi et sanguini cohaerentes;« et a proconsule interrogatus, an in voluntate perseveraret, respondit »bonam voluntatem, quae Deum novit, immutari non posse. Sic etiam Martyr Ignatius epist. ad Ephesios num. 8. »Carnales spiritualia exercere nequeunt, neque spirituales carnalia; sicut nec fides, quae incredulitatis sunt, nec incredulitas, quae fidei.«

XII. Sed profecto de Origenis sententia non dubitabit, quisquis legere volet locum ex Commentario in Psalmos, ubi sic loquitur: »Non solum igitur ad id, ut honestus et bonus fiat aliquis, opus est voluntate nostra, et divina ope conspirante, quae, quantum ad nos attinet, extra liberum arbitrium est, sive ex libero arbitrio nostro non pendet; (*ἥτις ἐστὶν ὡς πρὸς ἡμᾶς ἀπροαίρετον*) sed ad id etiam, ut, qui bonus et honestus evasit, in virtute perseveret: quod nimirum in ruinam delapsurus sit

etiam perfectus, si in bono elatus fuerit, ejusque causam sibi arroget, nec debitam gloriam ei referat, qui multo plus ad illud acquirendum et retinendum contulit.« Hanc humanae naturae imbecillitatem sic interdum praedicat Origenes, ut sentire visus sit Huetio, praeceptis divinis morem geri non posse. Quae quidem accùsatio quam absurda sit, existimare licet vel ex hoc Origenis praeclare dicto, quo Huetius ad eam firmandam utitur. »Nos vero,« inquit lib. II. in epist. ad Roman. num. 6., qui haec omnia spiritualiter intelligenda esse sentimus, idcirco non auditores, sed factores legis justificandos credimus, non legis secundum literam, quae utique pro sui impossibilitate non potest habere factorem, sed secundum spiritum, per quem solum lex impleri poterit. Vide supra hujus nostrae observationis num. IV.

Typis fratrum Unger.

